OM VITTERLIGHEDEN

I DEN ÆLDRE DANSKE PROCES.

RETSHISTORISKE STUDIER

AF

V. A. SECHER.

KØBENHAVN.

G. E. C. GADS UNIVERSITETSBOGHANDEL.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1883.

Denne Afhandling er af det rets- og statsvidenskabelige Fakultet antagen til at forsvares for den juridiske Doktorgrad.

Den 23de Decbr. 1884.

Deuntzer,
d. A. Dekanus.

Det vil ved gennemlæsningen af denne afhandling let falde i öjc, at henvisningerne til Blasius Eckenbergers »ein klein kort tractatlin van prozessen«, til trods for dennes vigtighed for æmnet, kunne fjærnes mekanisk, uden at afhandlingens struktur berøres der ved. Den er i virkeligheden også udarbejdet og dens teori opstillet, uden at jeg kendte Eckenbergers udtalelser, der, så vidt jeg skönner, levere det afgörende bevis for rigtigheden af mit resultat: at det endnu i 17. årh. var af betydning for rettergangen i en sag, om den var vitterlig eller ikke, et resultat, som jeg var nåt til ved, under stadig jævnføring med den norske proces, i en stor del domme at efterforske principet for, at sager snart procederedes på en, snart på en anden måde. Havde jeg straks haft Eckenbergers udtalelse at gå ud fra, vilde stoffet sikkert have fåt en anden anordning, og en del af bevisførelsen i i § 5 kunde have været sparet. Nu kunde jeg ikke ønske at göre nogen forandring dels, fordi en henvisning til Eckenbergers samstemmende udtalelser lige som er en slags prøve på mit resultats rigtighed, dels fordi der her var et bevis for, at den jævnførende metode også i forskningen af retshistorien kan føre til pålidelige resultater, når den anvendes med den nødvendige forsigtighed og med fornøden hensyn til de pågældende retsforfatningers alder, slægtskabsgrad og stedforhold. Med henblik på den måde, hvorpå jeg har arbejdet, bör fremhæves den nytte, jeg har haft af de senere års undersøgelser [1]) over den ældste norske og is-

[1]) Anden del af professor F. Brandts norske retshistorie (1883) kom mig for sént i hænde til, at den kunde være mig til væsenlig hjælp.

landske proces af professorerne K. Maurer, K. v. Amira og E. Hertzberg; uden deres foregående arbejde vilde denne afhandling næppe kunne have været skrevet. Særlig må jeg fremhæve, at E. Hertzbergs åndfulde behandling af »grundtrækkene i den gamle norske proces« har været min stadige, aldrig svigtende tilflugt, når jeg var ved at mistvivle om at kunne få rede på grundtankerne i de danske retskilders udtalelser om rettergangen, der syntes at løbe ud i en håbløs forvirring.

Henvisningerne til tingbøgerne kunde naturligvis forøges i det uendelige, lige som også flere enkeltheder ved fordelings- og æskningsproceduren sikkert kunde have fået en klarere belysning, hvis det havde været muligt at få gennemgået de omtrent 1000 tingbøger, som i de senere år ere sendte fra embedsarkiverne til centralarkivet i København. Jeg har måttet nöjes med at tage prøver ud for de forskellige dele af landet, og har end og ikke anført alle jyske tingbøger, som jeg har undersøgt, i det jeg væsenlig har holdt mig til Hvetbo herreds, der ere særlig godt skrevne og vel førte.

Endnu må jeg udtale en tak til hr. professor dr. jur. H. Matzen for den interesse, han har vist udarbejdelsen af denne afhandling, og for de opmuntringer til at fuldende den, som jeg gentagne gange har modtaget af ham.

den 18. decbr. 1884.

V. A. Secher.

Indhold.

side

§ 1. Indledende bemærkninger 1
§ 2. Den norske og islandske proces 5

Første afsnit.
Om fordelingsproceduren.

§ 3. Terminologier og hidtil gængse opfattelser 14
§ 4. Fremgangsmåden ved fordelingen 21
§ 5. De sager, hvori fordeling kom til anvendelse 42
§ 6. (Fortsættelse). Om vitterlighed som vilkåret for, at en sag kan behandles i fordelingens former 56
§ 7. (Fortsættelse). Senere ændringer 64
§ 8. De til fordelingen knyttede retlige virkninger 72
Tillæg til 1. afsnit. Om fordelingen efter Kristian den femtes Danske lov 80

Andet afsnit.
Om æskningsproceduren.

§ 9. Terminologier og den hidtil gængse opfattelse 86
§ 10. Fremgangsmåden ved æskning 87
§ 11. De sager, i hvilke æskning kom til anvendelse 90
§ 12. (Fortsættelse) 92
§ 13. De til æskningen knyttede retlige virkninger 96

Tredje afsnit.
Om proceduren i civile sager og mindre bodesager efter den ældre danske ret.

§ 14. Proceduren i uvitterlige sager 97
§ 15. Proceduren i vitterlig sag 105
§ 16. (Fortsættelse). Senere ændringer 113

side

§ 17. Vitterlig sag 121
§ 18. Den retlige virkning af ikke at rette for sig i vitterlig sag 128
§ 19. (Fortsættelse). Boden for ikke at rette for sig i vitterlig sag 135
§ 20. (Fortsættelse). Lovfældning 140
§ 21. (Fortsættelse). Ekskurs om kostebodsed 148
§ 22. (Fortsættelse). Om lovfældning, mandhælgsberøvelse og madband 155
§ 23. (Fortsættelse). Om lovfældning og mandhælgsberøvelse (Fortsættelse) 162
§ 24. (Fortsættelse). Om nam 168
§ 25. (Fortsættelse). Om nam (Fortsættelse) 180

Fjærde afsnit.

Proceduren i vitterlig sag i dens historiske udvikling i dansk ret.

§ 26. Udviklingens gang 192
§ 27. (Fortsættelse). Fordeling og æskning 202
§ 28. Om årsagen til, at vitterlighedsproceduren holdt sig i dansk ret 204
§ 29. Om forfølgningen med rigens ret og dele 209
§ 30. (Fortsættelse). Om oprindelsen til forfølgningen med rigens ret og dele 220
§ 31. Afsluttende polemik 225

Brugte forkortelser.

AM ɔ: den Arne-Magnæanske samling.
AS ɔ: Andreas Sunessöns bearbejdelse af skånske lov.
DL ɔ: Kristian V.s Danske lov.
EL ɔ: Eriks Sællandske lov.
fr. ɔ: forordning.
JL ɔ: Jyske lov.
KRD ɔ: kongens og rigens dom.
KRRD ɔ: kongens og rigens råds dom.
Samling ɔ: Samling af kongens rettertings domme, udg. af V. A. Secher.
SL ɔ: Skånske lov.
Udvalg ɔ: Udvalg af gamle danske domme, udg. af Kolderup-Rosenvinge.
VL ɔ: Valdemars Sællandske lov.

OM VITTERLIGHEDEN

I DEN ÆLDRE DANSKE PROCES.

§ 1. Indledende bemærkninger.

Behandlingen af den ældste danske proces frembyder forskellige vanskeligheder, og det ikke mindre, når processen til en vis given tid skal fremstilles systematisk, end når det gælder at give en skildring af procesinstituterne i deres historie, i den udvikling, de i tidens løb have gennemgået. Kilderne fra den tid, der er ældre end reformationen, give nemlig kun få og spredte oplysninger. Vore retsbøger have ikke, som ellers i almindelighed de nordiske landes retsbøger, særlige afsnit, der mere eller mindre udtømmende fremstille de processuelle regler; de give som oftest kun løse enkeltheder, særlig om bevislæren. Ligeledes er udbyttet af de ældre forordninger kun tarveligt: de give sig lige så meget af med økonomiske forhold som med retlige reformer, og processen er da atter den, som får den mindste part. Først fra Kristian III.'s recesser af blive kilderne rigeligere: foruden at lovgivningen i videre omfang end hidtil sysselsætter sig med processuelle forhold, forøges kilderne til kundskab om den dagældende ret med et omfattende materiale af domme fra kongens retterting. I slutningen af det 16. årh. begynde dombøgerne fra Viborg landsting og mere eller mindre fuldstændige rækker af herreds-, by- og birketingenes justitsprotokoller.

§ 1. Indledende bemærkninger.

Behandlingen af den ældste danske proces frembyder forskellige vanskeligheder, og det ikke mindre, når processen til en vis given tid skal fremstilles systematisk, end når det gælder at give en skildring af procesinstituterne i deres historie, i den udvikling, de i tidens løb have gennemgået. Kilderne fra den tid, der er ældre end reformationen, give nemlig kun få og spredte oplysninger. Vore retsbøger have ikke, som ellers i almindelighed de nordiske landes retsbøger, særlige afsnit, der mere eller mindre udtömmende fremstille de processuelle regler; de give som oftest kun løse enkeltheder, særlig om bevislæren. Ligeledes er udbyttet af de ældre forordninger kun tarveligt: de give sig lige så meget af med økonomiske forhold som med retlige reformer, og processen er da atter den, som får den mindste part. Först fra Kristian III.'s recesser af blive kilderne rigeligere: foruden at lovgivningen i videre omfang end hidtil sysselsætter sig med processuelle forhold, forøges kilderne til kundskab om den dagældende ret med et omfattende materiale af domme fra kongens retterting. I slutningen af det 16. årh. begynde dombøgerne fra Viborg landsting og mere eller mindre fuldstændige rækker af herreds-, by- og birketingenes justitsprotokoller.

Af det anførte følger, at udviklingen i den danske proces ikke har fundet sted gennem betydeligere reformlove, som have gennembrudt det historisk overleverede med nye grundtanker, hvorfra så atter en ny udvikling har taget sit udgangspunkt. Den med samfundsforholdenes omdannelse følgende omdannelse af processen har fået lov til at ske ved en naturlig udvikling, det vil sige: man har væsenlig gennem retspraksis og kun sjældnere gennem lovgivningen afhjulpet de nærmest for hånden liggende mangler, som måtte vise sig, og så altid kun med disse for öje, jfr. som eksempler udviklingsgangen ved mandhelgstabelse og nam, således som den skildres nedenfor i §§ 23 og 24. Man må derfor ikke alene være forberedt på i vore retsbøger, der som bekendt ikke skylde en lovgivningsvirksomhed men privat samlerflid sin tilværelse, at finde nyere retsregler opførte ved siden af ældre [1]), som for lang tid siden have udspillet sin rolle i livet [2]), men man vil også i selve den gældende proces kunne finde retsinstituter, som træde i virksomhed under former af en så ejendommelig antikveret karakter, at deres formål synes vanskelig at forstå. Som eksempel herpå kan anføres den med fordelingsproceduren i Jylland forbundne udnævnelse af seks høringer, der processuelt sét er uden

---

[1]) Dette gælder for øvrigt, som i det følgende vil blive påvist, også Jyske lov, der dog præsenterer sig som et virkeligt lovgivningsarbejde.

[2]) Den udtalelse hos R. Sohm: Der proces der lex Salica, 1867, forordet: »Wir sind jetzt im stande nicht blos in die fülle, sondern vor allem in den geist des stoffes tiefer einzudringen, weil wir die quellenzeugnisse nach zeit und art zu sondern vermögen, welche die ältere schule kombinirte, weil uns der blick in einen reichthum von entwickelung sich öffnet, wo früher eine einheitliche stufe des rechts angeschaut und zur darstellung gebracht wurde«, gælder naturligvis ikke mindre de enkelte meddelelser, der indeholdes i samme kilde, end de som bringes af forskellige kilder, se også M. Pappenheim: Die altdänischen schutzgilden, Breslau 1884 s. 66 l. 13 f. n.

mening og da heller ikke kendes andet steds end på jysk retsområde, og på dette endda ikke overalt. Sådanne formers eksistens have imidlertid sin store betydning for forskningen i retsinstitutets historie, men til forklaring heraf må jeg minde om, at rettens historie, som det med rette synes fremhævet af Brunner [1]), ikke mindre end organismernes historie kender en forandring af arterne. Forfølger man et retsinstituts organiske udvikling gennem tiderne, vil det ofte vise sig, at det har gennemgået gradvise omdannelser, som tilsidst have gjort det til noget helt andet, end det oprindelig var. Til de eksempler, som Brunner fremdrager, vil det følgende bringe et andet: det vil der søges påvist, at oldtidens fredløshed endnu bunder i vor moderne ret, idet den bekendte regel i D L. 5. 3. 18 jfr. lov 25de mars 1872 § 157, kan føre sit stamtræ helt op til fredlosheden. Men også på et andet punkt frembyder retsinstituternes historie en parallel til de naturlige organismers historie, nemlig i de former, hvorunder et retsinstitut udfolder sin virksomhed. Når disse have nået det ovenskildrede trin, hvor de tabe deres indhold og i virkeligheden stå uden nogen funktion, ere de at ligne ved de naturlige organismers rudimentære organer, som i deres historie netop opfattes som minder om artens tidligere udviklingstrin. På samme måde blive hine retsinstituternes rudimentære former holdepunkter for sammenknytningen af ældre og yngre trin i retsinstituternes udviklingshistorie [2]). Eksempel danner udnævnelsen af de

[1]) Die entstehung der schwurgerichte, 1871, s. 20.

[2]) I Henhold til det ovenfor i teksten udtalte kan jeg fuldstændig underskrive følgende sætninger, der ere udtalte af en jurist af første rang (R. Jhering: Der zweck im recht, I (1. udg.) s. XI): »Ich meinerseits masse mir kein urteil über die richtigkeit der Darwinschen teori an, obschon gerade die resultate, zu denen ich meinerseits in bezug auf die historische entwickelung des rechts gelangt bin, sie auf meinem gebiete im vollsten masse bestätigen, o. s. v.« På samme måde efterviser A. Merkel i en afhandling: »Über den begriff der entwickelung in seiner anwendung auf recht und gesell-

ovennævnte høringer og tingdagsforelæggelsen (se § 26 ndfr.).

Den omstændighed, at den danske rets udvikling ikke er gået for sig gennem omfattende lovrevisioner, frembyder en fordel, som til en vis grad bøder på den knaphed, hvormed de processuelle regler findes omtalte i de ældre kilder, idet man med langt större tryghed end ellers kan göre tilbageslutninger fra retten i en forholdsvis ung tid, fra hvilken man har retskilder i et större omfang, til retten i den ældre, som kun har efterladt få minder om sin ret. Det vil nemlig, for at holde sig til det her foreliggende spörgsmål, ikke let være tænkeligt, at det efter den yngre ret kunde være af væsenlig betydning for, om en sag skulde behandles i den ene eller anden processuelle form, at den var vitterlig eller ikke, hvis ikke det samme også havde været tilfældet efter den ældre ret. Det vil derfor være heldigst for undersøgelsen i det følgende först at fremstille retten i de hidhenhørende forhold i det 15—17de årh., dernæst retten i de samme forhold i den ældre tid og endelig at påvise sammenhængen mellem bægge, og at den förste må opfattes som et yngre, naturligt udviklingstrin af den sidste.

Under de ældre kilders fragmentariske fremstilling af processen, vil det, for ret at få rede på deres grundsætninger, vise sig, at en jævnføring med den norske proces er af stor nytte [1]). Da den hidhenhørende litteratur dog

---

schaft« i Grünhuts »Zeitschr. für das privat- u. öffentl. recht der gegenwart« 3, 625—32 og 4, 1—20, at den Darwinske teori om arternes oprindelse og den Savignyske lære om rettens tilblivelse ere anvendelser af de samme principer: foranderlighed, sammenhæng og nedarvning, og at den sidste derfor ligeså vel som den förste fortjæner navnet: udviklingsteori (3, 628 jfr. 625.)

[1]) Jeg er herved gået den modsatte vej af Sylow, som i forordet til: Den materielle bevisteoris udviklingshistorie i dansk ret, 1878, udtaler, at han har »taget det tilbörlige hensyn til beslægtede retsforfatninger«, men dog væsenlig kun holder sig til tysk, normannisk og engelsk ret, medens han med hensyn til den övrige nordiske ret

turde være mindre bekendt for danske læsere, skal der her allerförst med benyttelse af de nyere undersøgelser gives et kort overskue over principerne i den norske proces. Den ældre svenske proces er derimod endnu så lidt bearbejdet efter den moderne metode [1]), at den ikke med virkelig nytte kan drages med ind i undersøgelsen til jævnførelse uden at tage dens problemer frem til drøftelse fra förste hånd af, men dette vilde her føre for langt.

---

§ 2. Den norske og islandske proces.

Ejendommeligt for den ældste norske proces er det, at civile sager (og mindre bødesager) kun undtagelsesvis komme til tingets afgörelse som sådanne: hovedreglen er, at de först skulle omdannes til straffe(bøde)sager, för de kunne forelægges tinget [2]). Vejen ad hvilken denne omdannelse fandt sted var den private om end i loven nöje bestemte forhandlings. Denne kunde være kortere eller længere, og det afgörende synspunkt var her, om sagen var vitterlig (likvid) eller ikke. Ved vitterlig sag (sag om vitafé) forstodes en sag om krav, hvis retstiftende kendsgærning, hvad enten nu denne var en kontrakt [3]), en

indskrænker sig til at henvise til Hertzbergs nedenfor omtalte bog. Jeg må imidlertid fra den sammenlignende retshistories standpunkt anse det for så godt som spildt arbejde at føre jævnforingen af dansk ret med udenlandsk ret videre end til at inddrage den øvrige nordiske ret under behandlingen, så længe ikke forholdet til denne er fuldt opredet, jfr. Maurer: De nordgerm. retskilders historie, 1878, s. 4 flg.

[1]) Det nyeste arbejde: Uppström: Öfversigt af den svenska processens historia, Stokh., 1884 er först kommet mig i hænde efter mit arbejdes afslutning, og indlader sig desuden ikke på spörgsmålet om vitterlighedens betydning for proceduren af en sag.

[2]) Hertzberg: Grundtrækkene i den ældste norske proces. 1874. s. 271 fg. samt ndfr. § 6 i slutg.

[3]) Frostaþlg. 10, 19: Þat er vitafé, er fest er fyrir váttum.

dom[1]) eller et mindre med bøder afsoneligt delikt[2]), ved sin tilblivelse var bleven lyst (skirskotet) for i forvejen tilkaldte eller tilfældig tilstædeværende vidner; hertil kommer sådanne krav, hvis retstiftende kendsgærning er loven, når vedkommendes undladelse af at efterkomme dem, kunde bevises med tilkaldte vidner[3]). I sager af den her angivne art havde pågældende på opfordring med kort varsel uvægerlig at rette for sig. Man gik ud fra, at når sagen blev forelagt ham i faktisk klar stand gennem vidnebeviset, måtte det være ham som medlem af retssamfundet retlig klart, hvad han havde at göre, nemlig: præstere. Gjorde han ikke det, satte han sig op mod samfundets retsorden, gjorde han sig skyldig i et retsbrud[4]). Sagsøgeren behøvede derfor ikke at göre andet end for vidner at konstatere vægringen, retsbruddet: efter omstændighederne den ulovlige besiddelse af anden mands gods eller undladelse af at foretage den skyldige handling, og sagen gik så som straffesag (ranssag) til tingets påkendelse.

Fremgangsmåden var den, at sagsøgte efter en foreløbig opfordring blev stævnet i vidners nærværelse til at være tilstæde efter omstændighederne hjemme eller på et andet sted, f. eks. på tinge[5]), på en nærmere angiven dag. På denne indfandt sagsøgeren sig, fremførte for sagsøgte sine hjemstævningsvidner, beviste sit krav med

---

[1]) Fr. 10, 19: allt þat er dómr dœmir manni, þat er vitaſé.

[2]) Hertzberg s. 64, 109, Amira: Das altnorwegische vollstreckungsverfahren s. 239, Maurers anmæld. af Hertzberg: Grundtrækkene o. s. v. i Krit. Vierteljahrsschr. 18 s. 38, Brandt: Forelæsninger over den norske rets historie 2, 339.

[3]) Hertzberg s. 13, 72, 79—80, 272, Amira s. 281 og opregningen af eksempler s. 237—39, Maurer s. 39, F. Brandt: Norsk retshistorie 1, 191; 321.

[4]) Brandt: Nordmændenes gamle strafferet i Histor. tidsskr. (norsk) II. 4, 68, Norsk retshistorie 2, 109; Hertzberg 95 flg.

[5]) Amira 242, Maurer 40, Brandt: Norsk retshistorie 2,294 flg.

sine skirskotningsvidner og opfordrede[1]) sagsøgte til at rette for sig under trusel af et søgsmaal for ran (leggja honum rán við)[2]). At fremsætte denne opfordring kaldes i Frostaþingsloven: beiða út (útbeizla), i Gulaþingsloven: krafa; den skulde udtales tre gange (Frostaþl. 10,24: beiða út þrysvar)[3]), og formodenlig skulde sagsøgeren ligesom efter Gulþl. 268 ved fremsættelsen af kvaða (se ndfr.) fjærne sig mellem hver opfordring, f. eks. ved at gå udenfor sagsøgtes gård. Rettede denne ikke herefter for sig, blev nægtelsen skirskotet for vidnerne og grundlaget for en ranstiltale var dermed givet; tiltalen på tinge lød på opfyldelsen af hovedforpligtelsen (betaling af det dobbelte beløb) med betaling af ransboden[4]).

I enkelte tilfælde nævne retsbøgerne, at sagsøgte i sager af den angivne beskaffenhed ved påkravet kan møde med enkelte indsigelser, f. eks. betalingsindsigelsen, uden dog at angive, hvad følgen skal blive heraf. Hertil kommer, at der i sager om ejendomsretten over faste ejendomme foreskrives en procedure, som selv i vitterlig sag er blandet med momenter fra proceduren i uvitterlig sag[5]). Disse kendsgærninger forklare Maurer og Hertzberg på forskellig måde. Den første vil i dem se minder fra en tid, da man ikke kendte noget til en forskellig behandling af vitterlig og uvitterlig sag, og da alle civile sager behandledes som uvitterlig sag i den senere tid[6]). Denne procedure anviser udvej til at få indsigelserne med beviser og modbeviser påkendte, nemlig indsættelselsen af en privat domstol (skiladómr), og udviklingen måtte

---

[1]) Hertzberg 74, 272, Amira 240—42, Maurer 39, Brandt a. s.

[2]) Frostaþlg. 9,23; 1024.

[3]) Hertzberg 78, 83 anm., Amira 249; Brandt a. s. har fejlagtig: 2 gange jfr. s. 298.

[4]) Hertzberg 75, 82—5; Amira 235, 237, 249, 252; Maurer 40; Brandt a. s.

[5]) Maurer 50—52; Brandt a. s. 316 flg.

[6]) Maurer 42, 52.

da tænkes foregået således, at da man strøg indsættelsen af privat domstol i vitterlige sager som en unødvendig formalitet, blev retten til at fremsætte visse indsigelser uden at pådrage sig ransstraf stående som en inkonsekvens. I modsætning hertil antager Hertzberg[1]), at forskellen mellem behandlingen af uvitterlig og vitterlig sag er oprindelig, og at de nu i kilderne forekommende principstridige regler må opfattes som resultater af den yngre tids retsudvikling, som skulde skaffe en retlig ordning til veje under samfundsforholdenes udfoldning i retning af större og större forskelligartethed og mangfoldighed. Særlig vægt lægger han på, at sagsøgtes ret til ved påkravet at undskylde sig med ukyndighed i, hvad loven måtte foreskrive som ret i det tilfælde, hvori han befinder sig, og således undgå ransboden for ikke straks at rette for sig, ikke får en fyldestgörende forklaring under den af Maurer antagne forudsætning. Denne ret står i den bestemteste modsigelse med grundtanken for behandlingen af vitterlig sag, som jo netop gik ud på, at sagsøgte selv måtte vide, hvad loven bød ham som pligt, når sagsøgeren ved kravet forelagde ham sådanne beviser for sin ret, at sagen derved blev vitterlig. Adgangen til at undskylde sig med retsukyndighed kan derfor ikke godt tænkes oprindelig forbundet med proceduren; dens opståen forstås lettest, når den antages indført på en tid, da forandrede samfundsforhold fremkaldte trangen til en lempelse i lovgivningen på dette punkt, fordi menigmand ikke mere havde den lovkyndighed, der var forudsætning for ransbodens anvendelse[2]).

Det synes mig, at Hertzberg utvivlsomt har ret overfor Maurer i denne opfattelse; den måde, hvorpå han tænker sig udviklingen foregået, svarer aldeles til, hvad der har fundet sted på andre punkter af retten under

---

[1]) Den ældste norske proces s. 96—100.
[2]) A. st. s. 96, 277.

lignende forhold. Det følgende vil bringe flere eksempler på reformer, som ere blevne gennemførte netop på samme måde: i stedet for helt at lade retsinstitutet afløse af et nyt og mere tidssvarende, foretages, for at imødekomme öjeblikkets behov, en tilsyneladende lille ændring, men i virkeligheden undergraves retsinstitutets princip, og der bliver kun en tom form tilbage, som nu holdes i live af den naturlige vedhængen ved det overleverede. Hertil kommer, at der, som Hertzberg bemærker[1]), ikke kunde være den af Maurer[2]) så stærkt betonede vanskelighed ved at få sagsøgtes indsigelser såsom betalingsindsigelsen retlig påkendte. Det kunde naturligvis ikke undgås, at der opstod meningsforskel mellem sagsøgte og sagsøgeren om, hvor vidt dennes krav virkelig var vitterlig eller ikke, men principet for proceduren i vitterlig sag går heller ikke videre, end at sagsøgte, når han nægtede at rette for sig efter påkravet, gjorde dette med den risiko, at komme til at bøde for ran; det berøvede ikke en mand retsbeskyttelsen, fordi han blev sagsøgt i et vitterligt søgsmål. Sagsøgeren måtte naturligvis, når han vilde føre sagen videre uden at godkende sagsøgtes vægring og de beviser, denne støttede sig til, på tinge rejse klage for ran; fik han så medhold, idömtes sagsøgte ransboden; hvis ikke måtte sagsøgte frifindes og sagen derpå anlægges som uvitterlig sag. — Endelig afgörende til fordel for Hertzbergs opfattelse af forskellen mellem procedure i vitterlig sag og i uvitterlig synes det imidlertid at være, at også dansk ret, som det i det følgende skal blive påvist, kender en sådan forskel, som næppe ved lån kan være kommen fra Norge til Danmark eller omvendt, og derfor må antages at være fællesejendom for al nordisk ret, og ved nærmere undersøgelse sikkert også vil kunne påvises i den svenske proces. Adskillelsen mellem proce-

[1]) Den ældste norske proces s. 98.
[2]) Krit. Vierteljahrsschr. 18, 51.

dure i vitterlig og uvitterlig sag må følgelig have været kendt i den fællesnordiske ret för adskillelsen i forskellige folk medførte en særudvikling af de enkelte folkeslags ret. Skulde Maurers anskuelse være rigtig, måtte man enten antage, at udsondringen af en særlig procedure i vitterlig sag i norsk og dansk ret havde fundet sted gennem parallele udviklinger ud fra det fælles grundlag: ensartet procedure i alle civile sager og mindre bodesager, eller også, hvis sondringen tænkes udviklet, forinden den nationale adskillelse fandt sted, at den norske ret som den findes optegnet fra det 13. årh. skulde have bevaret minder om en så gammel tids ret som den fællesnordiske. Disse alternativer synes lige usandsynlige[1]).

I uvitterlig sag, altså når sagsøgeren ikke havde skirskotningsvidner at støtte sin fordring på [2]), var öjemedet for proceduren det, at skaffe grundlag til veje for at sagen kunde føres videre i formerne for vitterlig sag, ɔ: få retsforholdet mellem parterne klaret ved en dom, der så som en retstiftende kendsgærning kunde danne udgangspunt for et vitterligt søgsmål og for en eventuel idömmelse af ransboden under en straffesag. Til den ende begav sagsøgeren sig til den sagsøgtes bopæl, efter i forvejen at have foretaget en hjemstævning, og rettede der den anmodning (i modsætning til kraf, krav, kaldet kvǫð, hilsen) til ham, at han skulde rette for sig efter den fremsatte påstand, og denne anmodning skulde med mellem-

[1]) Prof. Maurer har, efter at ovenstående var nedskrevet, meddelt mig, at han, hvis en adskillelse mellem procedure i vitterlig og uvitterlig sag lader sig påvise i dansk ret, vil anse det for afgjort, at en sådan adskillelse har været oprindelig i den norske proces. Han har i øvrigt tidligere hyldet denne antagelse og kun opgivet den, fordi Hertzbergs forklaring af de mellem dem omtvistede lovsteder ikke forekom ham fyldestgörende, og han ved at antage vitterlighedsproceduren for produkt af en senere udvikling trode at kunne komme ud over de vanskeligheder, som fortolkningen af hine lovsteder frembød.

[2]) Hertzberg 64, Amira 269, 281.

rum rettes tre gange til ham (Gulaþlg. 268). Vedkendte sagsøgte sig forpligtelsen, blev vedkendelsen, som retstiftende holdepunkt for retsforholdet skirskotet for de tiltilstæde værende vidner; sagen var dermed vitterlig og kunde forfølges som sådan. Nægtede sagsøgte derimod at rette for sig efter sagsøgerens påstand, var han forpligtet til i forbindelse med denne at nedsætte en privat domstol (skiladómr) til sagens påkendelse[1]). Dennes dom, som gik ud på aflæggelse af partsed, når ikke de førte vidner bleve godkendte, lystes for vidner, og dermed gik sagen over til eventuelt at kunne behandles som vitterlig. Nægtede sagsøgte overhovedet at indlade sig på sagen, blev denne nægtelse udgangspunktet for en ransklage, idet nægtelsen skirskotedes for vidner[2]).

I denne rettergangsmåde indførte kong Magnus Erlingsson den ændring, at skiladomen blev afskaffet[3]), og der påhvilede derefter sagsøgte den forpligtelse i edssager at fæste ed, ligesom tidligere at fæste dom[4]); iøvrigt blev sagen straks at forelægge tinget til påkendelse på samme måde som det hidtil kun havde været tilfældet, når domsmændene i skiladomen ikke kunde blive enige om en dom, hvad der indtil da havde været det eneste tilfælde, i hvilket en civil sag umiddelbart kunde forelægges tinget til pådömmelse, men ved denne dom blev sagen dog ikke öjeblikkelig eksigibel; tingets dom trådte i stedet for skiladomen og gjorde derfor kun sagen vitterlig, og först efter nyt påkrav på sædvanlig måde, blev der tale om at nå til eksekution[5]).

---

[1]) Enkeltheder ere her uden betydning, se nærmere Hertzberg 15 flg., 273; Amira 266 flg.; Maurer 13, 63; Brandt: Norsk retshistorie 2, 299 flg.

[2]) Hertzberg 81.

[3]) Maurer 51, jfr. Die entstehung der älteren Gulaþingslog s. 48; Hertzberg 27, 30, 31, 70; Amira 281 flg.

[4]) Hertzberg 81, 277.

[5]) Hertzberg 230.

Afvigende fra behandlingen af de fremhævede sager, var rettergangen i de större straffesager, hvor straffen var fredløshed. Her var det på forhånd klart, at den forudsætning fattedes, som lå bag ved proceduren i de øvrige sager: sagsøgtes gode vilje til at rette for sig, når sagsøgeren kun forelagde ham fuldt bevis for den kendsgærning, hvorpå det påstäede retsforhold hvilede. Sagsøgte havde gennem det begåede retsbrud tilfulde lagt sin retsstridige vilje for dagen og privat forhandling med ham var derfor unyttig. Sagen anlagdes derfor straks for tinget og blev pådömt der uden mellemled[1]).

Den islandske proces er en udløber af den norske, men på det tidspunkt, til hvilket de os bevarede retskilder må henføres (midten af 13. årh.), havde den overvundet det standpunkt, på hvilket de ældste norske retskilder endnu vise sin proces. Forskellen mellem vitterlig og uvitterlig sag er i henseende til behandlingsmåden faldet bort. Privatdomstolene ere dog ikke ophævede, men have fåt en stærkt begrænset kompetence og derfor fåt forskellige navne efter de få og forskellige klasser af sager, i hvilke de endnu kom til anvendelse. Der findes imidlertid antydninger af, at forholdet, som man skulde vente, i tidligere tid har været anderledes, og at privatdomstolene have haft en kompetence og organisation i lighed med den norske skiladómr. Det hidhenhørende stof er samlet og ypperlig fremstillet af K. Maurer[2]), som imidlertid har mødt indsigelse af V. Finsen[3]). Denne indlader sig dog ikke nöjere på Maurers betragtning, men henviser kun til kildernes udførlige omtale af tingdomstolene (þingadómar) i modsætning til privatdom-

[1]) Hertzberg 195 flg.; Amira 282; Brandt: Norsk retshistorie 2,338 flg.

[2]) Island, von seiner ersten entdeckung, o. s. v. München 1874, s. 385, 389 flg.

[3]) Ordregister til udgaverne af Konungsbók, Staðarhólsbók, Skálholtsbók m. m. i udgaven af den sidste. Kbh. 1883, s. 596.

stolene og den måde, hvorpå folkelivet koncentrerede sig på tingene, og mener så, at »det uden tvivl må antages, at sagsanlæg ved tingdomstolene stedse, ikke mindst i den tidligere tid, har været det almindelige og principale, hvorimod de private retter kun undtagelsesvis ere komne til anvendelse«. Denne bevisførelse er ikke heldig. Maurer indrömmer jo, at privatdomstolene i det 13. årh. fremtræde i stærk reduceret tilstand, men heraf kan man dog ikke med Finsen slutte, at forholdet altid har været således, og lige så lidt kan det 13. årh.s retskilders sparsomme omtale af privatdomstolene vise noget om, hvorledes forholdet har været 3—400 år tidligere. Det er en kendsgærning, at roden til den islandske ret må søges i den norske, og vil man alligevel bestride sammenhænget mellem de norske og islandske privatdomstole, må man give en bedre forklaring af disse sidstes oprindelse end den Maurer har givet. Afgörende til fordel for denne sidste turde det nu være, om det lykkes i det følgende at påvise, at også dansk ret har kendt privatdomstole i samme funktion som i norsk ret. Dette institut må da betragtes som oprindelig fællesnordisk, og det vil være uholdbart at tilskrive de islandske privatdomstole en anden oprindelse. På samme måde vil det være nødvendigt at antage, at adskillelsen i proceduren mellem vitterlig og uvitterlig sag også har været oprindelig kendt på Island, når det kan påvises, at den har været gængs i Danmark lige så vel som i Norge efter Islands bebyggelse, og det får i denne henseende intet at sige, om ejendommelige islandske forhold tidlig har medført adskillelsens bortfalden på denne ø. — På et andet punkt fastholdt derimod den islandske proces de fra Norge arvede regler: en civil sag eller mindre bødesag kunde kun eksekveres under form af en straffesag. Rettede sagsøgte sig ikke efter den af domstolen afsagte dom, blev der anlagt sag mod ham for domsbrud (dómrof) og straffen var lands-

forvisning med den dermed forbundne formuekonfiskation[1]). Reglerne herom ville blive nærmere omtalte nedenfor i § 23.

Første Afsnit.

Om fordelingsproceduren.

§ 3. Terminologier og hidtil gængse opfattelser.

Ordet dele i betydning: deling[2]) er lånt fra nedertysk[3]); dernæst betyder det, ligesom islandsk deila, strid[4]) og derfor også i ældre tid retstrætte i almindelighed[5]). I det yngre retssprog betegnes som oftest med ordet en særlig procesmåde[6]), en slags hurtig retsforfølgning, med hvis ejendommeligheder det følgende skal beskæftige sig; i denne betydning er ordet énstydigt med lovdagsdele[7]) eller høringsdele[8]), således kaldet fordi proceduren på

[1]) Finsen a. st. s. 604.
[2]) Kalkars ordbog s. 346.
[3]) Schillers og Lübbens ordbog 1, 499.
[4]) Kalkar a. s.
[5]) Lunds ordbog s. 24.
[6]) Osterssön Weylles glossarium juridicum Danico—Norvegicum. 2. udg. s. 197.
[7]) Håndf. 1523 § 59: da må det fald uddeles med horingsdele eller lovdagsdele.
[8]) Fr. 1. sept. 1466 § 4; Viborg landstingsdom 1471 (Molbech: Glossarium 1, 387); privileg. for Århus 19. novbr. 1505 (Hübertz aktstykker 1, 92) og de dermed énslydende for Viborg 28. novbr. 1505 (Heise: Dipl. Viberg. s. 125) og Vejle 4. decbr. 1505 (utrykt, Vejle bys arkiv); reces 1615 § 15; birkeret 1623 § 11; reces 1643 2. 6. 13; Rosenvinge: Udvalg af gamle danske domme (i det følgende anført som »Udvalg«) 4, 443.

Jyske lovs område dreves med såkaldte høringer[1]), medens i Skåne og Sælland kun dommeren medvirkede. Schiller og Lübbens ordbog[2]) anfører for det nedertyske dele foruden betydningen: deling, også oversættelsen: antrag auf ein urteil, men de anførte bevissteder ere tagne fra dansk ret, idet ordet i de nedertyske oversættelser af danske retskilder ligefrem blev overført til nedertysk fra dansk, og oversættelsen er derfor urigtig. — Til navneordet dele svarer som teknisk udsagnsord: dele[3]), fordele[4]) eller forstærkede med lov-: lovdele[5]), lovfordele[6]); fremdeles: lovsøge[7]), forfølge med delsbreve, og tiltale med lovdagsdele[8]). Ældre end disse udtryk, som gennemgående kun findes i yngre kilder er de med hine enstydige: forvinde[9]), eller lovforvinde[10]), som oversætter det latinske

---

[1]) Kolding byret 1452 § 23, Viborg landstingsdom 1465 i biskop Knuds glosse til JL (Ancher: Lovhistorie 1, 504).

[2]) 1, 499.

[3]) Kolding privileg. 1452 § 2; biskop Knuds glosse til JL 2, 12.

[4]) Dele og fordele kunne findes rundt om i kilderne på mangfoldige steder; de første gange, at fordele findes, er måske Kobh. byret 1443 5, 31 (jfr. Margretes alm. byret § 26, Hanses alm. byret § 47), Lålands vilkår 1446, § 31, se også Tors artikler længere tekst § 44 og dom 1466 i Dske. mag. 6, 213. Vel forekommer fordele også i privil. 1415 for Malmo og Landskrone § 14, men her endnu i nedertysk form (vordher nogen fordeldher paa theris bytingh for nogher stor brodhæ) og sikkert i den nedertyske betydning af domfælde, se Schiller og Lübben 5, 331: vordelen.

[5]) Jyske lov 2, 61,

[6]) Tors artikler a. st. overskriften; kgl. missive 31. maj 1592 (Ny kirkeh. saml. 5, 28).

[7]) Kolding privileg. 1452 §§ 4, 23; Udvalg 1, 261; Instruks til at forfølge rigens dele, Rosenvinges udgave s. 37.

[8]) Udvalg 4, 144.

[9]) Oversætt. af fr. mars 1283 § 3 (håndskr. fra ca. 1500): fordelæ eller forvinnæ.

[10]) Oversætt. af Viborg privileg. 1440 § 18; Udvalg 3,91.

convincere[1]). Bekvemmest er det at kalde den omtalte procesmåde, hvad enten den sker med høringer eller uden sådanne,: fordeling efter udsagnsordet fordele, hvoraf også den for sagsøgte, som har tabt sagen, i kilderne mest anvendte betegnelse: (delt)[2]), fordelt (lovfordelt)[3]) er dannet. Ved siden af fordelt forekommer også: mand stander for (eller udi) nogen mands dele)[4]). — Det dokument, som udstædes af retten til bevis for den stedfundne fordeling, kaldes: dele[6]), delsbrev[7]), delsvidne[8]), fordelsbrev[9]), fordelsvidne[10]) eller lovsøgelsebrev[11]), og den sag, som er blevet drevet i fordelingens former, kaldes: delemål[12]), fordelsmål[13]), lovmål[14]) eller lovsøgelsemål[15]). Flere hidhenhørende ejendommelige fynske og sællandske tekniske ord ville blive omtalte ndfr. § 4.

Den opfattelse af fordelingen, som i det følgende vil blive gjort gældende, afviger i mange henseender fra, hvad der hidtil er blevet sagt om den i vor retshistoriske litteratur, og der skal derfor her først kritisk göres rede herfor, for at undersøgelsen derefter udelukkende kan holde sig til kilderne selv.

---

[1]) Lat. tekst af Wiborg privileg. og fr. 1283 a. st., Riberret 1269, § 58: describitur convictus.
[2]) Samling 1595—1604, s. 605. Udvalg 3, 91.
[3]) Samling 1595—1604, s. 606.
[4]) Udvalg 2, 24.
[6]) Hvetbo herreds tingbog 1663 24. januar (se ndfr. s. 29) og flere steder.
[7]) Udvalg 3, 62 (Jylland), 4, 32 (Fyn); Samling 1595—1604 sagregistret.
[8]) Samling a. st.; reces 1643 2. 6. 22.
[9]) Samling a. st.
[10]) Samling a. st.
[11]) Udvalg 1, 201; 261.
[12]) Weylles Glossarium S. 197; i fr. 1. juli 1623 § 7 synes betydningen at være den samme som fordeling.
[13]) Udvalg 4, 34.
[14]) Tors artikler a. st. § 44.
[15]) Udvalg 1, 76; 261.

Rosenvinge har i sin retshistorie § 200 [1]) kaldt fordelingen og særlig høringsdele en »eksekutionsproces«, men forstår man ved eksekution ordet i dets moderne betydning, og anden forståelse har Rosenvinge ikke antydet, altså som den offenlige magts virkeliggörelse af, hvad der ved dom er blevet opstillet som ret mellem parterne, hvorefter eksekutionen forudsætter en dom, er der ikke mere grund til at kalde fordelingen end al anden rettergang for eksekutionsproces, ti fordelingen kom netop i mange tilfælde til anvendelse uden foregående dom [2]). Det er derfor også urigtigt, at Rosenvinge oversætter: stæde høring, med: tilstæde eksekution [3]), man var endnu langt fra eksekutionen! Han havde dog tidligere [4]) haft den rette opfattelse af fordelingen, at den kunde finde sted så vel med som uden foregående dom, men i retshistorien § 200 anm. l. synes han at anse denne sidste regel for en ved reces 1615 § 15 indført principstridig ændring i den ældre ret [5]). Senere gör Rosenvinge en tredje opfattelse gældende [6]). »Fordeling indtrådte så snart sagvolderen efter lovlig stævning enten ikke mødte eller ikke vilde indlade sig

[1]) Larsens tillæg hertil, Sml. skr. I 1, 546, give ikke anledning til bemærkninger. Det samme gælder Schlegels udtalelse i Anchers jur. skr. 2, 606 og Badens i Dansk juridisk ordbog 1, 234—35.

[2]) Kalkar opfører i sin ordbog s. 347 som fjærde betydning af dele: »domfældelse«, men heldigvis anfører han selv blandt bevisstederne reces 1615 § 15, som netop viser, at dele kunde forekomme, »om der endskönt tilforne ikke er gangen dom i sagen«! S. 606 opfører han fordele både i betydningen af »tiltale for retten« og af »dömme«, men naturligvis intet kildested, som retfærdiggör disse hinanden modsigende oversættelser.

[3]) Udvalg 3, 24 anm. (udgivet 1845).

[4]) Gml. danske love 4, 541 (udgivet 1824).

[5]) Om det i anm. 2 ovfr. anførte sted i reces 1615 § 15 siger han nemlig: det sidste tillæg i dette lovstykke synes iøvrigt ikke vel at stemme overens med denne procesmådes oprindelige natur.

[6]) Udvalg 4, 82 anm. (udgivet 1848).

på sagen«; her henvises til reces 1615 § 15, som dog ikke hjemler en sådan regel, lige så lidt som det er »de af denne fulgte misbrug«, der skulle afskaffes af fr. 1. juli 1623 § 7 og reces 1643 2. 6. 27. — Da Rosenvinge således havde tilegnet sig en urigtig anskuelse om fordelingsproceduren, har han ikke kunnet give en rigtig forklaring af de i forbindelse med den stående terminologier. Han oversætter således: lovsøge ved domfælde[1]) og siger om lovsøgelsebrev, at dette ord »ikke kan betyde andet end et dokument, hvorved nogen domfældes, en kondemnatorisk dom«[2]), men på ingen af de til støtte herfor anførte kildesteder er det nødvendigt, at indlægge denne betydning; der er der tale om en kongens og rigens dom, som afsiges efter en procedure med en fordeling til udgangspunkt, og lovsøgelsebrev betyder derfor heller ikke her andet end fordelsbrev i andre lignende domme.[3]) Ordet: lovsøgelsemål vil han på samme måde oversætte ved »en sag, hvorved nogen bliver domfældt«, men i den dom, hvortil denne forklaring er knyttet[4]), hedder det kun, at sagsøgte »skal blive i det lovsøgelsemål, som han udi lovsøgt er«, og dommen er desuden en KRD, for hvilken forudsætningen i dette tilfælde netop måtte

---

[1]) Udvalg 1, 278.

[2]) Udvalg 1, 201; 261.

[3]) Fordele og lovsøge bruges i det 16. årh.s domme aldeles ensbetydig, se KRD (således betegnes i det følgende kongens og rigens domme, medens KRRD betyder kongens og rigens råds dom) 1584 (Udvalg 4, 44): E. havde ladet lovsoge P. Povlsen til herredsting og landsting og i rette lagde nu tingsvidne, at han lovlig fordelte ham; 1590 (Udvalg 4, 236): sagsøgeren havde fordelt sagsøgte til Kærteminde byting, hvad der længere hen i dommen omskrives med, at han havde ladet lovsoge ham; 1602 (Samling 1595—1604 s. 414): hans fordelte og lovsøgte mand. KRRD 1653 (Matzen: den danske panterets historie s. 216): lovsogt .... fordelt til 4. ting; Instruks at forfølge rigens dele (Rosenvinges udgave): da skal mand lovlig fordele eller lagsøge dennem, o. s. v.

[4]) Udvalg 1,75; 261.

være, at der havde fundet en fordeling sted, så at der ikke behøves at være sigtet til andet, når sagen kaldes lovsøgelsemål. Rosenvinge henviser vel til, at han tidligere [1]) har forklaret lovsøgt som domfældt, men denne forklaring har ikke nogen speciel hjemmel i reces 1547 § 8, hvortil den er knyttet, ligeså lidt som en anden ytring [2]), at »lagsøges ikke blot betyder lovligen at søges, men fornemmelig lovlig at domfældes« [3]), har nogen støtte i J.lov 2, 108 eller i Kristiern II.s landslov § 115, hvortil Rosenvinge henviser. Medens denne altså somme tider gör fordelingskendelsen til en eksekutionskendelse, går han til andre så vidt i sin miskendelse af fordelingens sande væsen, at han forveksler fordelingen med en dom. I en KRD 1564 [4]) hedder det således kun, at sagsøgeren i rette lagde sagsøgtes brev på hans vitterlige gæld, at han havde »forfulgt sin sag til Fåborg byting« over sagsøgte, og at han siden havde fået rigens lovdagsbreve; dommen stadfæster forfølgningen. Dette gengiver Rosenvinge [5]) med, at sagsøgte »dömmes til at betale et gældsbrev i følge en afsagt bytingsdom«, og han taler i en anmærkning om »hjemtingsdommen«. Den anførte rettertingsdom er dog kun en af den almindelige art, som afsagdes i anledning af, at genbrev var taget mod lovdagsbrevene [6]), medens der forud for disses erhvervelse var gået en almindelig fordeling til bytinget på grundlag af et gældsbrev, og der er så meget mindre grund til her at forudsætte, at en dom er gået forud, som der netop i kilderne selv er hjemmel for, at dom ikke behøvedes, for at fordeling kunde finde sted. Dette forudsættes i fr. 1. juli 1623 § 7 og udtales

---

[1]) Gmlc. love 4, 536.
[2]) Gmlc. love 4, 520.
[3]) Molbech gentager i sit Glossarium 1. del s. 500 kun Rosenvinges forklaring.
[4]) Udvalg 3, 21.
[5]) A. s.
[6]) Se herom Samling 1595—1604 s. V flg.

desuden udtrykkelig i rec. 1615 § 15, ja man finder endog, at fordeling ligefrem stilles i modsætning til dom f. eks. i KRD 1590[1]): Efterdi for os er bevist med tingsvidne, at byfogden haver taget sig dom til udi sagen, og ligevel ingen dom at være gangen, men aleneste givet delsbrev over dem beskrevet, så — o. s. v.

Stemann, som i sine to første bøger[2]) kun flygtig omtaler fordelingen og her ligesom i sin retshistorie[3]) behandler den under eksekution, meddeler vel i sidst nævnte værk fyldigere oplysninger om denne procesart og fremhæver særlig, at det »ikke i almindelighed ansås som en nødvendig betingelse for fordelingen, at der var afsagt en egenlig dom«, men han har dog slet ikke undersøgt, i hvilke sager det var, at fordelingen kunde finde sted, eller kunnet give den sin rette systematiske plads eller fattet dens oprindelse. Han anser det for »utvivlsomt, at denne forfølgningsmåde oprindelig kun brugtes i Jylland«; den »uddannede sig i gælds og andre private sager for at bringe den modvillige skyldner i den i JL 2, 61; 68 omtalte stilling som lovfældt«, og blev ved fr. 30. maj 1573 »foreskreven for Fyn, hvor en uregelmæssig fremgangsmåde havde indsneget sig i praksis« og »fandt også udgang i Sælland«. Det så vel skæve som urigtige[4]) i enne fremstilling vil fremgå af det følgende.

Molbech[5]) mener, at høringsdele fandt sted, »når dommeren udnævnte tinghøringer til i forening med ham at påkende sagen, når sagsøgte var contumax eller ude-

---

[1]) Udvalg 4, 236.

[2]) Schleswigs recht und gerichtsverfassung im 17. jahrh. s. 18 og Geschichte des öffentl. und privat. rechts des herzogthums Schleswig 1, 220 og 2, 224.

[3]) Den danske retshistorie s. 266—70.

[4]) Retshistorie s. 260 antager han, at lovsogt betyder »sigtet for en tre marks sag« (!), og s. 161, at fordelt er den, for hvem en tyltered er brustet (!!).

[5]) Glossarium 1, 387.

bleven efter gentagen stævning«, men dette, som tildels er en misforståelse af Rosenvinges ord [1]), er i alle måder urigtigt. Høringsdele var ikke nogen kontumacial procedure, høringerne pådömte ikke sagen og særlig gjorde de det ikke i forbindelse med dommeren.

Fordelingen omtales også af Kinch i hans skildring af Ribe bys retsvæsen [2]) uden at han dog indlader sig på juridiske enkeltheder.

Som kuriosum skal endnu omtales, at A. Larsen [3]) oversætter fordele ved »sagsøge«. — I vor litteratur er altså, som man vil have set, fordelingen søgt anbragt på næsten et hvert stadium i proceduren: sagsanlæg, domfældelse og eksekution; tilbage står blot, at en ny forklaring skulde anbringe den i appellen. Men efter som forholdet står, turde en undersøgelse af dette retsinstituts anvendelse og öjemed være i höj grad påtrængende, og det følgende vil da også vise, at fordelingen er en tilsyneladelse i vor ældre proces, som hidtil helt er blevet misforstået.

---

§ 4. Fremgangsmåden ved fordelingen.

För der gives en nærmere fremstilling af den ved fordelingen brugte fremgansmåde, vil det være hensigtsmæssigt, at meddele et par (en jysk og en fynsk) i det 16. årh. udarbejdede fremstillinger af denne procedure. Den ene har vel tidligere været trykt af Arent Berntssön [4]), men efter et yngre håndskrift, og hans bog er også nu mindre let tilgængelig. En udvidet bearbejdelse af den jyske fremstilling har Blasius Eckenberger skrevet til op-

[1]) Gmle. love 4, 541.
[2]) Ribe bys historie og beskrivelse 1536—1660 s. 676—77.
[3]) Af en afskrivers optegnelser, Kbh. 1881 s. 21.
[4]) Danmarkes og Norges frugtbare herlighed 3, 357—64.

tagelse i en samling afhandlinger, som han vilde udgive under tittel »Enchiridion«, men ikke fik trykt [1]). Denne ene afhandling er dog siden blevet udgivet af Falck [2]) og en sammenligning mellem den og den nedenfor trykte danske fremstilling vil straks vise, at Eckenberger jævnlig kun ligefrem har oversat denne. [3]). I indledningen [4]) til 2. udgave af sin oversættelse af J.lov omtaler han også selv sin afhandling saaledes [5]):

»Ein klein kort tractatlein van prozessen etliker sunderbaren vällen, wo de na lowbokes rechte to hardesdinge formlik utgeføret werden, ut der edlen, ehrenvesten, hochwisen kønink Christiani III. unde kønink Friderici canzleren, herrn Johannis Frisen unde Niclaus Koesen bøkeren to samen gefattet, derer in der tale 10 sin.«

Da der ikke vides noget om, at Johan Friis og Niels Kaas ere optrådte som juridiske forfattere, må Eckenbergers ord sagtens forstås om lovbøger, hvori der har været indført anonyme processuelle afhandlinger som de neden for meddelte og sikkert også disse selv. Dem har så Eckenberger benyttet ved affattelsen af sin afhandling, som måske er skrevet efter tilskyndelse af Johan Friis, hvis interesse for videnskabeligt arbejde er bekendt [6]).

Brugen af høringsdele i det 16. årh. findes behandlet i de små processuelle afhandlinger, som man så jævnlig støder på i håndskrifterne fra den tid. Rimeligvis stamme de alle fra én oprindelig tekst, som så er blevet bearbejdet frit af afskriverne. Jeg meddeler her både en jysk (I) og en fynsk

---

[1]) Falck: Das jütsche lov, 1819, s. XXXIV. Et håndskrift af »Enchiridion« skal i følge Falck a. st. og Ancher: Dansk lovhistorie 1, 208 være på det store kgl. bibliotek i København, men er nu ikke til at finde.

[2]) Staatsbürgerliches magazin 6, 611—43.

[3]) Dette gælder således særlig om formularerne for sagsøgerens henvendelser til fogden og dennes svar.

[4]) Trykt hos Falck: Das jütsche lov s. XXVIII flg.

[5]) Falck a. st. XXXI.

[6]) Rördam: Købh.s universitetshistorie 1, 402.

(II) bearbejdelse, fordi de gensidig supplere hinanden [1]). Den første findes i en »Forklaring paa de fornembste artikler udi loven oc recessen, som mest brugis til herredstinge, birketinge oc udi kjøbstederne med tiltale oc giensvar«, som jeg har fundet i håndskrift C. 52 i Stokholm (A), skrevet 1612, i et håndskrift (B) ssteds. uden signatur (stort 15.19 ctm., købt 1847 på Alstrømers avktion), skrevet i slutningen af 16. årh., samt i C. 82 Stokholm, skrevet i 1650, hvori afhandlingen dog er temmelig frit bearbejdet. Den fynske redaktion findes i en kompilation, kaldet: »Hvorledis disse efterskrefne dellemoel serdelis oc hver besynderligen forfølligis«, og som findes fuldstændig i C. 57 i Stokholm, skrevet 1576 (C), og C. 79 ssteds., skrevet 1594 (D). Foruden i disse hovedhåndskrifter findes fremstillinger af processen med høringer endnu i forskellige afvigende håndskrifter [2]), som ndfr. ville blive nævnte, når enkelte stykker af dem anføres.

I. (A. lagt til grund.)

Om høringsdiele [3]).

Naar nogen vil lovligen begynde at forfølge nogen mand for gields sag, da klager mand sig første tingdag for dommeren, at N. er hannom nogen gield skyldig, oc spørge[r], hvorledis hand kand hannom tiltale. Da finder fogden hannom til at kiære paa hannom

II. (C. lagt til grund.)

Om hørringsdelle udi Nørre Judland oc kaldis laver her i Fyen [4]).

Nor som nogen mand anden vil delle met trende lauger, da skal hand først gifve sin kiere [5]) ud til det herristing, som den parsonne udi boer, hannom paa skader; da legis hannom ting fore at lade hannom lofligen

---

[1]) Ved aftrykkene har jeg reduceret retskrivningen efter de regler, som ere komne til anvendelse ved min udgave af »Kongens rettertingsdomme«, se indledningen til bindet 1595—1604.

[2]) Jeg har ikke haft lejlighed til at gennemgå håndskrifter i Kobenhavnske biblioteker, skönt her sikkert vil kunne findes endnu flere tekster af disse afhandlinger.

[3]) Overskr. kun i B.

[4]) C. fbg.: oc . . Fyen.

[5]) En fra den ovenstående noget afvigende fynsk redaktion, som findes i H. 124. Upsala, skrevet 1586, og B. 89. Stokholm, skrevet c. 1596, har her i stedet for ovenstående: Forst skal mand liuse til tinge, for hvis delemaal han met høringsdele vil forfølge.

oc at giſve hannom lovlig varsel for dele [1]). Ottende dagen dereſter giſvis hannom sag, hvad hand er den anden plictig, oc da tager hand sit [2]) første ting til hannom. Den tingdag, som nest efter er, da tager hand sit andit ting til hannom oc siger: »It ting hafver jeg til N.; idag er det mit andet ting« oc lige saa det tredie ting der nest efter oc tager sit tredie ting til hannom. Paa det fierde ting met den, hand paaklager, sigis til fogden: »Jeg hafver forfult den mand N. lovlig met trende lavdage for det, hand er mig skyldig; ville i vel giøre oc unde mig 6 høring ofver hannom?« da siger fogden: »Ja! hafver du [3]) forfult hannom [4]) lovlige met trende lavdage?« saa opnæfner fogden hannom 6 mend, dog at varsel tilforn skal hiemlis oc siger til dennom: »I dannemend! giører hannom loven fuld.« Saa siger de 6 mend: »Efterdi at N. er kalle til sit hus. Men efter lougen [5]) hafver verrit brugt fem netter for tingit inden herrittit, men der nu brugis af hver 8 [6]) dags tingkalling, siden kongl. maits. reces [7]) udgik, dog hun ei andit bemeller, [end] naar der dellis oc forfølligis skal om markerebning, oc nor nogen, med [8]) trinde [9]) lauger saa tingkallit er, møder, deller man den til herristing egen met sin[e] tingstefner oc lade dennom hiemle; kommer da den, som kallit er, til svars oc kand forre seg udlege oc rette, da ganger hannom ei videre forfølling paa, men sker det icke, da mellis hannom fore den [10]) første laufver [11]), som paaklager, oc der til skal han hafve 2 laugfaste mend, oc de skulle gange til dens hus, som for sagen er, oc vare hannom første lauger til, oc det skal vere paa den tegtedag [12]), som laufver pleier at gange i det herrit. Tingdagen der nest efter mellis hannom,

[1]) B. har for: kiære ... dele: at lade giore hannom varsil for diele.
[2]) Sål. B; A sin.
[3]) A. tilf.: det.
[4]) A. fbg.: hannom.
[5]) ɔ: Jyske lov.
[6]) D.: 14.
[7]) Reces 1558 § 27.
[8]) Sål. D.; C.: emod.
[9]) Sål D.; C.: tridie.
[10]) Sål. C.; D.: de.
[11]) H. 124 og B. 89 have her: da siger delemanden, at hand tager første ting til sin skylder eller hvad anden sag det er udi.
[12]) D.: paa den rette tid.

lovlig forfult oc vil hverken sette eller rette, da mæle vi hannom nu lovlig for disse sager delt at vere.« Naar han saa delt er, samme dag siger den, som lod hannom dele: »Ligesom N. nu idag er delt for hofvidgield, saa er det oc mit første ting til hannom for sit faldsmaal.« Næste tingdag derefter tager hand sit andit ting til hannom oc saa det tredie. Paa fierde ting begierer hand udi lige maade, at fogden vil unde hannom 6 høringe til at dele N. for faldsmaal [1]), eftersom han tilforn er delt for hofvidgield. Saa nefnis hannom atter 6 mend oc de siger, at eftersom N. er lovlig delt for hofvidgield, saa mæle vi oc hannom nu lovlig delt at vere for faldsmaal. Saa tagis der strax 8 mends vidne efter, at N. er lovlig delt for saa megit.«

Händskrift C. 82 föjer følgende til teksten:

»Kommer den, som tiltalis, och vil rette for sig eller mener sig icke med rette at vere sagvolderen skyldig, det han søgis for, da skal dommeren dømme dennem i mellem før end hand nefner de sex mend op. Falder da sagen sagvolderen med, da tilnefnis hannem høringer som paa skader, fore sin anden laver. Den tredie tingdag mellis hannom tride lafver forre, oc skulle de [om] anden oc siste lavver advorre den til sit hus, som for sagen stoer, oc det skal ske paa den bestemde dag, som laufver brugis i herrit. Oc blifver hand siden lavsøgt til sin herristing oc tager der tinxvinde efter oc vil siden sin sag idermere forfølge til landsting, da skal den mand, som sag hafver gifvit, tage 2 nye tingstefner oc lade sin gienpart, som laugsøgt er til sit herristing, lofligen atvare til sit hus emod [2]) trende [3]) lauger til landsting. Nor som hand er saa lofligen kallit paa nye egen, dermed maa hand bruge de samme lavmend til landstinget, som hand tilforne hafvede til herristingit, oc kand hand icke paa den første tingdag til landsting rette for seg heller stille[r] [4]) sin sag udi vilkor eller til minde, da ganger hannom och der lauger paa lige som tilforne er giort til herristingit. End undkiøber mand sagvolderen fraa nogen af hans dellermend enten tingstefner eller af hans laufmend, saa de icke forekommer paa rette laugdag, da blifver den[s] delle spilt, der tilfuld haf-

[1]) B.: fald.
[2]) D.: met.
[3]) Sål. D.; C.: tride.
[4]) Sål. D.; C.: stillit.

ofver den, som tiltalis, uden at hand vil rette for sig. Dersom han, der tiltalis, vil rette for sig, da maa høring icke dele, om de end er opkrefvit, enten det sker med betaling, beviser eller vindisbyrd, da dommeren der efter at dømme.

ver [1]) paa den tid. Item nor som nogen mands laugmend forkiøbis oc dermed spiller dellen, det er muligt, he[l]st fordi, at det skier mest, at de icke mellis af stok paa tinge, som brugis udi Nørre Judland met høringer.

Met disse forskrefne hørringsdelle, som her udi Fyen kallis laugmend, følligis med 8 parsonner, 2 tingstefner oc 6 laugmend om alle honde klagemoel undertagit drab, vold, herverke, sandemendstoger, ran, husfred, gaardfred, nefningstoger och hvis sager, som bør at forfølligis besynderligen met herrisnefn, men epter dens beretning, meg er forkommen, da skier det udi Judland, nor en [2]) gifver sin kierre ud, mellis hannom forre tingstefner oc de atvore den, som sigtis, til sit hus; siden fanger hand ei vider vardsel for hørringsdelle end den, som paaklager, tager siden hørri[ng] af stocke paa tinge oc dermed hiemlede [3]) hans tingstefner [4]) oc der med er den mand lagdelt med sex hørringer oc 2 tingstefner.«

Fremgangsmåden ved fordelingen skal nu fremstilles særskilt for de forskellige lande:

1. Jylland. Det er særlig her, at høringsdele findes i anvendelse, kun helt undtagelsesvis, i Ribe, bruges fordeling uden udnævnelse af høringer [5]). Efter den nys anførte gamle fremstilling, der både stemmer med Ostersösns Glossarium [6]) og med fr. 30. maj 1573 og i det hele stadfæstes af tingbøgerne fra slutningen af 16. årh. og fra 17. årh., var fremgangsmåden følgende: Sagsøgeren »kærede« först til tinge over sagsøgte og lod ham derpå

[1]) Sål. D.; C. tilt hafver.
[2]) Sål. D.; C. end.
[3]) D. himele.
[4]) C. D.: tingstefninger.
[5]) Kinch: Ribe bys historie 1536—1660, s. 676—77.
[6]) S. 197—98, 384—85.

give varsel[1]) med to stævningsmænd, hvorpå han på tre folgende ting »gav ham sag, hvad han er ham pligtig«. På dette punkt synes senere en forandring at være indtrådt i den retning, at saggivelse kun fandt sted til 3. ting.

Hvetbo herreds tingbøger på mange steder, f. eks. 1636 12. mars: C. N. delte Hjermisløv mænd, eftersom i dag 8 dage til 3. ting gaves sag. — I dette herreds tingbøger nævnes först 3. ting af fordelingerne, medens förste og andet ting ikke omtales[2]).

Derfor mødte sagsøgte også först til 3. ting med de indsigelser, han kunde have, medens han tidligere vist lige så vel mødte til 1. og 2. ting[3]). Efter omstændighederne kunde fogden i anledning af indsigelsen give udsættelse med fordelingen:

Hvetboh. tgb. 1662 1. febr.: P. Søvrensen var begærende tredje ting over N. C. for 1 td. byg, eftersom vidner derudi er gangen, hvorimod N. C. svarede, at han vilde anderledes bevise end som omvundet var, hvorfor sagen er opsat til bevis i 3 uger og derfor ingen 3. ting kunde udstædes.

Den kendelse, som fogden afsagde i anledning af sagsøgtes indsigelser, skulde ikke være nogen egenlig dom; den afgjorde kun, om sagen var af den beskaffenhed, at den kunde behandles med fordeling eller ikke[4]). I sidste tilfælde blev den at afvise, men gik den sagsøgte imod, eller udeblev han til 3. ting, udnævnte fogden på 4. ting 6 høringer, som så udtalte om sagsøgte: »Vi mæle ham

[1]) Eckenberger (Staatsbürg. magaz. 6, 613) tilföjer: mundlig eller med en seddel, hvori sagens genstand angives. Birkeret 1623 § 9: Ingen må tiltales eller fordeles, med mindre han lovlig varsel bekommer.

[2]) Tingbogerne for de forskellige herreder ere forte på höjst uensartet måde. Nogle omtale fordelingsproceduren först under den dag, da fordelingen finder sted.

[3]) Ovfr. s. 25, stykket af håndskr. C. 82.

[4]) Om denne kendelse henvises til § 28 ndfr. Her skal kun tilföjes, at fr. 15. febr. 1593 udtaler, at hvis sagsogte »kan bevise sig at være uskyldige eller at have betalt det, som han for tiltales, da må og bör dommeren at dömme hans genpart fra høringe og ikke ellers udi andre måde sagen forlænge og opholde«.

lovlig for disse sager delt at være«; udnævnelsen af høringerne skulde endelig finde sted til 4. ting og fr. 15. febr. 1593 forbyder udtrykkelig uden grund at opsætte sagen længere. Disse regler ere dog kun resultater af en afsluttet udvikling. Tidligere havde sagsøgte, og dette var endnu på Eckenbergers tid [1]) gældende ret i Sønderjylland, valget mellem at få alle høringer udnævnt på 4. ting, og at få to høringer udnævnt på hver af de 3 ting. I sidste tilfælde trådte de 6 mænd frem to ad gangen og udtalte for hver lovdag (tingdag), at sagsøgeren rettelig havde forfulgt sin sag. Ligeledes oplyser Eckenberger, at fordelingen i nogle herreder fandt sted straks på 3. ting, fordi der ofte ikke holdtes ting i 8 uger, og man formodenlig ikke vilde udsætte forfølgningens slutning så længe.

Hist og her var det c. 1600 blevet regel, at man forud for forhandlingernes begyndelse på tinget udmældte 6 mænd til at være høringer i alle fordelinger, som den dag forekom. Der anføres derfor i Kærgårds birks tingbøger i spidsen for hver tingdagsberetning foruden de »åtte mænd«, som ellers opføres i tingbøgerne, og som skulde danne tingsvidne (i hint birks tingbøger kaldes de »vindismænd«), endvidere 6 mænd, som vare høringer. I dette birk kunde høringerne undtagelsesvis udtages blandt de 8 [2]), men andre steder lod sligt sig ikke göre, f. eks. ikke i Hvetbo herred [3]).

---

[1]) Se hans ovennævnte afhandling i Staatsbürg. mag. 6, 614.

[2]) Kærgårds birks tingbog 1592 2. juni: »Vindismænd (8 navne); seks af disse forskrevne mænd var og hørring denne dag, ti der var ikke flere folk til tinget«.

[3]) Hvetboher. tingb. 1663: 22. avg. Knud Kristensen i Drustrup fik 4. ting anlangende de, som rester med brokorn; opsat i 8 dage formedelst her ikke var høringer, at han kunde fange dele i dag (der mødte dog 7 tinghørere). 29. avg. sagen fremdeles opsat i 8 dage (der mødte 5 tinghørere). 5. septbr. endnu opsat i 8 dage af samme grund (der mødte 8 tinghørere, og blev afsagt en dom). 12. septbr. endelig fås de vedkommende fordelt (høringerne nævnes

Den, som på den angivne måde var blevet »fordelt for hovedgæld«, ifaldt en dobbelt 3 mrks. bod, til sagsøgeren og til kongen, og denne bod blev søgt på samme måde som hovedgælden og umiddelbart efter denne. På et nyt 4. ting mælte høringerne sagsøgte »lovlig delt at være for faldsmål« og han var da, som kilderne pleje at udtrykke det, »lovlig delt for hovedgæld og faldsmål«. Fordelingen for faldsmålet kunde dog også udsættes i længere tid, om det end var det almindelige, at den straks foretoges:

Hvetboh. tgb. 1634 18. jan.: C. M. fik 3. ting til L. C. for hans faldsmål, 3 mrk., for han den 7. decbr. lod sig fordele, men 1634 3. maj: C. P. fik 3. ting til L. C. for 3 mrk., hans faldsmål, for han den 1. juni 1633 lod sig fordele. 1663 24. jan.: L. A. i dag til 4. ting lod fordele P. L. for hans faldsbøder, nemligen »trej rigsort« [1]), eftersom han den 14. juli 1660 efter en deles indhold, som blev fremlagt, læst og påskrevet, da er blevet delt for hovedsagen, nemlig en sæk, takseret for en slet daler; disligeste anden gang delt for samme sæk den 11. oktbr. 1662, hvilken dele i lige måde blev fremlagt o. s. v.

Om enhver af de to anførte fordelinger kunde sagsøgeren så tage tingsvidne, såsom:

»Niels Block i Rold, fogit til Hensteds herritsting (selv 3dje), giør vitterligt med dette vort obene bref, at aar epter guds byrd 1561 torsdagen nest epter søndagen misericordia paa forskrefne ting vor skickit V. C. i Hagidal och loflige eskit och fek et fult tingisvinde af 8 danemend, som vor . . . ., disse 8 mend vonde paa dieris guode trof, siel och rette sanden, at de hafver sit och hørt, at V. C. hafver loflige fordielt P. B., som fløt af Rørbek baade for huodgiald och falsmol paa . . . Anders Banners vegne for skyld och landgield och giesteri. Til vindisbyrd trøcker vi voris indsegler paa dette bref.« (Dske. selskabs papirer 24. april 1561).

Jørgen Skram til Tjæle, hans foged fik 1580 24. febr. tingsvidne af Nörhald herredsting af 8 danemænd, som vant

ikke tillige blandt de 8 tinghørere og bleve følgelig udtagne blandt den øvrige tingalmue).

[1]) Dette er dog vist en skrivefejl for: trej mark.

»paa dieris guode trouf, siel och rette sandhed«, at de hørte ham den dag »lydelig lud fordielle disse efterskrefne for faldsmol, som di tilforne er fordielt for hofvidgield, som er . . . ., och gaf hand dennem sag, for di hafver ofvergaait den contract och forligelsbref, som er gaait melom Hald och Stovby mend, och hafver pløfvit Grønsager neder udi Suolsager, som samme contractsbref om formeller, och bestode C. R. och N. T., at di hafver giort meninge mand i Hald by louflig varsel for denne dielle« (Geh. ark. bl. de af kancrd. Olsens bo købte dokumenter).

2. Fyn. I den fynske fordelings historie danner fr. 30. maj 1573 et vendepunkt. Om fordelingen för denne forordnings udstædelse få vi oplysning dels i dens motiver, dels i den ovenfor meddelte afhandling fra det 16. årh. Rettergangen indledcdes ligesom i Jylland med, at sagsøgeren »gav sin kære ud« på tinget, som skulde være sagsøgtes værneting[1]), eller, som det hedder i ét håndskrift, »lyste til tinge, for hvis delemål«, han vilde forfølge. Derpå blev der med to stævningsmænd, som kaldtes »tingstævner«, i overensstemmelse med birkeret 1623 § 9 givet sagsøgte varsel om at møde til tings. Hvis denne nu ikke rettede for sig, blev der på tre følgende tingdage mælt sagsøgeren förste, anden og tredje »lover« for; hertil skulde han for hver gang have to lovfaste mænd, som han selv skaffede tilstæde, og som altså ikke, således som høringerne i Jylland, blev udmælt til tings. Disse skulde gå til sagsøgtes hus og »vare ham lover til«, og dette »skal ske på den bestemte dag, som lover bruges i herredet«. Siden blev sagsøgte lovsøgt på tinge, om på tredje eller fjærde siges ikke.

Spörgsmålet bliver nu om, hvad der skal forstås ved »lover« (lavcr, lager)? Fr. 30. maj 1573 siger, at forfølgningen sker »med 6 lover (som de det kalde) udi så måde, at de til förste ting skulle tage 2 mænd, til andet ting 2, til tredje 2 og siden skal han, som delen forfølger,

[1]) KRRD 1558 (Udvalg 2, 224.).

fører alle sine lover, som er forskrevne 6 mænd tilstæde, så fremt han vil have forfølgning«. Her efter kaldes altså de 6 mænd »lover«, men er dette tilfældet, bliver der ingen mening i, at disse, som den tit nævnte afhandling siger, skulle »vare sagsøgte lover til«. Denne afhandling kalder også gentagne gange de 6 mænd »lovmænd«, og forklaringen i fr. 1573 står desuden i strid med den regelmæssige sprogbrug i mange domme. Det hedder nemlig i:

KRRD 1558 (Udvalg 2, 205): deres gård blev dem fratrængt med trende lager; 1558 (a. st. 2, 222): lovlige lovsøgt med tingstævner og trende lager. KRD 1573 (a. st. 3, 11): lovlige med trende laver lovsøgte. KRRD 1573 (a. st. 3, 198): delt de mænd med tre laver, o. s. v.

Det tekniske udtryk er altså, at man bliver fordelt eller lovsøgt med »tre lover«, ikke med seks, som man efter fr. 1573 skulde have ventet. Sagtens ligger der en misforståelse til grund for fr. 1573; denne, som vil reformere den bestående praksis, er udarbejdet i kongens kancelli, hvor man kun har haft en overfladisk kendskab til praksis på Fyn og den der gængse lokale sprogbrug; man har derfor gengivet de meddelelser, man modtog herom, på en urigtig måde. I hvert fald må sprogbrugen i dommene, som støtte sig til lokale aktstykker, være at foretrække for forordningens.

Rosenvinge forklarer »tre lover« snart som lig lovsøgelsemål[1]), hvoraf han, som ovfr. s. 18 påvist, giver en urigtig udtydning, snart som tre gange gentagen forfølgning[2]) hvad der er lige så urigtigt, da der til hver enkelt forfølgning skal tre lover. Det sandsynligste er, at lover er en voldsom sammentrækning og gennem sammentrækningen sket forvanskning af et ældre teknisk udtryk, som i sin lemlæstede og derfor for senere slægtled

[1]) Udvalg 2, 205.
[2]) Udvalg 2, 222.

uforståelige form kun har holdt sig, fordi det var knyttet til en ældgammel, med den almindelige forestilling nöje forbunden procesmåde. På de steder, hvor ordet forekommer, synes det at skulle betyde det samme som lovdag (laghdagh). Den ovenfor meddelte jyske afhandling bruger gentagne gange »forfølge med trende lovdage«, hvor den fynske vilde sige »lovsøge med trende lover«, og endelig taler Osterssön om »trende laugdagers dele och 14 dage mellem hver lavdag« [1]). Lover kunde herefter tænkes som en sammentrækning af lovdager og dette atter som flertal af lovdag. Dette vilde imidlertid være meget uregelmæssigt. Regelret bliver hanköns a-stammernes gamle nævneform-flertals endelse -ar lig genstandsform -a og denne atter til -æ, altså dagar—daga—dagæ. Overgangen -ar til -a er allerede gennemført i de ældste håndskrifter fra slutningen af 13. årh. [2]). Det måtte altså forudsættes, at det alt i ældgammel tid har været teknisk hyppigst at bruge en ordforbindelse, hvori navneformen (*laghdaghar) forekom. Medens ordet så ellers fulgte den almindelige regel, skulde det i hin forbindelse have bevaret den gamle flertalsform, kun med den forandring, at endelsens a på sædvanlig måde ombyttedes med halvlyden, således at man fik formen *laghdaghær; af denne dannede man så atter ejeform flertal ved at föje det fra ental indtrængte ejeformsmærke -s til, altså: lovdagers, istedet for regelret: lovdage, af laghdagha. Det er dog vanskeligt at tænke sig en almindelig brugt forbindelse med nævneform flertal af dette ord; man må sikkert som oftest have brugt genstandsform (lægge lovdage for) eller hensynsform (forfølge med lovdage). Den mulighed er der imidlertid altid, at nævneform flertal kan

---

[1]) Glossarium s. 550.

[2]) L. F. A. Wimmer: Navneordenes böjning i ældre dansk, Kbh. 1868 s. 21—22.

have haft plads i en meget brugelig, men nu tabt retsformular [1]).

I den ovfr. skildrede procesmåde var det nu, at fr. 30. maj 1573 greb reformerende ind. Den oven meddelte fynske afhandling i forbindelse med forordningens motiver oplyser, at den nedarvede forfølgningsmåde gav anledning til forskellige misbrug. Da lovmændene ikke som høringerne först bleve udnævnte den dag, de skulde virke sammen, men först efterhånden, og de dog alle skulde være tilstæde, når fordelingen skete, kunde sagsøgte spilde modpartens forfølgning ved at underkøbe flere eller færre af lovmændene til at udeblive den sidste dag, og dette kneb blev jævnlig benyttet. Fr. 1573 bestemte derfor, at der i Fyn [2]) ligesom i Jylland skal »rejses dele« et ting, för der gives

---

[1]) Som en parallel til, at tekniske udtryk i modsætning til den almindelige iagttagelse, at meget brugte ord hurtig afslibes, kunne bevare gamle böjningsformer længere end ord i almindelighed og derpå modtage voldsomme sammentrækninger, kan nævnes JL.s bekendte skursnævninger eller skursmænd (3, 5 og 12). Varianterne til lovstederne vise, at dette sidste ord er sammendraget af skuræsmæn (skyræsmæn), dette igen af skurthesmæn (skyrthesmæn), som findes i Flensb. hdskr. Riberhdskr. har skyrthermæn, som må være den oprindelige form, da den svarer til oldn. skurðarmenn, og her se vi i förste sammensætningsled: skyrther, den ejendommelighed, at medens hanköns i-stam. i ældre dansk ellers altid (Wimmer a. st. 65 har intet eksempel på det modsatte) har ændret ejeform entals -ar til -æ (oldn. hlutar, dsk. lotæ), har det tekniske ord her bevaret den gamle ejeforms endelse (skyrther oldn. skurðar), som ellers i Danmark kun er eftervist på runestenene (þulaʀ oldn. þular). Når skyrther siden er gået over til skyrthes, skyldes dette måske en påvirkning af ejeform ental af hanköns ja-stam.s 1. klasse (lækis oldn. læknis, Wimmer a. st. 49).

[2]) I forordningen tales kun om »kobstæderne i Fyn« og disse skulle bruge fordelingen fra kobstæderne i Jylland, men det kan dog næppe være meningen at ville göre forskel mellem byerne og landet på Fyn. Når netop kobstæderne nævnes, forklares det ved, at forordningen gives i anledning af klager fra dem over, at deres dele over bønderne forspildtes ved chikanerier af den i teksten nævnte art.

varsel; derpå forfølges med 3 ting og på 4. ting skulle stævningsmændene afhjemle varselet. Retter sagsøgte så ikke for sig, udnævner fogden 6 høringer, som fordele ham for hovedgælden. Retter han så heller ikke for sig, forfølges han på samme måde for sit fald.

3. Sælland. Om fordelingen her siger Osterssön[1]): »I Sælland og Skåne sker gemenlig dom til fjærde ting (når modparten ej møder) og ikke för, med mindre i sagen fremlægges rigtige håndskrifter og bevis; dog sker sådan dele gemenlig ibidem ved herredsfogden alene, som det og giver beskrevet under hans og skriverens forsegling.« Under henvisning hertil siger han et andet sted[2]): »mandheldeløs gjort med retten . . . kan siges om den, som er fældt eller lovforvunden til sine 3 mark . . ., hvilket skete i formere tider fornemmeligen efter loven med trende lovdagers dele og 14 dage mellem hver lovdag.« På dette sidste sted nævner Osterssön den terminologi, som på Sælland brugtes enstydig[3]) med fordele i Jylland, nemlig: »göre mandhælgløs«[4]). Han betegner dog den dertil knyttede fremgangsmåde som forældet på hans tid, og hvad der kan oplyses om den, bliver derfor först at fremdrage, för end den af ham först beskrevne procedure omtales[5]).

---

[1]) Glossarium s. 198.

[2]) A. st. s. 550.

[3]) Derfor siger han også s. 385: »Horing eller hørringsproces findes ingen steds udi lovbogerne nævnt, men i det sted nævnes mandheld eller mandhellig . . . og drives mandheldsproces i lige måde med 4. lovdagsdele som høringsdele«. Se fremdeles Ny kirkehist. saml. 2, 481: fordelt . . . få sit mandheld igen; 5, 28 (kgl. missive 31. maj 1592): »nogen, som er mandhellelosgjort eller lovfordelt.

[4]) Om begrebet mandhælg henvises til § 22 i det følgende.

[5]) Fr. 15. maj 1454 og KRD 1586 (Udvalg 4, 78) vise dog, at ordet fordele også kan forekomme i aktstykker, som angå Sælland; særlig sidste sted s. 83 hedder det: ther ladt thennom fordele og mandhelleloes giørre. — Kilderne fra 16. og 17. årh. gengive sin tids udtale og skrive: mandhelle, mandhelde, mandhellig o. s. v.

Forfølgningen indledtes med, at sagsøgeren på tinge begærede sig kaldsmænd anvist til at stævne sagsøgte [1]). I stævningen blev foruden skyldgrunden angivet, at det gjaldt indstævntes mandhælg; dette fremhæves altid i kaldsmændenes aflhjemling af stævningen [2]). Der blev dernæst forelagt sagsøgte 3 lovdage og på 4. ting sluttedes forfølgningen i overensstemmelse med EL 2,51 (s. 57) således, at sagsøgte, som ikke vilde rette for sig, mistede sit mandhælg [3]). Om forfølgningen blev dernæst udstedt et dokument, som kaldtes »mandhellebrev« [4]) eller »mandhelleløsbrev [5]). —

Rosenvinge mener, at der har været en symbolsk handling forbundet med forfølgningens slutning. Om denne skulde det nemlig hedde i:

Mandhelleløsbrev af Fakse ting 1584 (Udvalg 4, 77): »Ffterdi forskrevne mænd have fanget lovligt varsel, og ikke de ville rette for dennem, ti blev de derfore nederfældig gjort, dom overskåren og deres mandhelle af dennem taget.«

Rosenvinge henstiller, om der sigtes til, at den beskrevne dom blev skåret i to dele (charta partita), så at

---

[1]) Skelskor tgbg. 1616 5. avg.: C. H. var tvende kaldsmænd over A. O. [begærendes]; da svared byfogden, at han ikke vidste at stæde C. H. nogen kaldsmænd eller lovmål, uden han vil efterlade den afvisning, byfogden haver hannem afvist tilforn.

[2]) Holbæk tgbg. 1608 9. maj: stævningsmændene gave på Kr. kræmmers vegne E. N. varsel, for han havde fæst sig Kr. kræmmer og han ikke vilde indstille sig i sin tjæneste, og gave hans naboer på både sider varsel, som han var, der han fæste ham, på hans mandhelle. — Skelskor tgbg. 1616 4. novbr.: skikket var P. vognmand med to kaldsmænd, som havde kaldet H. snedker for 11 sk., han var hannom skyldig, og blev han kaldet til hans mandhelle, og blev han mandhellelos gjort. Se fremdeles 1617 den 17. og 24. febr., 7. juli, 22. septbr. o. s. v.

[3]) Se citatet i KRD 1586 (Udvalg 4, 78).

[4]) Skelskør tgbg. 1617 20. oktbr.: Skikket var H. H., eftersom han tilforn havde ladet kalde E. V. til sit mandhelle, og var mandhellebrev begærendes over ham.

[5]) KRD 1586 (Udvalg 4, 78 og 84).

hver af parterne fik sit stykke, eller om man skulde have sönderskåret dommen for på en symbolsk måde at tilkendegive, at forbindelsen med den fredløse var ophævet. — Disse forklaringer ere dog ikke videre heldige. Sagsøgtes mandhælg blev jo taget på 4. ting, når han ikke rettede for sig, men om han vilde göre dette eller ikke, var jo noget man aldrig på forhånd i den grad kunde have vished for, at der var grund til at skrive dommen i forvejen. Men havde man ikke gjort dette, hvorledes skulde man så i en fart få dommen beskrevet for at foretage den symbolske handling? Det er dernæst höjst usandsynligt, at slig symbolik skulde være opstået i nyere tid; det måtte antages, at den var sammenknyttet med ældgamle forestillinger, men dette lader sig ikke forene med, at der udkrævedes en skreven dom til symboliken, ti skrift kom meget sent i brug ved tingene og aller senest til den slags aktstykker, som ikke angik rettigheder over faste ejendomme og lignende forhold af lang varighed. Men det er heller ikke nødvendigt at forstå hin udtalelse, som om »dommen (domsbrevet) blev overskåret«; der står, at sagsøgte blev dom overskåret, den handlende forbindelse må derfor lyde: skære dom over en, ikke: overskære dommen. Når vi nu se, at oldn. skera, kan betyde afgöre, bestemme, er det ikke utænkeligt, at et *skera dóm yfir einhverjum, kan have haft betydningen: fælde dom over en, og at der i det anførte mandhælgløsbrev ikke skal siges andet end, at der var blevet afsagt dom på sagsøgtes mandhælg.

Ved år 1600 var det dog almindeligt, at sagsøgte endnu fra 4. ting af fik 14 dages udsættelse med indtrædelsen af mandhælgløsheden. Dette ses af følgende tingbogsuddrag:

Holbæk 1616 17. Juni: Per kræmmers kaldsmænd gav varsel til O. væver for 6 mrk. 8 sk.; »er forlagt at stille tilfreds idag 14 dage«. — 28. oktbr.: »blev mandhelleløs, om de ikke stiller tilfreds til idag 14 dage«. — 8. juli: kaldsmænd

på J. T.'s vegne gave Niels brygger varsel for 3 pd. malt, som han haver at göre for ham; er forlagt at betale idag 8 dage. 15. juli: blev Niels brygger afsagt sit mandhelle, for hvis han J. T. skyldig er, som er 3 pd. malt.

I Skelskør var det aldeles almindeligt, at sagsøgte på 4. ting blev gjort mandhælgløs under suspensiv betingelse (forord):

Tgbg. 1616 16. decbr.: skikket var Hans Fønbo i Egidslovmagle med tvende kaldsmænd, som lovligen havde kaldet Ingemar Nielsen til sit mandhelle for 2 tdr. havre husbondhold. Blev han mandhelleløs gjort med forord, om han ikke stiller dr. Tomas Finke tilfreds inden søgneting [1]). Se fremdeles 1617 24. febr., 31. mars, 22. septbr., 27. oktbr., 1618 23. febr. o. s. v.

Af og til tilföjes udtrykkelig, at mandhælget frakendes ubetinget, f. ex. tgbg. 1616 4. novbr.: ... blev han mandhelleløsgjort. Intet forord. — Derhos var det meget sædvanligt, at sagsøgte indfandt sig, vedgik sin forpligtelse og så »ved sit mandhelle« eller »under sit mandhelle« lovede at rette for sig til en bestemt dag. Gjorde han ikke dette, blev han uden videre gjort mandhælgløs, se:

Holbæk tgbg. 1616 1. juli: varsel for gæld og en slibesten; forpligtede sig at betale til sankt Mikkelsdag under sit mandhelle; 23. decbr.: forpligtede sig at betale til søgneting efter jul under sit mandhelge. Fremdeles 9. decbr. o. s. v. — Skelskør tgbg. 1616 3. juni: skikket var A. Carmand, som tilforn haver ladet kalde Jørgen smed for noget jærn, som han var Ane Vinters skyldig, og samme tilforpligtet sig under hans mandhelle at stille A. V. tilfreds, hvilket han ikke haver gjort, blev han idag mandhelleløs gjort.

I denne måde at søge tiltaltes mandhælg på gjordes forandring ved fr. 1. juli 1623 § 7, hvorefter ingen måtte fordeles i sager, som var over 3 daler værd eller på gjaldt æren, med mindre der tilforn var dömt i sagen efter lovlig kald og varsel. »Desforuden, så fremt ved nam eller vurdering nogen kan søges, da skal al delemål forblive« [2]).

---

[1]) Den sællandske betegnelse for 1. ting efter hælgen.

[2]) Optaget i reces 1643 2. 6. 27.

Her efter fik dom til nam og udvurdering en rigelig anvendelse, og der afsagdes ikke mere dom lydende på mandhælgs fortabelse, i det mindste ikke efter fortsættelsen af de ovfr. benyttede tingbøger for Holbæk, Skelskør og Vordingborg. I forskellige tilfælde, hvor man för vilde göre sagsøgte »mandhelleløse«, gaves nu delsbrev over ham, medens der i andre efter 4 tings forelæggelser gaves dom til nam, se:

Holbæk tgbg. 1637 bl. 5: Dom: Da Søvren herfor (2 dr. husleje og 1 dr. kød og brød) lovlig til 4. ting er forfulgt og ej har rettet for sig . . . er han tilfunden at betale . . . 3 dr. med billig brevpenge eller derfor at lide nam af hans bo; bl. 10: 4. ting for en krudtflaske og et spænde, han havde lånt. Dom: skaffe igen inden 15 dage eller lide nam; o. s. v. — Skelskor tgbg. 1630 1. mars: L. Holst haver fordelt J. A. for 4 1/5 mrk. til 4. ting og ikke han selv eller nogen på hans vegne haver rettet for ham idag.

Hvad Osterssön mener med sin ovenfor anförte udtalelse, at der på Sælland gemenlig sker dom til 4. ting (når modparten ikke møder) og ikke för, medmindre der fremlægges rigtige håndskrifter og bevis, er ikke rigtig klart, da han ikke siger, hvad det er for en dom, om hvis afsigelse han taler. Hvis han mener en namsdom, kunde dette nok passe med enkelte afgörelser i tingbøgerne[1]), men så bliver det et spörgsmål, hvorfor der snart gives namsdom snart fordelsbrev til 4. ting? Herom henvises til undersøgelsen i § 7 ndfr. s. 71.

---

[1]) Holbæk tgbg. 1637 bl. 2: N. H havde stævnet S. M. for 10 sl. dr., han efter kontrakt af 1632 var hans sön skyldig, da denne havde tjent sit læreår ud. S. M. svarede, at drengen i hans fraværelse ikke havde været ham og hans hustru lydig efter kontrakten, men i hans fraværelse slået hende brun og blå. Opsat en måned. Bl. 10: S. M. bör betale de 10 dr. inden 15 dage eller lide nam og vurdering. Bl. 9: varsel for dom for afgiften af Søsterup og Butrup kongetiende 85 sl. dr... Dom: betale inden 15 dage eller nam og vurdering; jfr. hermed bl. 7: 4. ting for 2 dr. for leveret arbejde. Dom: betaling inden 15 dage eller lide nam. Bl. 6: dom til nam

4. Sællandsk ret brugtes i Låland og Falster[1]), dog synes fordelingen ikke der af have fundet sted under form af en forfølgning til mandhælgs fortabelse. Fordelingen omtales i Lålands vilkår 1446 § 1, hvorefter der til fordeling krævedes 3 lovdage, medens der iøvrigt ikke gives nærmere regler. Tingbøger fra tiden för fr. 1. juli 1623 ere ikke bevarede; de yngre tingbøger vise, at man kunde få delsbrev til 4. ting over sagsøgte.

Nörre herreds tgbg. 1633 9. apr.: J. H. hans 4. ting med tiltale til H. L. for 10 mrk. og blev stædt delsbrev over ham.

5. Skåne, Halland og Bleking. I Skåne gik fordelingen i den ældre tid ud på at-tage sagsøgtes fred lige som man på Sælland søgte hans mandhælg. Til forfølgningen krævedes 4 ting og på hver skulde fyldest æskes af sagsøgte. Iøvrigt henvises til de følgende uddrag af et delsbrev af Villands herredsting 26. juli 1603[2]) og af Gynge herredsting 1600:

Saghører og skriver til Villands herredsting göre vitterligt, at ridefogden H. T. til Hammer da i fire samfulde landsting[3]) og flere lovlig havde delt (5 mænd) på deres fred, fordi de ikke havde rettet dem efter en doms lydelse af samme ting 17. maj, formældendes, at hine mænd, som havde plöjet og opbrudt Fjelkinge gadejord, ere tilfundne at slette og jævne jorden igen, som den var för, efter loven, for hvilken dom han til fire ting af dem havde æsket fyllest; han påstod, at han burde være deres fred mægtig. Forskrevne mænd ere paråbte, om de vare tilstæde, da ere de ej modte ej heller nogen på deres vegne uanset, at de lovligen ere stævnede. Dom: Efterdi forbemældte mænd ikke udi så langsommelig tid haver villet rette for dem for forskrevne jord, de haver plöjet og opbrudt, da ere de idag af H. T. fredløs gjort.

---

på 4. ting for husleje, o. s. v.; se endvidere de i teksten nævnte tilfælde.

[1]) Fr. 1284 (for Sælland) § 16.

[2]) Orig. med to segl i det 17.. til Kobenhavn forte Lyngbygårdske arkiv, nu i Gehejmarkivet.

[3]) Nemlig Villands(herreds)ting.

Gynge herredstings dom 8. decbr. 1600 (Samling 1595—1605 s. 405): Efterdi han ikke haver villet erlægge samme pendinge og øksen, skal herredsfogden derfor tilstæde ham af Åge Urup at lade fredhugges.

Tingbøgerne fra hine Landskaber ere indtil 1736 blevne samlede i rigsarkivet i Stokholm i henhold til en kgl. resol. 28. septbr. 1869[1]), men nogle få hallandske fra tiden efter fr. 1. juli 1623 og et ældre brudstykke[2]) ere dog tidligere komne i det danske Gehejmarkiv og have kunnet benyttes her.

I Halland var terminologien som i Jylland. der nævnes i tingbøgerne, at sagsøgeren efter hånden får förste[3]), andet, tredje og fjærde ting i sin forfølgning, men der er den forskel mellem Jylland og Halland, at det hist hedder få ting »til én« (ovfr. s. 24), medens det her siges få ting »på én«, f. eks. Fjære herreds tgbg. 1634 17. juni: »4. ting på Torbjörn i Helvede for ulovlig indtag og en kirkejord«. Saggivelsen fandt sted på 4. ting tilligemed vidneførselen og i rette læggelsen af bevisligheder.

Fjære herreds tgbg. 1634 30. jan.: P. J. 1. ting på A. B. for hvis, han kan have hannem at tiltale og vil give ham sag til 4. ting; 6. mars: C. M. 3. ting på B. E., videre sag til 4. ting.

I tingbøgerne bemærkes det som oftest, at sagsøgte, som udeblev, var blevet påråbt flere gange (1. 2. 3. og 4. gang)[4]). Til 4. ting indfandt sagsøgte sig, når han havde indsigelser at göre. Dommen, som påkendte disse, kunde, når den gik sagsøgte imod, i ensartede sager såvel lyde på dom som i almindelighed udtale, hvad der var ret i sagen:

[1]) Meddelanden från Svenska riksarkivet 1, 44.

[2]) For Himle herred 1597—98.

[3]) Fjære herreds tgbg. 1634 6. mars: A. K. 1. ting på B. O. og haus datter Sirri for skælden.

[4]) Fjære herreds tgbg. 1634 23. jan.: ingen mødte, endog han nogle gange blev påråbt; 6. mars: Påråbt 1. 2. 3. og 4. gang og ingen modte; lige så Favrås herreds tgbg. 1629 12. novbr., o. s. v.

Fjære herreds tgbg. 1634 23. jan.: kongens ridefoged delte og forfulgte i 4 ting almuen for restancer efter Varbjærg slots jordebog; denne bad om respit for sin armods skyld. Dom: Da indstævnte ikke kan benægte gælden, bör de hver for sig efter restancen at betale inden 15 dage eller dom og vurdering i deres bo, i deres gårde, hvor der ej findes andet løsøre. 6. mars: samme fik 4. ting på A. skomager, for han slog Torre P. på sin mund, at hans næse blødte, der han leverede sin sognepræst sin tiende; han burde give sine bøder for blodvide og det med delens bekostning. A. skomager svarede, at Torre P. bad ham sluge en lort, og derfor slog han ham på munden. Dom: A. sk. bör til kgl. majest. udgive sine bøder for blodvide med delens bekostning, og hvis T. P. har forurettet ham, da dele ham derfor.

Endnu må tilföjes, at der i nogle byers privilegier med hensyn til fordeling blev gjort undtagelse fra de almindelige regler om værnetinget. Dette skete i privilegierne af 1505: for Århus [1]) af 19. novbr., for Viborg [2]) af 28. novbr. og for Vejle [3]) af 4. decbr. Heri bestemmes, at ingen fremmed købmand på købe og sælge i byens omegn på 4 mile nær, så lidt som gode mænd, præster eller bønder må göre borgerne forprang i deres handelsret. Sker det, må de vedkommende forfølges med høringsdele til bytinget mod, at de få varsel til det [4]) herredsting, som de købslå udi.

Fordeling var ikke alene en procedure, som var anvendelig ved de almindelige underretter (herreds-, by- og birketing), den brugtes også ved det med disse parallelt stående grandestævne, men kun i sager, som her kunde pådömmes af grandelavet efter vide- og vedtægts-

---

[1]) Aktstykker vedkom. staden og stiftet Århus 1, 92.

[2]) Heise: Diplom. Vibergense s. 125.

[3]) Utrykt i byens arkiv.

[4]) Aftrykket af Århus privilegiet hos Hübertz 1, 92 har: theres, men originalbrevet i byens arkiv har: thet, skrevet med den for dette ord almindelige forkortelse: thꝫ, som også stemmer med Viborg og Vejle brevene.

brevene. Fremgangsmåden har næppe afveget fra den til tingene brugte. Herom haves en

Viborg landstingsdom 1592 [1]: Jakob Sefeld tiltalte P. C., fordi han i Bjerregrav grandelav havde ladet fordele R. E. for han foreholdt ham nogle breve, som lød om en gärdfred. Hidstævnt var fogderne i grandelavet, fordi de havde undt høringer over R. E., og høringerne, som havde fordelt ham. P. C. mente, at efter deres vide og vedtægt måtte man klage hinanden på grandestævne for hvad sag, den ene kunde beskylde den anden. Dom: Efterdi den sag om forskrevne breve ikke er Bjerregrav mænds vide og vedtægt angældende, men findes den sag at være, som til herredsting bör at ordeles, det R. E. dog derfor på grandestævne er delt bleven, da finde vi R. E. af den dele kvit at være.

§ 5. De sager, hvori fordeling kom til anvendelse.

I tiden för Kristian V.s lov var fordeling en meget brugt procesmåde. Gennemblader man tingbøger fra den tid, minder næsten hvert blad om dens anvendelse. For at give en forestilling om det omfang, hvori man brugte fordelingen, skal her med benyttelse af »Randers bys sagfaldsbog [2]), hvorudinden findes antegnet alle lovsøgte mænd, som her til Randers byting . . . er falden enten for vold eller dele [3])«, gives et overskue over antallet af fordelings-

[1]) Danske kancellis domsamling no. 260.

[2]) Findes i Randers bytingsarkiv, afgivet til kongerigets arkiv. Også i Ribe blev der ført en særlig »Fordelsbog«, se Kinch: Ribe bys historie 1536—1660, s. 677.

[3]) Når vold og dele her findes sammenstillet, er grunden den, at gældssag kunde give anledning til, at vold blev oversvoren én. Ifølge birkeret 1623 (der naturligvis i stort omfang kun kodificerer ældre ret, se Ilans' privileg I. for Ålborg § 2) § 13 kunde indenbys- eller birksmand ved fogden eller to danemænd forbyde udenbys- eller birksmand, som var ham vitterlig gæld skyldig, at begive sig af byen eller birket for han betalte. Gjorde han det dog, kunde han

sager til Randers byting i årene 1589—96 jan., i hvilken tid bogen er blevet ført. De fordelte ere indførte efter sin bopæl enten under Randers by eller under et af omegnens herreder. Ved de angivne tal er imidlertid at mærke, at kumulation var tilladt i vid omfang, og at der derfor blandt de enkelte sager findes mange, i hvilke der var to eller flere sagsøgte. Det var således meget almindeligt, således som også tingbøgerne vise, at en købmand på én gang lod fordele et større antal af sine debitorer, eller en godsejer eller kronen lod fordele et større antal fæstebønder for resterende afgifter, f. eks. tiende.

efter § 14 forfølges med vold. Eksempel på en sådan sag haves i Kærgårds birks tgbg. 1597 15. apr.: C. P. og T. L. vidned, at være dem fuld vitterlig, at de horte på 2. bededag, at C. C. beslog A. J. at drage af birket för, end han stilled ham tilfreds for den hovmod og skade, han gjorde ham og hans sön ... og i lige måde gav ham varsel for det forbud og vidne. Sandemænd i forskrevne birk svor A. J. en fuld vold over både på bondens og kongens vegne, for han hoffærdelig og mod forbud er dragen af birket. — I den anførte sagefaldsbog forekomme nu voldsbøder (40 mark) i gældssager hyppig, følgende tabel viser, hvor ofte i sammenligning med almindelige voldssager:

år 15-	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	1600	1601
alm. voldssager	12	16	10	17	13	18	4	5	12	7	20	18	5
gældssager ...	27	20	15	21	13	7	9	11	9	12	12	17	22
ialt	39	36	25	38	26	25	23	16	21	19	32	35	27

Som almindelige voldssager behandles sager om: slag, sår og bårdag; slå anden mand med en »tinpot«, en fork, en sten, en kniv eller et værge eller på hans mund, sönderslå hans vinduer, slå i hans dör, sonderbryde hans vogn; slå en balje i sönder; slå Anders bysvends hat fra ham; bruge mands hus og bo mod hans vilje efter fardag; hugge N. J.s og over sin rumpe; slå og stikke en »soedmand« i sit lår; forholde én sin gård, hvorfra man er lovlig udvist; ride en hest fordærvet; ulovlig indgå i Randers mark og grave i Jomfrulykken, som er Randers bys frihed; tage J. S.'s stævning fra hans bud; uføre me anden mand; »R. G. med rofven blef voldsvoren for hand slo L. N. skredderdrenge; V. prammand blev »et tyfvold ofversvorene, o. s. v.

Eksempelvis kan nævnes, at 1589 blev til Randers byting på snapsmandag 151 bønder under samme sag fordelte af Hartvig Klavssen. — Tabel:

år 15-	89	90	91	92	93	94	95	96 jan.
Randers by . . .	105	92	95	165	88	58	47	4
Støvring herred.	17	20	12	33	11	5	6	
Nørhald „ .	13	21	12	28	11	5	4	
Vonsild „ .	4	2	2	4	1	1		
Medelsom „ .	16	17	12	13	15	5	7	
Liung „ .	17	12	8	20	13	7	11	
Hovelbjærg „ .	6	3	11	11	4	1	2	1
Galten „ .	12	14	17	22	21	14	13	3
Sønderhald „ .	19	16	11	26	18	10	15	2
Savbro „ .	2	1	7	2	4	1		
	211	198	187	324	173	117	105	10

I retskilderne gives der ikke nogen bestemmelse om, hvilke sager der kunde procederes med fordeling, og hvilke ikke, skönt det i fr. 15. maj 1454 (for Sælland) og håndskrift B. af fr. 1. septbr. 1466 (for Jylland) hedder, at ingen skal fordele eller fordele lade nogen »uden efterdi som loven udviser.« Lålands vilkår 1446 § 1 lyder også kun: »hvo, som sig lader fordele på herredsting fore gæld eller for nogle andre sager«, men hvilke disse andre sager ere, angives ikke. At der dog har været en bestemt forskel, viser tingbøgerne, ganske vist ikke alle, ti de ere ikke alle blevne førte lige godt, dog vil det følgende vise, at der næppe er grund til ikke at anse de regler herom, som lade sig uddrage af nogle tingbøger, for gældende overalt. De oft anførte tingbøger for Hvetbo herred göre ved at omtale sagsøgtes indstævning en bestemt forskel mellem fordelingssager og andre processager. I de förste hedder det[1]): »N. N. hans stævningsmænd idag 8 dage gave N. N. varsel for dele, sagendes hannom o. s. v.« (søgsmålsgrunden), medens terminologien i de sidste[2]) er:

[1]) F. eks. 1634 18. jan. og m. a. st.
[2]) F. eks. 1634 1. mars og m. a st.

N. N. hans stævningsmænd stævnede N. N. for dom, sagendes hannom o. s. v. (søgsmålsgrunden). I fuld overensstemmelse hermed er Holbæks tingbøger, som göre en tilsvarende forskel mellem at give varsel »på mandhelle« [1] og give varsel »imod dom«, [2] og Skelskörs tingbøger, som skelne mellem, at »kalde en til sit mandhelle« [3]) og »kalde en til dom«. [4]).

Om de sager, som kunne behandles med fordeling, siger den oftnævte fynske afhandling [5]) (ovfr. s. 26), at dermed forfølges »alle hånde klagemål« undtagen »drab, vold, hærværk, sandemandstov, ran, husfred, gårdfred, nævningetov, og sager, som særlig forfølges med herredsnævn,« Af denne ikke meget klare udtalelse kan man lige som af Lålands vilkår 1446 § 1 (gæld eller for nogle andre sager) slutte, at en del civile sager kunne behandles med fordeling, men dog ikke alle. Som fuldstændig udelukkede må betragtes de civile sager, i hvilke i henhold til lovgivningen sandemænd kom til anvendelse, og ligeledes de, i hvilke nævninger skulde sværge, nemlig i Jylland ejermænd og Sælland og Skåne oldinge. De øvrige sager, som absolut ere undtagne, ere alle straffesager, nemlig enten ubodemål eller större bodemål eller mindre bodemål, hvori nævninger skulde bruges [6]). Som resultat kan

[1]) F. eks. 1608 9. maj.

[2]) F. eks. 1616 28. oktbr.

[3]) F. eks. 1616 4. novbr.; 1618 16. mars.

[4]) F. eks. 1616 13. febr.

[5]) Eckenbergers fremstilling vil blive omtalt ndfr. s. 59.

[6]) Herom oplyser følgende dom af Viborg landsting 1570 (Domssamling i Danske kancellis arkiv, no. 71): Sagsøgte var blevet fordelt for skelstensflytning og gjorde nu gældende, at en anden havde optinget for sagen og »dersom nogen havde flyttet skelstenen, da burde det ikke at deles, men med nævninger efter loven at forfølges«. Dom: »Efterdi en anden haver vedgået og kendest samme gærning, og lænsmanden derfor hans bøder haver opbåret, og loven medfører, hvor som nogen beskyldes for slig sag, da skulde det komme for nævninger, der om at skille, og efterdi det i så måde ikke forhandlet er, men han delt at være over faldet för end det

altså opstilles, at fordeling kom til anvendelse i civile sager og mindre bodemål undtagen i de tilfælde, da sandemænds og nævningers anvendelse var foreskrevet i lovgivningen. Spörgsmålet bliver nu, om fordeling altid kan benyttes i sager af den angivne art, eller om der kun er vundet en almindelig karakteristik af de sager, i hvilke fordeling kan bruges, og de, i hvilke den aldrig kan benyttes, idet der så atter kræves særlige vilkårs tilstædeværelse for, at man i de enkelte tilfælde kan være beföjet til at anvende fordelingsproceduren. Til besvarelse af dette spörgsmål vil det være nødvendigt at afmønstre en större del kildeudtalelser for at se, om de enkelte tilfælde, i hvilke fordeling faktisk er bleven brugt, kunne ordnes efter visse almindelige synspunkter. Da der nu så godt, ingen tingbøger findes bevarede fra det 16. Årh. og det dog gælder om at bruge så gamle kilder som muligt, få de på kongens retterting under forfølgning med rigens ret og dele i anledning af udtaget genbrev afsagte domme stor betydning. Fordeling gav nemlig adgang til at få rigens lovedagsbreve [1]), og når der derfor opstod strid om lovmæssigheden af sagsøgerens forfølgning, måtte han naturligvis i rette lægge delsbrevet sammen med de andre sagen vedkommende dokumenter. Da det imidlertid först efter c. 1550 bliver brug i KRD. i större omfang at omtale de i rette lagte dokumenter, vil der i det følgende som oftest kun blive anført domme yngre end hint år, skönt naturligvis også mange ældre nævnes i rigens dombøger.

Med fordeling [2]) kunde nu procederes krav, som støttedes på:

---

kom til nævninger, da vide vi ikke samme sag at være så forhandlet, som loven medfører, og J. P. fordi af samme dele kvit at være og ved nævn at skæres som det sig bör.«

[1]) Instruks at forfølge rigens dele, Rosenvinges udgave s. 37.

[2]) Da man i denne henseende fulgte de samme regler i alle landsdele, er der ingen grund til i den følgende undersøgelse at tage hvert retsområde for sig.

1. Foregående dom. Først når domfældte også var bleven fordelt, var der ved grundlag for eksekution tilvejebragt, se fr. 8. septbr. 1527, reces 1539 § 9, 1547 § 34, 1558 § 54, der sætter fordeling som vilkår for at udvurdering ved herredsfogden med to eller fire mænd finde sted [1]).

KRD 18. jan. (Samling 1595—1604, 312) og 2. maj (a. st. 326) 1600 og 1602 (a. st. 414): fordeling efter Viborg landstingsdomme. — Hvetbh. tgbg. 1662 10. maj: L. L. lod fordele A. L. efter en dom her af tinget af 4. febr. 1661, anlangende indhævd udi fælge, samt ulovlig tørvegrøft i græsning og grönjord L. L. til skade, hvorfor A. L. er tildömt at bøde til granderne så vel som at nederlægge, hvis han ulovlig indhævdet og gravet havde. 1636 12. marts: fordelte A. J. for han ikke havde nederlagt det kast, som tildömt er at lægges under hov og horn [2]), som med dommen bevises at være nederdömt. S. dag: C. N. delte Hjermesløv mænd for høslet østen åen i tagmarken, som de ulovlig havde slaget og afført, eftersom de derfor er tildömt at lide tiltale, som med dommen bevises. — Delsbrev af Villands herredsting 1603 se ovfr. s. 39.

I henseende til adgang til fordeling måtte nævningers tov stilles lige med dom, se:

KRD 1555 (Udvalg 2. 148): M. S. fordeles for det han er sagsøgeren »pligtig for falsknertov ham blev oversvoren« af herredsnævninger. 1560 (a. st. 1, 278): to bønder fordeles, som ikke have villet rette for sig, efter at vold var blevet dem oversvoret, fordi de ikke havde villet fravige sine gårde, af hvilke de bleve udviste, fordi de havde ladet dem forfalde og siddet inde med landgilden, jfr. Rec. 1558 § 42., o. s. v.

2. Gældsbrev og lignende skriftlig bevis (jfr. no. 4), så som købmandsbøger. Sædvanen førte det

[1]) Se Viborg landstingsdom 1574 (Udvalg 3, 222), som pådömmer en på grundlag af et delsbrev foretagen eksekutionsforretning; fremdeles KRD 1584 (Udv. 4, 39), 1602 (Samling 1595—1604 s. 414).

[2]) Ved dette i kilderne ganske almindelig brugte poetiske udtryk menes, at jordstykket skal udlægges til græsgang, til foder for heste (hov) og kvæg (horn). Når det derfor i Dske. kancelliregistranter 1535—50 s. 284 hedder: »under hov og hors«, er dette en fejl og p leonasme. »Hors« bör rettes til »horn«.

nemlig med sig, at købmanden ved opgörelse med sine kunder lod disse underskrive sin købmandsbog, som udviste opgörelsen, se også fr. 1. juli 1623 § 8. I dommene tales der dog som oftest ikke om, at opgörelsen er blevet underskrevet.

KRD 1534 (Udvalg 4, 32): delsbrev af Svenborg byting 1583 i henhold til gældsbrev af Svenborg 1581. — Hvetboh. tgbg. 1636 12. mars: J. A. fordelte C. M. og dennes kone for deres bøder efter hans forpligt af 18. apr. 1635. 1661 24. mars: fordelt for 2 rdl. efter hans brev. — KRD 1599 (Samling 1595—1604, 306): delsbrev, taget til Ålborg byting i henhold til en med lænsmanden indgået optingning (forlig) om at ville udlægge bod for en angiven forseelse. — Fremdeles fordelingslisterne i Randers bys sagefaldsbøg (ovfr. s. 43).

3. Tingsvidne og vidnesbyrd.

KRD 1549 (Udvalg 1, 112), fordeling sker efter et tingsvidne om, at vedkommende have gjort det forløfte, som de sagsøges for. — Hvetbo herreds tgbg. 1636 9. apr.: J. A. fordelte Kristen skrædder for ulydelse, for han ikke høstet i Sejlstrup i høst og for han ikke tarsk i vår, eftersom han var bodet [1]) efter tingsvidnes indhold, som er læst og påskrevet, og han var til vedermålsting. 1662 1. febr. se ovfr. s. 27.

4. Restancelister over afgifter, som enten a. have hjemmel i lovgivningen, f. eks. tiende, skatter, eller b. skyldes et mellem parterne notorisk bestående retsforhold, f. eks. landgilde, husbondhold og andre til fæsteforholdet knyttede ydelser.

Eksempler på a.: Himle herreds tgbg. 1597—98 24. oktbr.: 4. ting på alle dem, som stå inde med kongens rettighed, med skat, landgilde, gårdleje eller sagefald, og hvem, som ikke udgiver til rette tid, da er afsagt, at han skal endeligen derfore pantis. — Hvetbo herreds tgbg. 1634 30. septbr.: N. N. bleve fordelte for skansepenge og kongeskatten, de resterer med; 4. oktbr. fordeling for kongens tiende. 1662 15. febr.: N. Søvrensen lod på kirkens vegne fordele N. N., N. N., som rester med bemældte kirkes tiende. 19. apr.: lod fordele for præstetienderestance fra 1661. —

[1]) Havde fået bud.

Kærgards birks tgbg. 1592 11. febr.: fordeling af en stor del mænd for tiendekorn af 1591. — Randers bys sagefaldsbog: Randers 26. jan. 1590: N. A. delt for fald og gæld af sandemændene. Støvring herred 3. mars 1589: N. N. delt af sandemændene for hesteleje o. s. v., tingbøgerne levere eksempler i overflod.

Eksempler på b.: KRD 1589 (Udvalg 2, 108): domprovsten i Ribe fordelte M. I., fordi han ikke havde udgivet hans landgilde til rette tid, ikke heller ydet ham svin og gæsteri, havde gravet holgrøv i kirkens ager og lejet ager og eng bort fra gården. 1555 (a. st. 2, 153): en bonde fordeles efter Bygholms læns jordebog for 11 års skyld. 1571 (a. st. 2, 58): lænsmanden på Skanderborg lader i henhold til kronens bog (ɔ: lænets jordebog) fordele en bonde for skyld, han stod igen med; se fremdeles KRD 1551 (a. st. 2, 153), 1584 [1]) (a. st. 4, 43), 1586 (a. st. 4, 114), fordelingsvidnet ovfr. s. 29, og desuden en mangfoldighed af eksempler i tingbøgerne, f. eks.: Hvetboh. 1636 9. juli J. A. fordelte Sejlstrup tjænere for, hvis de rester med af skyld, landgilde og anden småbede. 25. juli: P. R. fik 3. ting til C. K. for han tvende gange oversad at gå til husbonden med breve [2]). Kærgårds birk 1597 28. jan.: P. Barfod fordelte T. M. for overhørelse, for han ikke vilde age ham ad sønderside, der han skulde heden at pante for kgl. majestæt. Om fordeling for undladelse af at betale husbondhold se ovfr. s. 37. — Beslægtet med de her anførte tilfælde er også følgende i Hvetboh. tgbg. 1662 12. juli: O. P. lod på Hune kirkes vegne fordele en del af Hune sognemænd, som resterer med betaling for de ti tdr. korn, kirken tilhørig, som blev udlagt på sognets vegne udi kontribution til de Brandenburgiske, efter en skriftlig opskrift, som af danemænd er lignet og lagt, hvad enhver skal udgive, eftersom de er lagt for tiende, og det for penge takseret.

5. Retsforhold, hvis gyldighed er in confesso imellem parterne. Fordelingen finder her sted, hvad enten sagsøgte giver møde og udtrykkelig vedkender sig

[1]) Det er dog her ikke klart, om bonden fordeles for indfæstningen eller muligvis for en bod, fordi han ulovlig har brugt anden mands jord.

[2]) I dette og flere tilfælde er forfølgningen blevet afbrudt, men de vise dog, at man anså de pågældende sager for skikkede til at procederes med fordeling.

sin forpligtelse [1]), eller han ved sin udeblivelse tilkendegiver. at han giver afkald på mulige indsigelser. Udeblivelse blev altid opfattet som vedgäelse. Eksemplerne ere her utallige, og der skal derfor kun anføres enkelte tilfælde, som vise forskelligheden af de sager, som procederedes med fordeling. Sädanne ere:

a. vindikation af løsøregenstande.

Hvetboh. tgbg 1663 17. juli: Knud Kristensen, herredsfoged, på egne og medbrødres vegne lod fordele M. Chr. i Kongsbak for en dele, han leveret ham for rum tid forleden, hvorefter han skulde indkræve betaling af dem, som rester til dem med rejsepenge til København til kgl. majts. kroning.

b. tiltale for ikke at ville udføre en handling, hvortil man er forpligtet.

Hvetboh. tgbg. 1634 25. jan.: V. L. fordelte L. J. for han ikke vilde forsegle et forligelsmål, som er ganget i mellem dem i april 1633. 13. septbr.: L. N. fik 3. ting til M. skræder sagendes ham et grandebrev, han ikke vil forsegle. 17. maj T. J. havde ladet give varsel til J. L. og F. P. sagendes dem for ulydighed, for de var tilsagt at tage spind og ikke det vilde efterkomme; så mødte F. P. og lovede, at han gærne endnu vilde spinde eller give 1 mrk. for spinden; opsat i 8 dage. — Skelskør tgbg. 1617 28. jan.: skikket var H. H. med tvende kaldsmænd, som havde lovligen kaldet J. K. »til it gierløckelse« mellem dem på deres gårde; blev ham forelagt, at han skulde lukke sit »mellomgierde« imellem dem til vor frue dag i fasten under sit mandhelle. — KRD 1573 (Udvalg 3, 216): en fæstebonde, som havde fået en gård i fæste mod løfte om at ville ægte en pige, fordeles til herredsting og Viborg landsting til at efterkomme løftet, da han ikke tör benægte at have aflagt det.

c. særlig for ikke at ville aflægge vidnesbyrd [2]).

Hvetboh. tgbg. 1636 18. juni: J. L. havde på sin husbonds vegne ladet give N. S. varsel for dele, sagendes ham

[1]) F. eks. Hvetboh. tgbg. 1634 11. oktbr.: L. N. fordelte M. skræder for 3 mrk., som han udlovede til J. N., og var M. skræder til vedermålsting og det ikke benægtet, men bekendte det.

[2]) Det er følgelig fuldstændig urigtigt. at vor ældre ret, således som Sylow: Den materielle bevisteoris udviklingshist. s. 182 flg. påstår, ikke skulde kende vidnetvang. At de ældre love ikke omtaler

for ulydelse, for han ikke er mødt at sige sin sandhed. N. P. mødte den 25. juni og aflagde sit vidnesbyrd. — Ribe tgb. 1612 (Kinch: Ribe bys hist. 1536—1660 s. 677): en mand fordeler en anden, fordi han ikke har villet aflægge vidnesbyrd i en privat sag; 1618 (a. st.) fordeles en pige af samme grund.

d. tiltale for i urette tid at have forladt sin tjæneste

Hvetboh. tgbg. 1634 22. febr.: C. J. fik 3. ting til C. C., sagendes ham hans tjæneste, han er afrömt. 1636 7. maj lignende sag; 11. juni: Nils Friis var 3. ting begærende til C. O., for han frarömte sin tjæneste hos N. F.; J. T. mødte og bad det matte göres bevisligt, at C. O. var hans »sted hjon«. — Randers bys sagefaldsbog, Randers 23. juni 1589: C. H. delt af C. P. »for han haver undviget hans tjæneste, för end lovdag kom«. — Holbæk bys tgbg. 1608 11. juli: Erik N., som havde fæst sig med Kr. kræmmer og ikke vilde indstille sig, er idag gjort mandhelløs; 25. juli: en tjæner, som er römt fra sin tjæneste, gjort mandhelløs,

c. tiltale for skadeserstatning.

Hvetboh. tgbg. 1634 27. septbr.: J. A. fordelte nogle mænd for hvis skade der er gjort i Lavstis eng i Myrtue efter synsvidnes indhold.

6. Retsforhold, grundede på delikt. Under de foregående no. er kun opført tilfælde, hvor fordelin kom til anvendelse i civile sager, ordnede efter det bevis, som i de enkelte tilfælde vilde være at føre eller blev ført for søgsmålsgrunden, og da den ældre proces ikke gjorde den moderne forskel på civilproces og straffeproces,

denne, siger intet; nægtelse af at aflægge vidnesbyrd, måtte altid kunne påtales som retlose efter grundsætningen, som udvikles ndfr. § 18. Når derfor, som Sylow anfører, birkefogden i Stokkemarke 1669 dömte det udeblevne vidne efter analogien af EL 3,50, vilde dette efter den ældre ret have været fuldstændig korrekt. Men uheldigvis havde reces 1643 2. 6. 23 foreskrevet, at vidnet först skulde stævnes til landsting, og dette var ikke blevet iagttaget. Dette var også grunden til at birkefogdens kendelse blev underdömt til landsting og höjesteret, og denne sag kan folgelig ikke have nogensomhelst betydning for vidnetvangens historie i vor ret. At flere underretter til trods for reces 1643 skulde have dömt som birkefogden i Stokkemarke, må betvivles indtil Sylow påviser dem.

kunde de under dette no. opførte sager meget naturlig have været medindordnede blandt hine. For den senere undersøgelses skyld vil det dog være heldigst at have dem udsondrede. — Det er alt ovfr. fremhævet, at ubodemålene og större bodssager ikke kunde behandles i fordelingens former, til rest bliver altså de mindre bodssager. I disse brugtes fordeling også i stort omfang ved indkrævningen af bøderne, men i de tilfælde, som tingbøgerne nævne af den art, har deliktets begåelse næsten altid [1]) været in confesso mellem parterne. Som sådanne delikter kan nævnes:

a. upassende opførsel i retten, som i følge rec. 1558 § 10 straffedes med 3 mrk. til dommeren og 3 mrk. til herskabet. Recessen giver udtrykkelig anvisning på at inddrive boden ved fordeling (... de deles og bøde ...).

Hvetboh. tgbg. 1634 18. mars: Kr. Nielsen, herredsfoged, fordelte P. N. for ulyd og buldren på tinget og for skendsord, som han gav sin genpart. 21. juni: den samme fordelte C. T. for sin store ulyd og buldren skyld.

b. sär og skade.

En sag om sär forfulgtes i følge Hvetboh. tgbg. 1634 således: 31. maj: N. Mørks 4 synsmænd afhjemlede, at Laren Ollufster havde et särmål bag på sin höjre hånd og neden på sin höjre arm. 1. juni: N. M. lod i dag 8 dage stævne C. C. for vidne og klage og idag stod K. O. her for retten og beskyldte C. C. for sär og skade efter synsvidnes indhold. 14. juni: 3. ting over C. C. for hans bøder efter synsvidnets indhold for hug, han gav K. O. 21. juni: N. M. fordelte C. C. for sår og skade, han gjorde. — KRD 1561 (Udv. 1, 295): O. S. fordeles for särbøder, da han ikke kan nægte, at han har tilföjet särene.

c. forsömmelse af at rette for sig, når man er blevet fordelt. Der bliver her tale om inddrivelsen af 3 mrks. boden; det er dog kun på jysk retsområde, at denne søges

[1]) I et tilfælde om fornærmelse paa tinge (se ndfr. s. 51) procederes dog til fordeling på grundlag af tingsvidne.

med en særlig forfølgning, se ovfr. s. 29 og det der anførte fordelingsvidne af 1580 [1]).

d. ulovlig benyttelse af anden mands ejendom, f. eks. ved skovhugst, afplöjning o. s. v.

KRD 1556 (Udv. 2, 159): A. Sandberg fordeler en bonde »for hans jord og ejendom, han bruger mod hans minde«. 1559 (Udv. 1, 260): E. Rönnov lovsøger en bonde »for afplöjning og skovhug«. — Hvetboh. tgbg. 1634 20. septbr: C. N. fordelte J., for han driver på Langbakken med hans hjørd og hjord, eftersom han den 11. avg. 1632 forpligtet sig, at han ikke uden minde skulde drive der.

e. Fornærmelser. Birkeret 1623 § 20 tillader med høringer at fordele den ufri mand, som i offenlig forsamling tilsiger den anden fornærmelig ord, for boden (3 mrk. til bonden, kongen og birkeretsejeren).

KRD. 1558 (Udv. 2, 225): O. Klavsen fordelte N. C., fordi han havde sigtet ham som en lögner. — Hvetboh. tgbg. 1636 23. apr.: J. A. fik 3. ting over Kr. skræder til at bevise hans ord, som han den 2. apr. til tinge J. A. tilsagt haver (neml. at dersom J. A. købte med tyv og skælm, da måtte han det selv og være) efter tingsvidnes indhold eller derfor at være en lögner. J. A. fuldførte dog ikke fordelingen, skönt han havde tingsvidne for det begåede delikt; den 7. maj havde han ladet stævne Kr. skr. for dom for de samme ukvemsord efter tingsvidnets indhold, og formente, at Kr. skr. det burde at bevise eller blive den selv samme, og hvis han det ikke kan, da derfor at lide tiltale og stande til rette. »Så er nu Kr. skr. ikke mødt; derfor kan ikke retter kendes, end han burde jo at blive den samme eller derfor lide tiltale og stande til rette og deles for en lögner«. — Kærgards birks tgbg. 1599 20. juli: H. S. fordelte N. K. for en lögner for nogen ukvemsord, han hannem tilsagde, at han kalled hannem en tyv og en tyveunge efter tingsvidnets indhold. — Skanderb. læns rgsk. 1594—95, sagefald: P. Sand i Rye for han tilsagde sin sognepræst her Kristen i Rye i nogen samling nogen ord, som gælder ære og læmpe an, og ikke han kan slige sine ord bevise, blev fordelt og er dog en fattig mand — 12 daler. — Dom i Kancell. domssaml.

[1]) Eksempler på fordeling for faldsmålet, efter at man er blevet fordelt for hovedgæld, findes i mængde i jyske tingboger.

no. 72 og 275: 1556 blev J. S. lovlig fordelt til Sønderherreds ting for hovedgæld og faldsmål, »for han sigted J. I. for de ord, han havde ham der inden tinge for domsted tilsagt, som var, det han vandt på ham som en skalk, og at han vandt på ham tusinde djævels ord, det ville han fri bestå, i hvor han kom, og ej han kunde bevise sine ord.« — Himle herreds tgbg. 1597—98 20. septbr: H. Feddersen til 4. ting delte og tiltalte S. B. for de utilbörlige ord, som han tilsagde ham inden tinge, da han forfulgte kongens sager, »at han overfalder ham uredeligere, slemmere og værre end som Judas forfulgte vor herre.« S. B. svarede, at han ikke kunde beskylde kongens foged andet end godt, og skød sig til kgl. majts brev (ɔ: fr. 18. jan. 1579), som skulde fri ham for slige ord. H. F. i rette lagde kgl. majts. brev og mente ikke at have sluppet hovedsagen (jfr. fr. 18. jan. 1579), men ført den til lovens ende (se sagen ndfr. s. 55); han begærede dom. Dom: Efter rec. 1558 § 20 sige vi S. B. til sine 3 mrk. at give, fordi at han ikke i nogen måde haver sine ord og skælden bevist H. F. over.

f. mangel hos fæsteren på den skyldige hørighed mod husbonden.

KRD 1582 (Udv. 4, 55): K. Venstermand får lovsøgelsemål over Mads bonde til at »udgöre hvis han hannem er falden fore efter loven, fordi han har været 8 gange tilsagt at göre ægt og arbejd og har forsömt det.« 1586 (Udv. 4, 115): S. Reinskat lod fordele forskellige bönder for overhørighed: ikke efter tilsigelse villet bie og tale med fru M. M. og tage hendes brev med eller tage et stykke klæde med fra Kolding; ikke villet låne S. R. en dreng at løbe ved hans vogn fra Trylund til Kvalholm.

g. undladelse af at forfølge til ende retsbrud, som ere begåede mod én, og som medføre bøder til det offentlige[1]), eller at göre sit tov som nævning[2]). Det omtales ganske vist ikke, at fordelingen i disse tilfælde drejede sig om en bod for det pågældende forhold, men det må

[1]) Kinch: Ribe bys historie 1536—1660, s. 660, 677 (tilfælde fra 1615, 1621, 1626).

[2]) Kinch a. st. 664, 677 tilfælde fra 1582.

dog vist antages, da undladelsen regelmæssig var strafbar efter den ældre ret[1]).

h. helligbrøde.

Fjære herreds tgbg. 1634 17. juni: C. M. 4. ting på Tosten for helligbrøde, han haver gjort og begangen, som er, at han haver flådet tømmer vor frue dag. Er tilfunden efter hans egen bekendelse at udlægge sine bøder for helligbrøde efter loven.

i. forsömmelighed i udførelse af embedsgærning.

Himle herreds tgbg. 1597—98 20. septbr: H. Feddersen, kongens foged, fik 4. ting på S. B. og N. L., som havde været tilbetrot at være kgl. majts. lægsmænd og synsmænd for Spanderup sogn for de sidste to kgl. skatter af Varbjærg læn, fordi de ikke havde ladet skrive to drenge for kgl. skat; den ene, S. B.s egen sön, havde gåt og vandret på böjden og brugt skomagerembede, og den anden var tjænestedreng. S. B. svarede, at hans dreng intet havde fortjænt med skomagerembedet, fordi han kun havde været læredreng og fulgt andre skomagere; den anden dreng var i sin faders tjæneste både da skatten skreves og udgaves. B. T. bestod, at S. B.s dreng tog lige penge med ham der tid, de gjorde sko sammen til H. L. 14 dage eller 3 uge för jul, som var på den tid den sidste kgl. skat var udgiver för st. Mikkelsdag var P. (den anden dreng) hos E. T. o tjænte for kost og lön; fra st. Mikkelsdag til efter jul va. han hjemme, så kom han til P. L. i tjæneste til st. Mikkelsdag; det var, da den 1. kongeskat skreves og udgaves. B. B. bekendte, at om påske 2 år da tjænte S. B.s dreng ham for en skomagerdreng . . . Kgl. majts. foged satte i rette, om ikke S. B.s dreng, der havde fortjænt penge lige ved sin makker og staldbroder B. T., burde give kongeskat så vel som denne, og om den anden dreng ikke burde give skat, samt om de lægsmænd ikke burde bøde for kongen, som for andet underdulgt gods. Nu befindes, at N. L. har aftinget med sin husbond J. Brahe, så han ikke videre skal deles eller tiltales. Dom: Da S. B. ikke har aftinget, bör han bøde mod kongen som den, der har underdulgt hans nådes skat og rettighed.

---

[1]) Stemanns Retshistorie s. 589 flg. og JL 3, 64 jfr. Sk. kirkeret § 12, EL 2, 51 (s. 55).

§ 6. (Fortsættelse). Om vitterlighed som vilkåret for, at en sag kan behandles i fordelingens former.

Af de i § 5 grupperede tilfælde vil det ses, at fordeling dels kunde bruges, når der var afsagt dom i en sag, dels uden foregående dom. Blandt sager af sidstnævnte art er dog ikke blevet opført tilfælde, hvor striden drejede sig om ejendomsret eller anden tinglig ret over en fast ejendom. Vi have alt ovfr s. 45 sét, at civile sager, i hvilke sandemænds- og nævningetov kom til anvendelse, ikke kunde procederes med fordeling. Disse sager turde imidlertid kun være nævnte som eksempler på sager om faste ejendomme (markeskelstrætter), således at det ikke har været meningen med hin udtalelse at give en udtömmende regel. Slige sager synes nemlig i det hele at have været unddragne fordelingen, når ikke dom var gået i forvejen. Herom oplyser et responsum af Viborg landsting, afgivet på opfordring af her Peder Nilsen, præst i st. Hans kloster i Viborg:

Viborg landstingsdom 1468 [1]): Da sagde vi så for rette på hans spörgsmål, han derom havde til os, at hvad jordegods der er i trætte, så bör man först vinde godset i rette, för end man kan lade fordele den, der på bor.

Ved »den, der på bor« må der være ment ejeren, da règlen ellers ikke får nogen god mening, og således er den også blevet forstået af Rosenvinge på a. st. — I overensstemmelse med hint landstingsresponsum er:

Viborg ldstg. dom 1471 [1]): herredsfogden havde »lovsøgt og fordelt Hevring mølle med høringsdele, som man fordeler en mand for gæld eller for anden sag«; E. Ottesen, som havde part i møllen, formente, at herredsfogden og hans høringer burde være nederfældige for de dele og bøde sit faldsmål, og landsdommeren og alle de gode mænd, som landsting søgte, »sagde så for rette, det vi have aldrige nogen tid hørt så fordele mølle eller andet gods med høringsdele«.

[1]) Udvalg 1, 7—8.

[2]) Gengivet i Molbechs Glossarium 1, 387.

KRD. 1591 (Udvalg 4, 303—7): E. Lykke forfulgte i henhold til herreds- og landstings delsvidner en bonde med rigens ret, fordi han ulovlig havde brugt hans lod og anpart; sagsøgte bestred E. L.s ejendomsret og »efterdi han er en selvejer til samme gård og ejendom, at han ikke skal være forfulgt med rigens ret og dele efter rigens ret, og [efterdi] dom ikke er gangen for dele i sagen, mener han samme dele og med urette [at være] og mente, at han burde være forfulgt med dom; dele og æskning over ham först burde at tages, för end han med lovdagsbreve burde at være forfulgt«; samme dele og forfølgning var derfor drevet ulovlig og burde være magtesløs. Dom: »Efterdi vi befinder E. L. at have fordelt L. S., som findes en selvejer at være, og det for gods og ejendom, og ikke at være udæsket af ham, eftersom rigens ret formælder, da kunne vi ikke kende denne forfølgning sa rigtig efter rigens ret, at den bör komme ham til hinder eller skade«.

E. Lykkes fordeling var altså ugyldig af to grunde: trætten om ejendomsretten kunde ikke løses ved fordeling, og sagsøgte kunde ikke fordeles, fordi han var selvejer, fordi han »havde ejendom«.

Når vi nu se på de i forrige § sammenstillede tilfæld af anvendelser af fordelingsproceduren med det formål a udfinde det fælles hos dem, som har været betingelsen for fordelingens anvendelse i de enkelte sager, vil det være klart, at der bortsét fra, at der foreligger en betalingsindsigelse, i reglen ikke er strid mellem parterne om sagsøgeren har den ret, i kraft af hvilken han rejser sag; det drejer sig kun om sagsøgtes manglende vilje til at rette for sig, idet der efter de af sagsøgeren påberåbte retsstiftende kendsgærningers art og det for dem foreliggende bevis ikke kan være tale om at bestride den ret, sagsøgeren påberåber sig. Ganske vist kan der være meningsforskel om vægten af det af sagsøgeren præsterede bevis, og sagsøgtes indsigelser blive også pådömte af dommeren, men dennes udtalelse er ikke nogen egenlig dom, den vil kun gå ud på, at forfølgningen skal fremmes eller ikke fremmes (at der stædes dele eller ikke), og i

sidste tilfælde er meningen altså kun, at sagen ikke har den egenskab, som kræves for at fordeling kan bruges i den [1]).

Det forekommer nu ikke så sjældent, at det i kilderne om de sager, som procederes med fordeling, siges, at de have en vis egenskab, nemlig ere vitterlige, ja det sker endog, at vitterlighed netop opstilles som vilkår for at fordeling i det enkelte tilfælde kan finde sted. Således:

KRD 1584 (Udvalg 4, 39): Sagsøgte var blevet fordelt for 69 mrk. »vitterlig gæld«, og herredsfogden var derefter med andre danemænd gåt ind i hans gård for at göre sagsøgeren udlæg for gælden.

Viborg landstingsdom 1589 [2]): Efterdi »samme gæld var vitterlig«, og sagsøgte dog ikke vilde udlægge de 4 daler, og fogden fordi har opnævnt høringer over ham og disse dog have ganget tiende fra tinge, da have de dermed gjort uret og bör bøde hver deres 3 mrk.

Fjære herreds tgbg. 1634 23. jan.: A. B. hans 1. ting på J. L. for »vitterlig gæld«, som er 3 1/2 mrk. og 2 skpr. ringere 3 tdr. korn, han er ham pligtig.

Nörre herreds tgbg. p. F. 1639 9. apr.: R. A. hans 4. ting med lovlig forfølgning over disse ..., for hvis de ham »vitterlig gæld« efter opskrift og regnskabsbogs indhold skyldig er ..., blev stædt delsbrev over dem; lovlig tiltale til H. B. for 18 sk., han er ham »vitterlig gæld« skyldig ... blev stædt 15 dages dom over ham.

Favrås herreds tgbg. 1629 12. novbr.: 4. ting på N. P. for 8 daler »vitterlig gæld«. Blev påråbt 1., 2., 3. og 4. gang, om han var tilstæde eller nogen anden på hans vegne og ingen er fremkommen, ti blev han tilfunden at betale inden 15 dage efter loven eller da at lide vurdering. 1630 27. maj: 3 daler og et får vitterlig gæld.

Aldeles afgörende bliver her en udtalelse af Eckenberger i hans afhandling »ein klein kort traktatlein von prozessen«, hvor han efter at have fremstillet fordelingsproceduren siger [3]):

[1]) Ovenfor s. 27 og ndfr. § 28.

[2]) Danske kancellis domsamling no. 256.

[3]) Staatsbürg. mag. 6, 615.

»Hirby averst ist to merkende und to underschedende up de erste wise, dise actio, up de klage gestillet is up witlike schulde, wenn jegen di summe oft an dem hovetgelde, darumme geklaget wird, nene inrede [is], sondern liqviderte schulde sin, so geit dise proces vor sik. Were averst de schuld und dat hovetgeld illiqvidert, so segt de text des alligerten 62 cap. lib. 2 [1]), so is de beklagende schuldig to erlegende so vele alse he bekant dem kläger schuldig to sinde und geve em darbavem 12 mann ed, dat he im nicht mer schuldig is«.

Der göres her en bestemt forskel mellem fordelingssager (vitterlige sager) og edssager (illikvide sager), ligesom der i tingbøgerne göres forskel mellem fordeling og dom se ovfr. s. 45.

Spörgsmålet bliver nu, hvad forstå kilderne ved vitterlige sager? Her skal nu först fremhæves, at disse i kilderne betegnes på en måde, der ganske stemmer med, hvad der nys blev nævnt som det, man foreløbig kunde kalde det fælles ejendommelige for de i forrige § opregnede tilfælde af fordelingens anvendelse, nemlig at striden som regel ikke drejede sig om tilværelsen af sagsøgerens ret, men om sagsøgtes uvilje til at rette for sig. Reces 1643 2. 6. 10 taler om »vitterlige gældssager og andre unyttige trætter« og forudsætter altså som afgjort, at der i en vitterlig sag ikke kan være tale om andet end om sagsøgtes vilje eller mangel på vilje til at efterkomme sin forpligtelse. Ved afgörelsen af det rejste spörgsmål bliver af særlig vigtighed udtalelsen i

Birkeret 1623 § 11: Befindes nogen ufri mand vitterlig gæld udi by eller birk at have gjort og den lovet der at betale eller nogen anden nöjagtig kontrakt samme sted indganget ... eller og ved endelig dom tildömt samme sted bøder eller andet fra sig at lægge, da må den for sagen er hannem derfore så vel som for al anden lovlig anfordring, arv, börnepenge .... tiltale og søge med høringsdele til samme by eller birketing. — § 12: End er tvivlsmal om sådan anfordring og er med brev, segl eller birketingsvidne

[1]) Skal være JL 2, 61.

ikke nöjagtig bekræftet, da skal udenbirks eller bysmand til sit værneting søges . . .

Her efter har altså den, som har et vitterligt krav, to fordele: han kan søge udenbirksmand ved birkets ting og desuden göre det med høringsdele, medens illikvid sag (den, som der er tvivlsmål i) skal procederes til debitors værneting til doms i den almindelige procedures former. — Den anførte § 12 viser nu, at modsætningen mellem »vitterlig gæld« i § 11 og »den anfordring, som der er tvivlsmål om«, er en modsætning mellem fordringer, som er bekræftet med »brev, segl og tingsvidne« og andre fordringer. I overensstemmelse hermed er det, at krav efter gældsbreve jævnlig i dommene blive betegnede som vitterlige [1]). Da nu imidlertid dokumentbeviset er opstået på grundlag af vidnebeviset og oprindelig har været nöje sammenknyttede med dette [2]), så lader reglen i birkeret 1623 sig reducere til, at vitterlig sag er en sådan, i hvilken den retsstiftende kendsgærning lader sig bevise med vitterligheds(tings-)vidner. Men er dette således, finde vi, at den danske ret endnu i det 16. årh.s første halvdel bunder i den samme grundbetragtning af vitterlighedens karakter, som vi i § 2 så havde hjemme i den gamle norske ret og fandtes udtalt i Fr. 10, 19: þat er vita fé, er fest er fyrir váttum. Vi finde også følgende bestemmelse i fr. mars 1283 § 3: Når en gæst går bort fra værtshus, uden at betale, og han ikke gribes med naboernes hjælp, kan værten gå med to naboer (disse må opfattes som vidner, der ere blevne tilkaldte, da gæsten vilde snige sig bort) til sit ting, hvortil gæsten skal stævnes; qvod si noluerit (nemlig: satisfacere), convincat eum, ubi dinoscitur deliqvisse. Den gamle oversættelse (i hdskr. fra c. 1500) gengiver dette ved: vil han det ikke göre, fordele hannem eller forvinde hannem der, som han brød. Det nye i denne

[1]) KRRD 1596 (Samling 1596—1604, 97), KRD 1603 (a. st. 491).
[2]) Jfr. Ficker: Beiträge zur urkundenlehre 1, 85 flg.

bestemmelse, til hvilken vi ville komme tilbage i § 17, er indførelsen af et betalingsværneting (forum solutionis), derimod ikke en regel om det bevis, som værten har at føre for sit krav. På dette sted har fr. 1283 § 3 derfor sin betydning, fordi den forudsætter som gældende ret, at vidnebevis for den retstiftende kendsgærning gav sagen den vitterlighed, som var vilkår for anvendelse af fordelingsproceduren.

Jævnsides med brev, segl og birketingsvidne står i henseende til at göre en sag vitterlig i følge birkeret 1623 § 11 »endelig dom«. Også dette stemmer med norsk ret og Fr. 10, 22: allt þat, er dómr dœmir manni, þat er vitafé. Da beviset for dommens fældelse må føres med vidner, er dette kun en anvendelse af den almindelige regel. Det samme gælder naturligvis også, når sagsøgerens ret er in confesso parterne i mellem eller sagsøgte godkender den ved at udeblive fra forfølgningen [1]). Som eksempel på sager af denne art må det være, at birkeret 1623 § 11 nævner sag om »arv og börnepenge«; den stemmer heri med reces 1558 § 53, som også regner börnepenge til den gæld, som ordenligvis vil være vitterlig, idet den udtaler, at »vitterlig gæld, hjemgæld og börnepenge« [2]) först skal udredes af fællesboet (nemlig för der tages arv efter den afdødes ægtefælle). De to sidste led i sammenstillingen stå nemlig ikke som paralleler til første led, men som forklaring dertil, idet meningen

[1]) Jfr. Eckenbergers ovfr. s. 59 anførte udtalelse (nene inrede).

[2]) På samme måde nævner biskop Knuds glosse til JL, der er kilden til reces 1558 § 53, under henvisning til en Viborg landstingsdom og rigens råds stadfæstelse »vitterlig gæld og udfærd og börnepenge«. Udfærd betyder begravelsesomkostning; »vthfred« i aftrykket hos Ancher: Lovhistorie 1, 203, er en trykfejl. Da udfærd kun er et eksempel på hjemgæld, er dette almindeligere begreb (gæld, som er gjort til fællesboets nytte og nødtorft) sat i stedet i rec. 1558 § 53.

er: vitterlig gæld, både hjemgæld og börnepenge [1]). Når börnegæld her således helt i almindelighed regnes for vitterlig gæld, må grunden som nævnt være den, at der som oftest foreligger uimodsigeligt bevis for den, når kravet ikke overhovedet er in confesso. Er dette ikke tilfældet, går det ikke börnepenge bedre end anden uvitterlig gæld. En KRRD 1602 [2]) statuerer derfor også, at börnepenge, som ikke bevises med den afdødes håndskrift, ikke kan kræves fyldestgjort jævnsides med håndskriftgæld o: med vitterlig gæld.

Efter at det nu er undersøgt, af hvad art den vitterlighed er, som kilderne kræve hos de sager, som kunne procederes med fordeling, vil det selv med et løst blik let falde i öjnene, at det netop er den samme vitterlighed, som er det fælles karakteristiske for de sager, som ere sammenstillede i forrige §, og i hvilke fordeling faktisk er blevet anvendt. Enten foreligger der dom eller, når der ikke er fældet dom i sagen, vidnebevis, eller også er den retstiftende kendsgærning notorisk (skatter, landgilde, tiende) eller in confesso mellem parterne eller sagsøgte giver afkald på mulige indvendinger ved at udeblive. Som resultat kan derfor opstilles, at fordelingsproceduren var baseret på vitterligheden, og at vitterligheden i dansk ret var af ganske samme art som i den gamle norske proces, den betinges af et oprindeligt vidnebevis for eksistensen af den retstiftende kendsgærning.

Det vil nu være rigtigt at optage til besvarelse et spörgsmål, som egenlig hører hjemme i § 2 ovfr., men til hvis løsning afhandlingen först på dette punkt frembyder det fornødne materiale. Skönt de forskellige forfattere, som have skrevet om den norske proces, ikke udtrykkelig

[1]) Parallel hertil er vendingen i DL 5. 13. 9: uærlig sag, tyveri, forræderi eller trolddom.

[2]) Samling 1595—1604, 362—64.

have stillet sig i opposition til hinanden på dette punkt, synes de dog ikke enige om, hvor vidt procedure i vitterlig sag kan anvendes i alle civile sager, når da ellers de almindelige betingelser foreligge. Maurer [1]) siger, at adskillelsen mellem vitterlig og uvitterlig sag fandt sted »bei der verfolgung vermögensrechtlicher ansprüche«, Brandt mener: »ved alle formuesforpligtelser angående løsøre« [2]), men omtaler dog senere [3]), at strid om tinglige rettigheder over faste ejendomme kunne procederes i formerne for vitterlig sag, medens Amira ikke har nogen udtalelse, som kan tydes i den retning. Det er imidlertid næppe rimeligt, at proceduren i vitterlig sag skulde have været indskrænket til at anvendes ved retskrav af formueværdi. Der er i princippet for adskillelsen mellem procedure i vitterlig og uvitterlig sag intet til hinder for at bringe den til anvendelse på alle civile sager [4]), og for så vidt de norske retskilder kun tale om formueretlige krav (vitafé), må dette bero på en tilfældighed. Når danske retskilder nævne sager, som procederes i formerne for vitterlig sag, fremhæves også særlig sager om »gæld« [5]), skönt disse ikke vare de eneste. Opregningen i forrige § viste, at sag om opfyldelse af pligten til at blive i den tjæneste, man havde fæstet sig til, af vidnepligten og om opfydelse af et ægteskabsløfte kunde procederes som vitterlig sag i fordelingens former. I overensstemmelse hermed siger den anden Danske lovs kommission af 16. novbr. 1662 i sit procesforslag [6]), kap. 12: »Om nogen er tildömt noget at göre, være sig hus at nedbryde, opbygge eller ryddelig göre eller noget igen

[1]) Krit. vierteljahrschr. 18, 39.
[2]) Retshistorie 1, 321 jfr. 2, 314—15.
[3]) A. st. 2, 322 flg.
[4]) Hertzberg: Den ældste norske proces, s. 271 flg.
[5]) Lälands vilkår 1446 § 1, se videre ndfr. § 17.
[6]) Omtalt ndfr. s. 68.

levere etc. og han det sidder modvilligen overhørig, da må man straks søge ham med høringsdele.« Men er dette således i dansk ret[1]), er det ikke sandsynligt, at forholdet har været anderledes i den norske.

§ 7. (Fortsættelse.) Senere ændringer.

Den af Rosenvinge udgivne »instruks til at forfølge rigens dele« fra det 16. årh. viser, at der i de i §§ 5—6 fremstillede regler om fordelingens anvendelse var blevet indført en forandring i personlig henseende, idet adelsmænd og jordegodsejere ikke mere kunde fordeles. Det hedder nemlig der (s. 37): »men er den mand ufri og ej haver ejendom, da skal man lovlig fordele eller lovsøge ham«, medens man, når sagsøgte var riddermandsmand eller selvejer, skulde bruge æskning. Til selvejere må også have været regnet borgere, som havde jordtilliggende til sin købstadgård, ti dommene fra ca. 1600 vise, at det var meget hyppigt, at der blev taget æskning over borgere, se også rigens ret og dele 1621 § 8.

Denne meget væsentlige indskrænkning i anvendelsen af fordelingen kan dog ikke have været af gammel datum. En dom fra 1496 synes således ikke at nære nogen betænkelighed ved, at en adelsmand (Lave Brok) er blevet fordelt. Se

KRD 1496 (Dske. mag. 6, 213): Niels Høg mødte med Lave Broks fuldmagt; da satte Tedlof Eriksen i rette, om ham burde at svare N. Høg til sagen, efterdi at den forpligt

[1]) Når det ovfr s. 56 er påvist, at fordeling ikke brugtes i sager om faste ejendomme, vil dette ikke sige, at der ikke kunde procederes om sådanne i formerne for vitterlig sag. Forholdet var kun det, at i slige sager brugte man æskning, ikke fordeling, se nærmere 2. afsnit.

lyder, at han skal sta L. Brok eller mester Esge til rette. Dom: Da vort brev gör rede for, at hr. Tedlof skal stå L. Brok eller m. Esge til rette, og ingen mødte, er han ej pligtig at svare til nogen anden. Så satte hr. Tedlof i rette »om den, som fordelt er på hans 3 mrk. og mere, må dele anden eller göre nogen fuldmægtig at forfølge den sag, som han selv ej forfølge ma, da vilde hr. N. Høg ej være i rette om den sag . Dom: »Den man så fordelt haver, [haver] ej magt nogen delemål at forfølge efter loven, og hr. Tedlof sin sag fremdeles at forfølge med vore breve, og hr. Lave ej oftere at tage genbrev«.

Andre hinanden modsigende domme fra det følgende århundrede vise også, at man den gang befandt sig på et overgangsstadium. En Viborg landstingsdom af 1577 [1]) oplyser, at en adelsmand og hans hustru vare blevne fordelte til Hobro byting i henhold til sine gældsbreve på 200 daler. Delsbrevet indstævnes vel til landsting til underkendelse, men ikke fordi fordeling ikke var anvendelig på adelspersoner; da indsigelsen ikke findes begrundet, dömmer landsdommeren, at han ikke vidste »Povel Vognsen og fru Anne af samme dele kvit at dömme. för end de retter for dennem. som det sig bör.« Denne dom er dog ene stående på den tid, og den modsiges da også af en ku 6 år yngre dom af samme ting [2]), som underkender e. over en adelsmand erhvervet fordeling under henvisning til recessen (1558 § 27 i sltg.) og håndfæstningen (1559 § 27), som formenlig skulde udtale, at »ingen må dömme eller fordele på nogen de sager, nogen adelsmands ære og liv er anrørendes, uden kongen og rigens råd«; dommen gik nemlig ud fra, at

»det er H. Friises læmpe for nær så at være forvunden, at han ikke kunde nogen søge, der han havde tiltale til, eller kundskab bære eller stædes inden tinge, nogen lovmål at udi være eller udrette, og til sine 3 mrks. bøder at være falden«.

[1]) Udvalg 3, 303.
[2]) Af 1583 (Udvalg 3, 302 anm.).

Sels bortset fra, at dommen i de pågældende lovsteder indskyder ordet »fordele«, medens de kun tale om at »dömme«, er dens ræsonnement en höjst vovelig fortolkning af reces 1558 § 27 og håndf. 1559 § 27. Det kan næppe have været meningen med disse, at de skulde have en så udstrakt betydning. Fordelingen angik ikke direkte sager om en mands ære, og når Rosenvinge formoder, at fordeling »vistnok angik æren«[1]), kan en slig formodning ikke begrundes. Med fordeling procederedes alle hånde vitterlige civile og bødesager, og det er noget helt andet, at lovgivningen til den tilstand at være fordelt mand knyttede en indskrænkning i den retlige handleævne, som opinionen fandt var en fri mands ære for nær. At hele denne betragtning virkelig var forholdsvis ny endnu i sidste halvdel af det 16. årh. fremgår af, at den endnu ikke var trængt igennem i afsides egne som Halland. En adelsmand, Erik Gris, rettede ikke for sig i en 40 marks sag, og der overgik ham derfor på sædvanlig måde efter 6 ugers forløb[2]) en fredløshedsdom til Hallandsfar landsting. Han fandt også dette så aldeles i sin orden, at han ikke gjorde noget forsøg på, at få dommen omstødt. Först hans arvinger appellerede dommen, og KRRD 1592[3]) kendte da, at landsdommeren var inkompetent til at afsige den påankede dom. I modsætning til Hallandsfar landsting havde Viborg landsting alt 1559[4]) i henhold til reces 1558 § 27 statueret, at sandemænd ikke vare kompetente til at sværge over manddrab, begået af en riddermandsmand,

---

[1]) Udvalg 4, 326 anm.

[2]) Reces 1547 § 13, 1558 § 26 jfr. fr. 15. avg. 1590. Seks ugers udsættelsen gælder udtrykkelig »40 mrks. sag eller anden sag, som hannem bör at bøde for«, og er altså ikke indskrænket til 40 mrks. sager alene, således som antaget af Kinch: Ribe bys historie 1536—1660 s. 666.

[3]) Udvalg 4, 326.

[4]) Udvalg 1, 268.

»efterdi sandemænd findes dommere over manddrab at være og deres ed som dom i den sag .[1])

Hvad man imidlertid end vil mene om den fortolkning af reces 1558 § 27 og håndf. 1559 § 27, som gjordes gældende med hensyn til fordeling, så blev det dog faktisk gældende ret, at en adelsmand så lidt som en selvejerbonde eller borger, der havde jord, kunde søges med fordeling.

Her må endnu tilföjes, at gejstligheden i Sælland, som det synes på egen hånd, ved en landemodebeslutning af 1564 tiltog sig den forret, at man ikke fik adgang til at få en præst fordelt, för man havde ladet provsten 2 til 3 gange minde ham om at betale sin gæld[2]).

Kristiern II. vilde helt afskaffe fordelingen og bestemte derfor i sin

Landslov § 115: »Haver nogen nogen til at tale, da tale ham til for dommeren; skal han derpå dömme efter den skikkelse, som derpå gjort er, og vurdere af hans bo ..... Sammeledes skal ingen lovsøges eller hugges fred af til tinge, men skal dommeren sige der på, som för er sagt, og kundgöre det åbenbart i domhuset«.

Med hans fordrivelse faldt denne reform dog bort, men 100 år efter blev der om ikke helt så dog på en meget indgribende måde brudt med det overleverede ved den alt ovfr. omtalte fr. 1. juli 1623 § 7, hvorved fordelingens anvendelse uden foregående dom indskrænkedes til bagatelsager, nemlig sager under 3 dalers værd: endelig skulde al delemål falde bort, når vedkommende kunde søges med nam og vurdering. Hidtil havde nemlig fordeling, hvad enten der forelå dom eller ikke, været vilkåret for at udlæg ved fogden kunde finde sted. Bestemmelsen i fr. 1. juli 1623 § 7 gik over i reces 1643 2. 6. 27. jfr. 23. Den naturlige forståelse af forordningens

[1]) Sandemænds og nævningers adgang til at sværge over adelsmænd i 40 mrks. sager ordnes nærmere ved fr. 15. avg. 1590.

[2]) Ny kirkehist. saml. 2, 481.

bestemmelse synes at være, at dom til nam uden opsættelse eller forelæggelse altid skulde finde sted, når sagsøgeren straks præsterede gyldigt bevis for sin fordring og denne egnede sig til at fyldestgöres ved nam. Hermed stemmer også § 5, hvorefter enhver må søge sin betaling efter § 54 i reces 1558 således, at fogden, når ufri mand tiltales for gæld, »som befindes med rette at fyldestgöres«, straks [1]) skal forordne to mænd, som sammen med ham inden [2]) 15 dage eller 3 dage, om en af parterne er gæst, kan göre udvurdering i tiltaltes bo. Til oplysning om, hvorledes man nu i det 17. årh. forstod forordningens bestemmelser, vil det være instruktivt at meddele den fremstilling af disse [3]), som er givet af den den 16. novbr. 1662 til at revidere lovene udnævnte 2. lovkommission (N. Trolle, O. Krag, H. Ernst, P. Lassen [4]) i det af kommissionen under 16. febr. 1663 til kongen indleverede 12. kap. af sit proceslovforslag [5]). Kommissærerne fremstille forholdet således:

»Processen anlangende, kan den ske på forskeden vis og måde som: 1. Til nam [6]) eller indførsel mod enhver

---

[1]) Reces 1558 § 54 forudsætter endnu, at forudgående fordeling er nødvendig.

[2]) Tidsbestemmelserne findes ikke i Reces 1558 § 54.

[3]) Således nemlig, som de findes optagne i reces 1643.

[4]) Denne mands navn skrives som oftest: Lasson. At dette imidlertid er urigtigt, og at han aldrig skrev sig selv således, har jeg eftervist i min bog om slægten Secher (Siker), Kbh. 1885 s. 41—51, hvor jeg har meddelt faksimile af hans underskrift og en del nye personalia om ham.

[5]) Dette findes i afskrift i gl. kgl. saml. 3233, 4°, dateret 26. mars 1663, og er alt omtalt af Aubert: De norske retskilder s. 314. Heri er imidlertid det 12. kap. ikke optaget, idet der henvises til, at dette allerede för er blevet indgivet til kongen. Det originale forslag til 12. kap., som Aubert ikke har kendt, er först for nylig blevet fundet af mig i en hidtil upåagtet blandingspakke i Gehejmearkivet. Nu ligger det ved akterne vedkommende udarbejdelsen af Danske lov i danske kancellis arkiv.

[6]) Henvisning til reces 1643 2. 15. 7.

efter sin egen forpligt. Når da obligation og håndskrift er rigtig og klar, må ingen dommer opsætte sagen længere end 8 dage og da hende 15 dages dom. End findes den ikke klar, mens noget billigen derimod siges kan, da gås derom, indtil sagen bliver ret oplyst, dog at dommeren gör ikke nogen opsættelse længere end 6 uger. 2. Med Høringsdele[1]) som er mest brugelig, når man ikke formår at udstå rigens dele. 3. Med dele uden dom[2]), når summen ikke er over 3 rigsdaler. 4. Med rigens ret.... 5. Til haft og fængsel.... 6. Med gæsteret..... 2. Høringsdele drives således: a. Sættes udi rette og begæres dom, om den tiltalte ikke bör inden 15 dage at rette for sig eller lide tiltale med høringsdele. Stædes da dom efter begæring, da efter 15 dage gives på ny varsel for dele og tages förste og andet ting beskrevet, og siden til tredje ting tages beskrevet, hvad sag man giver. Retter den tiltalte da ikke for sig eller stiller sagsøgeren tilfreds eller sig nöjagtigen imod ham erklærer, da nævnes på fjærde ting 6 tingmænd, som kaldes 6 høringer, hvilke ham fordele, i det de finde ham lovlig til tre tingdage at være forfulgt og ikke at have rettet for sig og fordi bör at være udi dele, hvorefter tages tingsvidne..... b. Ellers om nogen er tildömt noget at göre være sig hus at nedbryde, opbygge eller ryddelig göre, elle noget igen levere etc. og han sidder det modvilligen overhørig, da må man straks søge ham med høringsdele uden nogen dom til høringsdele.....[3]). 3. Dele uden dom. Nar sagen bedrager sig 3 rigsdaler eller mindre, da må dele udstædes uden dom, om det lovligen til 3 tinge, som her oven sagt er, forfulgt er.

Herefter udgik der altså fra fordelingsbehandling en stor del af de vitterlige sager, nemlig alle de, i hvilke beviset for gælden kunde føres med gældsbrev; i disse kunde namsdom straks afsiges, og dette må altså også være meningen med Osterssöns ovfr. s. 34 anførte udtalelse, se de hermed stemmende uddrag af Holbæk tingbøger ovfr. s. 38. I alle andre sager af mere end 3 dalers værd skulde det

[1]) Henvisning til reces 1643 2. 6. 13, birkeret 1623 § 11, JL 2, 61; 68.
[2]) Henvisning til reces 1643 2. 6. 27.
[3]) De her udeladte stykker findes meddelte ovfr. s. 63 - 64 og ndfr. s. 72 og 79.

først ved dom konstateres, at de kunde procederes med fordeling [1]). — Muligheden for, at der i dertil skikkede bagatelsager straks kunde blive afsagt namsdom, således som det sikkert var meningen efter fr. 1. juli 1623, måtte være afhængig af, hvorledes sagsøgeren anlagde sagen. Stævnedes sagen straks til afsigelse af namsdom, var forholdet klart [2]), men stævnede han den til dele og forlangte forelæggelserne, hvorefter saggivelse med fremlæggelse af beviserne først fandt sted til 3. eller 4. ting, kunde dommeren ikke på forhånd vide, om der ikke straks burde have været afsagt namsdom, ti det var jo tænkeligt, at det først senere hen vilde vise sig, at sagen var vitterlig og skikket til at drives med fordeling derved, at sagsøgte udeblev eller mødte og vedgik sin skyld. Korrekt vilde det derfor have været, om sagsøgeren fik sagen afvist, når han mødte til saggivelsen med andet bevis end tilstaelse eller udeblivelse fra sagsøgtes side. Således forstod man dog ikke forordningen; man opfattede dens bestemmelse om adgang til straks at få namsdom som et beneficium for sagsøgeren, som han kunde give afkald på, når han foretrak at drive sagen med fordeling. Det kunde nemlig, når han havde med en uvederhæftig skyldner at göre, ligge i hans intetesse, foruden at få adgang til nam, at få udtalt fordelingen over ham, så at de dermed forbundne retlige virkninger kunde indtræde. Det kan nemlig ikke antages, at en hurtigst mulig, efter fr. 1623 afsagt, dom på nam kunde medføre de øvrige ellers til fordelingen knyttede indskrænkninger i sagsøgtes retlige habilitet. Nu forekommer det imidlertid meget ofte på sællandsk og skånsk retsområde, at der også til 4. ting,

[1]) Hvetbo herreds tgbg. 1636 12. mars: J. A. fordelte L. P. for hans böder 12 rdl., eftersom han tilforn er tildömt.

[2]) Skelskor tgbg. 1630 1. mars: Varsel for 4½ mrk.: forelagt at betale inden 15 dage eller da at komme vurdering i hans bo.

når sagen på sædvanlig måde er drevet i fordelingens former, bliver afsagt en dom på nam, således:

Fjære herreds tagbg. 1634 23. jan. (ovfr. s. 41); 6. mars: N. H. i fire ting delte og forfulgte H. B., eftersom han havde ladet ham hidkalde for dele og dom såvel som vidnesbyrd at påhøre anlangendes lovlig gæld, som han ikke vilde betale. (Vidner bleve førte.) Dom: betale inden 15 dage eller nam og vurdering. — Favrås herreds tgbg. 1629 12. novbr.: (ovfr. s. 58). — Holbæk tgbg. 1637 bl. 5 (ovfr. s. 38); bl. 6: Dom på 4. ting på nam for husleje; bl. 10: 4. ting, at A. E. har tiltalt og forfulgt hans gældnere her i Holbæk for efterskrevne gæld . . .; de sagsøgte udeblev. Dom: betale inden 15 dage eller nam og vurdering.

På den anden side er der i det foregående anført en mængde eksempler på, at der også efter fr. 1623 er givet delsbrev til 4. ting. Muligvis lader dette fænomen sig forklare således, at en namsdom på 4. ting er blevet betragtet som identisk med en fordeling, der netop gav adgang til nam. Herpå turde nogle sønderjyske kendelser tyde, som ere meddelte af Stemann i hans bekendte bog »Schleswigs recht und gerichtsverfassung im 17. jahrh.«. De heri meddelte uddrag af tingbøger ere rigtignok meget ufuldstændige og særlig er alt forbigået, som kunde oplyse anvendelsen af fordelingsproceduren, for hvis rette systematiske stilling og betydning Stemann ikke havde fået øjet op. Dog turde måske de følgende uddrag vise, at man i Sönderjylland kunde slå fordelingskendelsen og namsdommen sammen til en dom:

Hvidding herred 1672 (nr. 74): tillindes A. B. ovenstående summa med des faldsbøde, omkost, rente og skadegæld at betale eller derfor lide nam og vurdering og fordelt at være, til denne dom vorder fyldestgjort; se fremdeles 1665 nr. 39. a. og 1673 no. 75.

Som bemærket er der den vanskelighed ved at benytte disse uddrag som afgörende beviser, at de intet ellers oplyse om fordelingen. Man kan ikke en gang se, om der på den tid (sidste halvdel af 17. årh.) endnu brugtes høringer i Sønderjylland som i Nörrejylland, eller

om det var fogden selv, som udtalte fordelingen, således som i Sælland og Skåne. Dette sidste turde måske efter indholdet af de meddelte stykker være det rimeligste. Det er samme avtoritet, som samtidig giver dom på nam og stæder fordelingen, men kun dette sidste kunde høringerne efter jysk ret göre; at give namsdom lå udenfor deres kompetence.

Med de nu gennemgåede ændringer i den gamle måde at anvende fordeling på betragtede man denne procedure i det 17. årh. som et meget brugbart retsinstitut. »Høringsdele«, sige de nysnævnte lovkommissærer [1]) »haver moksen den samme brug som rigens dele de modvillige med at tvinge, men agtes dog langt bekvemmeligere og nyttigere for den gemene mand, som ikke er af formue slig stor bekostning forud at göre, som rigens ret og dele ellers udkræver«.

---

§ 8. De til fordelingen knyttede retlige virkninger.

I henhold til undersøgelsen i det foregående er fordelingen at opfatte som sagsøgerens på den af lovgivningen foreskrevne måde foretagne konstatering af sagsøgtes mangel på god vilje til at efterkomme den ham overfor sagsøgeren vitterlig påhvilende forpligtelse. Ved denne forsömmelse gjorde debitor sig efter fortidens opfattelse skyldig i et retsbrud, som medførte vidtgående retsvirkninger uden, at der toges noget hensyn til værdien af sagsøgerens krav; selv om denne var höjst ubetydelig f. eks. 11 sk. [2]), medførte debitors forsömmelighed de samme

[1]) Ovfr. s. 68.

[2]) Skelskør tgbg. 1616 4. novbr.: skikket var P. vognmand med to kaldsmænd, som havde kaldet H. snedker for 11 sk., han var hannem skyldig, og blev han kaldet til hans mandhelle, og blev han mandhelleløs gjort; intet forord.

virkninger for ham, som når det gjaldt de störste værdier. Med disse retsvirkninger skulle vi i denne § beskæftige os.

Efter fremstillingen ovenfor er fordeling med høringsdele (Jylland), mandhælgløsgörelse (Sælland) og fredsøgning (Skåne) samme retsinstitut med forskellige navne, og retsvirkningerne ere også efter Osterssöns fremstilling [1]) de samme, i det nemlig:

1. Fordelte som ikke rettede for sig eller appellerede fordelingen, ifaldt en bod af 3 mrk. Efter praksis (gammel brug) [2]) i Jylland blev denne bod genstand for en ny sag, der blev fört med fordeling, så at vedkommende blev »fordelt for hovedgæld og faldsmål« [3]). Dette kan dog kun være en yngre tids omændring af det overleverede forhold, ti hvad det egenlig skulde nytte at lade sagsøgte fordele for sit faldsmål, når følgen ikke deraf blev, at der også skulde betales 3 mark for den sidste fordeling er, ikke let at indsé. Efter Osterssöns fremstilling kendte heller ikke den sællandske ret til noget lignende. Betalingen af boden var vilkåret for, at man kunde undgå de med at blive mandhælgløs forbundne indskrænkninger i éns retlige handleævne, for, at man kunde vinde sit mandhælg igen. Tre marks boden antoges [4]) at have hjemmel i J. lov 2,61 og E. sæl. lov. 2,51 og skulde altså erlægges med 3 mrk. til bonden (sagsøgeren) og 3 mrk. til kongen. En udvidelse fik denne regel ved birkeret 1623 § 18, hvorefter birkeretsejeren også skulde have 3 mark. Medens der, som anført, ikke findes antydning af, at man efter sællandsk ret har ladet sagsøgte fordele for sit faldsmål til den private, haves der et tilfælde i modsat retning med hensyn til den kongen tilkommende bod, se Skelskør tgbg. 1618 16. mars:

---

[1]) Glossarium 198, 385, 550.
[2]) Osterssön s. 385.
[3]) Se tingbøgerne og ovfr. s. 29.
[4]) Osterssön s. 198, 385.

»skikket var Mads Olsen forrige byfoged med tvende kaldsmænd, som havde kaldet så mange, som er falden for kongesagen [1]) udi hans tid, til deres mandhelle«.

2. Fordelte måtte ikke i nogensomhelst egenskab optræde i rettergang; herfor påberåbte man sig JL 2, 68 [2]). Se fremdeles:

Viborg landstingsdom 1560 (Kancelliets domsamling nr. 72 og 275): »Efterdi J. Jul nu haver bevist med tingsvidner, J. Severensen at være delt og lovforvunden først af I. I. og ikke han haver bevist sig at have bødet og sættet (ɔ: sluttet forlig) i kongesagen, i lige måde af R. R. delt og lovforvunden at være, og ikke J. S. haver sig enten for fogden eller høringerne undskyldt, ej heller bevist sig at have bødet eller sættet eller endelig af samme dele at være kvitdömt, da kunne vi ikke efter slig lejlighed finde årsag eller tilfald ham af samme dele at kunne kvit dömme, för end han retter for sig som det sig bör efter loven, ej heller vi kunne kende ham udi slig fælding nogen mand at ma søge med dele eller myndig være nogen tale eller lovmål til tinge eller udi andre rettergang at følge, efterdi han findes udi sa made til sine 3 mrk. falden at være.«

3. Fordelte måtte ikke afhænde sit gods; også til støtte herfor påkaldte man JL 2,68 [3]).

4. Fordelte måtte ikke huses eller hæles af nogen [4]) jfr. JL 2,68 og 69.

5. Sagen blev ved fordeling moden til eksekution, se fr. 8. septbr. 1527, optaget i rec. 1539 § 6, 1547 §

---

[1]) Boden til kongen jfr. sætningen: af bondesagen rejser sig kongesagen.

[2]) Osterssön a. st. 198; biskop Knuds glosse til JL anfører en Viborg landstingsdom 1465 (Ancher: Lovhistorie 1, 504) om fordelt mand, som er med i lov; se fremdeles Kinch: Ribe bys historie 1536—1660 s. 660 med hensyn til adgangen til at være tovsmand (ɔ: nævning); Viborg landstingsdom 1571 (Kancelliets domssaml. nr. 211) med hensyn til adgangen til at være fuldmægtig til tinge for anden mand.

[3]) Osterssön a. st. Se endvidere et responsum af 1537 af kongens retterting i Udvalg 2, 23.

[4]) Kinch a. st. s. 677.

34, 1558 § 54, hvorefter fordelingen er forudsætning for, at herredsfogden med to eller fire mænd kan göre udlæg til sagsøgeren uden dermed at forbryde hærværk, husfred eller gärdfred. Eksempler herpå haves fra 1574 (Udv. 3, 222), 1584 (Udv. 4, 39), 1602 (Samling 1595—1604 s. 414). Hermed brød fr. 1. juli 1623 § 7, hvorefter delemål skulde bortfalde, når vedkommende i henhold til falden dom kunde søges med nam eller vurdering, men ikke desto mindre vise tingbøgerne, at man vedblev at anvende fordeling i stort omfang, særlig hvor det drejede sig om gæld og lovbestemte afgifter. — Det var hovedreglen, at fordeling også skulde finde sted för man kunde anvende pantning, dog tillades det jævnlig i skattebreve fra 16. årh., når nogen ikke betaler skatten, »at pante dem, endog de ikke ere fordelte og forvundne med löven«[1]. Eksempel på pantning for kgl. skatter efter foregående fordeling er meddelt ovfr. s. 48 efter Himle herreds tingbog.

6. Hvis fordelte var en præst, måtte han i følge en Roskilde landmodebeslutning ikke göre tjæneste, för han fik sit mandhælg igen[2]. Hermed stemmer også nationalsynodens forklaring af kirkeordinancen af 12. maj 1555 bl. 49[3]).

Vilkåret for, at fordelingen kunde få virkning i fordeltes forhold til tredjemand var, ifølge Viborg landstingsdomme af 1568[4]) og 1588[5]), at delsbrevet var læst til fordeltes værneting. Tingbøgerne fra den senere tid synes ikke at vide noget herom, i det mindste har jeg aldrig

---

[1]) Jacobsen: Det danske skatteväsen, s. 85; Matzen: Den danske panterets historie, s. 81 flg.

[2]) Ny kirkehist. saml. 2, 481.

[3]) Rördam: Danske kirkelove 1, 464.

[4]) Udvalg 3, 90 flg.

[5]) Danske kancellis domsamling nr. 245: »Efterdi samme delsbrev ikke findes årligen til tinge at være forkyndt, læst og påskrevet, da finde vi efter sådan lejlighed det magteslost at være«.

truffet eksempel pa, at nogen har ladet delsbrev læse til tinge. Den regel, som dommene af 1568 og 1588 opretholder, synes derfor at have været i færd med at falde bort. Rosenvinge antager[1]), at grunden til tinglæsningen af fordelsbrevet må søges i en analogisk anvendelse af Tors artikler § 50, hvorefter de fredløses navne skulde optegnes og årlig oplæses tre eller fire gange om året, når almuen var talrigst forsamlet[2]), ut cunctis pateat, qvi pace sunt privati. Der turde imidlertid snarere være tale om en direkte anvendelse af denne regel, da den fordeltes retsstilling, som det i §§ 22 og 23 vil blive påvist, må opfattes som en modificeret fredløshed. I tiden om år 1600 kunde den dog ikke betegnes som »fredløs«, og det er vist et spörgsmål, om den behandling, som overgik en fordelt mand i henhold til kongens befaling i følgende missive, ikke beroede på et overgreb fra den udøvende magts side:

»Til Knud Gyldenstern Henriksen.

Vid at eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis en vor och kronens tiener ved nafn Peder Lavritsen i Hurup, udi Vestervigs klosters len boendis, for atskillige mutvillige bedrift och forseelse skal vere fordelt och lougforvunden och icke til dig paa vore vegne skal hafve villet tinge, mens sig meget mutvilligen ladet finde, ti bede vi dig och ville, at du met første leilighed same mutvillige compan fengsligen och vel forvaret til vort slot Frederiksborg fremskicker. Actum Hafniæ den 31. martii anno 1615[3]).«

Der er her slet ikke tale om, at den fordelte i henhold til de almindelige regler end yderlig var bleven gjort fredløs til landsting. I overensstemmelse med disse, som havde hjemmel i reces 1558 § 26, skulde nemlig den, som

[1]) Udvalg 3, 90 anm.

[2]) Dette er der vel også blevet tænkt på, da en part 1605 i Ribe protesterede mod virkningen af et delsbrev, fordi det ikke var påskrevet til driktinG, se Kinch: Ribe bys historie 1536—1660 s. 657.

[3]) Jyske tegn. 6, 125.

var »fældet til 40 mrks-sag eller anden sag, som hannem bör at bøde for«, have seks ugers udsættelse; bødede han sä ikke, skulde han fare som andre fredløse mænd. Under henvisning til JL 2, 108 og EL 2, 50 og 51 siger Osterssön [1]), at dette skete ved, at den fordelte stævnedes til landsting, hvor der så kendtes på hans fred, ære og boslod, efter som sagen er til. JL 2, 108 og EL 2, 50 2, 51 (s. 56) taler dog kun den förste om tyveri, for hvilken straffen blev på livet, den sidste om 40 mrks. sager, og disse indledede ikke med fordeling. Der er derfor ingen grund til at antage, at disse lovsteder have fordelingssager (vitterlige civile og mindre bødesager) for öje. Recès 1558 § 26 er sikkert en ny regel forsåvidt angär andre sager end 40 mrks.-sager; herpå tyder det alt, at det netop i selve §en fremhæves, at reglen særlig gælder 40 mrks.-sager; dens udvidelse til at gælde enhver sag, som man bör bøde for, turde derfor bero på analogisk anvendelse. En sådan kan kun tænkes gjort i en yngre tid, da man havde glemt betydningen af de virkninger, som alt fulgte af, at fordelte ikke rettede for sig. Ere nemlig disse, som det nedfr. vil blive vist, at udlede af en oprindelig fredløshed, der altså indtrådte på det tidspunkt, da hine nu indtræde, kan det ikke have været et oprindeligt forhold, at denne fredløshed efter en yderligere indstævning til landsting kombineredes med en ny fredløshed. Så længe den förste retsvirkning var en egenlig fredløshed, var hele denne sidste procedure en overflødighed, og den kan derfor næppe være af ældre datum end år 1558.

Foruden de ovenanførte virkninger i borgerlig henseende blev der overfor den fordelte også spörgsmål öm virkninger i hans forhold til kirken, altså i henseende til adgang til nadverens sakramente og til at opnå begravelse i indviet jord. Jeg ser mig ikke i stand til at oplyse,

[1]) Glossarium s. 387.

hvad der har været ret herom i ældre tid, da jeg først har fundet forholdet omtalt i synodalakterne for Roskilde landemode fra slutningen af det 16. årh. og begyndelsen af 17. årh. Sagen blev behandlet på landemode 1560 og der blev besluttet, at fordelt mand måtte begraves, når der ikke (vel af sagsøgeren!) gjordes forbud herimod [1]). Forudsætningen måtte naturligvis være, at arvingerne i de tilfælde, hvor fordelte kunde få sit mandhælg igen ved at betale, hvad han skyldte, kunde skaffe ham begravelse på kirkegården ved at betale. Hvor det derimod drejede sig om at foretage en handling, måtte de naturligvis for at opnå det samme søge at slutte forlig med sagsøgeren, som kunde stille sine vilkår [2]).

En menneskealder senere var der atter tvivl om, hvorledes præsterne skulde forholde sig, og det blev 1591 besluttet, at mandhælgløse mænd ikke måtte stædes til sakramentet, för de bleve »oplyste«. Endelig måtte de slet ikke begraves på kirkegården (med mindre sagsøgeren stilledes tilfreds), hvorhos bispen lovede at skaffe brev fra kansleren herom [3]). Dette var formodenlig anledning til et missive af 31. maj 1592 fra regeringsrådet til bispen, læst på landemode s. å. [4]) Heri hedder det, at bispen, da præsterne ikke vilde begrave dem, som ere mandhælgløsgjorte eller lovfordelte, med mindre de fik en kongelig forordning derom, til landemode skulde bekendtgöre, at de, som ere mandhælgløsgjorte eller lovfordelte for ærlig sag, nok måtte begraves, men at de, som ere blevne det for uærlig sag, först måtte begraves, når sagvolderen (ɔ: sagsøgeren) blev stillet tilfreds [5]). Denne bestemmelse synes at have bragt spörgsmålet om kirkelig begravelse ud af synodeforhandlingerne, ti det forekommer ikke

[1]) Ny kirkehist. saml. 2, 466.
[2]) Se ndfr. s. 79.
[3]) A. st. 5, 25.
[4]) A. st. 5, 28.
[5]) A. st. 5, 28.

mere blandt disse. Derimod forhandles der 1605 atter om mandhælgløse mænds adgang til nadveren, og det bestemmes at den ikke må nægtes sådanne, medens fredløse kun må få den »i den yderste nød« [1]).

I det nys anførte kgl. missive af 31. maj 1592 lægges der vægt gå, om fordeling har fundet sted for ærlig sag eller for uærlig. Ved ærlige sager må der her nærmest være tænkt på civile sager og ved uærlige på enkelte af de mindre bødesager f. eks. sager om fornærmelser, i hvilke sagsøgte blev fordelt som lögner. Såvidt jeg har bemærket, er dette første gang, at det får betydning for fordelingens virkning, om sagen har den ene eller den anden af de nævnte egenskaber.

Med hensyn til ophøret af de retsvirkninger, som blive følgen af, at fordelte ikke retter for sig, må mindes om den bekendte, oftanførte dom af Sællandsfar landsting 20. septbr. 1654, hvorefter forskellen mellem fordelt og lovfældt mand skulde bestå i, at den fordelte kunde få sine borgerlige rettigheder igen, når han betalte, medens den lovfældte skulde have kongelig oprejsning [2]). Denne udtalelse om den fordelte er dog ikke udtömmende, den kan slå til i tilfælde, hvor stridens genstand er en pengesum, men er den en handling af sagsøgte, er forholdet et andet. »Herhos er at agte,« siger proceskommissionen af 16. novbr. 1662 [3]), »at udi delemål for penge kan den fordelte rette for sig ved sagens vurdering og sit faldsmål, og da bör vederparten ham af delen løslade [4]), mens udi dele for overhør og modvillighed stande til vederparten, om han ham vil løslade eller derudi be-

[1]) A. st. 5, 55.

[2]) Arent Berntsen: Danmarks og Norges frugtbare herlighed 3. bog s. 357—64. Om forskellen mellem fordeling (lovsøgning) og lovfældning henvises iøvrigt til § 20.

[3]) I det ovenfor s. 68 anførte procesudkast kap. 12.

[4]) Hermed stemmer fr. 25. avg. 1631, optaget i reces 1643 2. 6. 22., der er kilden til DL. 1. 9. 4.

holde [1]). — Jeg har ingen domme fundet, som kunne illustrere disse sætninger. —

Tillæg til 1. afsnit. Om fordelingen efter Kristian den femtes Danske lov.

Det var oprindelig tanken, at regler om høringsdele skulde optages i DL, og at denne hidtil kun på jysk retsområde brugelige fordelingsmåde skulde indføres over hele landet. I Vindings 2. udkast findes høringsdele i 1. bog 12. kap., dog mindre korrekt fremstillet. P. Lassen bemærker da også [1]): »hoc caput hic est impertinens, nec juri nec praxi plane conforme, sed cum consensu reliqvorum dominorum concipiendum«. I overensstemmelse hermed findes i randen af det eksemplar af 2. udkast [2]), i hvilket den 1. revisions forslag er indført, tilføjet en omskrivning med benyttelse af det ovfr. s. 68 omtalte såkaldte 12. kap. i den 2. lovkommissions procesbetænkning. Her til toges der også hensyn ved fremstillingen i Vindings 3. udkast [3]), hvor »om høringsdele« danner 1. bogs 16. kap. Der skulde herefter til at fordele sagsøgte udnævnes høringer på den i Jylland brugelige måde. Boden skulde være 3 lod sølv i ærlig sag og 3 mrk. i uærlig, og derhos skulde sagsøgte i ærlig sag være ugild til at stå i nogen ret eller betjæne den bestilling, han havde, og i

---

[1]) Eksemplaret af 2. udkast med hans egenhændige anmærkninger blev 10. febr. 1738 af greve J. L. Holstein indsendt til lovkommissionen af 11. oktbr. 1737, blandt hvis akter den også tidligere fandtes, uden at Aubert har bemærket den. Han kender kun eksemplaret med afskriften af Lassens anmærkninger (Udalske saml. 4, 272, ikke som Aubert (De norske retskilder s. 320 og 326) angiver: gl. kgl. saml. 4, 3237). Hint eksemplar findes nu i Danske kancellis arkiv.

[2]) Aubert a. st. s. 327. Eksemplaret findes nu i Danske kancellis arkiv.

[3]) Thottske saml. fol. 1183.

uærlig sag desuden erhverve kongens oprejsning for at slippe ugildheden. Man beholdt reglen om, at der i sager under 6 lod sølvs værdi kunde fordeles uden dom.

I randen til denne bestemmelse står: »Concord. F[og] V[inding], men L[assen] følger revis. p. 53 och S[cavenius] formén, at den proces bör ganske afskaffes. Skal skrives indtil videre resolution«. Scavenius må have fået bifald ved den kgl. resolution, ti i udkastet findes så vel selve kapitlet som randbemærkningen overstrøgne, og høringsdele findes, som bekendt, heller ikke i DL. Bestemmelserne i udkastet, som svare til DL 1. 9. 4. og 5. bleve dog stående, og de her omtalte indskrænkninger i fordelt mands adgang til at være sagsøger i en proces i forbindelse med 1. 9. 1. om lovfældt mand have givet anledning til forskellige forklaringer af ordet »fordelt« hos vore juridiske forfattere næsten lige siden man begyndte at behandle dansk ret i litteraturen [1]).

Nogle såsom Nörregaard [2]), Brorson [3]), Hurtigkarl [4]), og vistnok Ørsted [5]) forklare »fordelt mand« som den, der er idømt bøder. Hedegaard [6]) tillægger ordet betydning af »den, som endelig dom er overgået«, uden hensyn til, hvad dommen går ud på, og af denne mening er også Trojel [7]) og Baden [8]), medens Hansen [9]), Larsen [10]) og

[1]) Höjers Jurid. kolleg. over processen, udg. af Hagerup 1742 s. 23 nævner lovfældt og fordelt, men giver ingen definition. Ligeså Dons: Akad. forelæsninger over den danske og norske lov 4. bd. (1781) s. 62.

[2]) Privatret 5. bd. (1790) s. 62.

[3]) Fortolkning af dske. og norske lovs 1. bog (1797) 1, 540.

[4]) Privatret 4, 1 (1820) s. 71—72 jfr. 1. s. 108.

[5]) I sine tillæg til Nörregaards og Hurtigkarls skrifter bestrider han i hvert fald ikke deres forståelse af »fordelt mand«, jfr. Håndbog 2, 37—9.

[6]) Forsatte jur. praktiske anm. nr. 277.

[7]) Kommentære 2, 81.

[8]) Dansk jur. ordbog 1, 155.

[9]) Civilproces 1, 265.

[10]) Sml. skr. III 1, 102.

Nellemann [1]) synes at antage betydningen af enhver, som er dömt til at præstere noget (bøder eller andet), hvorhos Nellemann, Larsen og Trojel [2]) antage, at lovfældt og fordelt betyder det samme, noget som bestrides af Baden og Hansen. Da imidlertid alle disse forfattere kun bygge på en rent logisk analyse af de pågældende artikler i DL uden at se udtrykket »fordelt mand« på den historiske baggrund, som er givet i det foregående, turde det være rigtigere straks at give den fortolkning, som man formenlig må komme til med de i det foregående indvundne resultater for öje, end nærmere at gå ind på de nævnte forfatteres polemik mod hverandre og drøfte, hvem der måtte have ret ud fra deres forudsætninger.

I henhold til undersøgelserne i de foregående §§ må det nu siges, at fordelt mand i tiden för DL betød den, om hvem det på lovlig måde var blevet konstateret, at han ikke havde rettet for sig i vitterlig sag, og som derfor var idömt 3 mrks. bod og hvem de øvrige, til stillingen som fordelt mand knyttede retsvirkninger var overgået. Til at antage nogen anden betydning for ordet i DL 1. 9. 4. og 5. foreligger der ikke nogen grund, og det så meget mindre, som ordet netop vilde have haft denne betydning, hvis 1. bogs 16. kap. i Vindings 3. udkast var blevet lov. Da dette nu ikke er sket, bliver spörgsmålet: hvad betydning har det, at ikke også 1. 9. 4. og 5. bleve slettede sammen med reglerne om høringsdele? Nærmest liggende vilde det nu være at opfatte disse artikler som overgangsbestemmelser: man afskaffede vel fordelingen for fremtiden, men ophævede ikke virkningerne af de ved lovens givelse alt afsagte fordelinger. Dette vilde sikkert også være den korrekte forståelse, hvis ikke DL 1. 24. 14. og 15. havde været [3]). Heraf lyder:

[1]) Civilprocessens alm. del, 2. udg. s. 377 og 379.
[2]) Kommentære 2, 82.
[3]) De er optagne fra Vindings 3. udkast.

DL 1. 24. 14: Men er hannem dom overgangen på ringere bøder i ærlig sag eller er han dömt til noget at betale eller göre, og han ikke retter for sig inden forelagte tid i dommen, da bøde han 3 lod sølv og være ugild til at stå i rette imod nogen og at betjæne den bestilling, han haver, o. s. v.

Den næste artikkel handler kun om, at sagsøgte, hvis der er tale om uærlig sag, skal have kongens oprejsning, o. s. v.

Hansen [1]) forstår 1. 24. 14 som om efter den »ugildhed til at stå i rette indtræder ikke blot for den, der er dömt til bøder, men også for den, der er dömt til noget at betale eller göre«. Denne urigtige forståelse står i forbindelse med hans ovennævnte forklaring af »fordelt mand« som den, der er dömt til at præstere noget. Ugildheden indtræder efter 1. 24. 14 ikke ved selve præstationsdommen. men først senere, når denne ikke efterkommes, samtidig med idömmelse af en bod på 3 lod sølv. Ser man imidlertid nærmere på det, som efter 1. 24. 14 bliver følgen, når domfældte ikke retter for sig, er det i virkeligheden en fordeling. Når man derfor ikke optog kapitlet om høringsdele i lovbogen, betød dette kun, at man ikke vilde have denne bestemte fordelingsprocedure, fordelingen selv vilde man derimod beholde [2]), om end med visse ændringer. Efter DL viser fordelingen sig med følgende afvigelser fra den tidligere ret:

1. Med hensyn til fremgangsmåden: høringerne afskaffedes og fordelingen måtte ske ved fogden alene, se 1. 24. 14, uden at det kan antages, at en forelæggelse af lovdage har været nødvendig.

2. Med hensyn til anvendelsen: da hele kap. 16 i Vindinge 3. udkast blev strøget og der med bestemmelsen om fordelingens anvendelse uden dom i visse sager,

[1]) Civilproces 1, 265.

[2]) I Vindings 3. udkast er i 1. 9. 4 og 5 fordelt blevet rettet til: ugild, men dette ord igen til: fordelt.

må det antages, at den vitterlighed, som i følge DL betingede anvendelsen af fordeling, kun lod sig bringe til veje ved at tage dom i sagen. Iøvrigt blev ingen indskrænkning gjort i de nedarvede regler, fordelingen fandt så vel sted i civile sager som i mindre bødesager, og det fremgår af modsætningen mellem 1. 24. 13 og 1. 24. 14 til 15, at DL betragtede alle bødesager, som ikke nåede 60 lod sølv, som mindre og skikkede til at drives med fordeling.

3. Med hensyn til retsvirkningerne er ingen væsenlig forandring indtrådt. Domfældte blev idömt de traditionelle bøder og kunde indtil videre ikke beklæde det embede, han måtte have, 1. 24. 14 og 15. En modifikation er derimod indført i henseende til hans adgang til at gå i rette. I følge 1. 9. 1 kan fordelte[1]) møde til tinge som sagsøgt, medens han i følge 1. 9. 4 og 5 også kan være sagsøger, når han straks retter for sig eller sagsøgte ikke protesterer. Også den, som er fordelt for uærlig sag, kan være sagsøger, når sagsøgte ingen indsigelse gör, 1. 9. 5, men protesterer denne, kan det ikke nytte, at han tilbyder at rette for sig, ti i følge 1. 24. 15[2]) skulde han desuden have kgl. oprejsning for at befries for fordelingens virkninger; af denne grund taler 1. 9. 4 kun om den, som er fordelt for ærlig sag[3]). Derimod

---

[1]) Som det ndfr. § 20 vil blive vist, omfatter begrebet: lovfældt, begrebet: fordelt, om end dette er snævrere.

[2]) De i 1. 24. 15 omtalte 3 mark må naturligvis ikke opfattes som boden for det delikt, for hvilket sagsogte tiltales. Det er fordelingsboden, som idömmes sagsogte, fordi han ikke har efterkommet dommen for »hovedgælden« d: den ved deliktet forbrudte bod.

[3]) Det fremgår af 1. 24. 14 klart, at ugildheden först indtræder samtidig med bodens idömmelse for at oversidde dommen for hovedgælden, hvad enten nu denne er en bod eller en anden præstation. Reglen i 1. 24. 13 kan ikke udvides til, tvertimod ordene i 1. 24. 14, at gælde alle andre bødedomme. Schweigaard: Den norske proces 1, 166, udtaler, at 1. 9. 4 er en anvendelse af 1. 24. 13 og 14, men dette er urigtigt. Artiklen er kun en anvendelse af 1. 24. 14 og 15.

synes forbudet mod at have samkvem med den fordelte at være blevet ophævet ved DL, men på den anden side vedbliver at bestå forbudet mod, at han afhænder sine ejendele, 5. 3. 18 (»fældt til nogen bøder«), og den risiko, som tredjemand løber ved at låne eller leje fordelt mand af sit løsøre, 5. 8. 5.

Vi komme nu til spörgsmålet om, hvor længe fordelingsreglerne efter DL vedbleve at bestå som gældende ret. Her har man da ment, at den med at være fordelt mand følgende ugildhed skulde være enten indirekte (Hansen [1])) eller direkte (Nellemann [2])) bortfaldet ved de regler om bøders afsoning, som bleve indførte ved fr. 6. decbr. 1743, og samtidig, mente man, skulde så idömmelsen af bøder efter 1. 24. 14 og 15 være bortfaldet. Det er nu klart efter den givne udredning af reglerne om fordeling i DL, at hvis fr. 6. decbr. 1743 har udøvet nogen indflydelse på disse forhold, må den direkte have hævet idömmelsen af bøder og de andre onder for ikke at efterkomme dommen om hovedgælden i de tilfælde, hvor denne har bestået i bøder. I de tilfælde derimod, hvor der kun er tale om et civilt søgsmål, kan fr. 6. decbr. 1743 ikke have medført nogen forandring. Den kan höjst have suppleret de hidtil gældende regler, således at bøderne efter 1. 24. 14. og 15 ere blevne genstand for afsoning. Det er imidlertid det sandsynligste, at fordelingen var gåt af brug ved praksis længe för fr. 6. decbr. 1743 blev udstædt. Som vi i det foregående have sét, kom fordelingen i slutningen af det 17. årh. væsenlig til anvendelse uden dom i bagatelsager, og efter at denne anvendelse var afskaffet ved DL og der var givet let adgang til at få eksekution uden foregående fordeling, er det vist et stort spörgsmål, om fordeling overhovedet har været i anvenddelse i praksis efter DL, i hvert tilfælde i andre sager end

[1]) A. st. s. 266—68.
[2]) A. st. s. 378—79.

sådanne, i hvilke sagsøgte var dömt til at foretage en handling. Dette spörgsmål kan dog kun løses ved undersøgelse i underretternes justitsprotokoller, som det for tiden ikke har været mig muligt at få foretaget.

Andet Afsnit.

Om æskningsproceduren.

§ 9. Terminologier og den hidtil gængse opfattelse.

Til udsagnsordet æske findes intet tilsvarende i de oldnordiske ordbøger, derimod kan mellemnedertysk [1]) fremvise: eschen, eischen, at kræve, med navneordet eschinge, fordring. Ordet turde således måske være lånt fra nedertysk, skönt det jo rigtignok er påfaldende, at en i alle egne af Danmark brugelig retsterminologi skulde være lånegods uden, at det samme kan påstås om det retsinstitut, som dækkes af ordet. »At æske« betyder nu i det 15.—17. årh.s juridiske sprog fremsættelsen af et krav under iagttagelse af visse processuelle former og med visse retsvirkninger [2]), og det derom udstædte dokument kaldtes æskningsvidne [3]) eller æskningsbrev [4]) eller også slet og ret: æskning [5]). Dette rets-

[1]) Se Schiller og Lübbens ordbog.

[2]) Weylles Glossarium s 241: »Æskning eller at æske er at indfordre sin tilstående gæld ved retten, eller og i andre måder at kræve og indfordre, hvis en med rette tilkommer, og bruges mest i rigens ret.«

[3]) Udvalg 4, 132; 247.

[4]) Udvalg 2, 164; 4, 247.

[5]) Udvalg 4, 132: Genpart til hans æskning.

institut omtales slet ikke i Rosenvinges retshistorie og følgelig heller ikke i Stemanns, dog kommer Rosenvinge til at berøre det af og til i anmærkningerne til sit udvalg af gamle domme. Når han imidlertid her[1]) mener, at æskningsbrev betyder »en dom, som lyder på udlæg efter sagsøgerens påstand«, er dette ikke rigtigere, end når han, som ovfr. s. 18 omtalt, oversætter »lovsøge« ved domfælde. Han henviser vel til rigens ret og dele 1621 §§ 8—10, men da § 8 taler om, at »tage dom, at den som tiltales, bör at lide æskning«, för man forfølger ham med rigens ret, så følger dog heraf, at æskningen ikke selv kan være den dom, som skal gå forud for dens foretagelse. — Besynderligere endnu tager det sig ud, når Rosenvinge[2]) vil forklare: æskning, som »sagsøgerens påstand« (!). Hele det følgende vil vise, i hvor höj grad Rosenvinge har misforstået æskningsinstitutet.

§ 10. Fremgangsmåden ved æskning.

Proceduren med æskning indlededes med en stævning med almindeligt varsel, se

Hvetboher. tgbg. 1662 18. jan.: stævningsmændene tilstode ved ed med oprakte fingre, at de igår 14 dage stævnede M. Andersdatter i Søndersaltum med hendes lovværge og börn efter en skriftlig stævning, som idag blev læst og påskrevet, til dom for æskning efter pantebrevs formælding, lydende på 100 rdl. kapital, hvorfor var pantsat $2^1/_2$ td. hartkorn i den selvejergårdspart, som S. P. i Søndersaltum påbode; pantebrevet, dateret 28. oktbr. 1649, blev

[1]) Udvalg 2, 164, se også Molbechs Glossarium 1, 189, hvor desuden æskning forklares som »søgsmål og påstand (!) på indforsel og udlæg i skyldnerens eller kavtionistens bo«.

[2]) Udvalg 2, 164.

idag læst og påskrevet og var idag den første æskning. 25. jan.: »anden æskning«. 1. febr. nævnes sagen ikke, og den er formodenlig blevet forligt i mellemtiden.

Som det ses af det anførte tingbogsuddrag, blev det i stævningen angivet, om sagen skulde procederes med æskning[1]) lige så vel som det ved anden lejlighed betegnedes, om den skulde behandles med fordeling eller forfølges til dom. Ifølge rigens ret og dele 1621[2]) § 10 gaves der kun én gang varsel, men i stævningen skulde angives de tingdage, på hvilke æskningen vilde blive drevet. Disse vare ifølge samme lovbud 3, på hvilke der blev æsket, og et fjærde, på hvilken æskningen toges beskrevet som tingsvidne[3]). I overensstemmelse hermed er æskningsbreve af 1502[4]): »havde været fire samfulde ting og æsket«, og 1518[5]): »æsket Nörholm . . . igen tre samfeld ting«, idet det første brev må antages at udtrykke sig mindre klart, så at det ikke er meningen, at sagsøgeren har æsket alle fire ting[6]), men kun, at æskningen var blevet drevet på fire ting. Fremdeles stemmer dette med den ældre fremstilling af rigens ret og dele (Rosenvinges udgave 1848, 37): »udæske det tre samfulde ting og tage det beskrevet fjærde ting.«

[1]) Således også Skelskor tgbg. 1616 5. feb.: 2 kaldsmænd, som lovligen havde kaldet J. J. skomager til en æskning, se fremdeles 11. novbr.; 1617 13. oktbr., 17. novbr. o. s. v.

[2]) Den er for en stor del en kodifikation af den ældre ret.

[3]) Se også Osterssön: Glossarium 242.

[4]) O Nielsén: Gamle jyske tingsvidner s. 50.

[5]) A. st. s. 63.

[6]) Det samme gælder vist æskningsvidnerne af 1577 (Ryge: Ped. Oxe s. 390—91): B. Kaas havde i 4 tingdage delt og tiltalt Albrit Oxe og af ham udæsket og begæret skel og fyllest for Torsogård efter sl. Ped. Oxes brevs lydelse (Skåne), — og af 1556 (Udvalg 2, 164): E. Bilde udi fire samfulde ting havde udæsket af fru Sofie o. s. v. (Salling). Se fremdeles Skelskør tgbg. 1616 11. novbr.: C. Hansen var 4. æskning begærendes over A. Holdst; 1617 13. oktbr.: eftersom han havde til 4. ting æsket.

Ligesom ved fordelingen kunde sagsøgte indfinde sig inden æskningsbrevet gaves beskrevet og tilbyde at rette for sig [1]) eller bestride, at sagsøgerens krav var af den beskaffenhed, at det kunde forfølges med æskning. Efter omstændighederne blev så forfølgningen enten fremmet [2]) eller indsigelsen eller tilbudet [3]) taget til følge, og æskningsbrev nægtet sagsøgeren [4]). Hvis sagsøgeren ikke fuldførte æskningsproceduren, hvad der formodenlig vil sige: lod gå for lang tid mellem foretagelsen af to æskninger, blev det foretagne ugyldigt, og han måtte begynde forfra [5]).

---

[1]) Skelskor tgbg. 1616 11. novbr.: Skikket var P. Povelsen med 2 kaldsmænd, som havde kaldet Joh. skrædder og A. Holdst på Joh. skr.s vegne til en æskning anlangende 13 mrk. 5 sk. 1 alb. og 3 mrk. efter borgemester og råds dom og byfogdens dom, disligeste for kost og tæring. Joh. skr. forpligtede sig til idag 8 dage at udlægge; A. Holdst var overbødig straks efter tinget at stille P. I' tilfreds; se fremdeles 18. novbr.; 1617 13. oktbr.: Skikket var H Påske med to kaldsmænd, som havde kaldet J. B. til en æskning efter hans håndskrift. J. B. lod tilbyde, at han giver H. P. 20 rdl. til Hellemis og resten til påske; hvis ikke så sker, da være hans æskning ved sin fulde magt og fange beskrevet.

[2]) KRD 21. decbr. 1598 (Samling 1595—1604 s. 248): æskning stædt, da indstævnte ikke førte bevis for sine indsigelser.

[3]) Tilbud om at rette for sig kunde f. eks. ikke stanse forfølgningen, når debitors forpligtelse gik ud på at betale penge, og han kun tilbød »hus og gods, bo og boskab«, se Udvalg 4, 247.

[4]) Skelskør tgbg. 1617 16. febr.: H. L. var æskning begærendes på J. E. efter dommens indhold; så er i rette mødt J. E. med kgl. majts. stævning udi samme sag, hvorover byfogden ikke torde lade sig understå at stæde hannem æskning.

[5]) Skelskør tgbg. 1616 18. novbr.: Skikket var S. A. med en dom, som byfogden haver dömt imellem ham og C. G., og S. A. »hafde eskit 3 ting och siden slupit hans eskning, men siden paa ni til 3. ting begont til sin eskning igen, daa hafver byfogden set beslutningen udi hans domb paa tingit, da hafver S. A. refvit domen fraa hanom paa tingit och sagt, at hand achted inte byfogdens domb, hvortil byfogden svarede, at epter S. A. hafver staait inden tinge

§ 11. De sager, i hvilke æskning kom til anvendelse.

Gennemgår man dommene fra 16.—17. årh., vil det vise sig, at de sager, som ere blevne procederede med æskning, kunne grupperes på lignende måde som sket er ovfr. § 5 med hensyn til sager, som forfulgtes med fordeling. Æskning finder herefter sted i henhold til:

1. forudgående dom. Eksempler herpå kunne findes i mængde, her må det være nok at anføre et fra næsten enhver landstingskreds, se KRD 19. apr. 1596 (Skåne, Samling 1595—1604 s. 129 jfr. 606), 1590 (Halland, Udvalg 4, 134), 27. oktbr. 1601 (Sælland, Samling s. 332 jfr. 608), 1586 (Møn, Udvalg 4, 89), 24. jan. 1596 (Låland, Samling s. 127 jfr. 605), 1584 (Fyn, Udvalg 4, 36). — Samme betydning som dom har naturligvis også nævningetov, som jo for så vidt gjorde dom overflødig, som enhver efter dets udfald selv kunde sige, hvad dommen vilde komme til at gå ud på, se KRD 1590 (Udvalg 4, 154): K. Jensen har i følge nævningers tov overfaldet og uformet sin eftermand i Torup i Halland og bör derfor bøde for husfred og gårdgang efter rec. 1558 § 22[1]); i henhold hertil gaves der æskning over ham både til herredsting og landsting.

2. Gældsbrev. Også her må et enkelt eksempel fra forskellige landsdele være nok: KRD 20. oktbr. 1600 (Skåne, Samling s. 325), 27. novbr. 1597 (Sælland, a. st. 151), 6. novbr. 1596 (Fyn, a. st. s. 136), 1585 (Jylland, Udvalg 4, 142), se iøvrigt sagregistret til Samling 1595—1604 under æskning. Samme betydning som gældsbrev

---

och forachtet hans domb, viste hand icke videre at lade skrifve paa sin domb til eskning, men tilforn var ofverbødig at ville lade skrifve 3. eskning för, end hand forachtede hans domb, som de tolf mend hafver verit stendig inden tinge«.

[1]) Der tales vel om »en herredstings dom, som 12 herredsmænd udgivet havde«, men da der er tale om husfred, må der være sigtet til nævningetov.

synes man at have tillagt en vel ført købmandsbog, se æskning af Assens byting i KRRD 1596 (Samling s. 70 f.). Gældsbrevet skal i sin ydre form fremtræde som sådant; æskning kan ikke stædes efter et løst sendebrev, se KRRD 17. juni 1596 (Samling s 108).

3. Tingsvidne og vidnesbyrd. KRD (Udvalg 4, 139): et gældsbrev æskes udleveret i henhold til vidneudsagn om, at sagsøgte var blevet set udtage brevet af et skrin.[1])

4. Mellemværender, om hvilke det er in confesso, at de bestå mellem parterne, eller som enten i følge lovgivning eller efter forholdets egen natur medfører en forpligtelse for sagsøgte:

KRD 5. febr. 1596 (Samling s. 129): landsdommeren æsker til Assens byting kost og tæring af F. Urne, fordi han har fået 3 af denne påankede domme stadfæstede af KRR. Der var ikke i dommene særlig tilkendt ham kost og tæring, men han havde krav herpå i henhold til rec. 1558 § 8[2]). KRD 14. apr. 1602 (Samling s. 412): af en medinteressent æskes rede og regnskab for en sum, som han vedgår at have oppebåret; 1557 (Udvalg 2, 172): fru Anne i Svenborg æsker den anpart, som hende »af rette arv« kunde tilfalde i Farskov mølle[3]). Her kan også nævnes to sager, som procederedes med æskning, og i hvilke der vindiceredes dokumenter og håndskrifter (KRD 22. mars 1602, Samling s. 411) og et fiskevåd og en langbøsse (KRD 9. jan. 1602, a. st. s. 408); sagsøgte nægtede ikke retsforholdet, skönt sagsøgeren ikke i rette lagde noget bevis.

Når rec. 1576 § 1 derfor i overensstemmelse med den regel, som fremgår af de anførte tilfælde, fastsætter, at forbudte smykker af de adelige damer skulle være forbrudte til nærmeste hospital, og at hospitalsforstanderen

---

[1]) Af et æskningen uvedkommende hensyn (sagen ansås som »ærevigtig og ikke gods eller gæld eller andet sådant anrørende«) blev sagen af rigens kansler henvist til KRR.

[2]) Jfr. KRD. 1590 (Udvalg 4, 146).

[3]) Sagsøgte frifindes vel af rigens kansler, men ikke fordi den slags sager ikke kunde drives med æskning.

»skal have fuldmagt det af dennom at æske og annamme som anden vitterlig gæld«, så ligger der i den sidste bestemmelse ikke det nye, at slige sager skulle kunne forfølges med æskning, dette må antages at have været gældende ret i forvejen, men man har villet give hospitalforstanderen lovhjemmel til at optræde som rette sagsøger i disse konfiskationssager.

5. Retsforhold, grundede på delikt.

KRD 1557 (Udvalg 2, 163): lænsmanden over Salling herred E. Bilde søgte æskning til herredsting over fru Sofie Lykke til Sandholt for det faldsmål, hun var faldet for efter reces 1536, og til at have så mange øksen forbrudt, som hun og hendes tjænere ikke selv havde fodret, fordi hun 1556 udførte flere øksen, end hun havde staldet på egne og tjæneres gårde, og det i henhold til forseglede sendebreve fra tolderne i Ribe og Assens om, at hun havde udført 1326 øksen. Hun mødte med sine beviser, men der gaves dog æskning. Under æskningen til landstinget mødte hun ligeledes med indvendinger mod æskningen, men der dömtes, at »E. Bilde bör nyde sit tingsvidne i den sag« og han fik også der æskning. For rigens kansler mødte hun igen med sine indvendinger, og også her afsagdes den dom, at »E. Bilde lovligen haver forfulgt samme sag til herredsting og landsting« og fru S. Lykke burde svare ham her. KRD 13. oktbr. 1598 (Samling s. 243): E. Munk fik æskning over E. Bilde for et fald af 300 mrk. dske., fordi han i følge vidnesbyrd »tre sinde havde bedet og jaget på Bøgde mark«, hvor han ingen lod og del havde. KRRD 10. oktbr. 1599 (Samling s. 258): O. Daa fik æskning over Gabriel Knudssen for 300 daler, fordi han ulovlig havde dæmmet mølledam op på hans grund.

§ 12. (Fortsættelse.)

Af sammenstillingen i forrige § fremgår, ligesom af § 5 jfr. § 6 ovfr. med hensyn til fordelingen, at vilkåret for, at æskning kunde komme til anvendelse i en sag,

i saglig henseende var, at den var en civil sag eller en mindre bødesag, og dernæst, at den var i vitterlig stand. I denne henseende komme lignende betragtninger til anvendelse med hensyn til vitterlighedens art, som bleve gjorte gældende ovfr. § 6 i anledning af fordelingen, og desuden kan det også med hensyn til æskningen findes fremhævet i kilderne, at den var anvendelig i vitterlig sag, se reces 1576 § 10: »æske og annamme som anden vitterlig gæld«.

I det anførte vilkår for æskningens anvendelse gör imidlertid rigens ret og dele 1621 § 8 den store indskrænkning, at man först skal tage dom til herreds, birke- eller byting, »at den, som tiltales, bör at lide æskning for det eller sådan en summa, som han tiltales for.« Idet forudgående dom her er gjort til forudsætning for, at æskning kan finde sted, er der åbenbart brudt med vitterlighedsprincipet. Imidlertid synes udviklingen dog alt tidligere at have sigtet henimod dette punkt. En KRD 1594 [1]) udtaler nemlig helt i almindelighed, at »dom bör gå för æskning«, og henviser sagsøgeren til först at tage dom over sagsøgte för rigens forfølgning kan fremmes. Da denne dom imidlertid kun findes som citat i en yngre dom, er det muligt, at der må underforstås: i sager af den foreliggende beskaffenhed, ti den, hvorom der var tale, kunde næppe betegnes som vitterlig. Vist er det, at der både samtidig og senere i følge en mængde domme gaves æskning over debitor, uden at dom först var overgået ham [2]).

I anvendelsen af æskningen, således som den træder os imøde i retskilderne fra slutningen af 16. årh. af, finder fremdeles en begrænsning sted i subjektiv henseende, idet

---

[1]) Samling 1595—1604, s. 343.

[2]) Skelskor tgbg. 1617 13. oktbr.: P. feldbereder var to kaldsmænd begærendes indskrevet over Karin. A. J.s enke, eftersom han havde til 4. ting æsket efter en håndskrift — o. s. v.; 17. novbr.: C. H. havde kaldet C. L. til en æskning for 5 sl.-dl. efter 4 mænds kontrakt, som var gjort dennom imellom.

sagsøgte skulde være adelig eller dog, hvad enten han var selvejerbonde eller borger, eje fast ejendom. Reglen er klart udtalt i rigens ret og dele 1621 § 8 (riddermandsmand, borger, som selvegen jord haver, eller selvejerbonde), og har sikkert også således som dommene [1]) vise været gældende ret nogen tid för denne lov udstædtes, men sandsynligheden taler dog for, at den ikke oprindelig havde fuldt det omfang, i hvilken hin lov udtaler den. Kilden til rigens ret og dele 1621 er som bekendt den i sidste halvdel af 16. årh. samlede »Instruks til at forfølge rigens dele her i Danmark til indførsel, rømning og läs« [2]). Her lyder reglerne om æskning og fordeling således:

»Hvo som rigens dele vi forfølge over nogen riddermandsmand, han skal först . . . . fare til herredsting der, som godset udi ligger, og udæske det tre samfulde ting og tage det beskrevet det fjærde . . . . Men er den mand ufri og ej haver ejendom, da skal man lovlig fordele eller lovsøge hannem og vil han ej rette til tinge, da skal man udi lige måde tage lovdagsbreve over hannem og römningsbrev udi det sted, man tager ridebrev eller indførselbreve over riddermandsmand eller selvejere« . .

Det anførte stykke er i stilistisk henseende ubehændig affattet, modsætningen mellem adelsmand, som har jord, og ufri mand, som ikke har jord, er ikke udtömmende, da det af stykket selv fremgår, at selvejere (borgere og bønder) må sættes lige med den jordejende adelsmand. Men netop denne uklarhed peger hen på, at der her foreligger en omarbejdelse af en ældre retssætning. Sidste led forudsætter ganske vist, at fordeling kun kommer til anvendelse på ufri mand, som ikke er jordejer, og stemmer således med tendensen i det 16. årh.s ret, se ovfr. § 7, men på den anden side synes förste led at knytte anvendelsen af æskning til den omstændighed, at sagen

---

[1]) Se bl. a. kongens og rigens domme i Samling 1595—1604.

[2]) Udgivet af Rosenvinge i hans afhandling: »Om rigens ret og dele«, Kbh. 1845, s. 36 flg.

angår sag om fast ejendom, det vil i henhold til § 11 ovfr. sige: vitterlig sag om fast ejendom [1]). Tænkes den oprindelige regel om anvendelsen af æskning således konstrueret [2]), er det klart, at æskningsproceduren og fordelingsproceduren, hvilken sidste i følge § 6 ovfr. netop ikke brugtes i sager om fast ejendom, gensidig udfyldte hinanden. Men nu så vi i § 7, at anvendelsen af fordelingen i løbet af 16. årh. fik en indskrænkning i subjektiv henseende, idet den regel uddannede sig, at adelsmænd og selvejere overhovedet ikke kunde fordeles, fordelingen brugtes kun mod ufri mænd (borgere eller bønder), som ikke ejede jord. Til denne begrændsning i fordelingens område vilde det så svare som en udvidelse af æskningen, at denne procesmåde, som ovenfor omtalt, fik anvendelse på alle vitterlige sager mod adelsmænd og selvejere, lige meget om de angik jordejendom eller ikke. Når, som her antaget, æskning oprindelig kun fandt sted i vitterlige sager om faste ejendomme, kunde denne fritagelse for fordelingen og de dermed forbundne retsvirkninger let i tidens løb blive opfattet som et personligt privilegium for jordegodsejere og derfor udvides til alle dem vedkommende vitterlige sager. Domstolenes lovfortolkning kom dernæst, som i § 7 påvist, til det resultat, at det var adelsmænds ære for nær at blive fordelt, og deraf blev følgen ganske naturlig, at æskning blev anvendt i alle vitterlige sager, i hvilke en adelsmand var sagsøger uden hensyn til, om han ejede jordegods eller ikke.

[1]) I ældre tid finder man netop æskning i modsætning til fordelingen anvendt i sag om fast ejendom, se et æskningsvidne af 1518 i Nielsen: Tingsvidner s. 63.

[2]) Et minde herom haves måske i Rigens ret og dele 1621 § 57, hvorefter den, hvem »varsel til dom for æskning er givet«, ikke må afhænde sit jordegods, om varselet er kundgjort til det herredsting, hvor godset ligger.

§ 13. De til æskningen knyttede retlige virkninger.

Nogen almindelig udtalelse om, hvilke retsvirkninger der var forbundet med, at man lod æskning overgå sig, haves ikke i de ældre kilder; först rigens ret og dele 1621 § 57 udtaler, at den, som har fät varsel til dom for æskning, ikke må afhænde sit jordegods, når varselet kundgöres til det herredsting hvor godset ligger. Der tales her kun om afhændelse af fast ejendom, og dette har sikkert været den oprindelige regel, men i det mindste fra den tid af, da man kunde bruge æskning mod adelspersoner, som ikke ejede jordegods, må afhændelsesforbudet også have omfattet løsøregenstande. Imidlertid have de domme ældre end 1621, hvori jeg har fundet den sætning omtalt, at den, hvem æskning er overgät, ikke må afhænde sit gods[2]), til forudsætning en afhændelse af fast ejendom. Lovhjemlen for reglen antog man at have i JL 2, 68, og en KRD 1603[3]) anvender netop ordene: »fældt mand må ej sit gods afhænde« på den, over hvem æskning er blevet givet. Denne virkning beholder i følge den nys anførte dom den én gang tagne æskning indtil den underkendes ved dom, selv om der er æsket helt urigtigt gods og sagsøgeren af den grund opgiver forfølgningen og begynder forfra med en ny æskning.

Da man støttede æskningens retsvirkninger på bestemmelsen i JL 2, 68, skulde man tro, at disse også ellers udmåltes efter dette lovsted, men dette har næppe været tilfældet. Der har til trods for, at sagsøgte betegnes som lovfældt, næppe været nogen 3 marks bod eller nogen indskrænkning i retten til give møde på tinge for-

[1]) Der tales i dem kun om den fuldbyrdede æskning, og antydes ikke at allerede varsel for æskning kan medføre en indskrænkning i afhændelsesretten.

[2]) Samling 1595—1604 s. 469, 476, 479, 484; endvidere KRD 1610 i Matzen: Den danske panterets historie s. 216.

[3]) Samling 1595—1604 s. 471.

bundet med, at man fik æskning stædt over sig. Det var jo netop disse tvende virkninger, som i følge domstolenes mening i slutningen af det 16. årh. gjorde fordelingen uanvendelig på adelsmænd, da det var deres læmpe for nær således at være forvunden[1]), og de kunne derfor ikke have været forbundne med æskningen, mod hvis anvendelse på adelsmænd der intet var at sige.

Tredje Afsnit.

Om proceduren i civile sager og mindre bødesager efter den ældre danske ret.

§ 14. Proceduren i uvitterlige sager.

I det foregående er blevet påvist den påfaldende overensstemmelse i det principielle grundlag for den gamle norske proces og den danske i det 16.—17. årh. Her bliver ligesom hist i henseende til civile og mindre bødesager sagens vitterlighed til et afgörende kriterium for dens behandling o: om den straks, når sagsøgtes vægring ved at fyldestgöre sagsøgerens krav er bleven retlig konstateret, kan gå over til at blive en bødesag (ranssag), eller om der först skal falde dom (præsteres bevis med tyltered eller nævninger), för end kravet med den anförte virkning kan rettes til sagsøgte af sagsøgeren. Nu lader det sig ganske vist ikke nægte, at rettens historie lige så vel som sprogets historie kan fremvise

[1]) Se ovfr. § 7.

det fænomén, at udviklingens resultat i en yngre tid i en påfaldende grad kan ligne former fra en langt ældre, uden at være identiske med disse, i det der kan findes mellemtrin, som både ere forskellige fra udgangspunktet og resultatet for udviklingen, men det vilde dog, som i § 1 fremhævet, være meget usandsynligt, om vitterligheden skulde være blevet basis for procesmåden både i den ældste norske proces og i den danske fra det 16.—17. årh. uden tillige at have været det for den ældre danske. I det vi altså gå ud fra det höjst usandsynlige heri, skal der i det følgende göres forsøg på at fremdrage og sammenstille de steder i den ældre lovgivning, som tyder på en procesordning, der står som mellemtrin mellem processen i Danmark i det 16.—17. årh., og en ældre, hvorfra den må have udviklet sig, og som i betydelig grad viser slægtskab med den gamle norske proces, der altså i at forklare den danske proces's historie kommer til at spille en lignende rolle, som det oldnordiske sprog (sproget i de ældste islandske og norske håndskrifter) har for den danske sproghistorie.

Med hensyn til det opstillede spörgsmål er det nu först klart, at privatdomstole som skiladómr i norsk ret ikke forefindes i almindelig anvendelse på den tid, da vore landslove bleve bragte i den os overleverede form o: c. 1200 og det følgende århundrede. Ikke desto mindre turde processen i en tidligere tid have kendt et sligt retsinstitut og et minde herom være sluppet med ind i den bevarede redaktion af EL i 3,26 om ættebodens fordeling mellem drabsmandens frænder. Reglerne herom ere nemlig i EL overordenlig gamle og sikkert kun ved uagtsomhed slupne med ind i den overleverede redaktion af denne retsbog.

Ifølge EL 3,26 kan drabsmanden hos sine frænder inddrive de to sale af mandeboden, som disse skulde udrede. Denne regel er ikke blot ældre end den Valdemar II tilskrevne lov for Skåne om afskaffelsen af slægt-

ens pligt til at deltage i mandebodens udredelse [1]), men også ældre end Knud VI.s fr. 28. decbr. 1200 for Skåne, som siger om sig selv, at de der i givne regler ingenlunde ere nye, idet de skrive sig fra ældgammel tid (ab antiqvis temporibus); her opfriskes de kun, da de i de mange år (annorum multitudine) ere gåede i forglemmelse. Fr. 1200 går nu ud på, at drabsmanden ikke kan kræve slægtens andel af mandeboden udredt til sig, den skal betales direkte til eftermålsmanden, og skulde nogen af frænderne være uvillig til at udrede sin part, har drabsmanden intet retsmiddel (nihil juris vel per nam vel alio qvocunqve modo) til at tvinge ham; hertil ere kun de øvrige frænder kompetente. Hele konstruktionen af denne lov viser, at den ikke kan indeholde oprindelig ret, og den tilföjede begrundelse: »for at ikke drabsmanden skal beholde pengene hos sig og frænderne komme til at bøde anden gang«, gör det klart, at reglen polemisk vender sig imod en tidligere retstilstand, som har givet anledning til misbrug, og denne forudsættes netop at være således, som vi finde den fremstillet i EL 3, 26 jfr 30: drabsmanden har ikke blot krav på, at frænderne skulle udrede de to sale af mandeboden, men han kan også selv göre dette sit krav retlig gældende [2]). I det altså EL 3, 26 ellers indeholder meget gamle bestemmelser om ætteboden, er det forklarligt, at lævninger af ligeledes ældgamle processuelle

[1]) Schlyter: Skånelagen Add. B. 5 (s. 218).

[2]) Med det antagne stemmer Andreas Sunessön § 45 kun til dels: Ante tempus novissimæ constitutionis occisori vel ejus heredi semper incubuit primam tantum de propriis bonis componere portionem; deinde licuit ei secundam exigere ab agnatis et tandem terciam partem et ultimam a cognatis. Verum qvia o. s. v., hvorefter fr. 1200 med sine motiver refereres. A. Sunessön fremstiller det altså, som om fr. 1200 var en helt ny bestemmelse, men sin kundskab til forholdet har han åbenbart kun fra fr. 1200, og dennes udsagn har han gengivet urigtig i den omskrivende form, hvori han meddeler den.

regler ere slupne med fra kilden, som blev benyttet til affattelsen af EL 3, 26.

EL 3, 26 går ud på følgende: Så snart drabsmanden har bødet sin sal af mandeboden, skal han samle sine frænder til et frændestævne og der bekendtgöre, hvor meget han mener, at hver skal udrede i forhold til sit slægtskabs nærhed (skal han ætlæ, horæ mykæt hvær theræ skal bøtæ), og til hvad dag det skal udredes. Sammenkaldelsen af frændestævnet sker altså kun for, at sagen der kan drøftes, efter at drabsmanden har meddelt sin fordeling af de to sale; nogen procedure kan ikke opstå, ti det følgende viser, at drabsmanden først, når han selv har udredt sin sal, kan göre retlige skridt overfor den frænde, som ikke erlægger den anpart, han kræver af ham, men da han selv bestemmer dennes störrelse, vil der være rig anledning til uenighed både herom og om, hvor vidt vedkommende er pligtig til at deltage i udredelsen af mandeboden. Hvis nu nogen vægrer sig ved at betale, hedder det videre, skal drabsmanden få dom af sine frænder til at tage nam (tha skal han fa dom til af sinæ frænder at næmæ thær til) og lyse siden på herredsting, at han har dom fanget af sine frænder.

Her er der åbenbart tale om nedsættelse af en privatdomstol til at påkende parternes mellemværende [1]), og der haves altså et til skiladómr svarende institut, men

[1]) Matzen: Den danske panterets historie 1869 s. 43 antager, at dette göres af det i begyndelsen af EL 3, 26 omtalte frændestævne og finder i lovstedet »et meget interessant bevis på, hvorledes familjen i begyndelsen med hensyn til familjeanliggender står som et selvstændigt samfund inden for folket med frændestævnet som domstol for sammes medlemmer«. Teksten tilstæder imidlertid næppe denne forståelse; hvor der tales om frændernes dom, er der ingen antydning af, at dette skulde ske på et almindeligt frændemøde, og der er ikke noget påfaldende i, at dommerne skulde være drabsmandens frænder. Dommerne i privatdomstolene udtoges altid blandt folk (naboer, kommunemedlemmer o. s. v.,, som måtte antages nærmest

om dets sammensætning og virksomhed tier EL 3, 26 fuldstændig, uden for så vidt som det siges, at dommerne skulle udtages blandt drabsmandens frænder. Men en positiv fejl indeholder det anførte lovsted, som må bero på en misforståelse af den benyttede kilde: frændedomstolen kan ikke have givet dom til at tage nam, hertil var kun tinget berettiget. Dette må have været almindelig nordisk ret[1]), og derfra kan der ikke godt have været gjort undtagelse. Desuden vilde, hvis frændedomstolen virkelig kunde afsige en dom på nam, de følgende regler være aldeles overflødige, ti disse beskrive nemlig, hvorledes sagsøgeren siden skal procedere for tinget for at kunne få ret til at tage nam, men herom henvises til § 23 ndfr. Man må derfor antage, at frændedomstolen kun havde at afgöre, hvad der var ret mellem parterne, på samme måde som privatdomstolene i Norge bragte retsspörgsmålet til klarhed og dermed sagen i vitterlig stand, så at den kunde behandles videre i formerne herfor.

Det anførte eksempel på en privatdomstol er enestående i landslovenes nuværende redaktion. Man må ligesom i Norge havê simplificeret processen på dette punkt, efterhånden som man for visse sager fik lovbestemte satser[2]) for, hvor stort edsbevis der skulde til i de enkelte tilfælde; det blev herved muligt for enhver selv at regne

---

at have kendskab til sagen, et hensyn som jo også var bestemmende for tilvejebringelsen af tyltered med frænder (köns nævn), se med hensyn til privatdomstole på Island, Maurer: Island s. 384 flg.

[1]) JL 2, 58: æi skal nam takæs utæn thingsdomæ, jfr. 2, 61; 69; EL 3, 51: tha aghæ thingmæn at-domæ dom til at næmæ; SL §§ 178, 220, 225, Maurer i Krit. Vierteljahrschr. 18, 64: Eine zwangsweise vollstreckung in civilsachen konnte demnach nicht vorkommen, weil diese criminelle natur annahmen, so wie eine zwangsweise vollstreckung überhaupt erforderlich wurde; das solche vollstreckung bedingende strafrechtliche erkenntniss aber konnte nur von einem dinggerichte gefällt werden, weil nur dieses die austossung aus dem friedensverbande aussprechen konnte, die in einem solchen lag.

[2]) En tabel over sådanne gives i EL 3, 34.

sig til, hvad edsbevis det pålå ham at præstere, når han ikke vilde rette sig efter sagsøgerens krav, og nægtede han uden grund at fæste ed i et sådant tilfælde, ifaldt han bøder for retsnægtelse (ran)[1]). De herhen hørende bestemmelser i landslovene skulle nu undersøges.

EL 2, 76[2]): »Alle 2 øres [bode]mål, som ere edssager, eller 6 øres bode[mål] eller endog det er 12 øres [bodemål], beder han sig ret eller lov (edsbevis) derfor enten på gadestævne eller på kirkestævne, og vil han ej göre ham ret, og har han vidne af grander eller kirkemænd, at hin vilde ej göre ham ret, da bøde han altid halv gang mere derfor, end han ellers skulde bøde. Nægter han [nu, at han har begået gærningen], give så meget större ed, som der skal til, om det er så småt, hvad enten det er skovhug eller andet. Men om de ere grander eller kirkemænd, da skal han det på tinge kære, om han kan ej hjemme ret få.«

I det foregående var der tale om forfølgningen af en civil sag, her i EL 2, 76 drejer det sig om mindre bodesager, såsom om ulovlig skovhugst o. lign., men kun om sådanne, som ere edssager, hvilke vi derfor i overensstemmelse med norsk ret kunne kalde uvitterlige sager. I det det betones, at der her kun haves edssager for öje, forudsættes det med nødvendighed, at der kan være 2, 6 og 12 øres sager, som ikke ere edssager[3]), og i en følgende § vil der også blive tale om vitterlige sager af den art.

En aldeles utvetydig forudsætning om, at ikke alle sager eo ipso vare edssager, haves dernæst i:

---

[1]) Se § 2 ovfr. s. 11.

[2]) Rosenvinges oversættelse har fuldstændig misforstået dette sted: For hver sag af 2 øres værdi skal gives ed efter loven eller 6 øre i boder; er det 12 øres sag og han derfor fordrer bøder eller ed o. s. v. (Alt tviggæ øræ mal, som ethælogh ær, ællær siæx øræ botæ, æn thot thet ær tolf øræ, oc bedis hun thæræ ræt foræ ællær logh.) — Oversættelsen er så åbenbar urigtig, at en nærmere påvisning heraf turde være overflødig.

[3]) Der kan ikke være sigtet til nævninger, ti nævninger brugtes ikke i så små bodesager.

Viborg byret 1440 § 25: Si advocatus conqveritur super aliqvo cive vel famulo ejus de causis non manifestis, præbent advocato legem o. s. v.

Der kan ikke være tvivl om, at causa non manifesta her fuldstændig svarer til, hvad der nys blev kaldt uvitterlig sag, og aldeles klart bliver dette af den bearbejdelse af nysnævnte artikkel [1]), som gives i:

Sæby byret 1525 § 18: Haver fogden tiltale til nogen borger for mummesag eller den sag, som ikke åbenbarlig er, og samme borger byder sin lov og værn, vil fogden hans lov ikke annamme, da skal han for den sag være kvit, o. s. v.

Som teknisk udtryk for causa non manifesta, uvitterlig sag, bruges her »mummesag«, og slige sager skulde efter lovstedet afgöres med ed med mededsmænd. Herimod strider ikke den bekendte regel i

Reces 1537 § 6 (optaget i rec. 1547 § 10; 1558 § 20; Krist. IV.s Norske lov mandh.b. § 21): Skal og ingen findes til lov for nogen mummesag eller han siger, det er hannem tilsagt udi nogen krohus, møllehus eller smedie o. s. v.

Ganske vist lyder reglen i et par af de afledte lovsteder, særlig Norske lov, som om ed med mededsmænd ubetinget skulde forbydes i mummesager, men dette kan dog ikke være meningen. Ordet: mumme, betyder en maske [2]) og mummesag altså kun en tilhyllet, uklar sag (causa non manifesta) i almindelighed, men meningen med ed med mededsmænd var jo netop at få slige sager udredte. Ret beset strækker den oprindelige regel i reces 1537 § 6 sig heller ikke så vidt, ti ordforbindelsen her viser tydelig nok, at den kun havde de mummesager, der angik injurier, for öje. Fr. 18. jan. 1579 viser også, at

[1]) I Holstebro byret 1552 § 16, som ligeledes har Viborg byret 1440 § 25 til kilde, gengives de ord, som det her kommer an på, kun ved: den sag, som ikke er åbenbar. Hjörring byret 1505 (utrykt) har derimod ikke medoptaget hin artikkel fra Viborg byret.

[2]) Schiller og Lübbens ordbog 3, 132.

lovgiveren af de der angivne grunde var uvillig stemt mod injuriesager, når de ikke havde noget afgörende at støtte sig til. De domme, i hvilke hin regel påkaldes, angå ogsa injuriesøgsmål [1]). Når mummesag dog ikke i det følgende bruges i stedet for uvitterlig sag, er grunden den, at det er en i oprindelse tysk og desuden ikke en almindelig forekommende terminologi.

Behandlingen af edssagen er nu efter EL 2, 76 ganske simpel: sagsøgeren henvender sig uden tings til sagsøgte med sin fordring på bod og skadeserstatning; denne skal enten fæste ed, hvis störrelse han kan regne sig til, eller rette for sig. Det er naturligvis ikke nødvendigt, at sagsøgeren netop på grande- eller kirkestævne henvender sig til sagsøgte, det må også kunne ske i dennes hjem ligesom i Norge jfr. i EL 2, 76 udtrykket: »of han kan æi hema ræt fa«, og når de offenlige forsamlinger ere nævnte, er det kun et udslag af forestillingen om publicitetens betydning for tilvejebringelse af vidnebevis. Retter sagsøgte ikke for sig, går sagen til tings som bødesag, idet sagsøgte skal bøde halv så meget til som ellers, men denne bod er ikke straf, fordi han ikke erlagde den krævede bod, men fordi han ikke vilde fæste ed; han kan nemlig endnu fri sig for hovedsagen [2]), men edsbeviset er strængere, og bøden for sin vægring kan han selvfølgelig ikke blive fri for. Hvad der sker, når beviset brister for ham her, er ikke udtalt, men i overensstemmelse med norsk ret, må det antages, at hovedsagen nu som vitterlig, kan forfølges i formerne for slige sager.

I overensstemmelse med EL 2. 76 ville antydningerne i følgende tre lovbestemmelser være at forstå:

SL § 220: »Kræver man gæld af anden mand og vil han ej gælde og ej sælge lov for (ɔ: tilbyde edsbevis),

[1]) KRRD 1562 (Udv. 2, 322).
[2]) Således også SL § 82 jfr. VL 3, 10, se ndfr. s. 116.
[3]) Se JL 2, 61 og 73 og ndfr. § 17.

stævne ham til tings, som lov er, og få til dom at tage hans fæ.«

SL § 225: »Farer landbo bort med landgilde og vil ej siden udrede og ej sælge lov for, stævne bonden ham til tings, så som lov er, og få til dom at tage hans fæ.«

EL 3, 21: »Siger han, at det er hans eget og hjemmefødt, da må han vel fæste ham lov, at det er hans hjemmefødt.

Endnu må nævnes JL 2, 61, der, som anført i § 6 ovfr. s. 59, alt af Blasius Eckenberger opfattes, som om den giver regel om procedure i uvitterlig sag (illiqvidert hovetgeld), skönt artiklen kun i almindelighed taler om sager om »fælægsfæ oc um væth oc um giald«. Det hedder her kun, at sagsøgte skal udrede, hvad han vedgår at skylde, og med tyltered fralægge det øvrige. Der kan ikke være tvivl om, at sagsøgte her ligesom efter EL 2, 76 under straf af bøder var pligtig at fæste eden, hvis han ikke vilde betale, selv om det ikke er angivet, hvor store bøderne skulde være.

Efterhånden som samfundsforholdene tog til i mangfoldighed, gave listerne over de til forskellige sager svarende edsbevis ikke længere tilstrækkelig vejledning for sagsøgte, og således forklares det, at forpligtelsen til straks at fæste ed faldt bort, og man i yngre tid stævnede sagen til tingets dom, som så afgjorde om sagsøgte skulde præstere ed og da hvilken.

§ 15. Proceduren i vitterlig sag.

Hvor vidt de regler, som i landslovene findes om sagernes processuelle behandling, gælde vitterlig eller uvitterlig sag, angives intet steds udtrykkelig. Men når vi nu i kilderne finde antydninger af en med den i § 14 skildrede procesmåde parallel løbende, og den tilmed

stemmer med den norske rets behandling af vitterlig sag, kunne vi allerede deraf slutte, at også de danske retskilder tale med en sådan for öje.

EL 2, 68 frembyder eksempel på en mindre bødesag, der behandles som vitterlig:

»Kan det så ske, at nogen mand skyder sine [gærde-] stave ud på andens toft, hvor de bo sammen, kalde han, hvis jord stavene ere satte på, granderne til og lade dem se derpå. Har han da sat stave ud over den hævd, han för havde, og vil han råde bod derpå og tage dem op, da bøde han 12 øre derfor . . . . Vægrer han sig derved, da skal [han] på det vilkår ([mæth] thyt enæ [1])) stævne ham til tings, at [han] har vidne på, at han hjemme krævede ret af ham uden at få den (at han beddæs ræt af hanum hemæ ok matæ æi fa) [2]), og stævner han [ham] til tings, og tager han pa tinge ved, at han vil lade [stavene] op og göre ret for, og) bøde bonden 3 mark derfor.« (fortsat ndfr. s. 112.)

Det förste, som den forurettede i følge EL 2, 68 har at göre er at sikre sig beviser for den lidte uret; han kalder derfor granderne til som vidner. Meningen må nu være, at han skal tage dem med sig, når han henvender sig til sagsøgte og »beddæs ræt af hanum hemæ«, hvad der må gå ud på bøder og skadeserstatning. Sagsøgte kan nu på dette standpunkt af sagen slippe med 12 øres bøder, men nægter han at rette for sig, sikrer sagsøgeren sig vidnebevis herfor, og sagen går så til tings. — Hele denne udentingsforhandling afviger nu kun fra den norske procedure i vitterlig sag ved, at der ikke nævnes noget om, hvor vidt der forud for henvendelsen til sagsøgte skal gå en hjemstævning, hvad der kan bero på en tilfældighed, og ved at der ikke i EL ved opnævnelsen

[1]) Jfr. EL 1, 2: tha ma thet mæth thyt enæ ærvæ, at . . .; Rosenvinges oversættelse forbigår disse ord i EL 2, 68.

[2]) Rosenvinges oversættelse forbigår denne sætning.

[3]) Denne brug af: og, til at indlede overgangen til eftersætningen, ligesom: så, stemmer aldeles med oldnordisk, se Fritzners ordbog under ok jfr. ndfr. § 21.

af vidnerne på retsbruddet bruges en til det norske skirskota svarende terminologi. Men at også dette sidste kun er en tilfældighed, ses af

SL § 171: Vil den, som har taget innam, ikke udlevere fæet, når ejeren tilbyder korngæld, da »kalde ejeren af fæet grander til og skærskyde for dem, at han ej måtte få sit fæ ud (kallæ grannæ viþær ok skærskiutæ foræ þem, at han ma æi sit fæ ut fa [1])) og fare så til tings med sit vidne, at hin således har hans fæ i hævd.« (Slutning af § ndfr. s. 111.)

SL § 182: »Tages mand dag eller nat vid stubben [af det fældede træ] i anden mands skov . . . ., da bøde 6 øre . . . . og at de bøder ej må nægtes, da sætte han væd sligt, som han har . . . . Kræver mand væd (beþæs man væþ) af hin, som [han] hittede i sin skov, og nægter denne, at han har væd, da fare han med ham til første by og der få [han] for sig enten væd eller sikkerhed. Vil han ingen af delene stille for sig, da skærskyde han, at bægge dele nægtedes ham (þa skærskyti han, at hanum var bæþæ sund) og siden bøde hin 3 mrk. (eller nægte med tyltered) [2]). Haver han væd og vil ej sætte, da må han ej rane ham, men fare med ham til næste by og skærskyde, at væd nægtedes ham« (skærskyti, at hanum sundis væþ) og siden tage han af ham 3 mark (eller tyltered) [2]).

Medens disse lovbestemmelser fuldstændig svarer til EL 2, 68, vise de endnu nöjere slægtskabet med norsk ret, i det de om lysningen af den retstiftende kendsgærning (her retsbruddet) for de tilkaldte vidner netop bruger det til det norske: skirskota, sproglig fuldstændig stemmende danske udsagnsord: skærskiutæ, som alt i runehåndskriftet findes i den yngre form: skærskytæ. Det må derfor, som ovfr. bemærket, betegnes som en

[1]) EL 2, 76 i beg., som aldeles svarer til SL § 171, har her: havær han thær grannæ vitnæ til, at han beddæs thei ok bøtæ thet foræ, ær logh var, ok hin vildæ thet æi ut latæ, ok stæfnir hanum til things ok the vitnæ mæt hanum a thingi, at han bøth hanum ræt ok bethæs sit væth ut, ok han vildæ hanum thet æi ut latæ, tha (dyliæ hin, ær væthæt havær, mæth tyltæreth ællær) [2]) botæ thre mark foræ.

[2]) Yngre indskud, se ndfr.

ren tilfældighed, at ikke også EL 2, 68 bruger skærskyde om sagsøgerens lysning for granderne af såvel sagsøgtes første retsbrud: flytningen af gærdet ind på anden mands jord, som det andet: nægtelsen af at rette for sig ved at betale bøder og skadeserstatning. Men også et andet ord, som forekommer i de anførte lovsteder, minder påfaldende om den norske terminologi. Om sagsøgerens henvendelse til sagsøgte siger:

EL 2, 68, at han bethæs ræt af hanum.
EL 2, 76, at han bethæs thet (ɔ: det i hus tagne fæ) . . . . at han bethæs sit væt ut.
SL § 182: beþæs man væþ af hin.

De samme vendinger findes endvidere i nogle lovsteder, hvis indhold aldeles stemmer med de nysnævnte:

EL 3, 19[1]): Vil en mand ransage noget sted, skal han tage med sig 2 grander i det mindste eller flere »ok bethæs ransakæn af them, han vil« . . . . Men nægter han (ɔ: bonden) dem ransagning og er vidne med ham, at han nægtede ham, da skal han bøde 3 mrk. for (eller nægte med tyltered)[2]). End hitter han hustruen hjemme . . . og nægtes ham ransagning, da bøde bonden 12 øre for (eller give tyltered for)[2]), om han (ɔ: sagsøgeren) har vidne til, »at han bethæs laghlikæ«.

EL 3, 21: »Hitter nogen mand sin hest eller nød hjemme hos anden mand, og kalder han det sit, som leder derefter, da skal han kalde grander til »ok skal utbethæs«, han som kalder derpå«.

Som det vil mindes fra § 2, var Frostatingslovens udtryk for sagsøgerens krav til sagsøgte i vitterlig sag: beiða út[3]), som altså i form, betydning og anvendelse ganske svarer til det danske ord i de sællandske og

[1]) Hermed stemmer SL § 135: beþæs man ransak . . . ok syns hanum, tha kallæ han til tva grannæ ællær þre ok latæ þem horæ, at hanum syns ransak ok annær ræt o. s. v.
[2]) Yngre indskud.
[3]) Fr. 10, 24: svá skal vitafé sokia sem allar skuldir: beiða út þrysvar.

skanske love: bethæs eller utbethæs[1]), kun at dette er refleksivt (oldn. beiðast). Også denne iagttagelse tynger stærkt i vægtskålen til fordel for den i denne afhandling forsvarede opfattelse af den ældre danske proces. Medens Frostatingsloven bruger udtrykket beiða út om sagsøgerens henvendelse til sagsøgte i vitterlig sag, anvender Gulatingsloven ordet krafa. En tilknytning til denne terminologi haves i JL 3, 55, hvorefter ejerne af marken, på hvilken en ikkeejer har sluppet sine stodhors løs, »mughæ laghkravæ ham til at takæ sin hors«. Der meddeles intet om, hvorledes dette tænkes udført, men det er meget sandsynligt, at der til ligheden mellem terminologierne i Gultgsl. og JL svarer en lighed i retsinstituterne, som dækkes af dem. Forstavelsen lagh i laghkravæ er jo kun den almindelige, som angiver, at noget skal være i overensstemmelse med loven eller at loven dertil knytter en vis retsvirkning. Det fortjener at bemærkes, at oversættelsen af JL af 1590 har ombyttet laghkravæ med ordet lagdele, der jo, som i § 3 påvist, netop i 16. årh. er udtryk for at procedere i formerne for vitterlig sag[2]). — Som det

[1]) I EL 3, 50 hedder det om den, som er ifalden 3 mrks. bod til kongen: æn kummær sva at konings bryti bethæs han thre mark. Det er muligt, at affatteren har tænkt sig, at denne bode kunde indtales som vitterlig sag.

[2]) Man kunde måske undres over, at jeg ikke tilegner mig Steenstrups påvisning (Danelag s. 184—85) af, at de i Æthelreds lov 3, 14 forekommende tillægsformer: uncwydd og uncrafod, må paralleliseres med kvaða og krafa i det norske processprog, og at vi her have et lån af de pågældende procesinstituter fra nordisk ret. Hvis der virkelig her er tale om lån af et nordisk retsinstitut, vil det være naturligst at tænke sig lånet sket fra Danmark, og man vilde da til støtte for det i teksten udviklede kunde påberåbe sig, at dansk ret i det mindste på Normannertogenes tid kendte adskillelsen mellem procedure i vitterlig og i uvitterlig sag. Jeg har imidlertid alt tidligere påvist (i »Juridisk tidende« i Nationaltidende 1882, 2300), at Steenstrup i hin bog altfor hurtig konstaterer lån af retsinstituter, hvor der kan eftervises en lighed i terminologierne,

anførte sted af Frostatgsl. viser, skulde kravet rettes til sagsøgte 3 gange. De ovfr. omtalte lovsteder antyde intet om, hvorledes den danske ret har forholdt sig i denne henseende, men af gl. slesv. byret § 69 (ndfr. s. 119), Viborg privileg. 1440 § 18 og Kolding privileg. 1452 § 23 synes dog at fremgå, at den gamle danske proces heller ikke på dette punkt har været forskellig fra den gamle norske.

Efter nu at have gennemgået vore loves ældste bestemmelser om den udentingsforhandling mellem parterne, som er bestanddel af procedure i vitterlig sag, skal fortolkningen af EL 2, 68 fortsættes. Kommer det ikke til enighed mellem sagsøgeren og sagsøgte, indbringer den förste sagen for tinget som en ny straffe(3 mrks.)sag. På tinge skal han bevise med sine vidner, at han ej hjemme kunde få ret af sagsøgte, og sagtens med de andre vidner, at der er sat gærde ud på hans jord; selv om sagsøgte nu vedgår, at have flyttet gærdet, skal han bøde 3 mrk., det vil sige 3 mrk., fordi han ikke straks rettede for sig, foruden de 12 øre, fordi han ulovlig flyttede gærdet. At dette er således, ses af de øvrige ovfr. anførte lovsteder særlig dem, som handle om en oprindelig civil sag, således SL § 182: kravet på at få væd eller sikkerhed af den, man har grebet på færsk gærning i skovtyveri, § 171 og EL 2, 76: krav på sit i hus tagne fæ, når man vil betale bøder og skadeserstatning, o. s. v. I følge alle disse lovsteder bødes 3 mrk. for ikke at rette sig efter sagsøgerens krav, hvad der desuden i SL § 171 betegnes

ligesom han til sine sammenligninger metodeløst bruger alle nordiske retskilder i flæng uden hensyn til fra hvad tid og egn, de skrive sig. Alene det spörgsmål, om normannerne have indført den nævnte procedure i England, og hvorfra de have medbragt den, som Steenstrup affærdiger på 1 side, kræver til sin besvarelse, foruden fremstillingerne af den norske og islandske proces, udarbejdelsen af nærværende afhandling samt lignende over svensk, angelsaksisk og den øvrige germanske proces.

som ran, altså ligesom i norsk ret, se nærmere § 18 ndfr. s. 128 flg.

I de ovfr. anførte steder SL §§ 135, 182, EL 2, 76 og 3, 19 findes dog ikke ligefrem udtalt, at sagsogte skal bøde 3 mark, det siges: bøde 3 mrk. (eller nægte med tyltered). På en lignende måde hedder det i:

SL § 171 (fortsat fra ovfr. s. 107): »Nægter hin, som indtog, at han har hans fæ i hævd, nægte det med tyltered; går han ved, bøde tre mark. Dør fæet hos ham, erstatte fæet og til tre mark for ran, eller han nægte med tyltered, at han ej gjorde ran«.

men her lader dog indførelsen af tyltereden sig forstå i det förste tilfælde. Sagsøgeren har ingen vidner på, at sagsøgte har taget fæet i hus; i förste del af lovstedet gås der ud fra, at dette er in confesso mellem parterne, men bestrides det af sagsøgte, kan der ikke være andet for end lade trætten afgöre af partsed. Udtalelsen om det sidste tilfælde (at fæet dør) i de tre andre lovsteder går derimod ud på, at sagsøgte med tyltered kan fralægge sig ranssigtelsen ɔ: beskyldningen for at have nægtet sagsøgeren, hvad der i henhold til lov eller overenskomst vitterlig tilkom ham. Men skal sagsøgte kunne göre dette, bliver den af de samme lovsteder foreskrevne omstændelige fremgangsmåde for at sikre sig beviset for sagsøgtes retsnægtelse med tilkaldelse af granderne og skærskydningen af retsnægtelsen for disse aldeles uden betydning. Det kan dog umulig have været den oprindelige mening med at foreskrive sagsøgeren iagttagelsen af hine regler, at han ikke overfor sagsøgte skulde have nogensomhelst fordel deraf, men alt hvad han i den retning har opnät, vilde jo falde bort, hvis sagsøgte med en tyltered kunde omstøde skærskydningsvidnernes vidnesbyrd. Hertil kommer, at EL 2, 68 ikke kender noget til en sådan ret for sagsøgte, skönt dette lovsted dog ellers giver den udførligste fremstilling af den hele procedure. At nu de i hine lovsteder forekommende, ovfr. i ( ) satte udtalelser

om sagsøgtes adgang til tyltered virkelig ikke oprindelig høre hjemme der, ses endvidere af, at de med lethed kunne fjærnes mekanisk uden at sammenhænget i nogen måde forstyrres. Ja et sted i EL 3, 19 må tilföjelsen om tyltereden nødvendigvis fjærnes, for at der kan blive logisk mening. Det hedder der: »ok syns hanum thæræ ransakæn, tha bøtæ bondæn tolf øræ foræ (ællær sæliæ tyltær eth foræ), um han havær vitnæ til, at han bethæs laghlikæ«. Hvis de i ( ) satte ord ikke stryges, kommer man til det besynderlige resultat, at tyltered ikke kan fordres, når sagsøgeren ikke producerer vidner på, at han lovformelig har krævet ransagning hos sagsøgte, hvad der vilde stride mod alt hvad hidtil var antaget om betingelsen for anvendelse af tyltered. Afgörende turde det endelig være, at norsk ret, hvor den nordiske procedure procedure i vitterlig sag findes renere fremstillet, slet ikke kender noget til en sådan adgang for sagsøgte.

EL 2, 68 (fortsat fra ovfr. s. 106): »Men vil han ej lade [stavene] op og skyder atter hjem og vil ej göre ret derfor og vorde mænd udnævnte til at göre ham ret, og har han da sat staver ud, da bøde tre mrk. bonden og 3 mrk. kongen«.

I fortsættelse heraf omtales et andet tilfælde:

»Men er det så, at nogen bor uden ved [byen][1]), så at han bor ude på höjtoften, eller han skyder gærde ud på anden mands ager eller dog [det er] på toftenden, at han skyder gærde ud, da kalde hin, som ejer ageren, grander til og de gå til med ham. Vil han, som har sat [gærdet] på, tage det op, bøde han 6 øre. Men vil han ej göre granderne ret der, og kalder han ham til tings, da have tingmænd at mæle mænd til at se, hvorledes han har sat [gærde] vrangt på hins ager, og da bøde han 12 øre derfor«.

Disse to bestemmelser stemme overens i, at sagsøgeren med risiko af at komme til at betale höjere bøder kan forlange, at tinget skal tage spörgsmålet om,

[1]) Rosenvinges oversættelse forbigår denne sætning.

hvor vidt han virkelig har flyttet gærdet med urette, o: spörgsmålet om sagens vitterlighed, og om hans pligt til at rette sig efter sagsøgerens krav, under påkendelse. Endvidere stemme de overens i, at dette sker ved særlig dertil udmældte mænds skön. Det er imidlertid kun undtagelsesvis, at påkendelsen kan ske på den måde og i det omfang; at det in casu er således, beror på tilfældets ejendommelige art, idet der er tale om omdannelsen af en retstilstand, hvis tilblivelse endnu kan iagttages gennem de faktiske forhold, som den har tilvejebragt.

Når der i förste tilfælde er tale om forhöjelse af boden for ikke at rette sig efter sagsøgerens krav i vitterlig sag, medens det i sidste tilfælde er boden for det begåede delikt, som søges, kan der næppe være tvivl om, at jo förste tilfælde fremstiller det rette. Forhöjelsen er her i overensstemmelse med principet for bodens pålæggelse, medens det i det andet tilfælde er et deliktet uvedkommende forhold (vægringen ved at udslette den ved deliktet i stand komne faktiske tilstand), som medfører en forhöjelse af den for deliktet fastsatte straf. Der må her foreligge en misforståelse fra affatterens side.

§ 16. (Fortsættelse.) Senere ændringer.

I § 15 have vi set, hvorledes den ældste danske ret kender en procedure, om hvilken de bevarede retskilder give meddelelser, som först tilfulde forstås, når man sammenholder dem med proceduren i vitterlig sag efter norsk ret. Hin procedure gjaldt imidlertid kun til en tid: den indledende udentingsforhandling, som skulde til, inden sagen kunde komme til tinget som straffesag, blev opgivet. Tinget drog hele proceduren til sig og nægtelsen af at

efterkomme den udentingsopfordring til at rette for sig pådrog ikke mere sagsøgte en ransbod. I Norge gjorde en lignende bevægelse sig gældende, men her har man oplysning om, hvorledes forandringen efterhånden fandt sted. Oprindelig gik man ud fra, at sagsøgte, når sagsøgeren i vitterlig sag forelagde ham sine beviser, straks måtte være klar over, hvorledes det i følge loven stillede sig med retsspörgsmålet; det var derfor hans pligt straks at rette for sig, og gjorde han det ikke, begik han ran. Efterhånden blev det imidlertid regel, at sagsøgte kunde skyde retsspörgsmålets afgörelse fra sig og hen til tingets dom, idet han fik ret til at undskylde sig med ukendskab til, hvad loven måtte byde i det foreliggende tilfælde, og derfor bortfaldt snart den hele udentingsforhandling som en unyttig formalitet. Da tinget samtidig drog behandlingen af de uvitterlige sager til sig, bortfaldt i norsk ret den tidligere forskel mellem vitterlig og uvitterlig sag [1]). Til dette mål nåede udviklingen i dansk ret ikke fuldt ud i tiden för Kristian V.s danske lov. Vel opgav man som bemærket udentingsforhandlingen så vel i vitterlig som i uvitterlig sag, men forskel i proceduren vedblev der at være, og vi skulle nu fremstille den procesmåde, som må være det andet trin i udviklingen af vitterlige sagers behandling. Det er atter her EL, som bliver udgangspunktet:

EL 3, 50: »Sker det så, at en bonde kærer over nogen mand og lader kalde ham til tings, et og andet og tredje, og tingmænd lægge ham siden fjærde for, og han svarer hin bonde ingen ret derfor, da må bønderne (ɔ: tingmændene) dömme bonden hans ret og kongen tre mrk.«. — EL 3, 51, som gentager reglen i 3, 50, tilföjer: for det retløse han gör (for the rætløsæ, han gør).

Der er ganske vist her ikke sagt, i hvad slags sager [2]) den beskrevne procesmåde kommer til anvendelse, men

[1]) Hertzberg: Den ældste norske proces, s. 277 jfr. Maurer i Krit. Vierteljahrschr. 18, 43.

[2]) Rosenvinges retshistorie § 198 og Stemann: Retshistorie s. 252 omtaler dette lovsted og flere andre, som nævnes i det følgende, som

koncipisten må ikke desto mindre have haft vitterlig sag for öje. Herpå tyder foreløbig det, at der bruges udtrykket »kiæræ« om sagsøgerens sagsrejsning, en terminologi, hvormed man netop i yngre tid synes at have betegnet sagsøgerens indledende skridt til proces i vitterlig sag, se ovfr. s. 23, hvor det hedder, at fordelingen indledes med, at man skal »gifve sin kiere ud til herridsting«. Se fremdeles JL 1, 50: hvo, som sig vil dele til rebs, han skal först kære på et ting, at han har ujævned af sine medejer og mindre end han, og bede sig (bethæs) jævned med reb (det var vedkommendes ret at få rebning [1]); Haderslev byret 1292 § 25 (Flensborg byret 1284 § 64): kærer nogen bymand over anden for gæld jfr. gl. Slesvig byret § 79; fr. 19. mars 1282: kongens brev skal ikke gives på nogen mand, för der er lovlig kært over ham på herredsting og landsting (fordeling var vilkår for udgivelsen af forfølgning med rigens ret og dele); endvidere findes kære i oversættelsen af den udvidede Riberret §§ 90, 91, 93, hvor Riberret 1269 har: qverimoniam moverit, men disse §§ indeholde netop de bestemmelser, efter hvilke man endnu i 17. årh. [2]) drev fordeling (ɔ: procedure i vitterlig sag); se endvidere SL § 14 og EL 2, 53, VL 3, 4, SL § 72, som anføres ndfr. s. 117 og 116.

Fra Lålands vilkår 1446 § 1 vil det mindes, se ovfr. s. 39, at man drev fordeling med lovdage, og disse lovdage svare ganske til de i EL 3, 50 omtalte ting, til hvilke sagsøgte skal stævnes [3]). Med reglerne her stemme

---

om de i almindelighed talte om proceduren i sager af enhver art. Fremstillingen ovfr. viser formenlig, at dette ikke uden videre kan anses for givet.

[1]) Jfr. EL 2, 54; VL 3, 4; SL § 72.

[2]) Kinch: Ribe bys historie og beskrivelse 1536—1660, s. 676.

[3]) I de lovsteder, som omhandle procedure i vitterlig sag på den i denne § skildrede måde, er der, som i EL 3, 50, snart tale om den til flere ting foretagne procedure som noget, der udgår fra sagsøgeren selv, snart igen omtales den, som om den kun kom i stand

derfor også andre sællandske og skånske lovbestemmelser.

SL § 66 (AS § 27) og VL 2, 47: (Nar gade eller forta antages bebygget, kan strid herom kræves løst med rebning). »Men er der nogen, som ej vil lade [sin ejendom] til rebs og til ret skifte, da have granderne at kalde ham til kongen eller til tings, og tingmænd have at [1]) lægge ham lovdage [2]) for. Vil han ej rebe efter den lovdag, da svare kongens ret derfor [3])«.

SL § 72 (AS § 34) og VL 3, 4: »Vil ej fjærding rebe med åtting, eller halft bol med fjærding eller bol med halft eller by med helt bol, da fare den, som kærer, til herredsting eller landsting og stævne dem ting et og andet; komme de ej og svarer den ret, som kærer, da bøde for hvert ting 2 øre, og siden stævne han dem tredje ting; göre de ej ret på tredje ting, da bøde [til] hin, der kærer, tre mrk. og kongen tre mrk. for retløse«. [4])

Som det vil ses, er de anførte lovsteder kun anvendelser på specielle tilfælde af den almindelige regel i EL 3, 50. Aldeles på samme måde forholder det sig med bestemmelsen i:

SL § 82 (AS § 41) og VL 3, 10: »Kræver mand jord af anden og kan han ej hjemme få ret af ham, da stævne ham ting, og tingmænd mæle ham andet for [5]); sidder han

---

ved tingets medvirkning, i det sagsøgeren fik dette til at forelægge lovdage. Om forskellen henvises til § 26 ndfr., her tages intet hensyn til den.

[1]) Således VL; SL har for: til tings . . . at, ordene: ærkebiskop og lade der.

[2]) VL og SL (Had. hdsk.) har: laghdaghæ, men de øvrige håndskrifter af SL: laghdagh, og dette optager Schlyter i sin tekst. Det første må dog være det rigtige, og at der i den følgende sætning står: then laghdagh, er uden betydning. Det tilsvarende sted EL 2, 53 giver intet bidrag til fortolkningen.

[3]) EL 2, 53: bøtæ konung thre mark. Dette lovsted har til overskrift: Um gatæ varthær husæt, ok varthær thet kiært.

[4]) Se nærmere ndfr. § 18.

[5]) Således VL; SL har: og tingmænd lægge ham lovstævne, at han værger jorden for ham, eller den løse jorden, som gör krav på den, således som lov er.

kvær og søger ej første ting, bøde to øre [1]); kommer han ej til det andet, bøde ogsa to øre [2]); kommer han ej til tredje ting, bøde ogsa to øre, eller mænd svare dog hans forfald, og tingmænd lægge ham fjærde ting for; kommer han ej da eller nogen mand, som fuldt svarer på hans vegne, da skal bondens ret uddömmes og lige sä kongen hans ret«.

Af den udførligere fremstilling i SL sés det, at det her drejer sig om efterkommelsen af den sagsøgte i uvitterlig sag påhvilende forpligtelse til enten at efterkomme sagsøgerens krav eller fæste ed [3]), se ovfr. § 14 i slutng. Sagsøgeren gör nu denne forpligtelse over for den uvillige sagsøgte gældende ved at stævne ham til tre ting, men derefter er der en afvigelse i fremstillingen, idet SL lader proceduren slutte med det tredje ting, medens VL i overensstemmelse med EL 3, 50 lader tingmændene lægge endnu et fjærde for. At der ikke herved tilsigtes at give forskellige regler om proceduren, vil blive påvist i § 26 ndfr. Dernæst høre SL § 82 og VL 3, 10 som bekendt til de dele af SL og VL, som have en fælles kilde [4]), og afvigelsen mellem dem forklares derfor bedst ved at antage, at det ene lovsted (SL § 82) [5]) står på det ældre, på kildens trin, medens VL 3, 10 gengiver en fra den op-

[1]) SL tilföjer: siden stævne ham andet ting, og tingmænd mæle det samme, som de på første ting mælte om hans sag.

[2]) I stedet for det følgende, som findes i VL, har SL: siden stævne ham tredje ting; kommer han ej da, bode ham to ore og kongen tre mrk.

[3]) Det samme siges i øvrigt også i VL 3, 10 i slutningen: undskylder sagsogte sig på fjærde ting med lovligt forfald, »tha a han at Sialændsfar logh antæ ut at rætæ a fiarthæ thing ær tho logh at fæstæ«.

[4]) Ancher: Jur. skr. 1, 661 flg., Stemann: Retshistorie s. 23, Maurer: Nordgerm. Retskilders Historie 1878 s. 121.

[5]) Med dette stemmer SL § 14: Kærer hustruens arvinger over at bonden, som ej selv har jord, har solgt hendes jord, og vil bonden ej give erstatning, »da stævne arvinger ham ting, först et og da andet; søger han ej de to ting, bode sagsøgeren to ore for hvert ting; siden stævne ham tredje ting; gör han dem ej da ret, bode kongen tre mrk.«

rindelige ændret, yngre regel. Herfor taler desuden, at VL 3, 4 ligesom SL § 72 (ovfr. s. 116) og VL 2, 1 og 2, 18 (om dette lovsted se ndfr. § 23) kun taler om tre ting.

Efter således at have gennemgået den sællandsk-skånske ret vil den jyske være at undersøge. Der gælder i Jylland den samme forpligtelse til at lade sin ejendom gå med under reb, når det kræves, som i Sælland og Skåne [1]). Sag, som rejses om efterkommelse af denne forpligtelse, skal nu i følge JL 1, 50 drives således:

Man skal »først kære på et ting, at man har ujævned af sin medejer og mindre end han og kræve jævned med reb; da nævnes der ting for ham og hans delemand .... og den, som kærer, skal stævne den, som for sagen er, fem nætter för ting .... Kommer indstævnte til svar, lægges femte dag for af tinget at rebe den omtrættede jord (og dermed er sagen til ende) .... Kommer dens forfald, som sigtet er, til vedermålsting og ej han selv, nævnes ham andet ting for, men længere end på tredje ting må ej mødes med forfald, uden han ligger så i sygesæng« o. s. v., hermed går artiklen over til at give nogle regler om lovligt forfald.

Den her givne fremstilling kan suppleres fra:

JL 2, 73: Brister lov for den, som sigtes for afslet (ɔ: har høstet ud over sin agergrænse af anden mands korn eller hø), »skal han udlevere afgrøden og bøde 3 mrk. bonden og kongen. Men vil han ej udlevere afgrøden, efter at lov er givet, men beholder den over trende lovdage, bøde så som mælt er ved bonden og ved kongen«.

JL 1, 47: Torp, som er udflyttet adelby til skade, skal vende tilbage, når det kræves. »Vil de ikke fare tilbage, skulle tingmænd lægge dem lovdag for af tinget til at fare tilbage. Sidde de, efter at de ere lovlig opkrævede og opdelte, bødes kongens ret«.

JL 2, 69 (i følge JL 2, 68 må man ikke tage lovfældt mand til sig, uden man vil rette for ham): »Tager mand i sin gard eller i fællig nogen mand, som er lovfældt eller

[1]) Se ovfr. s. 115 jfr. JL 1, 49.

sigtet, da skal hin, som sigter, rejse krav på bonden, hvem han er faret til, på et ting og på andet og på tredje; vil hin, der tog ham, hverken rette for ham eller skille sig ved ham og hans koster, da skal der af tinget dömmes ham [1]) (sagsøgeren) ret til at tage [nam] [2]) af den bondes gård, som holder ham‹.

Jysk ret stemmer altså overens med sællandsk-skånsk i at proceduren drives med en 3 gange gentagen forelæggelse af lovdage eller ting. Det er dog først efterhånden at forelæggelse af lovdag og forelæggelse af ting er blevet énstydig. JL 1, 50 viser, at lovdagen oprindelig var den femte dag efter forelæggelsesdagen [3]); der blev altså på hvert af de tre ting, til hvilke sagsøgte skulde have varsel, forelagt ham fem dage til at rette for sig i, således at sagsøgeren først efter disses forløb kunde foranledige et nyt ting sammenkaldt (se EL 2, 49). Efterhånden som man fik faste tingdage med regelmæssige mellemrum, trådte tiden fra en fast tingdag til den næste i stedet for femdagsfristen, og lovdag blev altså enstydig med den følgende tingdag.

De nu anførte procesregler stadfæstes fuldstændig af de jyske byretter, foruden, at de suppleres af disse. Det er den gamle slesvigske byret og de derfra stammende byretter samt Viborg og Kolding privilegier, som her komme i betragtning:

Gml. slesv. byret § 69 [4]): Si qvis expellere vult colonum de terra sua, non vi sed lege tractet eum, et finito termino mittat ad eum ter binos viros, qvi nuntient ei, ut infra qvintum diem recedat a terra. Si nolit recedere, habeat possessor predictos sex testes in placito et secundum eorum testimonium judicet placitum infra qvinqve dies recessum coloni. Si amplius sederit, reddat possessori 3 marcas.

Ved første blik skulde man tro, at denne § burde have været behandlet i forrige §, da der ikke her er tale

[1]) Flensb. håndskr. har foran dette ord et: mæth, som ellers savnes.

[2]) Således i den gamle latinske oversættelse og Ribe håndskr.

[3]) Det samme ses af JL 3, 27, se ndfr. § 23, og 2, 59, se ndfr. § 18.

[4]) Flensborg byret 1284 § 40.

om tingets indgriben, för sagsøgte lovformeligt er blevet opfordret til at rette for sig. Da der imidlertid dog er tale om en forelæggelse fra tingets side, må § 69 sikkert suppleres fra § 79 og § 29:

Gml. slesv. byret § 79: Aliqvis in placito pro debito impetitus, si confitetur, reddat infra 5 dies; si tunc non persolverit, prefigantur ei alii 5 dies sub pena duarum horarum. Et si tunc renuerit, iterum prefigantur ei 5 dies [1]) sub simili pena. Si post contumax fuerit [2]), skal fogden med borgere göre udlæg et sumat sibi tres marcas [3]).

Gml. slesv. byret § 29: Si civis, non reddens debitum regis, qvod dicitur arnægiald, et citatus, in primo placito non responderit, debitor erit trium marcarum; sic in secundo placito trium marcarum, in tertio vero placito, si responderit, excusari poterit tam de debito qvam de satisfactione duodecimo juramento. Si autem in tertio placito non responderit, reus erit et debiti et novem marcarum [4]).

Her skal endnu straks anføres:

Viborg byret 1440 § 18 (på latin med dansk oversættelse) jfr. Kolding byret 1452 § 23, Holstebro byret 1552 § 13 og Hjörring byret 1505 § 19: »Den borger, som vil lovforvinde (Kold: laghsogæ) for gæld eller anden sag (pro debitis vel aliis causis convincere), skal stævne ham tre gange til tings og tre gange besøge (Holsteb.: lade søge) hans hus med sine tinghøringe (Hjörring: høring). Siden

[1]) Her med stemmer den af gml. slesv. byret § 79 afledte Flensb. lat. byret c. 1250 § 88, men den hertil svarende Flensborg byret 1284 § 64 har de to sidste steder: laghdagh i stedet for: 5 dies. Således også Åbenrå byret § 69, som desuden det første sted har: 8 dage, for: 5 dies.

[2]) Flensb. byret § 64 oversætter: en vil han hverki tha giald eldær a fiærth thing.

[3]) Hadersiev byret 1292 § 25, hvis kilde sikkert er gl. slesv. byret § 79, oversætter ganske kort: . . . og ganger han vith, tha skulle mend gomme at hanum thrinne laghdagh, en gialder han ei a then thridi laghdagh, da skal . . .

[4]) Flensb. byret 1284 § 63 har de to første ting boder af tre ore pending, for tredje tre mark; med denne § stemmer i et og alt den lat. byret c. 1250 § 37, som altså alt har ændret gml. slesv. byret § 29; endvidere Åbenrå byret § 68.

kan han lovforvinde (Kold.: laghsøgæ) ham på tinge med de samme tinghøringer[1]) (cum eisdem tinghøring in placito convincere)«.

Man må nu sikkert knytte slesv. byret §§ 69 og 79 således sammen, at meningen omtrent bliver som i Viborg og Kolding privilegier: På tinge lægges der sagsøgte 5 dage for til at rette for sig, og herom får han hver gang meddelelse i sit hjem på sagsøgerens foranstaltning. Slesv. byret § 69 siger, at dette sker ved, at sagsøgeren sender to mænd til ham, medens Kolding og Viborg privilegier lader sagsøgeren selv gå til ham med to vidner (tinghøringer). Da den norske proces nu viser, at den oprindelige regel netop var, at sagsøgeren personlig skulde rette sit krav til sagsøgte, må man enten gå ud fra, at der foreligger en unöjagtighed i Slesv. byret § 69 eller antage, at denne i det seneste c. 1200[2]) nedskrevne § indeholdt en yngre regel end de 250 år yngre privilegier for Viborg og Kolding. Da Slesv. byret § 69 selv senere kalder de 6 mænd »testes« og taler om »eorum testimonium«, turde de også snarere være at opfatte som tilkaldte vidner end som sagsøgernes budde, og den förste mulighed er derfor den sandsynligste.

§ 17. Vitterlig sag.

Det er allerede gentagne gange fremhævet i §§ 15 og 16, at den procedure, som dér skildredes, var den, som brugtes i vitterlig sag. Idet vi nu skulle optage dette spörgsmål til nærmere undersøgelse, må det haves i

[1]) Kold. byret: horingæ.

[2]) Som påvist i min anmældelse i Histor. tidsskr. 5. ræk. 2. bd. kan jeg ikke godkende P. Hasses teorier om den slesvigske byrets alder i: Das Schleswiger stadtrecht, 1880.

minde, at det ejendommelige ved hin procedure var, at den, som ikke rettede for sig efter sagsøgerens udentings krav eller (i yngre tid) efter forelæggelsen af lovdage (femter, ting), ifaldt bøder (for ran) [1]).

Proceduren kom nu for det förste til anvendelse i edssager, når eden ikke var blevet præsteret, og sagsøgtes forpligtelse til at rette for sig efter sagsøgerens krav derved var blevet uomtvistelig. Dette ses af:

JL 2, 61: (I sager om fællesfæ, væd og gæld), »brister eden for ham (æn fallær han at loghum), lade ud det, hvorpå der er kæret; men tåler han dom og vorder overhørig og retter ej [for sig] inden lovdag, da er han skyldig at rette [for sig] til bonden ud over det, der er krævet, med 3 mrk. og ligesä til kongen pa samme måde, som om han var falden for nævning« [2]).

JL 2, 73: »Brister lov (for den som har høstet anden mands hø eller korn) ... og vil han ej udlevere afgrøden, men beholder den over lovdag, bøde sa som sagt er (ɔ: 3 mrk.) til bonden og kongen«. (se ovfr. s. 118.)

Den dom, hvorom der tales i JL 2, 61, kan ikke være én, som skal gå forud for lovdagsforelæggelsen, da der ikke afsagdes dom i edssager på den tid, idet sagen var afgjort i den ene eller anden retning, eftersom eden præsteredes eller ikke, men vendingerne »tåle dom«, »vorde overhørig« og »ej rette for sig inden lovdag« må opfattes som gentagelser, idet der, når lovdagene oversiddes, falder dom på nam og 3 mrk.s bod jfr. SL §§ 220 og 225 [3]) (ovfr. s. 104) og fremdeles JL 3, 57: vil en mand hverken »rejse gærde eller betale bøder (som granderne pålægge), skulle granderne overdrage en mand deres sag og [han] søge hin med dom til tre mrk. både til bonden og kongen« jfr. JL 2, 69 (ovfr. s. 119).

---

[1]) Flere eksempler på anvendelse af procedure i vitterlig sag ville blive nævnte ndfr. i § 23.

[2]) Det vil sige fældet med ransnævninger, se JL 2, 47 og 68.

[3]) Se nærmere ndfr. § 25 s. 186.

Hvad der gælder, når eden efter at være fæstet er brustet for sagsøgte, kommer naturligvis også til anvendelse, når sagsøgte udebliver eller hverken vil fæste ed eller rette for sig. Åbenrå skrå omtaler begge tilfælde:

Åbenrå skrå 1335 § 19: Civis volens alium civem convenire super debitis, vel aliqvibus delictis convenire, faciet eum vocari et nominari ad placitum. Si non venerit secundo placito, proseqvatur causam suam per trina laghdagh. Si vero colloqvuntur in placito, ore ad os, [et] incausatus non exhibuerit legem, serventur contra eum trina laghdagh. Si qvis contumaciter supersederit, solvat conqverenti, qvod ab ipso juste exigitur, et marca denariorum pro pena, advocato marca et consulibus marca.

Dernæst bruges den nævnte fremgangsmåde også i sager, i hvilke der ikke først gives sagsøgte adgang til at tilbyde ed, idet man straks går ud fra, at sagsøgtes forpligtelse er uomtvistelig. Inden vi søge at fastslå det almindelige synspunkt for, at disse sager processuelt behandles éns, skal opregnes de i retskilderne nævnte tilfælde:

1) Tilfælde, i hvilke sagsøgtes forpligtelse til at efterkomme sagsøgerens krav af loven udtrykkelig er foreskrevet for den situation, i hvilken han befinder sig, når denne enten er notorisk eller in confesso mellem parterne. Herunder henhører: Forpligtelsen til at stille væd, når man er grebet på færsk gærning i skovtyveri, SL § 182 (ovfr. s. 117); til at lade ransage hos sig, når sådant kræves, EL 3, 19 og SL § 135 (ovfr. s. 118); til at lade sin ejendom gå under reb SL § 66 jfr. VL 2, 47 (ovfr. s 116); SL § 72 jfr. VL 3, 4; EL 2, 53 (ovfr. s. 116); JL 1, 50 (ovfr. s. 115); til i uvitterlig sag at fæste ed eller rette for sig EL 2, 76 (ovfr. s. 102), SL § 82 jfr. VL 3, 10 (ovfr. s. 116); til at lade lovfældt mand fare, som man har taget i hus, når man ikke vil rette for ham, JL 2, 69 (ovfr. s. 118), til at udlevere sit innam, når bøder og skadeserstatning tilbydes, SL § 171, EL 2, 76 (ovfr. s. 107); for udskiftede börn til at gå jævned efter sin fader

SL § 18 (se ndfr. s. 132), o. s. v. Fremdeles hører forpligtelsen til at udrede de én påhvilende skatter og afgifter til det offenlige, f. eks. arnegælden gl. slesv. byret § 29 (ovfr. s. 120), herhen.

2) Tilfælde, hvor løftet er retstiftende kendsgærning. Meget ofte vil det findes fremhævet i kilderne [1]), at den her omhandlede procedure finder sted i sager om gæld, se gl. slesv. byret § 79 (ovfr. s 120): pro debito impetitus (jfr. nyere slesv. byret § 89, Flensborg byret c. 1250 § 88, 1284 § 64, Åbenrå byret § 69, Hadersiev byret 1292 § 25), Købh. byret 1294 § 103: qvod alteri solvere teneatur, 1443 § 4, 1: er anden gæld skyldig, Riberret 1269 § 60: super debito. Dette vil dog ikke sige mere end sætningen: denominatio fit a potiori, ti andre retskilder fremhæve udtrykkelig, at proceduren også finder anvendelse i andre sager end gældssager, se Åbenrå skrå 1335 § 19: super debitis vel aliqvibus delictis, Viborg privileg. 1440 § 18: pro debitis vel aliis causis convincere, Kolding privileg. 1452 § 2: dele for nogen gæld eller nogen anden sag, § 23 lovsøge for gæld eller anden sag. Heller ikke i denne form kan bestemmelsen om procedurens anvendelse være udtryk for den korrekte retssætning. Flere retskilder omtale nemlig selv for gældssager en vis begrænsning: gl. slesv. byret § 79 (og de dertil sig knyttende lovsteder) går ud fra, at gældsforholdet er in confesso: »si confiteture, men dette kan kun være en enkelt anvendelse af en almindelig regel med videre omfang, ti en sådan antydes i andre retskilder. Kbh. byret 1294 § 103 taler om: »Si qvis confitetur vel convictus fuerit, qvod alteri solvere teneatur«, som

[1]) For at undgå misforståelse, bemærkes, at der ikke vil vindes noget ved, at sondre de i det følgende anførte byretter efter de retsområder, hvortil de høre I den henseende, hvorom der her er tale, må de opfattes som vidner om et fælles, almindeligt retsinstitut, og derfor som gensidig supplerende hverandre.

vilkår for at benytte hin procedure. Her bliver nu spörgsmål om, hvad der skal forstås ved convictus?

Ordet convincere har da först den specielle betydning af at procedere mod én på den måde hvorom der her er tale, således f. eks. den latinske oversætt. af JL 2, 71 legaliter convictus (laghsot), Riberret 1269 § 60: describitur convictus, fr. mars 1283 § 3: si noluerit (i. e. satisfacere), convincat eum, Viborg privileg. 1440 § 18: pro debitis convincere [1]). Dernæst har convincere den mere almindelige betydning af at overbevise [2]), og af denne sidste må den förste være afledt, således f. eks den lat. oversætt. af JL 2, 68: convictus per ransnefning, 2, 69 og 70: legaliter convictus (laghfæld), Riberret 1269 § 1: convictus super hoc (ɔ: om manddrab); §§ 5, 16, 22, 29, 39, o. s. v. Af disse to betydninger giver åbenbart kun den sidste mening i Kbh. byret 1294 § 103, men spörgsmålet bliver så igen, på hvad måde overbevisningen skal kunne gå for sig? Der kan nu være sigtet til en mislykket tyltered, jfr. lat. overs. af JL 2, 61: si convictus fuerit ɔ: æn fallær han at loghum (brister tyltereden for ham), og i så fald går tilfældet ind under fremstillingen i begyndelsen af denne §, men overbevisningen kan også tænkes sket på anden måde. Herom oplyser:

Riberret 1269 § 60, hvor efter proceduren kommer til anvendelse, når nogen klager for gæld, »si constiterit duobus bonis viris« [3]).

Fr. mars 1283 § 3: Hvis den, som ikke vil betale sin fortæring på værtshus, ikke bliver grebet »hospes cum duobus vicinis suis accedat ad placitum suum, citando eum, ut

[1]) Jfr. ovfr. s. 15—16.

[2]) Hasse tror i: Die quellen des Ripener stadtrecht, s. 13, at convincere kan betyde: gribe på færsk gærning; herom henvises til hvad jeg har sagt i en anmældelse i Hist. tidsskr. 5. ræk. 4, 488.

[3]) Hasses selvmodsigende opfattelse af disse to mænd, idet han (Ripener stadtrecht, s. 17, 19, 47, 51) snart taler om dem som vidner, snart som kavtionister, er eftervist af Pappenheim i en anmældelse i Krit. Viertjhr.schr. 1884.

redeat satisfacturus secundum consvetudinem loci; qvod si noluerit, convincat eum, ubi dinoscitur deliqvisse.

Med hensyn til forståelsen af fr. 1283 § 3 skal der göres opmærksom på, at det nye, som denne bestemmelse vil indføre, åbenbart ikke er en regel om sagsøgtes bevismiddel men om det værneting, ved hvilket sagsøgte skal forfølges (ad placitum suum ... ubi dinoscitur deliqvisse). En slig almindelig regel om betalingsværneting havdes ikke tidligere; kun som undtagelse har fogden i følge Slesv. gl. byret § 88 ret til at sagsøge udenbysmand til bytinget i alle slags sager. Bestemmelsen i fr. 1283 § 3 er da heller ingen anden end den, som i tidens løb blev til birkeret 1623 § 11 og DL 1. 2. 19. Herefter er det forståeligt, at fr. 1283 ikke har lagt vægt på at bestemme, hvad det egenlig var for duo vicini, som den forurettede vært skulde medbringe til tinget. Der kan imidlertid ikke være tvivl om, at det er de vidner, for hvem han straks har lyst gælden og den uret, som er blevet vist imod ham; han må lige så vel have kunnet bruge to andre gæster, som vidne, og når der netop er nævnt naboer, tænker fr. 1283 sagtens på det tilfælde, da det er værtens eneste gæst, som undløber; i dette tilfælde vil der jo ikke være nærmere vidner at få end naboerne.

Herefter må det anses for godtgjort, at efter fr. 1283 § 3 lige så vel som efter Riberret 1269 § 60 kan en sag procederes på den oft omtalte måde, når løftet som retstiftende kendsgærning kan bevises med vidner, som have været tilkaldte för eller kort efter dets givelse, og denne sætning turde være at opfatte som ganske almindelig ret.

Lige med tilkaldte vidner blev efterhånden stillet skriftligt bevis for den retstiftende kendsgærning. Det hedder nemlig i Åbenrå skrå 1335 § 14: Si hospes hospitem incausaverit apud nos super debitis, si habet apertas literas super hiis, incausatus satisfaciat conqverenti, alioqvin legibus 12 hominum se defendat.

Det siges jo ganske vist ikke, hvorledes der skal

procederes, når man har åbent brev for sit krav, men da dette bevismiddel fra sagsøgerens standpunkt af stilles lige med en for sagsøgte brustet tyltered, må der også deraf følge samme virkning.

3) Tilfælde, hvor et mindre retsbrud er retstiftende kendsgærning, og sagen derfor drejer sig om indkrævelsen af de forfaldne bøder og skadeserstatning. Som eksempel herpå nævner EL 2, 68 (ovfr. s. 106 og 112) et, hvor det drejer sig om en ulovlig skelflytning; forudsætningen for procedurens anvendelse er, at retsbruddet er blevet lyst for de tilkaldte grander.

Efter nu at have gennemgået de tilfælde, i hvilke vor ældste ret anvender de i §§ 15 og 16 fremstillede måder at procedere på uden, at der i forvejen har været afsagt dom, eller af sagsøgte har været gjort forgæves forsøg på at præstere éd med medédsmænd, er det let at finde det fælles moment, som begrunder den ensartede behandling: Vilkåret for, at proceduren i §§ 15 og 16 kan finde sted er, at den retstiftende kendsgærning enten er in confesso mellem parterne eller beviset for dens tilblivelse (løfte, retsbrud) kan føres ved vidner, som enten have været tilkaldte i forvejen eller ere blevne opnævnte umiddelbart efter. Det er denne egenskab, som betinger betegnelsen »åbenbar (vitterlig) sag« (causa aperta) i modsætning til mummesag [1]). Efterhånden får skriftligt bevis (åbent brev) samme betydning som bevis med tilkaldte vidner.

Resultatet af undersøgelsen i denne § må herefter blive, at den ældste danske proces med hensyn til begrebet »vitterlig sag« befinder sig i god overensstemmelse med den ældste norske; ligesom her kræves der dom (mislykket tyltered for sagsøgte) eller bevis med tilkaldte vidner (åbent brev), og det er derfor retfærdiggjort, når der i de foregående §§ er talt om vitterlig sag ud fra en

[1]) Se ovfr. s. 103.

forudsætning om, at dansk ret ved bestemmelsen af dette begreb stemte med den norske.

§ 18. Den retlige virkning af ikke rette for sig i vitterlig sag.

I § 2 så vi, at den, som ikke rettede for sig i vitterlig sag, i følge norsk ret gjorde sig skyldig i et retsbrud således, at han til tinge blev idömt bøder for ran, når hans vægring ved at efterkomme sagsøgerens påkrav var blevet konstateret på den af loven foreskrevne måde. Det er oftere i det foregående blevet fremhævet, at lignende regler gjaldt i den gamle danske ret, og det er af og til blevet benyttet som tegn på, at et lovsted havde vitterlig sag for öje, når det stillede sagsøgte i udsigt at blive idömt bøder, når han ikke efterkom sagsøgerens krav. De herhenhørende bestemmelser skulle nu undersøges nærmere.

Det retsbrud, hvori sagsøgte gjorde sig skyldig ved ikke at rette for sig i vitterlig sag, blev af den ældste danske ret lige som af den norske betragtet som ran. Der er rigtignok ikke mange spor tilbage i retskilderne af denne betragtning, men dog nok til at vise, at den en gang har været herskende. I en af de to §§ i SL, som ved at de omtale det gamle skærskydningsinstitut. vise, at de må regnes blandt de ældste dele af SL, hedder det:

SL § 171 (begyndelsen anførf ovfr. s. 107): Den, som har skærskudt for granderne, at han ikke kunde få sit fæ udleveret mod skadegæld, fare til tings med sit vidne, »nægter den, som tog det ind, at han har hans fæ i hævd, nægte det med tyltered; går han ved, bøde tre mrk.; dør fæet hos ham, give erstatning for fæet og til tre mrk. for ran, eller han nægte med tyltered, at han ej gjorde ran«.

Det kan kun være tilfældigt, at der her ikke også efter de först nævnte tre mrk. tilföjes »for ran«. EL 2, 76, som har den samme hovedregel for Sælland, nævner ikke noget om, at sagsøgtes nægtelse straffes som ran, skönt böden (3 mrk.) er den samme.

Men SL er ikke ene om at bevare mindet om, at sagsøgte efter den ældste ret i slige tilfælde gjorde sig skyldig i ran; også JL har hertil sigtende udtalelser [1]).

JL 2, 61: retter sagsøgte ikke for sig inden lovdag, »da er han skyldig, at rette til bonden udover det, hvorpå der er gjort krav, tre mrk. og ligeså til kongen, lige som om han var falden for nævning (slikt samæ of han varæ fallæn for næfning), og så må man derefter tage nam, om det er lovdelt på tinge«.

Det er alt ovfr. s. 122 bemærket, at der her ved nævning er sigtet til ransnævninger (JL 2, 47 og 68); disse menes nemlig altid i JL, når der kun tales om nævninger i almindelighed. JL 2, 61 siger altså, at sagsøgte skal böde, som om han var fældet af ransnævninger o: böde, fordi han har begået ran. Der er kun den forskel mellem dette ran og det, som ellers nævnes i JL, at hint ikke bliver genstand for éd af nævninger. — Fremdeles er der:

JL 2, 59: »Hvilken mand, som søger en anden fuldkommelig til ran, og vil den, der for sagen er, ej slutte forlig (sættæ), da lægges ham femt for til [sin] gård at tage hans [gods] ud og 3 marks bod på; men er han overhørig og vil ej böde, da tildömmes ham [ret til] at tage nam efter sit [gods].«

Denne bestemmelse er blevet opfattet, som om den handlede om et almindeligt ran, og der skulde da forudsættes, at nævninger havde svoret; derpå afsagdes af tinget en dom, hvorved der pålagdes sagsøgte en frist til

[1]) Her kunde måske også anføres, at JL 2, 40 i stedet for simpelt hen at sige: »nævninger skulle sværge om ran«, giver sig til at specificere de arter af ran, om hvilke nævninger skulle sværge. Derved forudsættes, at der var arter af ran, i hvilke nævninger ikke kom til anvendelse.

at præstere, og dernæst skulde erhverves en ny dom til nam[1]). — Denne forståelse turde ikke være holdbar. For det første taler artiklen ikke om, at nævninger havde svoret[2]), og dernæst bleve bøder, som man i faldt, når nævninger havde svoret en skyldig i en forbrydelse, ikke inddrevne ved civilt søgsmål; bleve bøderne ikke betalte inden en given frist, blev sagsøgte simpelt hen fredløs; endelig siger artiklen heller ikke, at der ved tingets dom er forelagt sagsøgte nogen frist. Artiklen får bedst mening, når man går ud fra, at den taler om den procedure i vitterlig sag, som er skildret ovfr. i § 16, ti netop det, at der ikke nævnes nævningers ed, tyder på, at der er tale om det nysnævnte ran, som man gör sig skyldig i ved ikke at rette for sig i vitterlig sag. Meningen bliver herefter, at når man vil søge en uvillig debitor (den, som ikke vil forliges) til ran, skal der først lægges[3]) ham femt for hjemme at udlevere det skyldige, og han skal trues med 3 marks bod (læggæs ham thriggi markæ bot a jfr. Frostaþlg. 9, 23: leggja honum rán við). Retter han ikke for sig »og vil ej bøde«, hedder det dernæst. Herved kan der ikke tænkes på de lige i forvejen nævnte 3 mark, der jo kun ere fremsatte som trusel, men artiklen må have

---

[1]) Se Matzen i Ugeskr. for retsvæs. 1869, 914.

[2]) Det hedder: søger mand en anden til ran, ikke derimod: har man søgt en anden til ran.

[3]) Da artiklen findes i JL, vil jeg antage, at det er tinget, som skal forelægge femten i overensstemmelse med den i § 16 ovfr. skildrede procedure. Der er dog en mulighed for, at artiklen egenlig tænker på det ældste trin af vitterlighedsproceduren (§ 15), netop fordi den kun taler om en femt, medens tinget ellers forelægger 3 femter eller lovdage (se ovfr. s. 119). Hvis man tör gå ud fra, at JL har fået så gamle processuelle bestemmelser med i sin tekst, er der i artiklen tale om den fra den norske proces bekendte hjemstævning, og det er sagsøgeren, som giver 5 dages varsel til at høre på sit påkrav og truer med 3 mrks. bod (ɔ: ransboden), hvis det ikke efterkommes. Først når dette ikke sker, får tinget med sagen at göre og afsiger sin dom (på 3 mrk. med ret til at tage nam).

en mindre, vitterlig bødesag for öje, der altså behandles som civil. Retter sagsøgte ikke for sig, falder tingets dom (på ran med 3 mrks. bod og adgang til at tage nam, jfr. JL 2, 61 ovfr. s. 122 og 129).

Der er i litteraturen med norsk ret for öje blevet gjort forskellige anskuelser gældende om, hvor vidt retsbrud af den her nævnte karakter oprindelig have gået ind under ransbegrebet, eller om dette först efterhånden er blevet udvidet til at omfatte dem. Amira har fremsat den anskuelse [1]), at der i ransbegrebet oprindelig kun har ligget forestillingen om en borttagen med vold af en fremmed genstand (boran, håndran); man har derefter af begrebet fjærnet forestillingen om vold og altså udvidet ransbegrebet, så at handlinger, som karakteriseres ved en retsstridig forebolden eller et overgreb (græsran, jordran, skovran, ulovlig tagen i hus af fremmed fæ, ulovlig tilbageholdelse af betrot arv) faldt med ind under det; endelig har man fjærnet forestillingen om en fremmed genstand, så at enhver retsstridig åbenlys forebolden eller ikkeopfyldelse af et vitterligt retskrav blev ran. Idet han går ud fra, at den mere sandselige, materielle forestilling er den oprindeligere, kommer han til, at der i de sidste tilfælde er blevet fingeret, at der forelå ran. — Herimod er der, men næppe med föje, gjort indsigelse af Hertzberg [2]), til hvem Maurer [3]) har og Brandt [4]) synes at slutte sig, idet ran, som Maurer bemærker, kun skulde bestemmes som en retsstridig, åbenlys krænkelse af anden mands formuerettigheder. Hertzberg henviser til, at der i lovene findes lige så mange forbrydelser betegnede som ran uden anvendelse af vold som med sådan. Men dette har Armira heller ikke bestridt. Fordi slige forestillinger stå side om side i de bevarede tekster,

---

[1]) Das altnorweg. vollstr.verf. s. 235—7.
[2]) Den ældste norske proces s. 83 –4.
[3]) Krit. vierteljhrschr. 18, 40.
[4]) (Norsk) Histor. tidsskr. II 4. 62 flg., Retshistorie 2, 108 flg.

behøve de ikke i oprindelse at være samtidige, se Amiras analyse af de pågældende lovsteder. Men selv om man vil lade alle disse medvirke til at give bestemmelse af ransbegrebet, synes den nys nævnte definition for snæver, idet den ikke omfatter undladelsen af at rette for sig i en civil sag, som er vitterlig uden at være af formueretlig karakter. Det vil i det hele taget næppe være muligt at finde en definition af ran, der er så almindelig, at den omfatter alle de handlinger, der i de norske retskilder udtrykkelig straffes som ran, uden at der tilliger falder retsbrud, som netop ikke ere ran, ind under bestemmelsen. Men netop denne omstændighed gör Amiras formodning om, at man for visse tilfælde har fingeret et ran, har kaldt det ran, som efter de overleverede retsforestillinger ikke var ran, ret antagelig. Den stadfæstes desuden ved, at dansk ret viser et lignende forhold med hensyn til ransbegrebet [1]), som af Amira antages for den norske. Vi finde her lignende forhold som i norsk ret betegnede som ran, men de danske retskilder vise tillige, at man ikke oprindelig ved ran både har kunnet tænke på den positive voldshandling og den retsstridige undladelse af at handle. Man var sig bevidst, at det traditionelle ransbegreb kun tvungent kunde rumme retsbrud af den sidstnævnte art, og derfor dannede man for disse sidste en anden terminologi, som bedre svarede til deres begreb, nemlig: »rætløsæ«, retsnægtelse.

Retløse forekommer i følgende forbindelser:

SL § 18 (AS § 11): Ville søskende ikke, når det påkræves, gå til jævned efter sin fader, »kalde de uudskiftede börn (hinæ a stæþil sitiæ) dem til landsting eller til herredsting; men ville de ej føre [arven] tilbage efter den lovdag,

---

[1]) Stemann: Dansk retshistorie s. 671 angiver begrebet ran som: »et egenmægtigt indgreb i en andens besiddelse«, men dette er en åbenbar urigtig definition, særlig da han selv s. 676 anfører SL § 171.

som tingmænd lægge til, da bøde kongen tre mrk. for retløse[1]).

SL § 72 (AS § 34) og VL 3, 4 (anført ovfr. s. 116): ... gör han ej ret på tredje ting, bøde ham, der kærer, tre mrk. og kongen[2]) tre mrk. for retløse.

SL § 14 (AS § 7) og SL § 82 (AS § 41) VL 3, 10 (anført ovfr. s. 116 og 117): 2 øre for hvert ting[3]) og for tredje tillige kongen tre mark[4]). Hertil tilføjes i SL § 14 hdskr. 53: for retløse, hvilket intet af de andre håndskrifter har. Nu er vel hdskr. 53 skrevet 1556, men da det nærmest er en parafras, ligger der sikkert et gammelt hdskr. til grund for denne læsemåde.

VL 2, 42: Men for vedskår[5]) eller for andet skovhug, da skal man ej bøde kongens ret, uden bonden kommer selv

---

[1]) Samme regel findes i SL § 66 (AS § 27, VL 2, 47) om det tilfælde, at bymand nægter at rebe; kun siges ikke, at boden gives for retløse, se ovfr. s. 116.

[2]) Nogle gamle håndskrifter af SL, deriblandt Hlad. hdskr., have i overensstemmelse med VL 3, 4 ikke boden til kongen; Runehdskr. har bemærkning herom tilskrevet i randen foroven (se fotolitogr. udgave bl. 23), men en stor del andre gamle hdskr. af SL har boden i teksten, ligesom også AS § 34 har: tam regi qvam adversario. Schlyter udtaler sig for, at dette sidste er det oprindelige.

[3]) SL § 14 har dog for 3. ting kun de tre mrk. til kongen.

[4]) VL 3, 10 har for sidste ting: bonden hans ret og kongen hans.

[5]) Dette ord forekommer i håndskrifterne i formerne: vitstorh (VL 2, 42), vitsthor (VL 2, 42), vithstort (Arveb. 2, 15, S.kirkel. § 6), withstorth (SL § 181), withstor (SL § 181), withscorth (SL § 181), withskorth (S.kirkelov § 6), withscarth (a. s.), og den fuldstændigste definition findes i Arveb. 2, 15 jfr. VL 2, 42: »Thet kallæ vi vithskarth, ær man hoggær i annars mans skogh ok resær vithær stofn tolf las i vithakast.« Hverken Schlyters eller Lunds ordboger have kunnet forklare ordet, dog har Schlyter rigtig set, at det første t i —storth o. s. v. er en fejllæsning for c, da c og t i de ældste håndskrifter næsten sé ens ud jfr. JL 3, 5, hvor nogle håndskrifter have styræsmæn for scyræsmæn. Der kan nu ikke være tvivl om, at formen: vithskarth (withscarth), som jeg har indført i definitionen her ovenfor, er den oprindelige og rette. Første sammensætningsled er: vith, oldn. viðr, en skov, og det andet: skarth, er oldn. skarð, kløft, indsnit. Ligesom oldn. harðr (gl.dsk. harthær) blev til hård, gik skarth over til skorth (læs: skârth) og dette igen til skor (læs: skâr)

til, og hin fører det siden bort mod bondens forbud, da må kongens ret komme til for retløse (Arveb. 2, 15 har: da må det så vorde fuld retløse).

EL 3, 51: Her drejer sagen sig om sagsøgtes forpligtelse til i uvitterlig sag at fæste ed jfr. sva at han ma æi annet sinnæ mæth loghum dyliæ. Vil han ej »ræt gøræ hinum«, da dömme tingmænd ham sin ret ud, »og kongen må de dömme tre mrk. for de retløse, han gör«.

EL 2, 51 (s. 58): Sagsøgtes mandhælg er taget, men han kan løse sig herfor, når han »vil komme til det næste ting derefter og fæste hin bøder for det, han søgte ham for, og tre mrk. for de retløse, han gjorde ham, at han ej svarede ham og mandhælg gik ham på hænder, og kongen tre mrk. for det mandhælg ham gik på hænder«.

Af de anførte lovsteder fremgår nu, at terminologien: retløse, anvendes på den retsstridige undladelse af at efterkomme den én påhvilende vitterlige forpligtelse til en positiv handling, og den har altså indtaget den ene del af det område, som efter fremstillingen ovfr. i tidligere tid faldt ind under ransbegrebet. Men også en anden del af dettes område har begrebet retløse bemægtiget sig: VL 2, 42 viser, at det rummer den tidligere del af ransbegrebet, som udmærkede sig ved at være en positiv handling uden

---

Når —d (th) er bevaret i hård i modsætning til skår, turde dette være for at forebygge forveksling med (et) hår. Vithskarth svarer altså med regelrette lydovergange til et nyere dansk: vedskår, udhugning i en skov, hvad der passer godt til definitionen ovfr.: til vedskår kræves, at man hugger i anden mands skov og ved stubben rejser en brændestabel på 12 læs. Talangivelsen er udsprunget af samme trang, som gav anledning til i SL § 160 (DL 6. 14. 11) at bestemme stod, hjord og vråd til 12 dyr af hvert slags (hest, nød og svin). Når Stemann: Retshistorie s. 674 tror, at vithskarth »efter lovens forklaring betyder tolv læs brænde« o. s. v., er dette ikke bedre (man kunde lige så godt sige, at f. eks. manddrab betyder et menneskelig) end når han s. 606 antager, at gornithing er en forbrydelse (»det allerede omtalte g.«) i stedet for den, som begår gorniddingsværk (JL 3, 45), eller han s. 420 tror, at barnmynd er »en arveret«, medens ordet er et tillægsord, som betyder: forsynet med börn (Schlyter).

anvendelse af vold. Vi se altså, at ransbegrebet i dansk ret efterhånden indskrænkes til at omfatte de handlinger, som ifølge Amiras teori netop skulde være dets oprindelige område, i det der danner sig en ny terminologi (retløse) for dets øvrige bestanddele. Men denne bevægelse taler, som oven alt bemærket, i höj grad til fordel for Amiras mening, nemlig at disse, som det viser sig, ikke blot efter den moderne, men også efter datidens teoretiske bevidsthed, med det egenlige ran uensartede bestanddele kun gennem en fiktion om ran ere bragte ind under dette begreb.

§ 19. (Fortsættelse.) Boden for ikke at rette for sig i vitterlig sag.

I forrige § så vi, at den, som ikke efterkom en ham vitterlig påhvilende forpligtelse, begik et retsbrud, der oprindelig henhørte under begrebet ran, men senere tillige med andre retsbrud betegnedes som retløse, retsnægtelse. Idet vi nu her skulle omtale den straf (bod), som var fastsat for dette retsbrud, skulle vi straks bemærke, at det ikke vil være muligt, at finde den ensartethed i afgörelsen af ensartede tilfælde, som dog må forudsættes at have været fortidens ret, hvis vi gå ud fra, at retskilderne i de håndskrifter, i hvilke de foreligge for os, i de enkelte tilfælde give nöjagtige regler. I så fald vilde vi få en broget mangfoldighed af bødebestemmelser, nemlig:

1. I de lovsteder, som omtale den ældre processmåde (se § 15): EL 2, 68 (ovfr. s. 106, 112): slutter sagsøgte forlig til tinge, bøde bonden 3 mrk., gör han det ikke, bøde bonden 3 mrk. og kongen 3 mrk.; SL § 171 (ovfr. s. 107, 111, 128) og EL 2, 76 beg. (ovfr. s. 107): bøde 3 mrk.; SL § 182 (a. st.): bøde 3 mrk.; EL 3, 19 (ovfr. s. 108):

bøde 3 mrk. [1]), medens SL § 135 jfr. AS § 86 for samme tilfælde har: bøde kongen 3 mrk. og ligeledes bonden 3 mrk.

2. I de lovsteder, som omtale den yngre processmåde (se § 16): EL 3, 50 (ovfr. s. 114) og 3, 51 (ovfr. s. 134): bonden hans ret og kongen 3 mrk.; SL § 14 (ovfr. s. 117): bøde kongen tre mark; SL § 66 og VL 2, 47 (ovfr. s. 116): svare kongens ret, og EL 2, 53 (ovfr. s. 116) i samme sag: bøde kongen 3 mrk.; SL § 72 og VL 3, 4 (ovfr. s. 116 jfr. s. 133): bøde for hvert af de to ting 2 øre, for tredje ting bonden 3 mrk. og kongen 3 mrk. [2]); SL § 82 og VL 3, 10 (ovfr. s. 116): for hvert af de to ting bødes 2 øre, for tredje efter SL 2 øre og kongen 3 mrk., efter VL 2 øre, med tilföjelse om, at på fjærde ting skal bonden have sin ret og kongen sin; JL 2, 73 (ovfr. s. 118) og 2, 61 (ovfr. s. 129): bøde 3 mrk. bonden og kongen; JL 1, 47 (ovfr. s. 118): bøde kongens ret; slesv. byret § 69 (ovfr. s. 119): reddat possessori 3 marcas, § 79 (ovfr. s. 120): for hver af de to femter 2 øre og tilsidst kongen (fogden) 3 mrk.; § 29 (ovfr. s. 120): for hvert ting bonden (ɔ: in casu kongen) 3 mrk., hvad der i Flensb. byret 1284 § 63 er ændret til 3 øre pending for de to ting og 3 mrk. for det tredje; Haderslev byret 1292 § 25: kongen (fogden) 3 mrk.; Riberret 1269 § 60: for de to ting bødes byen 4 sk. og kongen (fogden) 4 sk., for tredje ting bonden 1 mrk., byen 1 mrk. og kongen (fogden) 1 mrk.

Man må nu for det første gå ud fra, at der foreligger fejl i teksterne overalt, hvor der ikke er tillagt sagsøgeren (bonden) nogen bod; det følger af bodens begreb, at den fornærmede først og fremmest skal have sin bod [3]). På ét sted viser da også de bevarede tekster og håndskrifter

---

[1]) Når bonden skal bære ansvar for retlose, begåt af hans hustru eller deje, bøder han dog kun 12 øre og for hustyende 6 øre.

[2]) Om afvigelserne mellem teksterne se ovfr. s. 133.

[3]) Jfr. Amira: Vollstreckungsverfahren s. 66.

selv, at det beror på skødesløshed i afskrivningen, når boden til bonden ikke overalt er blevet nævnt. I SL § 135 har Had. hdskr., Runehdskr. og AM 37, altså de tre ældste håndskrifter: »bøde kongen tre mrk., fordi han nægtede ham ransagning«; de øvrige håndskrifter indskyde derimod »og bonden tre mrk.« [1]), og at dette er det rette viser desuden AS § 86: »3 marcas regi et 3 marcas pariter actori«.

Dernæst turde det også bero på en fejl, at der i visse af de anførte lovsteder ikke nævnes en bod til det offentlige (kongen). Boden for ran var nemlig ellers, på et par undtagelser [2]) nær (EL 2, 69 og VL 2, 42), 3 mark til sagsøgeren og 3 mark til kongen; VL 2, 42 fremhæver også udtrykkelig, at der for rætløse i modsætning til vedskår bødes kongens ret. Ligeledes med hensyn til denne bod vise teksterne [3]) til ét lovsted (SL § 72 og VL 3, 4), at det er en fejl, når nogle af dem forbigå boden til kongen; også her afgör AS (§ 34) sagen i samme retning som med hensyn til boden til sagsøgeren: tam regi qvam adversario in tribus marcis erit condemnendus (se ovfr. s. 133).

Af det anførte vil det endelig også fremgå, at den i nogle af lovstederne omtalte 3 mrks. bod, om hvilken det ikke er sagt, hvem den tilfalder, vil være at opfatte som 3 mrk. til sagsøgeren og 3 mrk. til kongen [4]), og at kongens eller bondens ret, som nævnes i andre lovsteder, netop er at opfatte som 3 mrks. bod [5]).

---

[1]) Runehdskr. (fotolitogr. udg. bl. 38) har dog bemærkning herom tilskrevet i randen.

[2]) Stemann: Retshistorie s. 605.

[3]) Se ovfr. s. 133 anm.

[4]) På samme måde se vi JL 1, 43 i et tilfælde af vanhjemmel tale om at »bøtæ thre mark«, skönt vanhjemmelsboderne i følge JL 1, 41 netop vare 3 mrk. bonden og 3 mrk. kongen. — Med resultatet i teksten stemmer endvidere de lovsteder, som ville blive anførte ndfr. i § 23.

[5]) »Ret« er kun et andet udtryk for bod, se Wilda: Strafrecht der Germanen 1, 341.

Foruden denne 3 mrks. bod pådrog sagsøgte sig imidlertid også andre bøder. Hin bod idömtes först, når forfølgningen blev sluttet, men oversiddelsen af de tidligere terminer (femt, qvinqve dies, lovdag, ting) havde alt tidligere medført bod for sagsøgte. Kildestederne, som omtale forfølgningen i sin ældre skikkelse, tie vel om en tilsvarende bod, men vi vide fra norsk ret [1]), at der blev bødet for hver af de til sagsøgte forgæves rettede 3 opfordringer om at rette for sig. Som i det følgende vil blive påvist, svarer i den yngre forfølgningsmåde de gentagne forelæggelser til disse opfordringer om at rette for sig, og bøderne for at oversidde forelæggelserne svare derfor til bøderne for ikke at rette for sig efter opfordringerne. Der har derfor sikkert været lignende bøder i brug også i den ældste danske ret. — SL § 72 og VL 3, 4 jfr. AS § 34 bestemme nu en bod af 2 øre for oversiddelsen af hver af de to ting og 3 mrk. bonden og kongen for det tredje [2]). På samme måde forholder det sig med SL § 14, hvor boden for tredje ting: kongen tre mark, må suppleres med: og 3 mrk. bonden [3]) Som en absolut fejl må det derfor betegnes, at VL 3, 10 sætter boden for 3. ting til ligeledes 2 øre. SL har i det tilsvarende sted § 82: bøde ham (ɔ: sagsøgeren) to øre og kongen tre mark. Her må »to øre« i overensstemmelse med SL § 72 rettes til: 3 mrk.; det er en ren og bar skrivefejl, som foreligger her. Da SL eller dog en ældre redaktion heraf er kilden til VL 3, 10, forklares dennes bødesats for 3. ting: 2 øre, uden angivelse af til hvem, som en tankeløs reproduktion af SL § 82 med

---

[1]) Brandt i (Norsk) hist. tidsskr. II, 4, 63—4.

[2]) Meningen hermed er ikke, at de to gange to øres bøder gik op i 3 mrks. boderne, når det gik så vidt, at disse bleve idömte; gl. slesv. byret § 29 viser nemlig, at bøderne lagdes sammen og skulde udredes for hver oversiddelse i sær.

[3]) AS § 7 oversætter unöjagtig: in duabus oris erit adversario condemnandus pro citatione qvalibet.

forbigåelse af angivelse om, hvem boden skal tilfalde, og af boden til kongen.

Med skånsk og sællandsk ret stemmer nu også den ældre jyske ret, idet gl. slesv. byret § 79 ligeledes har 2 øre for hver af de to femter (ting), medens 3 mrks. boden til fogden (kongen) for sidste ting i følge § 69 må suppleres med en tilsvarende til sagsøgeren. En afvigelse herfra findes dog i § 29, hvorefter der bødes i alt 9 mrk., tre for hvert ting, men grunden hertil er måske den, at sagen gælder inddrivelsen af en afgift til det offenlige (arnegælden) og sagsøgeren og kongen falde derfor sammen til én.

I den yngre jyske ret findes nogle modifikationer i det hidtil vundne resultat. Flensb. byret 1284 § 63 ændrer bødebestemmelsen i slesv. byret § 29 til 3 øre pending for de to ting, men beholder 3 mrk. for tredje, og Riberret 1269 § 60 sætter 4 sk. til bonden og kongen for hver af de to ting, medens 3 mrk. for sidste deles mellem sagsøgeren, kongen og byen. Om man herefter tör antage, at der, foruden de i det foregående omtalte 2 øres bøder til sagsøgeren for sagsøgtes oversiddelse af de to förste ting, også skulde betales to gange 2 øre til kongen, er vist tvivlsomt.

Som resultat af undersøgelsen i denne § kan opstilles, at bøden for det ran (retløse), som bestod i ikke at rette for sig i vitterlig sag, beløb sig til: 2 øre til sagsøgeren for hvert af de to forelagte terminer (eller til ham rettede opfordringer?) som sagsøgte sad overhørig, og for den tredje tre mrk. til sagsøgeren og tre mrk. til kongen. Flensborg byret, Riberret og sager om offenlige afgifter frembyde nogle mindre betydende afvigelser.

§ 20. (Fortsættelse.) Lovfældning.

Retskilderne lade sig ikke nöje med at fastsætte bøder for ikke at rette for sig i vitterlig sag, de udtale sig også om videre følger:

Riberret 1269 § 60 [1]): Si autem infra tertium placitum non persolverit, describitur convictus et omni jure esse privatus et exclusus et persolverit illi, qvi eum convicit, unam marcam o. s. v.

Fremdeles er følgende lovsted altid blevet anset for anvendelig på den, som ikke retter for sig i vitterlig sag:

JL 2, 68: »Den mand, som er fældet med ransnævninger eller på anden måde enten til kongens ret eller til bondens ret, så at han er skyldig at gælde sine 3 mrk., da må hans gods ej afhændes, hverken bofæ eller andet, för end han har gjort både bonden og kongen ret, og han må ingen mand søge, om han fanger dele, og ingen mand må tage ham til bryde, uden han vil rette for ham«.

Hertil slutter sig JL 2, 69 »om anden mand tager fældt mand til sig«, og 2, 70 hvoraf sés, at »fæld« er det samme som »laghfæld«.

Man vil imidlertid aldrig finde ordet »lovfældt« (laghfæld) brugt med særligt hensyn til den, om hvem det retlig er konstateret, at han ikke vil rette for sig i vitterlig sag. Herfor har man ordet »lovsøgt« (laghsot) af udsagnsordet lovsøge [2]), og med specielt hensyn til retsvirkningerne af lovsøgning hedder det:

JL 2, 71: »Men bliver mand lovsøgt i brydefællig i anden mands gård, og er vidne til, at han blev lagt i fællig, da må han ej lyse bonden alt sit gods til og göre sig fattig.«

---

[1]) Den fuldstændige begrebsforvirring, der ligger til grund for Hasses opfattelse af ovennævnte stykke af Riberret 1269 § 60 (Ripener stadtrecht s. 51), hvorefter det skal udledes af JL 2, 68, er påvist af Pappenheim i Krit. Vierteljahrschr. 1884.

[2]) Flensb. byret 1284 § 64: »men har han ej til at gælde med, da er han lovsøgt« (laghsot); se fremdeles ovfr. s. 18, hvor det er godtgjort, at fordele og lovsøge have samme betydning.

Flens. byret 1284 § 65: »Hvo, som huser og herberger lovsøgt mand, gælde fogden 3 mrk.«

Som man vil se, falde de retsvirkninger, som her udtrykkelig knyttes til lovsøgningen, sammen med nogle af dem, som i JL 2, 68 forbindes med lovfældningen, og når denne artikkel er blevet anset for anvendelig på lovsøgt mand, må grunden søges i, at den supplerer de regler, som specielt udtales om lovsøgningen, skönt denne terminologi som bemærket holdes nöje ud fra terminologien lovfældning. Det bliver derfor at undersøge, hvad forhold der finder sted mellem lovfældning og lovsøgning.

I anledning af, at ordet lovfældt forekommer i DL 1. 9. 1, 1. 16. 16 og 5. 8. 5, er der fra den tid af, da en dansk juridisk litteratur opstod, blevet skrevet meget for at bestemme dette begreb [1]). At gennemgå alle de i den anledning faldne udtalelser, vilde blive for vidtløftigt og heller ikke bringe tilstrækkeligt udbytte. Det må være nok at minde om, at man snart [2]) har tillagt ordet en »vidtløftigere betydning« som: »enhver, som usvækket dom er overgået i civil eller kriminel sag«, og en »indskrænket betydning« af den, hvem dom i uærlig sag er overgået, snart [3]) kun har forklaret det om »den der fældet på sin ære«, snart [4]) atter har forstået ordet som betegnende »enhver, der er fældet« (til bøder eller til andre præstationer). Dernæst skal der her kun nærmere drøftes Anchers og Stemanns udtalelser.

Ancher siger [5]): »Brøstede sagvolderen lov, eller som det også hedder: faldt han af loven, da mätte han

---

[1]) Se de bekendte arbejder af Trojel, Baden, Brorson, Nörregaard, Hurtigkarl, Hansen, Larsen, Nellemann på de ovfr. s. 81—82 anførte steder, hvor begrebet »fordelt mand« bestemmes i forbindelse med begrebet »lovfældt mand«.

[2]) Trojel: Kommentære over lovens 1. bog 1, 76, m. fl.

[3]) Hansen: Bidrag til den danske civilproces 1, 263.

[4]) Nellemann: Civilprocessens alm. del, 2. udg. s. 376.

[5]) Lovhistorie 2, 467.

lægge ud, hvad han blev søgt for, og desuden bøde kongen og bonden 3 mrk. JL 1, 43; 2, 40, 61, 73; 3, 35, 67, kong Eriks lov 6, 9 (ɔ: 3, 19). Men det hedde at brøste lov både i nævn, når der blev svoret sagvolderen imod, såvel som i lov, når han ingen kunde få, eller ikke så mange, som loven udkrævede, til at stå lov med sig. Hvem sagen således gik imod, han hedde: lovfæld. Blev han derimod frikendt, kaldes han lovløs [1]), JL 1, 41, Krist. III.s recess § 20. Stemann [2]) omtaler ikke, hvor vidt den, hvem nævningers tov er gået imod, er lovfældt, men udvikler kun, at når partseden »ikke blev aflagt med det fornødne antal mededsmænd, eller der var en mangel med hensyn til disses personer, til tiden eller i andre henseender, havde den, som skulde præstere eden, ikke alene tabt sagen, men ifaldt tillige tremarksboden med de dermed forbundne følger; han var lovfældt, lovforvunden, fordelte. Af lovsteder påberåber Stemann sig JL 1, 43; 2, 40, 114; 3, 35, 42.

Hele denne lære ser nu höjst besynderlig ud. For en moderne retsbevidsthed vil det öjeblikkelig stå som den höjeste uretfærdighed, at straffe en mand, fordi han forgæves har søgt at bevise sin påstand i en tvivlsom sag. Tyltereden kan briste for ham af grunde, som kunne være ham aldeles utilregnelige: han kan være uvidende om, at en af hans mededsmænd er inhabil, mangel på bekendtskab kan være årsag til at det fornødne antal mededsmænd ikke kan stilles på benene o. s. v.; det synes allerede hårdt nok, at han af den grund skal tabe sin sag, men oven i købet at straffe ham, vilde dog stride mod alle forestillinger om ret og billighed. Nu sker det ganske vist ikke sjældent, at man tillægger

---

[1]) Dette er nu fuldstændig urigtigt; lovløs betyder på de anførte steder: den, som ikke behøver at præstere lov (tyltered), se Stemann: Retshistorie s. 172 jfr. Fynske aktstykker 1, 120.

[2]) Retshistorie s. 161 jfr. 150, 260, 608.

vore gamle forfædre de særeste meninger, man indrömmer, at »for os har det formelig vanskelighed blot at sætte os ind i tankegangen« [1]), men ikke desto mindre skal den hele betragtning for vore forfædre have været som fod i hose [2]). Man gör imidlertid forfædrene uret, deres tankegang har ikke været så bagvendt endda og ikke stillet sig i så stærk modsætning til den moderne, som man efter forskellige forfatteres fremstilling skulde tro, og der er da heller ingen grund til at tillægge dem den ovennævnte besynderlige anskuelse.

Det er nu for det første påfaldende, at det næsten kun er JL, som anføres til støtte for teorien. Stemann gentager ikke Anchers anførsel af EL 3, 49 og det med rette, ti her lyder klagen på særstilfojelse, og når sagsøgte derfor skal bøde, er grunden ikke i og for sig den, at tyltereden brister for ham; han skal derimod bøde, fordi han har tilfojet sagsøgeren sär. Men dernæst bevise de af JL anførte steder ikke mere end EL 3, 49. I JL 2, 40 drejer sagen sig om ran og om, hvor vidt sagsøgte har fät de fremmede ting i sin besiddelse med våde; brister eden for ham, bøder han altså, fordi han har begåt ran. På samme måde må grunden til boden i 2, 73 søges i et begåt ran, i 2, 114 i ulovlig tilbageholdelse af betroede genstande, og i 3, 35 i meddelagtighed i en forbrydelse (drab eller sår). I JL 3, 67 tales der ikke om 3 mrks. bøder, men om 40 mrks., og disse skulle erlægges for stimandsfærd, og de 3 mrk., som JL 1, 43 taler om, er vanhjemmelsbøder, hvis störrelse efter JL 1, 41 netop er 3 mrk. Foruden de omtalte steder af JL anfører Stemann også til støtte for sin teori Rigens ret § 38 [3]), hvori det berettes, at for kongen og rigens råd blev 1512 handteret (forhandlet) den artikkel, at den, som ikke »giver love

[1]) Ræder: Sven Estridssön og hans sönner, 1871 s. 295.
[2]) Rosenberg: Nordboernes åndsliv, 2, 130—31.
[3]) I Rosenvinges udgave i Dske. mag. 3. ræk. 1. bd.

på den dag, han selv tilbyder, ikke skal være mindre mand eller forkrænket i hæder og ære, ej heller være falden for nogen sag uden for hovedsagen. Her er det nu givet, at »give lov« skal betyde »præstere tylteredt«. Vi have ovenfor sét, at i édssager var det sagsøgtes pligt enten at rette for sig eller under bøder for ran (retløse) at fæste ed. Det er selvfølgeligt, at hvis han undlod at møde på den fastsatte dag, måtte hans forhold også betragtes som strafbart. Rigens ret § 38, der i det hele har karakter af den slags responsa om, hvad der var gældende ret, som enhver kunde afæske landstinget eller kongens retterting (kongen og rigens råd), synes nu at forudsætte, at retspraksis har været vaklende i at afgöre slige tilfælde, og § 38 fastslår som ret en ændring i, hvad vi have set var den tidligere ret, idet den anser det for tilstrækkeligt, at sagsøgte i det angivne tilfælde taber hovedsagen, men heraf kan naturligvis ingenlunde sluttes, at der altid tidligere skulde bødes 3 mark, når en tyltered brast for vedkommende part. — Fremdeles henviser Stemann til 3 domme, men heller ikke disse bevise noget til fordel for hans mening. Værd at lægge mærke til er også, at hverken Rosenvinge i Nyt jur. arkiv 22, 52—54 og Retshistorie § 176 eller Larsen i sine tillæg til denne bog kende noget til den her bestridte teori.

Når det nu altså ikke i og for sig var en strafværdig handling at fæste en ed, om hvilken det siden viste sig, at man ikke kunde præstere den, følger heraf også, at lovfældt ikke, som det ofte findes påstået[1]), betyder den, som er fældt ved lov eller tyltered, og det samme gælder det af Stemann anførte med lovfældt formenlig enstydige ord: lovforvunden. Med hensyn til dette sidste ord ses dette klart af det tilsvarende benægtende ord: lovuforvunden, som så ofte forekommer i klager over ulovlig fængsling, f. eks. »stokke og blokke kronens undersåtter

[1]) Trojel a. s. 1, 76, Stemann a. s. 150, Lunds ordbog: laghfæld, m. fl.

lovuforvunden« [1]. Meningen er, at de fængslede ikke ere blevne overbeviste om nogen forbrydelse, som berettigede til fængsling, men beviset for forbrydelser førtes i den tid, ordet forekommer, ordenligvis ved nævningers og sandemænds éd, for så vidt vedkommende ikke var grebet på fersk gærning, derimod ikke med tyltered. [2]) Lovuforvunden betyder derfor: ikke lovlig overbevist, og lovforvunden: lovlig overbevist [3]); der er nemlig heller ikke sproglig nogen grund til at fastholde den almindelige etymologi af lovforvunden og lovfældt, hvorefter forstavelsen »lov« skulde betyde tyltered. Ancher har da også rigtig set, »lov« i hvert fald ikke kunde indskrænkes til tyltered alene, også nævningetov måtte gå ind derunder, men han udtrykker sig iøvrigt uklart. Nu må man imidlertid huske på, at det, når man vil bestemme et ords oprindelse, ikke kan gå an at lægge den moderne form til grund for undersøgelsen; man vil så som oftest komme til et galt resultat. »Lovfældt« er en moderne ordform, som ikke forekommer i landslovenes ældste tekster; i JL 2, 69 og 70 samt 3, 42 skrives laghfæld, men dette ord kan umulig komme af logh = lov. Logh er nemlig et flertalsord [4]) og oversættes på latin med leges, se gl. slesv. byret § 12 (legibus procedatur), § 13 (se legibus defendat) o. s. v., lagh (laghæ) er derimod et uböjeligt tillægsord [5]), som er dannet af lagh (ental til logh), da dette endnu havde betydningen af lov (lex), som siden gik tabt, idet man satte lagh (lav, samfund) i modsætning til logh (lovene, som gjaldt for samfundet). Senere spaltede betydningen af logh sig i lov (lex) og de af lovene foreskrevne bevismidler (der-

[1]) Rosenvinge: Udvalg 1, 34 og 205.

[2]) Det er derfor urigtigt, at Rosenvinge a. st. 1, 205 forklarer lovuforvunden ved: ikke fældet ved lov.

[3]) Således også Schlyters glossarium til SL.

[4]) Wimmer: Navneordenes böjning i ældre dansk s. 36, A. D. Jørgensen i årb. f. nord. oldk. 1876 s. 69 anm.

[5]) Lunds ordbog s. 81.

iblandt også tyltered). Idet nu lagh (laghæ) bruges som forstavelse, udtryker ordet, at noget er i overensstemmelse med loven, lovligt. Dette lagh gik i tidens løb over til lav (EL 2, 52 i AM 455 har: laugh), og da logh samtidig blev opfattet som entalsord [1]) og gik over til lov, fremkom ordet: lovfældt, gennem en analogidannelse. Af denne udvikling fremgär det på det klareste, at lovfældt umulig kan betyde den, som er fældt ved tyltered. »Lovfældt« betyder derfor i virkeligheden det samme som »fældt« og er egenlig kun en forstærkelse af dette ord [2]). Undersøgelsen må følgelig nu gä ud på at bestemme, hvad der forstås ved: fældt.

JL 2, 68 (ovfr. s. 140) viser nu, at man kunde blive »fældt« på forskellig mäde og nævner som eksempel: »med ransnævninger«; meningen er altsä kun, at beviset skal gä én imod. Dernæst fremgär det af det følgende: »enten til kongens ret eller til bondens«, at der kun er tænkt på straffesager. Fældt betyder derfor: den, som er overbevist om et retsbrud, der medfører bod [3]). Vi se da også, at det af samme rod som fælde dannede navneord: fald, betyder bod [4]); da senere betydningen af fald og fælde ikke mere stod klart for den sproglige bevidsthed, dannede man af fald ordene faldsbøder og faldsmäl i samme be-

---

[1]) Wimmer a. st. s. 37.

[2]) Man ser derfor også, at JL 2, 69 i sin overskrift har: fæld, medens der i teksten står: laghfæld. I overskriften til JL 2, 68 står: fæld man at loghum. Dette betyder aldeles det samme som laghfæld, i det: at loghum, mä oversættes med: i overensstemmelse med loven, ligesom oldn.: »var dœmt honum land at upplenzkum lǫgum«, er at gengive med: landet blev tildömt ham i følge oplandsk lov, se Fritzners ordbog 2. udg. s. 82 no. 18, hvor der anføres som almindelige vendinger: sækja eller dœma at lǫgum.

[3]) For den lovfældte har den yngre tid betegnelsen: lovfælding, se Hiimle herreds tghg. 1597—98 13. oktbr.: J. skrædder fordelte A. B. for nogen ubekvemsord han haver kast hannem fore, at han skulde være en lovfælding (»loffelling«) og en tyv.

[4]) Se f. eks. Udvalg 2, 61: komme udi fald d: blive dömt til bod.

tydning, og i nyere tid heraf endog: faldsmälsbøder, som egenlig fem gange indeholder ord, som betyder bod. — JL 2, 68 taler imidlertid ikke om enhver ifalden af bøder, men kun om at være fældt »således at han er skyldig at gælde sine tre mrk.« Nu er det også klart, hvorfor »overbevist« i det foregående er omskrevet med: fældt med ransnævninger eller på anden måde. Loven vil også hermed præcisere, at der kun er tale om 3 mrks. sager, ti ransnævninger kom ikke til anvendelse i højere bødesager. Skönt altså fældt og lovfældt egenlig kunde omfatte alle bodesager[1]), bruges ordet dog i de følgende artikler 2, 69 og 70 under henblik til 2, 68 kun om 3 mrks. sager.

Efter det således udviklede er det let at besvare det ovfr. s. 141 rejste spörgsmål om, hvorfor JL 2, 68 kan anvendes på den lovsøgte, skönt denne ikke betegnes som lovfældt, og om hvad forhold, der består mellem lovfældning og lovsøgning. Det vil være indlysende efter det i denne § såvel som i 1. afsn. udviklede, at lovsøgt kun er et specielt tilfælde af lovfældt[2]), lovsøgt kaldes den, som er lovfældt for ikke at rette for sig i vitterlig sag[2]). Når der derfor om en sådan næppe i kilderne findes brugt betegnelsen lovfældt, er det simpelthen, fordi man havde uddannet terminologien: lovsøgt, for dette tilfælde, og ved at anvende denne vilde kunne udtrykke sig bestemtere, end når man

[1]) Således er ordene også brugte i reces 1547 § 13 og reces 1558 § 26.

[2]) Se også reces 1558 § 17: »nogen mand..., der lovsøgt er eller udi andre maade feld er til sine 3 mark«. — Da lovsøgt og fordelt er det samme, er det følgelig uholdbart med Nellemann: Civilprocessens alm. del, 2. udg. s. 377 og andre, at ville forstå: lovfældt og fordelt som enstydige begreber. Nellemann henviser vel til, at der i NL 1. 9. 4. er sat: lovfældt, hvor DL 1. 9. 4. har: fordelt, men denne kendsgærning indeholder intet, som strider mod det i teksten ovfr. udviklede. Det man har gjort i NL er, at man har sat det videre begreb i stedet for det snævrere, og reglen i NL har derfor et videre omfang end den i DL.

benyttede det mere omfattende »lovfældt«. Heraf følger, at for så vidt der er tale om retsvirkningerne, ville lovstederne om lovfældning og lovsøgning gensidig kunne supplere hinanden. Hvad der gælder om den sidste vil også gælde om den første.

Det er nu tid at omtale det sidste af de lovsteder (JL 3, 42), på hvilke Stemann støtter sin teori om, at en mislykket tyltered under alle omstændigheder medfører bod for vedkommende part. Det fremgår da under hensyn til udviklingen ovenfor, klart af ordene »vinde enten lov, som han fæstede, eller være lovfældt«, at disse ingen mening give, hvis lovfældt betyder: fældt ved tyltered. Ti forudsætningen for, at sagsøgte efter artiklen kan kaldes lovfældt, er jo, at han ikke har aflagt sin ed, og man kan dog ikke fældes ved den ed, man ikke aflægger. Men dernæst må det med hensyn til den støtte, Stemann vil søge for sin lære i artiklen, fremhæves, at der slet ikke i den tales om en tyltered, som af en eller anden grund mislykkes, dette vilde man have udtrykt ved: bristæ hanum logh, men om en ed, på hvis aflæggelse der end ikke göres forsøg. Det fortjæner også at bemærkes, at Ancher ikke har søgt nogen støtte for teorien i JL 3, 42. Med hensyn til artiklens forståelse i øvrigt, henvises til ekskursen i næste §.

---

§ 21. (Fortsættelse.) Ekskurs om kostebodsed.

Det heder i JL 3, 42:

»Ingen mand må nøde den anden til kostebodsed, uden han selv vil tage ved den, men tager han ved kostebodsed på tinge, da skal han, for hvad sag ham gives, enten vinde lov, som han fæstede, eller være lovfældt både for bonden og for kongens ombudsmand; ti hvo som ulov fæster, han skal ulov vinde«.

Denne artikkel har jævnlig voldet fortolkerne store vanskeligheder og meget forskellige have de resultater været, som man har fået ud af den [1]). Til sidst har den endogså fået ry för at rumme store hemmeligheder, i det slutningssætningen (ti hvo, som ulov fæster, han skal ulov vinde) »bevirker, at man nødvendigvis må søge noget andet og mere i den, end hvad der nærmest frembyder sig« [2])(!). Dette »andet og mere« er dog ikke fundet endnu. — Man har imidlertid været enig om med JL 3, 42 at sammenstille:

SL § 65: »Svarer mand sag for anden, da skal han i overensstemmelse med loven (mæþ loghum) fæste bøder for ham eller bevis (logh). Vil siden han, for hvem han svarede, ej adlyde ham, da skal hin, som svarede sag for ham, enten bøde eller præstere (haldæ uppi) det bevis (logh), som blev fæstet, lige så vel jærn (nævn) som andet bevis (logh), ti hvo som svarer med ulov, skal præstere ulov« [3]).

En sammenligning mellem SL § 65 og AS § 25 gör det utvivlsomt, at der i SL § 65 er tale om negotiorum gestio i processen. AS oversætter: svarer, med: ceperit respondere, og angiver som grund til, at den ene møder for den anden, »ne condemnetur absens«; derhos siges det, at når den förste kommer til at bøde for den anden, »kan han tilregne det sin ubesindige täbelighed, at han kommer til at svare for en utaknemmelig«. Disse ord kunne ikke godt forstås om en af sagsøgte selv sendt fuldmægtig, ti det må have været en selvfølge, at sagsøgte

[1]) Ældre forfatteres udtalelser ere sammenstillede af Rosenvinge i hans afhandling om »edens anvendelse o. s. v.« i Nyt jur. ark. 14. 147—152. Se fremdeles Stemanns retshistorie s. 148.

[2]) Sylov: Den materielle bevisteoris udviklingshistorie s. 16.

[3]) En del af de ældre håndskrifter have her: uloghum, men de yngre så vel som skrivefejlen (ulgh) i Had. hdskr. vise, at der bör læses: ulogh uppi haldæ, i analogi med det lidt för stående: haldæ uppi logh.

[4]) Temeritatis suæ imputaturus stultitiæ, qvod pro ingrato voluerit respondere.

ikke kunde unddrage sig ansvaret for dennes optræden under processen. Rosenvinge, der en gang [1]) har forstået SL § 65 på samme måde som her, mener, at EL 2, 51 (s. 53) omtaler »et omtrent lignende tilfælde«, i det det »når sagvolderen forhindres ved sygdom, tillades hans næste frænde eller en anden myndig mand at tilbyde eden«, men Rosenvinge refererer ikke lovstedet rigtig, i det der står: »da kan han med rette sende sin næste frænde for sig eller den anden, som fuld magt har til, så der kan ske ret på hans vegne [2]), og lade fæste fuld ret for sig ...«. Der er her tale om en af sagsøgte selv sendt fuldmægtig, medens SL § 65 handler om uanmodet forretningsførelse i processen. Herpå haves der dog andre af Rosenvinge ikke bemærkede eksempler i retskilderne. Således:

EL 2, 51 (s. 57): »Men kommer det så, at hin, som sag skulde svare, at han var ej på tinge til det første ting, da må en anden byde jærn for ham og skyde det første ting«.

VL 2, 18 jfr. Arveb. 2, 32: »Men det skal mænd og vide, at hvilken mand, hvem sag vorder given for slag (bardagh), at han aldrig under noget forfald må lade 3 ting skride over, således at ikke han eller den, som er hans næste frænde, på tredje ting enten tager ved nævn (jærn) [3]) eller dog fæster bøder, om han tilstår. Og det skulle i vide,

---

[1]) Nyt jur. arkiv 22, 40. Derimod indlader han sig a. st. 14. 148 slet ikke på SL § 65.

[2]) Teksten lyder: »thær ful kost havir til ok ful ræt ma varthæ af hans hænde (wæghnæ)«. Rosenvinges oversættelse er: »som dertil er befuldmægtiget og som kan svare på hans vegne«, men dette er fuldstændig urigtigt. »Ful ræt« er grundord til »ma«, og »ok« kan ikke oversættes med »og«; ordet bruges her lige som ganske almindeligt i oldnordisk (Fritzners ordbog s. 487) til med betydningen: så, at indlede eftersætningen, og denne anvendelse kendes også andetsteds fra i ældre dansk (jfr. ovfr. s. 106), se EL 2, 68 (s. 72): takær han a thingi vithær .... ok (ɔ: så) bøtæ bondæn thre mark foræ; 2, 51 (s. 58): at han svarthæ æi ok (ɔ: så) hanum gik manhælgh uppæ hændær, o. s. v.

[3]) Arveb. har, som bekendt, jærn mange steder, hvor VL har nævn.

at endog en mand fæster nævn ([jærn]) for anden, da skal den indestå for nævnen (jærnbyrd), som fæster hende, og hin skal dog svare (jærn bære), som sag haver gjort. Men møder ej på tredje ting bødefæstning eller dog nævn (jærnfæstning), da skal der hans mandhælg dömmes, foruden al anden opsættelse (»alt annæt skot«), ti den sagsøgning er med undtagelse af tyveri (»for utæn thiufnæth«) den hurtigste [1]), ti det sige vi så, at det synes at være mand den störste skam således at vorde banket«.

Det kan ikke være meningen med VL 2, 18 at give næste frænde alene adgang til at optræde som negotiorum gestor for sagsøgte; næste frænde kan kun være nævnt som den, det sagtens nærmest kunde falde ind uden fuldmagt at optræde på sagsøgtes vegne; i det følgende tales der da også kun om »en mand« i almindelighed.

Det vilde føre for vidt at optage spörgsmålet om negotiorum gestio i processen efter nordisk ret, men her skal dog til bedre forståelse af den danske rets regler

---

[1]) Det af Thorsen udgivne håndskrift AM 455 har her: »for thy at thet ær skotæs til sognæ«. Da oversættelsen af skotæs i teksten er ny, må den begrundes. Lunds ordbog s. 126 opfører ordet under: skotæ, at skode (!), men skulde det komme heraf, vilde stedet i VL 2, 18 blive fuldstændig uden mening. S. 127 oversætter han stedet: henvises til sagsanlæggelse, men der står ikke, som han anfører: skotæs, men: ær skotæs, og hin oversættelse er derfor fuldstændig umulig. Det til VL 2, 18 svarende sted i Arveb. 2, 32 har nu: skiwdast o: skiutast, og med udgangspunktet i denne form følger forklaringen af sig selv. Skiutast er 3. sammenligningsgrad i itk. svarende til oldn. hak.: skjótastr; skiutast vilde følgelig i 1. grad hedde *skiutær, svarende til oldn. skjótr, ligesom skiutæ til oldn. skjóta, þiufær til oldn. þjófr, biuthæ til oldn. bjoða. *Skiutær betyder følgelig, ligesom oldn. skjótr, hurtig. Skotæs er det samme som skiutast, kun er endelsen afslebet, idet a, da t bortfaldt, efter de almindelige regler ombyttedes med halvlyden jfr. oldn. mannast, dsk. mannæs o. s. v., og overgangen af selvlyden i grundordet: iu til io (o) er bekendt fra en mængde eksempler i den yngre tids litteratur (skiot = oldn. skjótt), se ordlisten til Brandt: Romantisk digtning (3, 253), til Molbech: Den ældste danske bibeloversættelse s. 617 (her finges skodh med d lige som i Arveb. 2, 32: skiwdast) og Hr. Mikaels rimværker s. 197 (skiot), o. s. v.

mindes om, hvorledes forholdet stiller sig med hensyn til sagsøgte efter den islandske ret. Om värtingene er det sagt, at når sagsøgte ikke møder eller sender fuldmægtig for sig, kan enhver indtræde for ham. Med hensyn til altinget er det kun omtalt, at hvis sagsøgeren procederer i sagsøgtes fraværelse, kan enhver udføre kvidrydning og æske værnkvid for ham [1]). Fremdeles kan goden indgå forlig på sin udeblivende tingmands vegne og har så regres hos ham for omkostningerne, når han godtgör sin bona fides med hensyn til fordringens retmæssighed og at forliget er indgået på de billigst mulige vilkår [2]). Vil goden ikke optræde som negotiorum gestor i dette tilfælde, kan enhver göre det med samme krav på at blive holdt skadesløs [3]). Kun med hensyn til forligs indgåelse er sagsøgte bunden, når negotiorum gestor godtgör sin bona fides og forsvarlige adfærd; i øvrigt gælder det, at negotiorum gestor kun må optræde til sagsøgtes fordel, ikke til tab for ham. Han må derfor kunne vælge, om han vil stå ved det skete eller ikke.

Vi se altså, at der i islandsk ret hersker samme principer med hensyn til uanmodet forretningsførelse ved foretagelsen af processuelle handlinger for en sagsøgt, som der synes at fremgå af SL § 65, EL 2, 51 (s. 57) og VL 2, 18 for dansk rets vedkommende, kun tier denne om forligs indgåelse. Hist lige som her hæfter den indtrædende ligeoverfor sagsøgeren, hvis sagsøgte ikke vil godkende hans optræden, og om denne vil, beror på hans forgodtbefindende.

Efter hvad der således er udviklet, synes en jævnføring af JL 3, 42 med SL § 65 at medføre som utvivlsomt resultat, at førstnævnte lovsted ligeledes må handle om negotiorum gestio for sagsøgte, og da også om følg-

[1]) Kgsbók § 34.
[2]) Kgsbók § 79 (s. 125).
[3]) Kgsbók § 77 (s. 126).

erne af, at denne ikke vil indtræde i det for ham fæstede bevis; kun have lovstederne noget forskellige tilfælde for öje. SL § 65 tænker på en straffesag, og taler derfor om enten at bøde eller fæste bevis, medens JL 3, 42 synes at have edssager for öje. I disse begik sagsøgte, som ovfr. s. 102 flg. påvist, ran, når han ikke efterkom den ham vitterlig påhvilende forpligtelse til enten at rette sig efter sagsøgerens krav eller også at fæste ed, men samme bøder måtte han også ifalde, når han unddrog sig aflæggelsen af den fæstede ed, ovfr. s. 144. I overensstemmelse hermed foreskriver derfor JL 3, 42, at negotiorum gestor skal vinde den fæstede ed eller være lovfældt, uden iøvrigt at udtale sig nærmere om følgerne for ham. Men dog ere bægge lovsteder enige om, at den optrædende står til ansvar ovfr. sagsøgeren, og udtrykke dette med omtrent samme ord: »hva, thær ulogh fæstær, han skal ulogh vinnæ« [1]). »Ulov« betydèr dog ikke, således som Rosenvinge tror [2]), »noget ulovligt«, men kun: det bevis, som ikke er foreskrevet én i loven, og sætningen siger altså kun, hvad der alt er sagt i det foregående, nemlig at negotiorum gestors bevisfæstning binder ham overfor sagsøgeren. Hans forhold overfor sagsøgte er udtrykt i terminologien »kostæbothseth«. Kostæboth kan nemlig under hensyn til oldn. kostaboð ikke med ældre forfattere oversættes med slet og ret tilbud [3]), dette kunde gives ved: both; kost oldn. kostr betyder et af flere vilkår, mellem hvilke der gives valg [4]), og kostæbothseth følgelig en tilbudt ed, med hensyn til hvilken der gives et valg. Den, som nu in casu har et valg, er ikke sagsøgeren, ti han må finde sig i, at anden mand optræder som negotiorum gestor; heller ikke denne selv, ti det er jo ham,

[1]) Denne sætning er kun en anvendelse af den almindelige i JL 2, 28: hvat sum man fæstær, thet skal han utgivæ.

[2]) Nyt jur. arkiv 14, 149.

[3]) Nyt jur. arkiv 14, 147—48.

[4]) Fritzners ordbog s. 364.

som kommer med tilbudet; tilbage bliver altså sagsøgte, og ordet kostæbothseth udtrykker følgelig det alt omtalte forhold, at sagsøgte kan vælge, om han vil stå ved den tilbudte ed eller overlade det til negotiorum gestor at rede sig ud af den situation, han ubetænksomt har vovet sig i.

Den her antagne forståelse af JL 3, 42 er også blevet foreslået af Rosenvinge i 2. del af hans afhandling om edens anvendelse til bevis o. s. v. [1]), idet han her opgav den forklaring, han havde foreslået i 1. del af afhandlingen [2]). Senere skiftede han dog igen mening [3]) og udtalte sig for sin tidligere forståelse, idet: »JL.s udtryk »foræ hvat sak hanum gifs« bestemt synes at vise, at den sag, hvori kostebodseden aflægges, angår den sværgende selv og ikke tredjemand«. Der kan imidlertid ikke bygges noget på brugen af »han« i den anførte sætning: det er en ejendommelighed ved sætningsbygningen i alle de nordiske love, at »han« i hovedsætningen ofte ikke betyder det samme, som »han« i bisætningen [4]), og mindes man dernæst, at JL ofte sammenfatter sine kilder i et tungt og knudret sprog [5]), er der ikke noget i vejen for, at der ved »han« på hint sted kan være sigtet til indstævnte. Rosenvinges sidste forståelse af kostebodsed som en af en part frivillig tilbudt ed passer heller ikke med ordets betydning således, som den ovenfor er udviklet; Rosenvinge går stadig ud fra, at kostæboth kun betyder tilbud [6]). Fremdeles bliver der under Rosenvinges forudsætning

[1]) Nyt jur. arkiv 22, 39—42. Det bemærkes, at jeg uden at kende Rosenvinges udtalelser på dette sted kom til den i teksten forsvarede opfattelse af reglerne i JL 3, 42. Denne omstændighed turde måske også tale til fordel for den.

[2]) A.s. 14, 147—50.

[3]) Se anm. til hans udgave af JL s. 515.

[4]) Hertzberg: Grundtrækkene i den ældste norske proces s. 76; eksempler fra de danske love ere: EL 2, 64 i beg.; 2, 68 i beg.; 3, 18 2. punktum; JL 2, 114, o. s. v.

[5]) Larsen: Saml. skr. 1, 1 s. 44 jfr. 58.

[6]) Udgaven af JL s. 515.

ingen mening i JL 3, 42 i beg.: »Ingen må nøde den anden til kostebodsed«. Man kan dog ikke nøde en anden til frivillig at göre noget. Med den ovenfor forsvarede fortolkning af artiklen bliver der derimod god mening i begyndelsessætningen, nemlig: ingen må nøde en anden til at optræde som negotiorum gestor for en indstævnt, lige som det i JL 1, 54 hedder: »ingen må nøde en anden til mageskifte imod den andens vilje«.

§ 22. (Fortsættelse.) Om lovfældning, mandhælgsborgvolse og madband.

Efter de ovfr. s. 140 anførte steder af jysk ret fremgår nu, at den, som var blevet lovsøgt og følgelig også lovfældt, indtog følgende retlige stilling:

1. Han måtte ikke afhænde sit gods, JL 2, 68 og 71.

2. Ingen mand måtte tage ham til bryde, JL 2, 68 og 69, eller i sin tjeneste, Tors artikl. § 31 dske. overs. § 44, ingen kunde uden risiko betro ham noget, JL 2, 70, og ingen måtte huse eller herberge ham, Flensb. byret 1284 § 65.

3. Han måtte ikke føre sin sag til tinge, JL 2, 68.

Ser man nu lidt nöjere på den virkning, som lovfældningen herefter havde på sagsøgtes retsstilling, viser det sig, at der var overgået ham den med bøder afløselige fredløshed. Af fredløsheden fulgte nemlig bl. a.:

1. at den fredløses gods (dog ikke jordegods) konfiskeredes, se SL § 89, AS § 62, VL 2, 29, EL 2, 3; 4 og 5, JL 2, 90; 97; 100, fr. 1200.

2. at den fredløse ikke måtte have samkvem med samfundets medlemmer, VL 3, 13 (s. 65), EL 3, 46, JL 2, 23; 27.

3. at den fredløse ikke måtte betræde tingstedet og følgelig heller ikke være part i processer, EL 2, 18; 51 i slutning.

Overensstemmelsen mellem de her fremdragne virkninger af fredløsheden og de ovenfor anførte for lovfældningen er åbenbar; særlig svarer JL 2, 23 (kloster må ikke tage fredløs mand uden at bøde for hans brøde) aldeles til 2, 68 (ingen må tage lovfældt mand til bryde, uden han vil rette for ham), og JL 2, 27 giver samme regel med hensyn til fredløshed, som Flensb. byret § 65 (ovfr. s. 141) om lovfældning. Vi forstå nu også, hvorfor Riberret 1269 § 60 (ovfr. s. 140) erklærer den, som er idømt bøder for ikke at rette for sig i vitterlig sag (lovsøgt), for: omni jure privatus et exclusus. Der er i princippet ingen uoverensstemmelse mellem dette lovsted og JL.s bestemmelser: sagsøgte er i virkeligheden fredløs, men der er dog den forskel, at Riberret synes at have den oprindelige regel, hvor efter det var den strænge, ubetingede fredløshed, som blev sagsøgtes lod, når han ikke fyldestgjorde sagsøgerens krav og betalte boden for retsnægtelsen, medens efter JL [1]) kun en stærkt modificeret fredløshed kom til anvendelse på den, som var lovfældt eller idømt 3 mrks. boden; der blev i dette tilfælde ikke mere tale om at prisgive sagsøgtes person: fredløsheden som tvangsmiddel havde kun hans formue og hans retlige handleævne til genstand.

Den sællandske ret kender ikke begreberne lovfældning eller lovsøgning; det hertil svarende retsinstitut må der særlig kaldes mandhælgs berøvelse, som dog også af og til forekommer i JL. Allerede Wilda [2]) klagede over, at der ikke i den danske litteratur fandtes en nærmere fremstilling af de didhenhørende forhold, og Stemanns retshistorie har intet bidrag ydet til at afhjælpe i savnet.

---

[1]) Når Stemann: Retshistorie s. 260 opfatter JL.s udtalelser om virkningerne af lovfældelse som udtömmende og mener at »disse virkninger bleve i sær ved den senere praksis i flere retninger udvidede«, er dette, som den følgende undersøgelse vil vise, at sætte forholdet på hovedet.

[2]) Strafrecht der Germanen s. 301.

I sit: »Gensvar i anledning af hr. kammerherre dr. juris Stemanns anmældelse af min fremstilling af den danske panterets historie« [1]), er Matzen lejlighedsvis kommet ind på vor ældre rets bestemmelser om mandhælg, men da denne afhandling, som er udarbejdet fjærnt fra litterære hjælpemidler [2]), synes uafhængig af Wildas fremstilling, er der anledning til at tage position mellem disse to forfattere.

Fred betegner så vel i det fællesgermanske som i det særlige nordiske retssprog den retsbeskyttede, lovordnede tilstand, som er vilkåret for, at et samfundsliv kan udfolde sig i fremadskridende udvikling [3]). Fred var derhos særlig udtrykket for tilstanden, set fra det almenes side, fra samfundet som helhed i modsætning til den enkelte. Fredløs bliver herefter betegnelsen for den, som ingen del har i denne tilstand, som ikke nyder retsbeskyttelse i forhold til samfundet eller dettes enkelte medlemmer. Ved siden af begrebet fred, kender det oldnordiske retssprog begrebet mannhelgr. Hertil svarer dansk: manhælgh eller, som i VL 2, 18 og i EL 2, 52 i hdskr. AM 455, manhælghæ, der forudsætter en oldn. svag form: mannhelgi [4]). Mandhælg var også udtryk for den retsbeskyttede tilstand, men sét fra den subjektive side. Mandhælg betegnede altså den individet som samfundsmedlem tilkommende personlige retsbeskyttelse [5]). Man må tænke sig begreb-

[1]) Ugeskrift for retsvæsen 1869, s. 913—65.

[2]) A. st. s. 927.

[3]) Wilda a. st. s. 225.

[4]) Også svensk har en dobbelt form. Molbech opfører i sit Glossarium 2, 6 mandheld som selvstændigt ord ved siden af mandhælg, men det er naturligvis kun en retskrivningsvariant. Når Moths ordbog forklarer mandheld ved heldigt varsel, kan denne forklaring, for så vidt den på hans tid har været gængs og ikke er opfundet af ham selv, kun opfattes som en folkeetymologi.

[5]) Amira: Altnorw. Vollstr.verf. s. 11, jfr. Matzen: Ugeskr. f. retsvæs. 1869 s. 918. Mandhælg defineres her som: »indbegrebet af en mands ret overfor samfundet og hans ret til legemets integritet overfor et enkelt samfundsmedlem«. Jeg tror dog ikke, at vor ældre

erne: fred og mandhælg som oprindelig væsenlig ensbetydige, kun med nuance i henholdsvis objektiv og subjektiv retning, men i denne nuance la spiren gæmt til en modsætning, som kunde udfolde sig ved given lejlighed. Denne fandtes, da man efterhånden følte trang til terminologisk at kunne göre forskel på grader i mangelen på retsbeskyttelse, og dette skete jo, da man uddannede forskellen mellem de gærninger, som vare orbodemal, og de, som kun medførte fredløshed, når gærningsmanden ikke betalte de af loven foreskrevne bøder, — videre på den måde, at mangelen på retsbeskyttelse, som indtrådte i sidste tilfælde, ikke blev lig med den fuldstændige fredløshed, men kun blev en unddragelse af retsbeskyttelsen i visse retninger. I det mandhælg betegnede den retsbeskyttede samfundstilstands subjektive side, den mod individet vendende, var dermed vilkåret givet for, at det blev dette ord, ved hvis hjælp man betegnede den begrænsning, for hvilken man skulde have udtryk. Ordet fred egnede sig nemlig ikke hertil; i det begrebet fred betonede samfundstilstanden i sin helhed, udtalte fredløsheden mangelen på et beskyttet forhold så vel overfor samfundets medlemmer enkeltvis som overfor samfundet som helhed. Fredløsheden som sådan kunde derfor ikke modtage nogen begrænsning; en indskrænket fredløshed er en selvmodsigelse. Anderledes med begrebet mandhælg; unddragelsen af den individet personlig tilkommende retsbeskyttelse kunde, når man ikke specielt betonede forholdet til samfundet, modtage en mere eller mindre vilkårlig begrænsning: den kunde gælde absolut og altså være lig med fredløshed, men dens virkninger kunde også indskrænkes til kun at gælde overfor et enkelt medlem af samfundet eller territorialt overfor et bestemt områdes beboere; endelig kunde

---

ret indeholder nogen stötte for at betegne mandhælg som en »ret«. Mandhælg må opfattes som selve det sædelige gode, til hvilket der kan haves en ret.

begrænsningen også finde sted således, at der kun blev tale om en indskrænkning i personens retlige handleævne. For disse forskellige slags indskrænkninger var det nu, at berøvelsen af mandhælg blev navnet.

På den fremstillede måde synes oprindelsen til forskellen mellem begreberne fredløshed og mandhælgløshed i den ældre danske ret at måtte forklares [1]). Denne forskel har særlig fået sit udtryk i VL 3, 13: »ti mænd kunne ej tage hans fred, når hans mandhælg ikke forud er taget«, en sætning, som er aldeles uforståelig fra den ældre terminologis standpunkt, men hvis mening dog er ganske rationel, nemlig, at man for den forseelse, hvorom der er tale i lovstedet, ikke straks skal sætte en mand udenfor samfundet, för det er prøvet, om ikke en partiel berøvelse af retsbeskyttelsen er i stand til at påvirke hans retsstridige vilje.

Et minde om begrebet: mandhælg i den ældre betydning haves i den gl. slesv. byret § 27, som handler om et særlig strængt bevis, »si est causa de manhælgh«. Der må her være tale om fredløshedssag af den art, som er orbodemål [2]); det forudsættes nemlig, at sagen ikke alt er afgjort, den drejer sig straks fra begyndelsen af om fred eller ikke fred, og der er ingen antydning af, at denne kan beholdes med erlæggelse af bøder. Hvad der gælder slesv. byret § 27, gælder også EL 3, 30, hvor »takæ hans frith« og »søkiæ til manhælgh« bruges enstydig.

Når vi nu skulle angive de til fortabelsen af mandhælget knyttede retsvirkninger, ville vi se, at der også i denne henseende vil være at skelne mellem ældre og yngre lovsteder. Til de förste høre åbenbart den såkaldte

[1]) Wilda meddeler ikke selv til trods for sin beklagelse a. st. s. 301 nogen forklaring af udviklingens resultater, men den følger af hans definitioner af begreberne fred og manhælgh.

[2]) Paulsen: Saml. skr. 2, 223; Larsen: Saml. skr. 1, 1 s. 103; Rosenvinge i Nyt jur. arkiv 22 s. 29; Hasse: Das schleswiger stadtrecht s. 41 jfrt. med mine bemærkninger i Hist. tidsskr. 5. ræk. 2, 215.

Tyveret (VL 3, 13); herefter er forskellen mellem fredløshed og mandhælgløshed kun den, at denne ikke gælder udenfor herredets grænser, men indenfor disse er den også fuldstændig lig med fredløshed, den mandhælgløse skal »letæ sik skogh ok mosæ« (s. 62). Først når hans fred er taget på landsting, er han »sithæn fegh ok frithløs, hvaræ sum mæn kumæ vith hanum«. — I følge de langt yngre kapitler 51 og 52 i EL 2. bog er derimod retsvirkningerne disse:

1. Den mandhælgløses person er prisgivet sagsøgeren, dog med visse indskrænkninger. Denne må slå og säre ham, men dog ikke dræbe eller lemlæste ham, eller slå ham vanfør (»krykkeman«), se EL 2, 51 (s. 58).

På dette sted tales ikke om andre indskrænkninger end de angivne, men EL 2, 52 föjer en del til; mandhælget tabes således kun i det herred, i hvilket det er taget; denne territoriale begrænsning, som oprindelig var den eneste forskel mellem mandhælgløshed og fredløshed, holdt sig altså. Dernæst skulde den mandhælgløse nyde tingfred, kirkefred, torvefred, husfred og ledingsfred, ti »i thessæ stathæ a han frith at havæ«. Han får altså fred de steder, hvor brud på freden ellers efter den tilföjede skades beskaffenhed vilde være orbodemål eller 40 mrks. sag, se VL 2, 29 jfr. 2, 30, EL 2, 9 og 2, 22; 23, JL 3, 22. Endelig kunne andre end sagsøgeren eller »the, mæth hanum varæ i far ok i fylghi«, i følge EL 2, 52 (s. 60) ikke tillade sig noget overgreb mod den mandhælgløse. Endnu må nævnes, at sagsøgte i følge JL 3, 28, selv om han dræber den mandhælgløse, under ingen omstændigheder mister sin fred, medens han vel kan komme til at betale mandebod, hvorimod han ikke skal bøde for slag [1]).

[1]) Matzen fremhæver, Ugeskr. f. retsvæs. 1869 s. 926, med rette, at JL 3, 28 ikke vil give en udtömmende fremstilling af de til mandhælgsfortabelsen knyttede virkninger.

2. Sagsøgeren kan frit af den mandhælgløses gods tilegne sig en halv gang til så meget, som han havde at kræve, om han hellere vil dette end angribe hans person, EL 2, 51 i slutng. og 2, 52 i slutng.; endvidere EL 3, 26: boden, som skal inddrives, forøges med det halve.

3. Den mandhælgløse kan ikke føre sin sag til tinge, för han har rettet for sig. og ikke være mededsmand, EL 2, 51 i slutng. Heraf følger, at han först, når han igen har fået sit mandhælg, kan påtale de ham imens af andre end sagsøgeren tilföjede fornærmelser, men så kan han også kræve fulde bøder, EL 2, 52 (s. 60); fremdeles må han til den tid også kunne påtale sagsøgerens mulige overskridelser af den ham givne ret overfor ham.

Den skånske ret, således som den foreligger os i SL, omtaler ikke begrebet mandhælg, men kender dog i et tilfælde en lignende indgreb i sagsøgtes retssfære som det, der efter sællandsk ret finder sted ved at berøve ham hans mandhælg. SL har derfor dannet udtrykket: dömme i madband, se SL § 139. Der udtales ikke stort om de dertil knyttede retsvirkninger, men dog nok til, at det kan skönnes, at forholdet har været analogt med mandhælgsberøvelsen[1]) i dens yngre form. Madbandet gjaldt lige som denne kun indenfor herredets grænser, og når sagsøgte var i madband, kunde man siden til landsting få ham erklæret fredløs, og »för kan bonden ikke få ham fredløs«, se a. st.. en sætning, som aldeles svarer til den ovfr. s. 159 anførte udtalelse i VL 3, 13. Med hensyn til følgerne föjer AS § 90 til, »ut nullus ei communicet per totam provinciam sub pöna trium marcarum juri regio solvendarum«. Madband omtales endvidere i Købh.s byret 1443 5, 31 jfr. Margretes alm. byret § 26 og Hanses alm. byret § 47, dog uden at der her bringes nogen yderligere oplysning.

[1]) Dette udvikler også Matzen a. st. 947 flg.

§ 23. (Fortsættelse.) Om lovfældning og mandhælgsberøvelse. (Fortsættelse.)

Inden en nærmere sammenligning mellem retsvirkningerne, som ere forbundne med lovfældning og mandhælgsberøvelse, bliver foretaget, skal her göres opmærksom på, at der viser sig en stor overensstemmelse i anvendelsen mellem den specielle art af lovfældning, som kaldes lovsøgning, og de i landslovene omtalte tilfælde af mandhælgsberøvelsen i dens yngre skikkelse. Ligesom i yngre tid er nemlig mandhælgsberøvelse i ældre tid det samme som procedure i vitterlig sag. I de tilfælde, hvor mandhælgsberøvelsen omtales, drejer sagen sig som oftest om indkrævningen af böder for mindre retsbrud, VL 2, 18 (bårdag, 6 mrk.), 2, 41 (retløse, 3 mrk.), EL 2, 51 (s. 56) og JL 3, 27 (sår), JL 2, 18 (kvindekrænkelse, 9 mrk.), men det siges dog også i EL 2, 56, at man kan søge mands mandhælg, når »hans fæ er dømd for giald«. I sidste tilfælde er sagen, som det ses, blevet vitterlig ved, at der er afsagt dom, i de först anförte betinges proceduren ved, at der föres vidner, som have været opnævnte, da retsbruddet skete [1]), eller ved at tyltered er brustet (JL 2, 18), eller ved at sagen på anden mäde er blevet vitterlig (JL 3, 27). Proceduren foregår dernæst med forelæggelse af 3 ting eller 3 femter (JL 3, 27), aldeles som den er beskrevet

[1]) Det er ikke noget brud på de almindelige regler om vitterlighedens betydning, at sagsøgte i følge de anførte lovsteder, efter at sagsøgeren har fort tilkaldte vidner (haves der ikke vidner, vil sagen på almindelig måde være at afgöre med tyltered jfr. EL 2, 12), endnu kan undlade at fæste böder, når han vil fæste nævn. Nævn er her ikke oprindeligt, men indført i stedet for jærnbyrd (de til VL 2, 18 og 2, 41 svarende steder i arvebogen 2, 14 og 2, 32 have endnu jærn) og dette bevismiddel er ikke oprindelig nordisk, men sikkert indført af kirken, se Maurer: Krit. Uebersehau 5, 245, det passer ikke ret ind i bevissystemet, og står som »vitni hit miklat« (det store vidnesbyrd, Gul. L. § 156) over de øvrige bevismidler.

ovfr. § 16, og det er derfor ikke nødvendigt her at gennemgå den igen, VL 2, 18; 3, 13 (Tyveretten s. 61) [1], EL 2, 51 (s. 57). Endelig medfører konstateringen af sagsøgtes mangel på vilje til at betale, hvad han skylder (bøder eller gæld), en straf af 3 mrks. bod, ligesom det ovenfor § 19 er omtalt, foruden den bod eller den gæld, som er sagens genstand, se:

VL 2, 41 jfr. Arveb. 2, 14: »Det skal man og vide, at nar man lader mæle ransvidne pa tinge, da skal hin (ɔ: sagsøgte) altid tage ved nævn eller fæste bøder eller man tager hans mandhælg. Men bliver [ikke] en af delene gjort, da skal han bøde til kongen 3 mrk. og ligesa til den, som sigtede ham«.

EL 2, 51 (s. 58): »Men bliver mands mandhælg tagen, og vil han komme til det næste ting derefter og fæste hin bøder for det, han søgte ham for, og 3 mrk. for den retløse, han gjorde imod ham, at han ej svarede ham, så [2]) der gik ham mandhælg pa hænde, og kongen 3 mrk. for det mandhælg, ham gik pa hænde, og fæster han det, skal han bøde det fjortende dagen efter, [nemlig] bonden enten for sårbøder eller bardag og sa igen for hans mandhælg og 3 mrk. kongens ombudsmand«.

EL 2, 52 (s. 61): »Kommer han (ɔ: sagsøgte) næste ting efter og fæster bade bøder for mandhælget 3 mrk. til bonden, fordi hans mandhælg var taget, og kongen 3 mrk. for mandhælg, [og] bonden al sin ret for alt det, han har gjort imod ham ...«.

Af det anførte fremgår det nu utvivlsomt, at lovsøgning, søgsmål til mandhælg og procedure i vitterlig sag er et og det samme, og særlig afgörende for sællandsk ret er EL 2, 51, som bruger udtrykkene: 3 mrk. for retløse, og: 3 mrk. for mandhælg, som énstydige, og vi så jo netop ovfr. s. 134 flg., at boden for retløse var den

---

[1]) Der tales her ikke om, hvad bevis der foreligger for sagsøgerens påstand på bøder, men da proceduren er aldeles den samme, som efter de andre lovsteder, tör man antage, at sagen også her er i vitterlig stand.

[2]) Teksten har: ok, se ovfr. s. 150 anm.

straf, man pådrog sig ved ikke at rette for sig i vitterlig sag. Et i denne henseende ligeledes afgörende bevis haves for jysk rets vedkommende i:

JL 3, 28: »Lader man sit mandhælg søge, da bøder han först fulde bøder for den gærning, som han var lovsøgt for (thær han var laghsot for), og siden 3 mrk. over rette bøder og 3 mrk. kongen«.

Heraf fremgår det klart, at det, at lade sit mandhælg søge og blive lovsøgt, er et og det samme, men når lovsøgning alligevel i det jyske retssprog er blevet terminologien for proceduren i vitterlig sag, og ikke, som i det sællandske retssprog, mandhælgstagelse, skönt bægge udtryk endnu bruges i JL, turde grunden søges i en stræben efter at undvære et udtryk, som har undergået slige betydningsomskiftninger som mandhælg.

Når vi med det nu vundne resultat skride til at sammenligne de med at være lovfældt (lovsøgt) og de med at have mistet sit mandhælg forbundne retlige virkninger, vil det også vise sig, at der heller ikke her er nogen væsenlig forskel. Den, som der tilsyneladende findes, beror i virkeligheden på, at de pågældende bestemmelser ikke kunne have været gældende ret samtidig, idet samlerne af retsbøgerne ikke altid have været heldige med at udskyde de forældede dele af sine kilder, og måske også ofte bevidst medtog forældede processuelle bestemmelser, fordi f. eks. bødebestemmelser, der endnu stode ved magt, vare sammenkædede med dem.

Det er alt ovenfor s. 155—56 påvist, at de med at være lovfældt forbundne virkninger pege tilbage til fredløsheden som sin oprindelse, og af selve mandhælgløshedens begreb følger, at de til dette retsinstitut knyttede virkninger ligeledes må göre dette. Når vi altså nu opfatte bægge instituter som identiske[1]) og derfor betragte

[1]) Efter at jeg havde afsluttet undersøgelsen ovenfor, er faldet mig i hænde følgende åbne brev (Jyske registre 8, 270), der afgörende beviser

de i retskilderne forekommende udtalelser om retsvirkningerne som minder om forskellige udviklingstrin i disse, ville vi få følgende rækkefølge:

1. Virkninger med hensyn til sagsøgtes personlige retssfære. Fredløsheden eller den oprindelige mandhælgløshed medførte, at sagsøgte blev fuldstændig sat udenfor retssamfundet; hans liv var derfor ikke sikret overfor nogensomhelst, enhver kunde straffrit slå ham ihjæl. Her i gjordes den forandring, at mandhælgløsheden kun kom til at gælde indenfor herredets grænser, se ovfr. s. 161, men dog stadig overfor alle og enhver, og nu knyttedes hertil indskrænkning på indskrænkning, lovgivningen fastholdt en fiktion om, at sagsøgte havde mistet sin fred eller sit mandhælg, kun måtte der ikke göres det og det og det ved ham; loven gav således igen med den ene hånd, hvad den havde taget med den anden Først beskyttedes den mandhælgløse overfor tredjemand på den måde, at han, når han fik sit mandhælg igen, kunde påtale de af denne tilföjede fornærmelser, se ovfr. s. 161. Dernæst blev sagsøgerens ret til at tilföje ham legemsfornærmelser efterhånden gjort mere og mere betydningsløs med alle hånde indskrænkninger, se ovfr. s. 161, og da JL 3, 28 er den eneste og ufuldstændige hidhenhørende bestemmelse, som denne lovbog

---

rigtigheden af det i teksten antagne, at lovfældning medforte tab af mandhælg eller omvendt, at tab af mandhælg var en lovfældning:

»Vi Christian o. s. v. g. a. v., at eftersom denne brefviser C. Madsen, udi Gyskouf udi Norvangherret udi Koldinghus len boendis, underdanigst os hafver ladet til kiende gifve, hvorledis han, der hand betiente herritsfogderiit udi forskrefne herrit, sig udi en sag imod sin villie och af misforstand hafver forset och af den aarsag er af landsdommerne udi vort land Norjutland blefven feld, och efterdi han nu hafver os saa vel som sagvolderen tilfrids stillit, er hand underdanigst voris naadigste opreisning begierendis, da hafve vi . . . unt och gifvit .... C. M. sit mandheld igien, saa hand maa gaa i louf och toug och søge laug med gilde mend och giefve och ei vere mand dis vere. Ti forbyde vi o. s. v. Hafniæ 18. jan. 1631.«

kender, tör det sikkert antages, at retten til at angribe den mandhælgløses person alt i begyndelsen af det 13 årh. enten var helt bortfaldet eller dog fuldstændig upraktisk, og bestemmelsen i Riberret 1269 § 60 (ovfr. s. 140 og 156) er sikkert kun tankeløst overført hertil fra en ældre byretstekst; i andet fald står reglen som udtryk for en på den tid urimelig og upraktisk strænghed og skærpelse af den tidligere ret. — Tilbage af de oprindelige følger med hensyn til sagsøgtes personlige forhold blev forbudet mod at have omgang med ham, som vi kende det fra JL (ovfr. s. 155 om lovsøgelse). Da den skånske rets udtryk for den begrænsede mandhælgløshed »madband« netop (se ovfr. s. 161) er dannet med dette forbud som den væsenligste virkning i personretlig henseende af mandhælgløsheden [1]) for öje, have vi her i et yderligere holdepunkt for bestemmelsen af, når den mandhælgløses person i virkeligheden ikke mere gaves til pris. Reglerne herom må derfor være gåede af brug i det seneste, da den nu bevarede redaktion af SL blev sammenskrevet, altså i slutningen af 12. årh. Herimod kan ikke påberåbes JL 3, 28 i sl., ti at denne regel er kommet med ved JL.s givelse 1241, lader sig tilfulde forklare ved, at artiklens begyndelsesbestemmelse må have været årsagen til at artiklen er blevet optaget i JL i sin helhed uden forandring. Derimod holdt den mandhælgløses mangel på retlig handleævne sig i kraft, se JL 2, 68—71 (ovfr. s. 155), hvis regler blev hovedkilden til DL 5. 3. 18.

[1]) Når Rosenvinge i sin udgave af AS s. 89 anm. deraf, at der i AS § 90 om den fredlose i modsætning til den, som er i madband siges, »ut eum cuilibet cum armis invadere sit permissum«, vil slutte, at der med madband ikke fulgte den virkning, at vedkommende »kunde ustraffet angribes eller behandles fiendlig«, er denne slutning falsk. Af modsætningen følger kun, at man under madband ikke var givet til pris for alle, men der udtales intet om, hvor vidt man kunde være retløs overfor den enkelte (sagsøgeren).

2. Virkninger med hensyn til sagsøgtes formueretssfære. Fredløsheden medførte, at formuen blev konfiskeret og tilfaldt det offenlige (kongen), se ovfr. s. 155, lovsøgningen, at vedkommende ikke måtte afhænde sin ejendom, se ovfr. s. 155. Overgangen fra den første bestemmelse til den sidste kunde synes vanskelig at forklare, men er det i virkeligheden ikke. Overgangsbestemmelserne haves nemlig i reglerne om nam, som også af Matzen [1]), og det for første gang, ere satte i forbindelse med mandhælgløsheden. Medtage vi namsreglerne på dette punkt, viser det sig, at virkningerne af mandhælgløsheden med hensyn til formueretssfæren have undergået en udvikling, som fuldstændig svarer [2]) til den ovenfor med hensyn til den personlige retssfære skildrede. Hist lige som her vil det vise sig, at man har fastholdt en fiktion om, at den mandhælgløse mistede sin ret overfor sagsøgeren, skönt der lidt efter lidt af lovgivningen toges så många forbehold, at sagsøgerens ret til at göre indgreb blev betydningsløs. Under fremstillingen heraf vil det imidlertid vise sig, at jeg kommer til en opfattelse af den ældre lovgivnings udtalelser om nam, som i forskellig henseende afviger fra den af Matzen forsvarede, og det vil derfor være formålstjenligt at behandle hine udtalelser i en særlig §, § 24.

---

[1]) I det oftnævnte »Gensvar« på Stemanns anmældelse i Ugeskr. f. R. Der må holdes fast herpå ligeoverfor Wilda i Zeitschr. f. deutsches recht 1, 179, som bestemt adskiller: Friedloslegung, og: Pfändung.

[2]) Som en mærkelig parallel kan her nævnes, at sagsøgte i følge EL 2, 52 kun er prisgivet ovfr. den, som har taget hans mandhælg, inden herredets grænser, medens namtagerens rådighed over det tagne gods efter EL 3, 26 indtil videre heller ikke går længere, end at han mister den, når han fører det udenfor herredet.

§ 24. (Fortsættelse.) Om nam.

Om etymologien af nam og begrebet er det fornødne sammenstillet af Matzen [1]). For vort formål vil det af hensyn til retskildernes beskaffenhed være mest formålstjænligt først at fremstille den betydning, som retten til at tage nam (næmæ, takæ) har for sagsøgeren og sagsøgte; siden ville betingelserne for at kunne tage nam blive undersøgt.

EL 2, 51 i sl. hjemler sagsøgeren, foruden ret til at angribe den mandhælgløses person, ret til at tage sig fyldest af hans gods, en ret, som naturligvis må omfatte tilgodehavendet (gæld, bøder) og erstatning:

»Vil han og hellere tage hans fæ, da må han med rette (væl) tage fra ham en halv gang mere, end han skulde bøde. Men træffer det sig så, at hin hverken kan få sit krav, eller han har så meget fæ, at han kan tage, indtil han (sagsøgeren) har fyldest (til thes han ær haldæn), da kan han (sagsøgte) i den stund, han har mistet sit mandhælg, ikke være i lov med nogen og ingen kære have på tinge, hvad der end bliver gjort imod ham, för end han gör ret imod hin.«

Der kan ikke være tvivl om, at sagsøgeren jo her får en ret til umiddelbar fyldestgörelse, det han tager, tager han til ejendom (jfr. til thes han ær haldæn), og her i er også Matzen [2]) og Stemann enige [3]), men videre end hertil er jeg heller ikke i stand til på dette punkt at følge den förste.. Matzen mener »at det i EL 2, 52 omhandlede nam til ejendom först er fremkommet på grundlag af reglen om ombudsmandens hjælp til den privates fyldestgörelse«, og at denne bestemmelse »må betegne en

---

[1]) Den danske panterets historie s. 41.

[2]) Ugeskr. f. R. 1869, 921 jfr. Panterettens hist. s. 54 og rettelsen i Ugeskr. f. R. 1869. 920 anm.

[3]) Ugeskr. f. R. 1869, 628.

ny og forandret, særlig sællandsk opfattelse af nam [1]), i det der ikke findes tilsvarende bestemmelser i SL og JL [2]), hvorefter nam skulde være et tvangsmiddel.

Denne fremstilling af udviklingen af namsreglerne lader sig nu ikke forene med, hvad der må antages at have været den ældste nordiske ret, som på dette punkt synes at have holdt sig renest på Island. Den islandske ret kendte ikke noget til en eksekution i civilsager, fordi disse gik over til at blive straffesager, så snart en eksekution blev nødvendig, og som civilsager behandledes også bødesager. Følgen af, at vedkommende ikke rettede for sig efter den ham overgåede dom, var, at en klage for dómrof og lydende på den almindelige straf, den mildere fredløshed (landsforvisning), rejstes mod ham. Når dommen var fældet og fredløsheden var udtalt over ham, kom hans bo under konkurs, en féránsdómr fyldestgjorde domhaver og kreditorerne og resten deltes mellem staten og domhaveren [3]); fik denne ingen fyldestgörelse (for gæld eller bøder), blev den strænge fredløshed (skovgang) følgen for domfældte [4]). Efter det meget gammeldags i straffeapparatet må her nødvendigvis foreligge meget gammel ret [5]), og denne går netop ud på, at sagsøgeren får sagsøgtes gods til ejendom derved, at denne bliver fredløs. I fredløsheden må oprindelsen til reglerne om nam søges og hermed stemmer det fuldstændig, at betingelsen for at tage nam i følge EL 2, 51 er, at sag-

[1]) Panterettens historie s. 54, 55, 56. Ugeskr. f. R. 1869, 921. Med hensyn til Stemann i Ugeskr. f. R. 1869 s. 628 er det nok at anføre, at han tiltræder Matzens udtalelse om den yngre oprindelse af nam ved ombudsmandens hjælp og om dette nams påvirkning på det private nam i forskellig retning, men han bestrider, at det først er det, som har gjort det private nam til nam til ejendom.

[2]) Panterettens historie s. 52—53, Ugeskr. f. R. 1869 s. 928.

[3]) Finsens ordregister til Grágás s. 604.

[4]) Finsen a. s. 597.

[5]) Wilda: Strafrecht der Germanen s. 270: Die älteste periode ist die zeit, wo friedlosigkeit die folge fast aller eigentlichen verbrechen war.

sogtes mandhælg er taget, ti mandhælgløsheden stammer netop, som i de foregående §§ godtgjort, ned fra fredløsheden. Når der derfor i følge EL 2, 51 finder en virkelig tilegnelse sted af domfældtes gods, er dette så langt fra et resultat af en nyere udvikling, at det tværtimod er et minde om den ældste tid, da ikke alene en mandhælgløshed i indskrænket forstand, men selve fredløsheden blev følgen af ikke at rette for sig. At SL og JL formenlig ikke kender nam til ejendom, er ikke nogen indvending herimod. Det er alt ovfr. s. 166 fremhævet, at de mere fremtrædende virkninger i personretlig henseende, som knytte sig til mandhælgløsheden, og som jo omhandles i EL 2, 51, sagtens vare gåede af brug, da SL i sin nuværende skikkelse blev affattet (c. 1200), og altså også da JL blev givet; den forbindelse, hvori nam til ejendom forekommer i EL 2, 51, må altså anses for meget gammel, ældre end c. 1200, og også dette vilde således være bevis for, at nam til ejendom er gammel dansk ret. Men dernæst kan jeg ikke give Matzen ret i, at nam i følge SL ikke er nam til ejendom. Jeg noterer først i favør af min opfattelse, at den eneste artikkel i SL, som Matzen kan påberåbe sig [1]), er § 84, der kun er en oversættelse af fr. 1200; alle de øvrige steder ere enige om ikke, således som EL 3, 26, at give nogen bestemmelse af den ret, namtageren erhverver sig, og det ligger derfor nærmest at forudsætte, at der er tænkt på en ejendomsret, da namsinstitutets oprindelse netop kræver en sådans fremkomst. Endelig turde SL § 84 eller fr. 1200 som et enestående lovsted ikke kunne afgöre spörgsmålet til fordel for Matzen. Han henviser til udtrykket »nøde« i SL § 84, og vel svarer hertil et sted i fr. 1200: compellere, men et andet sted er det en oversættelse af: admonere et inducere, og da oversættelsen er omtrent samtidig med fr. 1200, er det heraf klart, at

[1]) Panterettens historie s. 52, Ugeskr. f. R. 1869 s. 948.

der hverken ved brugen af det danske eller det latinske ord kan være tilsigtet at angive noget om indholdet af den ret, som det nam, hvormed man vil »nøde« eller compellere«, giver [1]). Matzen påkalder senere [2]) forskellige udtalelser hos A. Sunessön, som ikke genfindes i SL, men disse kunne dog i bedste tilfælde, så vidt jeg skönner, kun vise, hvad der var ret på A. Sunessöns tid, og behøve ikke at anvendes på den ældre ret, som den foreligger i SL, og som vel i sin foreliggende skikkelse er samlet på A. Sunessöns tid, men dog af stykker, der som oftest ere langt ældre [3]). Endelig turde det også være, at nam i følge jysk ret oprindelig var nam til ejendom; udtrykket i JL 2, 102, at sagsøgeren kun må tage én gang »tho at han havær takæt minnæ, æn til hør«, synes kun at kunne forstås, som om der stod: mindre end der skal til til fyldestgörelse, men fyldestgörelse får sagsøgeren kun ved namet, når han får ejendomsret over det tagne, og er det ikke meningen, at han skal have fyldestgörelse ved namet, står hin tilföjelse uden begrundelse.

Om der ved JL 3, 6 er givet sagsøgte i almindelighed en løsningsret, er ikke aldeles vist; om det der omtalte nam gælde forskellige abnorme regler [4]).

[1]) Se videre ndfr. s. 176.

[2]) Ugeskr. f. R. 1869 s. 949.

[3]) Se videre ndfr. s. 178. I Panterettens historie s. 52 henviser Matzen som yderligere stottepunkt for, at man i Skåne ikke tilskrev nam ævne til at stifte ret over tingen for namtageren, at den Skånske byret § 57 siger, at »foged og vurderingsmænd ej skulle hedde rovere og ej ransmænd og ej tægtemænd«. Han tilföjer: »Omtalte man dem, der handlede i kraft af et offenligt hverv således, så har man uden tvivl lævnet den private i slige fald endnu mindre ære.« Dette sidste er ganske rigtigt og vilde, da den Sk. byret er fra slutningen af 13. årh., meget vel stemme med, hvad ndfr. vil blive udviklet om lovgivningens og den offenlige menings uvilje mod det private nam i det 13. årh., men fra en sådan uvilje kan der dog ikke drages nogen slutning i retning af, om namtageren erhverver en ret over tingen eller ikke.

[4]) Ndr. s. 179.

Også på et andet punkt må jeg bestride Matzens forståelse af EL 2, 51, efter hvilken namtageren »overfor ejerens protest må nöjes med det bofæ, der måtte færdes uden for gårdsleddet, altså i reglen kreaturerne«, i det Matzen vil have begrænsningerne i namtagerens adgang, som omhandles i EL 3, 26 [1]), underforstået i EL 2, 51, og han henviser i denne henseende til EL 2, 52, som han behandler under ét med 2, 51 [2]). Hertil må nu for det förste bemærkes, at reglerne i EL 2, 51 i sl. og 2, 52 ikke nødvendigvis have været samtidig gældende ret, og dernæst giver EL 2, 51 ikke noget holdepunkt for, at reglerne i EL 3, 26 skulle underforstås. Denne sidste artikkel kender ikke noget til, at sagsøgtes person er voldgivet namtageren, medens dette udtales i EL 2, 51, og det vilde dog være höjst selvmodsigende, om namtageren efter 2, 51, som kan slå og mishandle sagsøgtes person, så meget han vil, når han kun ikke gör ham til krøbling eller dræber ham, det vil sige ustraffet behandle ham på den for en fri mand mest vanærende måde [3]), om han i overensstemmelse med 3, 26 skulde snige sig til at tage nam i godset og straks lade det fare, når sagsøgte fik öje for ham. Der kan derfor heller ikke i EL 2, 51 i sltn. ved »fæ« særlig være tænkt på kreaturer.

Spörges der nu herefter, hvorledes sagsøgerens namstagelse skal tænkes udviklet af formueopgörelsen og konfiskationen, således som den indtrådte med fredløsheden, så kan vi henvise til virkningen af mandhælgløsheden i personretlig henseende som en parallel. Også her så vi den almindelige prisgivelse af sagsøgtes person blive til en prisgivelse overfor sagsøgeren alene, og endvidere selv overfor denne efterhånden blive undergivet allehånde be-

[1]) Nemlig det stykke som ndfr. vil blive kaldt de yngre namsregler.

[2]) Ugeskr. f. R. 1869, 921.

[3]) Se VL 2, 18: thæt thykkær man mest skam væræ at varthæ bælugh barthær (ɔ: hudstrøgen, banket).

grænsninger, så at der ved år 1200 næppe var andet tilbage af mandhælgløshedens virkninger i denne henseende, end en mangel på retlig handleævne. För udviklingen i denne henseende var skredet så vidt frem, kan man ikke godt tænke sig, at de stærke begrænsninger i adgangen til at tage nam, som udtales i forskellige lovsteder, ere opstående [1]), men lige så lidt som man på én gang har villet hæve sagsøgerens ret overfor sagsøgtes person (ovfr. s. 160), har man på én gang villet göre det ved hans ret til at tage nam, om end samfundsmagten med skinsyge öjne så på sagsøgerens nedarvede ret til selvtægt, som det nu gjaldt om at få gjort uskadelig. Bestemmelser, der sigte hertil, ere nu:

EL 3, 26 [2]) (s. 100): »Således skal han tage nam, at hin (ejeren) ikke ser derpå, og ikke indenfor hans gårdsled,

[1]) Jfr. ovfr. s. 155.

[2]) Når jeg her kalder namsreglerne i EL 3, 26 meget unge, kommer jeg dog ikke i modsigelse med, hvad der ovfr. s. 99 er blevet sagt om den höje alder, man må tillægge EL 3, 26. Det i teksten ovfr. oversatte stykke med namsreglerne er öjensynlig et EL 3, 26 ellers aldeles uvedkommende indskud. Kapitlet handler nemlig först om fædrenefrændernes deltagelse i ætteboden. Dernæst göres der fra afgörelsen af, når et barn, som ikke var født den tid, da drabet skete, kommer til at tage del i ætteboden, overgang til namsreglerne med vendingen: »men tager han således dom over en mand, som sagt er, da skal han således tage nam o. s. v.« Efter at namsreglerne ere fremstillede, hedder det uden nogen overgang: »På alle de måder han får sine fædrenefrænder til at bøde med sig o. s. v. At de anførte namsregler ere et indskud, bliver så meget klarere, når man lægger mærke til, at der alt för behandlingen af tilfældet med det ufødte barn, er blevet gjort en bemærkning om nam, som stemmer med EL 2, 61 i sltg., men næppe lader sig forene med de senere i kapitlet givne, se ndfr. s. 188. Jeg må derfor bestride Matzens antagelse (Panterettens historie s. 56 flg.), at en del af namsreglerne i EL 3, 26 kun skulde gælde nam for anpart i ætteboden. I den tid, da dette stykke har været ret, må det have været ret for nam i almindelighed uden hensyn til skyldgrunden. Fremdeles må jeg bestride en anden antagelse (a. st. 54), at vi i resten af namsreglerne i EL 3, 26 skulde »finde nam i sin ældgamle skikkelse«.

og kommer ejeren til, når han tager nam inden bymarken, og tager i hænde [noget] af det, hin haver taget til nam, da skal denne opgive det, han har taget til nam; men kommer han af marken med ham (ɔ: med namet?), da kan ejeren ikke tage [det] fra ham uden at bøde 3 mark derfor eller give tyltered på, at han ej tog det fra ham; men den, som har taget nam, skal ikke føre namet uden for herredet, og hverken hans sele eller saddel må lægges på [fæet], og han skal straks den næste dag, efter at der toges nam hos ham (ejeren), sige ham til, at han har det, og kalde granderne til og göre rede for, hvor det står, og sætte ham stævne, at han løser sit eget. Men løser han det ej, da skal han atter stævne ham ting og lyse der for tingmændene, at han har taget nam fra ham, og at han ej vil løse det; løser han det ej da, da må han siden vel tage og nyde sit, indtil han løser det, inden eller udenfor herredet.

Begyndelsesbestemmelsen, at nam skal tages hemmelig, genfindes i JL 2, 59: da tildömmes ham [ret] at tage nam efter sit, dog i lön og ikke åbenbart, udenfor hans gårdsled [1]; dog skal hin, der tager nam, sige det til hans grander, en eller flere, at han tog nam [2]. Fremdeles stemmer hermed, som af Matzen fremhævet [3], at Andreas Sunessön bruger subtrahere eller surripere for at betegne den handling at tage nam. Man må altså heraf slutte, at det i 1. halvdel af 13. årh. og sagtens noget för var ret overalt [4] i Danmark, at nam skulde tages hemmelig [5]; hermed vilde da også stemme, hvad vi ovenfor have søgt

[1]) At specielt dette ikke altid har været ret, sés af den gammeldags regel i JL 2, 69, se her imod Matzen, Ugeskr. f. R. 1869 s. 927.

[2]) Nemlig for at undgå mistanke for tyveri. Man har altså indført ved nam en til viglysning svarende bekendtgörelse for at betage gærningen dens hemmelige karakter.

[3]) Panterettens historie s. 44, Ugeskr. f. R. 1869 s. 949.

[4]) I følge Flensborg byret § 64 kunde man dog, når man traf debitor udenfor hans hjem med gods, som tilhørte bymænd, men ikke fremmede (gæster), tage godset fra ham som nam jfr. JL 2, 70.

[5]) I hvor höj grad P. Hasse i: Die quellen des Ripener stadtrecht, 1883 s. 35—36 har misforstået så vel Riberret § 53 som det 13. årh.s regler om nam, har jeg påvist i Hist. tidsskr. 5. ræk. 3, 492—93.

at begrunde, at namtagerens ret til at angribe sagsøgtes person, som vi anse for uforenelig med forpligtelsen til kun i hemmelighed at angribe hans gods og til at fravige det, når han vil tage det tilbage, mens det endnu er på bymarken, må være bortfaldet omtrent eller henimod år 1200. Men videre end anført kan heller ikke sluttes af de nævnte steder; fordi A. Sunessön angiver, at takæ og næmæ, som SL bruger, på hans tid betyde surripere, kan man ikke slutte, at ordene altid have haft den betydning [1]). Ja da SL kun bruger de almindelige udtryk: takæ og næmæ, medens EL og JL, som netop ville udtrykke: surripere, sige: takæ sva, at hin ser æi a, ær thet a, og: næmæ lønlik ok æi opænbarlik, kan man netop heraf slutte, således som vi alt have antaget, at nam oprindelig ikke skulde tages hemmelig, og at öjemedet med bestemmelsen herom netop var at indskrænke anvendeligheden af namstagelsen. Samme formål have de følgende bestemmelser i EL 3, 26, men om de til sin tid have været almindelig dansk eller kun lokal sællandsk ret, er det nu på grund af kildernes magerhed vanskeligt at afgöre. Svarende til udtalelsen om, at nam skulde tages udenfor gårdsleddet, er Flensb. byret § 64, at nam må tages ud af det vindue som vender til gaden, men ikke af andre. Samme § [2]) og JL 2, 102 ere enige om, at der kun må tages nam én gang [3]), og JL tilföjer: »endog han har taget mindre end der hører til [fyldestgörelse]«, en begrænsning, hvis tendens bliver utvivlsom, når den jævnføres med den ældre regel i EL 2, 51 i slutng., hvorefter namtageren kan tage nam, indtil han er fyldestgjort.

I det retsordenen således med uvilje så på den sag-

[1]) Panterettens historie s. 44.

[2]) Der er ganske vist kun tale om nam i anden mands gods, men når der her i kun må tages nam én gang, turde dette ikke være andet end anvendelse af den almindelige regel.

[3]) Ældre forfatteres misforståelse heraf er belyst af Matzen i Panterettens historie s. 46.

søgeren fra gammel tid af tilkommende ret til selv at tage sig ret overfor sagsøgte og derfor tildelte denne större og större retsbeskyttelse, blev resultatet tilsidst det, at der også sattes hård straf for den, som ikke holdt sig de om namtagningen gældende regler efterrettelig. Straf findes först udtalt udtrykkelig i Tors artikl. 35, hvorefter sagsøgte, når han har rettet for sig, kan forfølge den mod ham begåede uret enten som ran eller hærværk, men lignende regel findes alt forudsat i SL § 220, hvorefter tiltalen dog kun lyder på ran.

Retsordenen blev dog ikke stående ved at undergive sagsøgerens ret til at tage nam flere og flere indskrænkninger, den angreb tilsidst selve den ved namet erhvervede ret for at göre denne måde at skaffe sig ret på mindre og mindre tilfredsstillende for namtageren. Hertil sigter slutningen af de yngre namsregler i EL 3, 26: namtageren erhverver ikke længere ejendomsret, men kun en panteret uden adgang til at søge fyldestgörelse af genstanden [1]; denne kan han endda kun bruge, efter at det på en nærmere beskreven måde er konstateret, at debitor ikke vil løse den, men så kan han også »tage og nyde den«, hvor han vil, inden eller uden herredet, indtil den bliver løst. På anden måde kan næppe heller den debitor i følge JL 3, 6 tilkommende løsningsret antages at have begrænset sagsøgerens ret.

På dette sted vil det være rigtigt at optage den ovfr. s. 171 slupne undersøgelse om, hvorledes Andreas Sunessön stiller sig til det nævnte spörgsmål. Der har herom været uenighed mellem Stemann [2] og Matzen [3], i det den förste har antaget, at A. Sunessön tildelte namtageren en umiddelbar adgang til fyldestgörelse, medens den sidste mener, at namtageren kun fik en tilbageholdsret, beskyttet ved

[1] Panterettens historie s. 58.
[2] Ugeskr. f. R. 1869 s. 628—29.
[3] Ugeskr. f. R. 1869 s. 948—49, Panterettens historie s. 51—52.

debitors mangel på ævne til at vindicere sig tingen, uden den i EL 3, 26 givne adgang til at komme til at råde over tingen. Lige som vi imidlertid ovenfor have antaget, at namtageren i følge SL erhvervede ejendomsret over den tagne ting, således må vi også i denne strid stille os på Stemanns side og da særlig på grund af:

AS § 137: ...; si post legitime in jus qverimoniam deportatam ex concessa licentia et adjuratione juridicorum in sui debiti solutionem creditor bona qvævis subripuerit debitori ...

Tager man stedet isoleret, ville de fremhævede ord utvivlsomt betyde: til sin gælds betaling, men hensynet til »den retsgrundsætning, der er udtalt i det ældste private nam på hele det danske retsområde«, bevæger nu Matzen til den tvungne forståelse af hine ord: »for at fremkalde en betaling for sin gæld (fra debitors side)«, i det han, som ofte nævnt, betragter det oprindelige nam som et tvangsmiddel, der först senere og lokalt (Sælland) blev nam til ejendom (EL 2, 51). Da vi nu imidlertid have sét, at nam oprindelig netop må have givet ejendomsret, bortfalder støtten for Matzens forståelse af hine ord, og hans slutning kan tilegnes til fordel for ordenes naturlige betydning. Dernæst kunne vi ikke indrömme, at ordene i AS § 102, at namtageren får ret til: per subtractionem bonorum adversariorum suorum contumaciam utilitati communi contrariam castigare, tale til fordel for Matzens forståelse. Netop da en civil sag kun kunde eksekveres i form af en straffesag, var det aldeles naturligt at se namtagningen under synspunkt af en revselse, og desuden straffedes debitor jo også, når der toges nam, i det gælden blev forøget. Det »vage udtryk« i AS § 149 forstås da i overensstemmelse med det anførte.

Vi komme dernæst til fr. 1200, SL § 84, på hvilken Matzen lægger den aller störste vægt. Det er nu alt ovfr. s. 171 fremhævet, at disse to lovsteder ikke kunne vise noget om nam i sin oprindelige skikkelse, og i bedste

tilfælde kun kunne udtale, hvad der var ret ved år 1200, for så vidt der måtte være grund til at statuere en afvigelse fra, hvad der efter andre kilder vides om nam, men hertil er der formenlig ikke grund nok, da udtrykkene ikke have den fornødne præcision og derfor må forstås i overensstemmelse med det resultat, som er vundet på grundlag af de andre lovsteder. Som sådant kunne vi altså opstille, at der ikke foreligger tilstrækkelig grund til i følge udtalelserne i SL, AS, JL 2, 102 og EL 2, 51 og den ældre del af 3, 26 at fastslå, at nam har givet andet end, hvad det oprindelig gav: umiddelbar fyldestgörelse eller ejendomsret; först de yngre namsregler i EL 3, 26 og JL 3, 6 (?) vise, at den almindelige tendens til at lægge hindringer i vejen for sagsøgerens adgang til at blive fyldestgjort ved nam, har ladet den oprindelige ejendomsret (altså i løbet af 13. årh.) gå over til at blive en panteret uden adgang for namtageren til at få forholdet bragt til ende. Hvor vidt imidlertid denne regel må opfattes som lokal sællandsk ret, således som Matzen vil, eller om lignende regler have haft gyldighed i de andre lande, kan ikke afgöres på grund af kildernes ufuldstændighed, og det turde være, at Matzen i sin undersøgelse om nam lægger alt for stor vægt på kildernes tavshed[1]). Udtalelserne om nam ere jo i virkeligheden kun få i antal, og vi se endogså, at VL ikke nævner nam med et eneste ord.

Endnu står tilbage at omtale, i hvad omfang namtageren kan tage sagsøgtes gods til ejendom eller pant. Ifølge Matzen gives der efter SL ingen grænse for, hvor meget der kan tages i nam, og han henviser til almindelige udtryk som: fæ, bona ejus, bona qvævis; i følge JL skal der heller ikke være sat nogen grænse, medens namtageren i følge EL 2, 51; 52 kun skulde kunne tage til den skyldige sums beløb[2]). Slutningsudtalelsen i EL

[1]) Panterettens historie s. 52, 56, Ugeskr. f. R. 1869 s. 931, 946—47.
[2]) Se Panterettens historie s. 46—47.

2, 51 er af yngre oprindelse [1]). Dette resultat kan jeg dog ikke samstemme i. Vi så ovenfor s. 169, at sagsøgeren efter islandsk ret, foruden på sit fulde tilgodehavende, havde krav på halvdelen af sagsøgtes gods, som blev til overs ved likvidationen, og dette har utvivlsomt været fælles oprindelig nordisk ret. Den tendens i udviklingen, som gik ud på at indskrænke omfanget af sagsøgerens ret, gjorde sig også gældende på dette punkt. I følge norsk ret havde han kun krav på det dobbelte af sit tilgodehavende [2]), og på lignende måde stillede sagen sig efter dansk ret. I EL 2, 51 hedder det nemlig at namtageren kan »næmæ han til halvæ meræ« (se ovfr. s. 168), hans fordring forøges altså med halvdelen, og hermed stemmer den ældre del af EL 3, 26: »tåler han nam og gör ej ret, da skal han bøde en halv gang mere (halvæ meræ), end han skulde bøde ved förste stævne«. Sagsøgerens fordring (boden) vokser ligeledes herefter med det halve. Fremdeles har JL en herhen hørende bestemmelse. Det hedder i:

JL 3, 6: Men når bondens fæ bliver taget til stavns (d. styresmanden) og vil han ej løse, för end skibet farer bort, da skal han løse med en halv gang mere, end han forud skulde udrede.

Også her møde vi det ominøse: halvanden gang af fordringens beløb. Når den ikke straks vokser til dette beløb, turde grunden søges i de ekstraordinære forhold, hvorunder det her tilstædes at tage bondens gods (der bruges heller ikke det udtryk, at styresmanden tager nam, det hedder kun: takæ hans fæ til stafns). Ledingsskibet er rede til afgang, men ledingsbonden nægter at bringe sine fødevarer og anden bagage ombord. Da der er periculum in mora, får styresmanden ret til at göre sit vitterlige krav gældende ekstraordinært på egen hånd,

[1]) A. st. s. 55.

[2]) Brandt: Den norske retshistorie 2, 385.

uden tingets medhjælp, i det han naturligvis risikerer ransbod, hvis han tager bondens gods med urette. Til gengæld bliver hans krav heller ikke straks øget til det sædvanlige beløb $1\frac{1}{2}$, dette sker först, når bonden ikke falder tilföje, för skibet sejler. Men det, at vi også her under disse særlige forhold finder det fra EL kendte tal $1\frac{1}{2}$ af fordringen, turde vise, at det en tid må have været grundlaget for hele den danske rets bestemmelser om dette forhold, og SLs tavshed kan derfor kun være helt tilfældig. Da nam ifølge EL 2, 51 måtte tage indtil man fik fyldest (til thes han ær haldæn), er det en selvfølge, at man ikke måtte tage til nam udover værdier af indtil $1\frac{1}{2}$ fordringens beløb. Så vidt man kan skönne af JL 3, 6 har denne regel sikkert også holdt sig, da sagsøgte fik en indløsningsret, siden sagsøgeren fik ret til at kræve sig udløst med det gamle beløb af $1\frac{1}{2}$ gange fordringen.

§ 25. (Fortsættelse.) Om nam (fortsættelse).

Ifølge Islandsk ret kan sagsøgeren, som har straffedom over sagsøgte for domróf, kræve det offenliges medvirkning til, at han yderligere får sin ret (goden fører forsædet i den féránsdómr, som nedsættes [1]). På samme kan han i Norge, når han har straffedom over sagsøgte i vitterlig sag, kræve, at tinget og ombudsmanden skal virke med ved den atför, som skal skaffe ham fyldestgörelse [2]). I de danske landslove findes en sådan medvirkning ved nam fra det offenliges (ombudsmandens) side kun i forbigående nævnt i SL § 84 (fr. 1200, AS § 45) og ellers omtalt i EL, og det må være af denne grund,

[1]) Finsen i ordregistret til Grágás s. 604.
[2]) Brandt: Norsk retshistorie 2, 385.

at Matzen [1]) opfatter nam ved ombudsmandens hjælp som et yngre retsinstitut, og tilmed som et oprindelig lokalt sællandsk [2]). Det er dog sikkert at gå for vidt at opstille dette sidste på grundlag af de jyske og til dels de skånske retskilders tavshed. Matzen vil fra sit standpunkt også henvise til, at ombudsmandens nam medførte ejendomsret, medens den privates nam oprindelig kun gav en tvangsret, men da denne påstand er imødegået i § 24, har den ikke mere noget tvingende for vor opfattelse. Den sammenlignende retshistorie vil sikkert kunne begrunde følgende hypotese, som formenlig kan opstilles under hensyn til norsk og islandsk ret på den ene og dansk ret til den anden side: I følge den fælles germanske ret hjalp tinget ikke sagsøgeren videre end til at få debitor fredløs, han kunde så selv tage sig videre ret. Senere fik han ret til tingets hjælp, og denne blev i den islandske og norske ret hans eneste udvej, medens det private nam holdt sig i den danske ret ved siden af nam med tingets, senere med ombudsmandens, hjælp, indtil det lidt efter lidt blev upraktisk på grund af de hindringer, som retsordenen lagde i vejen for dets udøvelse (se § 24), og blev endelig fortrængt af nam med ombudsmandens hjælp.

Udtalelserne om nam med understøttelse af ombudsmanden ere ikke meget klare i EL. Til disse i egenlig forstand kan dog ikke henregnes:

EL 2, 28: »Overalt, hvor bonden [3]) har krav på 40 mark, der har kongen 40 mark, dog således, at kongen hjælper bonden først til, at han får sine bøder (sin ræt)... og siden skal kongen have sine 40 mark.«

Matzen [4]) mener ganske vist under henvisning hertil, at ombudsmandens virksomhed til fordel for den private først kom frem ved 40 marks bøderne, for siden at brede

[1]) Panterettens historie s. 44.
[2]) A. st. 51.
[3]) Nogle håndskr.: bønder.
[4]) Panterettens historie s. 44.

sig til alle tilfælde, hvor der skulde gives bøder til bonden og kongen. Sagen er imidlertid den, at der ikke er tale om nam i egenlig forstand i EL 2, 28. Betydningen af, at en sag var en 40 marks sag, bestod i, at sagsøgte kun ved at betale 40 marks boden kunde undgå at blive fredløs [1]). Betalte han ikke, indtrådte fredløshedens virkninger og dermed opgörelsen af hans bo, hvis overskud konfiskeredes til fordel for kongen. Betydningen af reglen i EL 2, 28 ligger altså i, at den indskærper, at den private går med sit krav forud for kongen, og at denne skal hjælpe ham til, at den fredløses bo bliver gjort op. Men dette er den samme regel, som gælder i andre tilfælde af fredløshed, såsom ved orbodemålene, og reglen om det offenliges medvirkning i disse forhold må, som vi ovfr. have antydet, have været fælles nordisk ret, da denne udskilte sig fra den germanske. Vi kunne derfor ikke med Matzen opfatte EL 2, 28 som en forholdsvis nyere bestemmelse; vi ville, da retten til at tage nam må være en eftervirkning af fredløshedens følger, tvertimod i EL 2, 28 søge en støtte for den oven nævnte hypotese, at sagsøgeren efter dansk ret vel altid har kunnet ty til ombudsmandens (samfundets) hjælp for at få nam taget [2]), men at han også kunde gå på egen hånd.

Fr. 1200 henviser frænderne, når deres ævne til at skaffe sig ret slår fejl, til at søge nostrum auxilium for at få bidrag til ætteboden inddrevet; hvorledes det ellers skal gå til, nævnes ikke, kun må manddraberen ikke skaffe sig den per vim vel alio qvocunqve modo. Dette sidste gengiver SL § 84 med: æi mæth nam ok æi andræ lund, medens det om det förste udtryk kun hedder: mæth kunungs ræt. Hertil svarer hos AS § 45: per exactorem vel jus regium. I disse meget utydelige vendinger forud-

---

[1]) Stemann: Retshistorie s. 615.

[2]) Reglen om den privates prioritet fremfor kongen er i lighed med EL 2, 28 udtalt i 2, 52 (s. 60).

sættes dog som noget vel bekendt, at man kan få statens hjælp til at få sit tilgodehavende ind, og dette kan da ikke antages at ske på anden måde end ved nam, når sagen er drevet så vidt.

Hvad dernæst jysk ret angår, så husker Matzen fejl [1]), når han mener, at udlæg ved ombudsmanden her først omtales i Tors artikler (§ 82, læng. dsk. overs. § 33), ti det nævnes alt i en så gammel retskilde som Slesv. byret § 79 og flere andre ndfr. nævnte byretter. Vi kunne altså sige, at på den tid, da vore landslove udarbejdedes i deres nuværende skikkelse, fandtes nam ved ombudsmandens hjælp som et på alle retsområder brugeligt retsinstitut, og dette taler dog egenlig ikke for, at det skulde være af meget ung oprindelse. Vel får nam og indførsel med fogdens hjælp først et egenligt opsving ved fr. 8. septbr. 1527 og de sig dertil knyttende lovbud [2]). Fr. oplyser selv i sine motiver, at man tidligere, nemlig i den rent katolske tid, plejede at stævne gælds og andre sager »for kirkens dom«. Det var altså ved at ty til kirkens tvangsmidler (band) at sagsøgeren skaffede sig fyldestgörelse hos sagsøgte, og det var herfor der nu skulde skaffes en erstatning. Men denne anvendelse af kirken som eksekverende avtoritet har naturligvis ikke været en oprindelig bestanddel af den danske ret. Den må være blevet til på en tid, da den verdslige magt kun havde ringe avtoritet, og der kan derfor ikke af hint forhold udledes noget om den verdslige magts stilling i samfundet forud for hint tidspunkt.

Som den tid, da kirken snarest har fået sit magtområde udvidet på dette punkt, må man nærmest tænke sig første halvdel af 14. årh., da riget var i fremmedes hænder, og hver gjorde og lod, som han vilde, således som hin tids digter siger i den berömte, gribende klage-

[1]) Ugeskr. f. R. 1869 s. 931, Matzen citerer efter hukommelsen.
[2]) Se ovfr. s. 74.

sang, der begynder: »Geme, plange møsto more, dole rosa Dacia« [1]):

Jam non laudes, sed heu fraudes regnant in te Dacia,
Sed nec gaudes neque audes pugnare pro patria . . .
Non qviescis reqvie, neqve nocte nec die,
Hostibus, fortibus, ictibus, mortibus
Subjaces qvotidie . . . . . .

Regnum, cui dominatur puer, maledicitur.
Qvod divisum desolatur, dolo mox confunditur.
Qvid est in te Dacia, nisi avaritia,
Malitia, fallacia, ambitio, proditio?
Omnis lex expellitur.

Den gang var det borgerlige samfunds avtoritet dybt rystet, og kun kirkens tvangsmidler formåede at skaffe sig respekt. Men det anførte lader sig dog meget godt forene med, at nam ved ombudsmandens hjælp endnu findes almindelig anvendelse på landslovenes tid (13. årh.).

Vi komme nu til vilkåret for, at retten til at tage nam kan indtræde, og da først til:

EL 2, 52 (s. 60—61): 1. »Men sker det så, at han har søgt ham på tre ting, som han har stævnet ham til, og [sagen] bliver skudt til fjærde ting eller tingmænd forelægge ham fjærde ting, kommer han ej da og er ikke syg, da gå dom over ham og kongen [får] sin bod, og kommer han da på næste ting efter og byder lov for, at der ej overgik ham lovlig dom, og lov til bonden for hovedsagen, da se (ɔ: kræve) bonden lovfæstning af ham både for dommen og hovedsagen. Da nævne [man] af tinge gode mænd til at være hos og høre på, at han retter for sig, at han giver lov både for dommen og for hovedsagen. [Sker det] lyse de, som bleve tilnævnte af tinget, ham sagesløs på herredsting. — 2. Men får bonden ikke bøder eller lov, eller fæster han ikke lov på femte ting, da tage ombudsmanden efter den dom, som blev dömt, først bøder ud for bonden og for sig selv (ɔ: kongen) siden. — 3. Men sker det så, at den, hvem hans gods er fradömt, at han intet gods ejer, eller at han bor under [beskyttelse af] den mand, som ombudsmanden ej vil göre imod, eller [at] ombudsmanden handler så ilde, at han tager bestikkelse,

[1]) Scr. rer. Danic. 6, 551.

og står det derfor hen år og dag, således at bonden ej får sin ret, og bonden i forvejen har lyst det på tinge, at hverken gjorde han (sagsøgte) eller ombudsmanden ham nogen ret, har det stået således år og dag, og vil da han, som har søgt hans gods, stævne ham til tings, da dömme 3 mænd på förste ting, om tinget véd at der forhen blev dömt lovlig, og at hin lyste, at han ikke fik nogen ret af ham, hans mandhælg af ham. — 4 [1]). Kommer han næste ting efter og fæster både bøder for mandhælget, 3 mrk. til bonden, fordi hans mandhælg blev taget, og kongen 3 mrk., [og] bonden al sin ret for alt det, han har gjort imod ham, da tage han de tingmænds vidne til, som bleve tilnævnte at være hos. Kan han da få bødet, som sagt er, da lyse de, som bleve tilnævnte, ham sagesløs på det næste ting. — 5 [2]). Men sker det så, at han kommer ej på det næste ting, efter at hans mandhælg blev taget, og fæster bøder, eller det blev lyst, at han kunde ej bøder få, da tage bonden sig selv ret, som har sagsøgt. Er ej gods til, da går det løs på kroppen, når ko ikke findes. Vil han og hans mandhælg tage på landsting, således som ovenfor er sagt, da göre han så.« —

Det har været nødvendigt at anføre hele dette stykke for bedre at kunne underkaste det en kritik. Således som det står, bliver meningen den: at först når ombudsmanden nægter at skaffe sagsøgeren ret, kan sagsøgtes mandhælg tages og sagsøgeren få ret til selv at tage nam på egen hånd, og det er da også væsenlig på EL 2, 52, at Matzen støtter læren om, at ombudsmandens nam er af anden natur end det private [3]). For imidlertid at prøve rigtigheden heraf, må först betingelserne for at kunne tage nam undersøges.

Stemann [4]) har her påstået, at der skulde være erhvervet en virkelig namsdom, der udtrykkelig gik ud på at give den fordringshavende berettigelse til at bemægt-

[1]) Stykket 4 er kun en gentagelse af st. 1 sidste halvdel og genfindes også delvis i EL 2, 51 (s. 58) og 3, 51.

[2]) Stykket 5 genfindes i EL 2, 51 (s. 58): æn varthær sva, at han fæstær ei botær o. s. v.

[3]) Panterettens historie s. 54—55.

[4]) Ugeskr. f. R. 1869, 628.

ige sig en del af skyldnerens gods«. Med rette protesterer Matzen [1]) her imod, men hans indsigelse synes for snæver, han lader påstanden stå ubetinget for Skånes og Jyllands vedkommende, og påviser kun, at retten til at tage nam i følge EL var en følge af mandhælgløsheden.

Se vi nu først på, hvad der i følge SL går forud for, at retten til at tage nam tildömmes sagsøgeren, så finde vi:

SL § 220: »vil han ej betale (sin gæld) og ej give lov derfor, da stævne ham til tings . . . og få dom til at tage hans fæ.«

SL § 225: »farer landbo bort med landgilden og vil ej siden udrede og ej give lov for, da stævne bonden ham til tings . . . og få dom til at tage hans fæ.

SL § 178 (efter forskellige opfordringer uden tings til sine grander om at indhegne deres mark), »da fare hine (granderne), som have sat gærder, til herredsting og få dom til at tage deres fæ.«

SL § 82 og VL 3, 10 (ovfr. s. 116): »Kræver mand jord af anden, da (efter forskellige forelæggelser eller opfordringer) skal bondens ret uddömmes og ligesä kongen hans ret«, eller som det hedder i SL: »bøde bonden 2 øre og kongen 3 mark«.

SL § 72 og VL 3, 4 (ovfr. s. 116): »vil fjærding ej rebe med åtting, da (efter forskellige forelæggelser) bøde [til] hin, der kærer 3 mrk., og kongen 3 mrk. for retløse«.

Sammenligne vi nu disse lovsteder med hverandre, se vi, at aldeles ensartede sager snart synes at ende med en ret for sagsøgeren til at tage nam, snart med en ret til at få bøder udbetalt for retsnægtelse eller retløse. På samme måde JL:

JL 2, 59: Sagsøgte tiltales for ran i en vitterlig bødesag, jfr. fortolkningen ovfr. s. 130: »men er han overhørig og vil ej bøde, da dömmes ham nam at tage efter sit, dog lønlig og ej åbenbart« o. s. v.

JL 2, 69 (ovfr. s. 118): vil den, som tog den lovfældte til sig (efter de sædvanlige forelæggelser), »hverken rette for ham eller skille sig ved ham og hans koster, da skal der af

[1]) Ugeskr. f. R. 1869 s. 914.

tinget dömmes ham (sagsøgeren) ret til at tage nam af den bondes gard« o. s. v.

JL 3, 54: »men vil han hverken bøde eller værge sig, men lader sig søge på tinge med namsdom, da bødes for ingen af disse sager [1]) mindre end 3 mark kongen og 3 mark bonden«.

JL 2, 61: retter sagsøgte ikke for sig inden lovdag »da er han skyldig at rette til bonden ud over det, hvorpå der er gjort krav, 3 mark og lige så til kongen .... og så må man derefter tage nam, om det er lovdelt på tinge«.

Vi finde her på samme måde som i SL, at sagerne, der efter tidligere undersøgelser alle ere af vitterlig karakter, i flæng ende med 3 mrks. bøder (for retløse, ovfr. §§ 18 og 19) eller ret til nam, ja i JL 3, 54 endog med bægge dele. Nu er i følge EL 2, 51 og 52 retten til nam en følge af, at sagsøgtes mandhælg er taget, og i følge EL 2, 51 skal den mandhælgløse for at få sit mandhælg igen bøde 3 mrk. for retløse. Huske vi dernæst fra § 23, at lovsøgning, søgsmål til mandhælgløshed og procedure i vitterlig sag til 3 mrk. for ran eller retløse er et og det samme, vil det herefter også lykkes os at anvise proceduren til nam sin rette plads som parallel hertil og retten til at tage nam sit sted som led i den udvikling, retsvirkningen af ikke at rette for sig i vitterlig sag har gennemgået. Retten til at tage nam er nemlig ikke, som Matzen mener, kun på Sælland en følge af mandhælgløsheden, også efter den øvrige danske ret må den ses under samme synspunkt. Når udtalelserne i JL og SL ikke göre dette, er det kun, fordi retten til at tage nam på den tid, de affattedes i deres nuværende skikkelse, fremstillede sig som den vigtigste følge af mandhælgløsheden.

[1]) I Flensborg hdskr. er: for ængi thesse sak, skrivefejl; der skal stå: sakæ, således som også AM 286 har og meningen kræver det. Ved: sager, må menes dels sagen om bøder og erstatning for den ulovlig brugte hest, dels sagen for overtrædelsen af den vitterlige forpligtelse til enten at rette for sig i hin sag eller fæste lov, som jo også var 3 mrks. sag.

Det er i § 23 søgt påvist, at netop på denne tid må de mest yderlige virkninger heraf i personretlig henseende være forsvundne; det kunde derfor stille sig ganske naturlig, at den dom, som afsagdes i vitterlig sag, kom til at lyde på ret for sagsøgeren til at tage nam [1]), og at kilderne derfor i kraft af principet denominatio fit a potiori fremstille denne dom som en namsdom; men dette har dog ingenlunde været det oprindelige forhold [2]), og retten til at tage nam har lige så lidt i Jylland og Skåne som på Sælland været den eneste retsvirkning af dommen. Samtidig indtrådte de personretlige virkninger af mandhælgløsheden, således som disse til enhver tid vare begrænsede [3]), eller forpligtelsen til at betale 3 mrks.boden, når man vilde undgå disse og namtagningen, i det man naturligvis tillige skulde fyldestgøre sagsøgeren. De virkninger, som altså i Jylland indtrådte med namsdommen, var de i JL 2, 68—71 (ovfr. s. 155) nævnte. Berettigelsen til at slå dette fast, ligger for det første i den historiske sammenhæng mellem nam og de øvrige virkninger af mandhælgløsheden, og dernæst i forholdet i den yngre

[1]) I Matzen: Panterettens historie s. 43, hedder det: »Betingelsen for, at berettigelsen til at anvende nam haves, er, at forpligtelsen er konstateret ved dom«, hvorhos der henvises til de nys anførte lovsteder. Dommen, som i følge teksten blev hjemmel for nam, gav sig dog ikke af med at konstatere forpligtelsen, den konstaterede kun i henhold til de præsterede beviser sagsøgtes mangel på vilje til at rette for sig. Om der på et tidligere punkt skulde være erhvervet dom for forpligtelsens eksistens, beroede, som det er sogt påvist i denne afhandling, på vitterligheden af den skyldgrund, som sagsøgeren påberåbte sig.

[2]) Det kan her bemærkes, at de ældre namsregler i EL 3, 26 s. 99—100 ikke tale om en særlig dom til at tage nam. Det hedder: »gör han ej ret derfor og kommer ej til tings, da tage han nam fra ham«. Retten til at tage nam er altså kun en følge af, at sagsøgtes manglende vilje er blevet konstateret.

[3]) Vi se endnu DL 5. 3. 18, hvori afhændelsesforbudet i JL 2, 68 er optaget, knytte dette til overgåelsen af en nams eller indførselsdom.

ret fra 15.—17. årh., hvorefter de her kombinerede virkninger netop fremtrådte som samlede, se ovfr. § 8.

Vi kunne nu vende tilbage til den ovfr. s. 185 slupne undersøgelse om vilkåret for, at ombudsmanden i følge EL 2, 52 kan tage nam. Jævnfører man det som st. 1. betegnede afsnit af EL 2, 52 med EL 2, 51 (s. 57—58), er der ikke tvivl om, at den dom, som i følge st. 1 fældes efter forelæggelserne og danner grundlag for nam med ombudsmanden, er dom på mandhælget eller de tre mrk. for retløse; i denne henseende må særlig vendingen i st. 2: »men får bonden ikke enten bøder eller lov«, jævnføres med vendingerne af tilsvarende form i de ovfr. s. 186—87 anførte steder af SL og JL. Nu lader imidlertid først st. 3 bonden tage sagsøgtes mandhælg, og da denne dog vel ikke skal tages to gange, kan den ikke være blevet taget ved dommen i st. 1. Denne skulde altså ikke gå ud på nam, men kun på ret for ombudsmanden til at tage nam, medens der skal en ny dom på mandhælget til, inden sagsøgeren selv kan tage nam. Dette resultat strider imidlertid bestemt mod det, som må antages i henhold til den historiske udvikling, hvorefter nam og den capitis diminutio, som foregår ved at sagsøgte mister sit mandhælg, står i nöje forbindelse med hinanden. Det står i strid med den yngre ret og ligeledes med udtalelserne i byretterne om eksekution med fogdens og rådets hjælp. Disse indeholde vel i reglen ikke noget bestemt imod, men deres forbigåelse af ethvert moment, som kunde tale for hint resultat, er dog af betydning jfr. Købh. byret 1294 § 103 og oversættelsen heraf (hos Rosenvinge s. 144 jfr. Købh.s diplomatar. 1, 153) § 105, byret 1443 4 § 1; Skånske byret § 57; Haderslev byret 1292 § 25; Slesvig byret § 79; Flensb. lat. byret c. 1250 § 88 jfr. også Tors artikl. § 82 og dske. overs. § 33. Vel henviser Matzen [1]) til Flensb. byret 1284 § 64 som bevis for,

[1]) Panterettens historie s. 43.

at der, i overensstemmelse med EL 2, 52 1.—3. st., først skal være forsøgt eksekution ved fogdens og bymændenes hjælp, för den private kan komme til at tage nam, men sikkert med urette. Begyndelsen af Flensb. byret 1284 § 64 er kun en omarbejdelse af Slesv. byret § 79. Efter det heraf ovfr. s. 120 anførte stykke, følger en bestemmelse om 40 mrks. bøder for sagsøgte, hvis han gör modstand, og denne findes også i Flensb. byret § 64, men her föjes så et par bestemmelser til, af hvilke den förste lyder:

Flensb. byret 1284 § 64: »Men haver han ej til at gælde med, da er han [dog] lovsøgt og derefter må han tage nam af ham fra det vindue, som vender ud [til gaden] [1]) og ikke ind [til gården].«

Der ligger her i ikke nogen forudsætning om, at der, selv om sagsøgte intet ejer, nødvendigvis skal være forsøgt eksekution ved fogden, for at der kan tages nam privat. Det vilde jo i dette tilfælde kun være en tom formalitet, og sagsøgeren får derfor også kun under henvisning til, at sagsøgte er lovsøgt, anvisning på at tage, hvad sagsøgte tilfældig af og til måtte vise sig at være i besiddelse af, dog med den angivne indskrænkning i adgangen til at tage nam. At derimod lovsøgning må antages foregået forud for, at eksekution ved fogden kunde forsøges, vil fremgå af en jævnføring med Skånske byret § 57, hvor det netop hedder: vil debitor »ej betale, men lader sig lovsøge, da skal fogden sætte vurderingsmænd til at udvurdere bonden sin rette hovedgæld.« —

Til fordel for vor opfattelse kunne vi også henvise til byretternes bestemmelser om adgangen til at få den uvillige skyldner sat i fængsel ved fogdens og rådets hjælp. Denne statsmagtens adgang til at gribe skyldnerens person på sagsøgerens anmodning danner en parallel til dennes ret over skyldnerens person, som ind-

[1]) Den nedertyske oversættelse har: dat tor stratenwert ut sleit

træder ved mandhælgløsheden, lige som ombudsmandens nam en parallel til den privates nam. Lige som derfor efter den her bestridte anskuelse dommen, som berettiger til nam ved ombudsmanden, ikke giver ret til nam for domhaveren selv, i det han skal søge en ny, således skulde man tro, at den dom, som giver ret til at få sagsøgte sat i fængsel, var en ganske særlig dom, som ikke havde noget videre öjemed, men dette er ingenlunde tilfældet. På samme måde som det efter Kbh.s byret 1443 4, 3 for, at sagsøgeren selv skal få sagsøgte, som ikke kan betale, i forvaring, kun kræves, at han er »lovlig forfulgt«, det vil sige, at mandhælgs- eller fordelingsdommen er overgået ham, således hedder det i Riberret 1269 § 60, som er så ren national ret, at end ikke P. Hasse har kunnet finde lybske spor i den:

Si autem infra tertium placitum non persolverit, describitur convictus et omni jure esse privatus et exclusus; .... si autem tunc debitum suum persolvere non curaverit, advocatus et consules liberam habeant potestatem ipsum in prisonio, qvousqve debitum suum persolverit, detinendi.

Den dom, som danner grundlag for gældsfængselet, er altså her den almindelige mandhælgsdom.

Efter det således udviklede må det siges, at den fremstilling, som i EL 2, 52 gives af forholdet mellem ombudsmandens og den privates nam, ikke stemmer med datidens opfattelse heraf, og at dette lovstykke derfor ikke egner sig til at være udgangspunkt for fremstillingen af læren om nam. At dette kan være således, er i og for sig ikke forunderligt, ti vel er EL en samling af ældre lovstykker, men sammenarbejdningen er dog en privatmands værk, og kan det end på forhånd påstås, at hans angivelser om retten må have betydning som förste hånds kilder, så er dog dermed ikke givet, at der ubetinget bör bygges på dem uden kritisk at vurdere dem i sammenligning med de andre retskilder. EL 2, 51 og 52, de to stykker af störst omfang i EL, ere også tit uklare i sammenföjningen af de

ældre stykker, hvoraf de bestå, og indeholde, således som det er påvist ovfr. i anmærkningerne til oversættelsen af en del af EL 2, 52, en stor del gentagelser.

Fjærde Afsnit.

Proceduren i vitterlig sag i dens historiske udvikling i dansk ret.

§ 26. Udviklingens gang.

Ovenfor i 1. afsnit er fremstillet rettergangen i vitterlig sag i den yngre danske ret (15.—17. årh.), i § 15 rettergangen i den ældste ret og i § 16 rettergangen på et mellemtrin. Vi skulle nu påvise sammenhænget mellem de enkelte udviklingsstadier og behandle forskellige spörgsmål, som vel systematisk høre hjemme i det foregående, men af praktiske hensyn indtil videre ere blevne forbigåede.

Det ældste trin i proceduren i vitterlig sag var det (§ 15), hvor hele forhandlingen mellem parterne lige som efter den norske ret foregik uden tings, indtil sagsøgeren mente at kunne konstatere sagsøgtes uvilje til at rette for sig og derfor forfulgte sagen videre til tings som straffe- (3 marks- eller rans-)sag. På det næste trin (§ 16) i udviklingen var tinget hovedsædet for forhandlingen mellem parterne, og sagsøgtes retsstridige vilje ansås nu for konstateret, når han ikke rettede for sig senest på 3. ting efter, at han havde fået varsel. Der er ikke nogen virkelig modsætning mellem disse to måder at behandle sagen på, tvertimod: den sidste har ganske naturlig udviklet sig

af den förste. Om enkelthederne ved denne give retskilderne ikke nogen oplysning, men antage vi, at det lige som efter norsk ret har været nødvendigt, at sagsøgeren henvendte sig til sagsøgte et vist antal (tre) gange med sin opfordring om at rette for sig, för der kunde siges at foreligge et retsbrud (ran), måtte man, når tinget skulde være hovedstedet for forhandlingen og forandringen kun skulde gælde procedurens form, ikke dens væsen, nødvendigvis komme til den procedure, der ovfr. er blevet kaldt det andet udviklingstrin. Formålet kunde ikke nås på anden måde end ved at sprede forhandlingen over flere tingdage. Forudsætningen for, at sagsøgerens krav gentages, er jo. at sagsøgte viser sig uvillig eller dog mindre villig til at rette sig efter det. Er altså dette hans stemning, udebliver han naturligvis efter at have fået varsel om, at sagsøgeren til tinge vil rette sit påkrav til ham for, at de i loven foreskrevne retsvirkninger i vægringstilfælde kunne indtræde. Men udebliver sagsøgte, vil en på samme ting tre gange gentagen opfordring fra sagsøgerens side i virkeligheden ikke have större betydning end en én gang fremsat. Når man derfor ikke ved at henlægge den nedarvede procedure til tinget, vilde göre större brud end nødvendig på den, var der ikke andet for end at lade de gentagne opfordringer fra sagsøgeren til sagsøgte finde sted på et tilsvarende antal på hinanden følgende ting. Hvorledes imidlertid overgangen er sket i det enkelte i de forskellige retsområder, og hvorledes proceduren har været i de forskellige landsdele til samme givne tidspunkt, lader sig på grund af kildernes kortfattethed ikke oplyse. Når vi derfor nu skulde påpege, hvorledes udviklingen på dette punkt og fremdeles har fundet sted i visse dele i landet, er dermed ikke givet, at det forholdt sig aldeles på samme måde i de andre landsdele, eller at de fremhævede udviklingsfaser have haft nogen almengyldig betydning, således at ikke enkelte af dem kunne være forbigåede i visse landsdele.

Ved at gennemføre reformen fra privatforhandling mellem parterne for vidner til forhandling på tinge brød man dog ikke på én gang, selv ikke på dette punkt, fuldstændig med den gamle procedure i vitterlig sag. Man kombinerede til at begynde med bægge fremgangsmåder, og først lidt efter lidt og lokalt faldt den ældre bort. Der findes forudsætninger om, at sagsøgeren, foruden at han skulde erhverve sine forelæggelser til tinge over sagsøgte, tillige udentings skulde rette sit krav til sagsøgte i dennes hjem. Vi se dette af JL 2, 59 (se fortolkningen ovfr. s. 130), af Viborg byret 1440 § 18 og Kolding byret 1452 § 23 (anført ovfr. s. 120), hvorefter sagsøgeren skal stævne sagsøgte tre gange til tings og tre gange besøge hans hus med sine tinghøringer; siden kan han på tinge lovforvinde ham med tinghøringerne. Dette stadium i udviklingen, på hvilket det var nødvendigt, at sagsøgeren selv personlig begav sig til sagsøgtes bolig for at rette en foreløbig opfordring til ham for hver gang, der skulde ske påkrav til tinge, må dog alt tidlig være blevet overvundet, og hvis tilstædeværelsen af bestemmelsen i Viborg og Kolding byretter ikke skyldes en uagtsom overførelse fra ældre kilder, kan reglen tilsidst i hvert fald kun have eksisteret helt lokalt. Sæbys bearbejdelse (1525) af Viborg byret forbigår også helt § 18 og Holstebro bearbejdelsen (1552) ændrer »visitare« (besøge) til »lade søge« [1]), men der er en mulighed for, at ændringen er indtrådt langt tidligere andensteds. Hvis man kan tage Gml. slesv. byret § 69 (se ovfr. s. 119), Flensborg byret § 40, som de lyde (jfr. ovfr. s. 121), så nöjes de med, at sagsøgeren sender tre gange to mænd, som skulle meddele hans krav til sagsøgte. Vi vilde da her næsten have samme standpunkt som findes i fordelingen på Fyn för fr. 30. maj 1573 (ovfr. s. 30), der skete på den måde, at sagsøgeren for hver lovdag skulde sende to mænd, som skulde »vare

[1]) Hjörring byret 1505 § 19 har derimod: skal han søge hans hus.

sagsøgte lover (lovdage?) til«. Kun synes de udsendte mænds henvendelse til sagsøgte efter fordelingen på Fyn at have skiftet indhold. I følge Slesv. byret skulle de udsendte f. eks. nuntiare ei, ut infra qvintum diem recedat a terra, medens de efter fordelingen på Fyn kun skulle advare sagsøgte om lovdagen. Her må de dog ikke forveksles med stævningsmændene og deres advarsel ved stævningen. Denne sker forud for den hele procedure ved to »tingstævner«, medens de to mænd kaldes »lovmænd«, og Slesv. byret kalder også sine mænd testes; på samme måde vedbliver Holstebro byret at kalde mændene »tinghøringer«, skönt de der ikke heller optræde som andet end budde. Vi se altså, at der gennem de trin, som de forskellige nævnte lovsteder repræsentere, viser sig en ganske jævn udvikling sigtende til at udslette sporene af den oprindelige udelukkende udentingsforhandling mellem parterne. Vitterlighedsvidnerne, som oprindelig skulde overvære sagsøgerens krav til sagsøgte, ere efterhånden blevne overbringere af et aldeles betydningsløst bud (advare om lovdagen), som allerede indeholdes i den for sagsøgte forkyndte stævning. — Efter flere af de anførte lovsteder og den fynske fordeling var det dog endnu stadig sagsøgerens egen sag at skaffe dem til veje. Også her i synes der at være indtrådt en forandring. Viborg og Kolding, og derefter Holstebro, byretter kalder hine vidner »tinghøringer«. Men »tinghøringer« hedde efter EL 3, 65 jfr. 67 og 68 mænd, som udnævntes på tinge for som vidner at fungere ved foretagelsen af en eller anden retshandling. I det altså hine byretter bruge ordet tinghøringer om sagsøgerens testes processus legitimi, turde her i sikkert søges en antydning om, at udnævnelsen af vidnerne lokalt var gåt over fra sagsøgeren til tinget.

Med den nu skildrede udvikling for öje vil oprindelsen til den specielt høringsdele kaldte procedure med de seks høringer være let at fatte. Vi så ovenfor af fr. 30. maj 1573, at det var blevet almindeligt på Fyn, at sagsøgte

bestak nogle af sin modparts lovmænd til at udeblive den dag, da fordelingen skulde finde sted og deres nærværelse derfor var nødvendig. Dette gav anledning til, at proceduren fik den omdannelse, som havde skaffet sig udtryk i den jyske høringsdele. På lignende måde har forandringen fundet sted i Jylland. Der har vist sig praktiske ulæmper ved udnævnelsen af tinghøringer for hver tingdag, som jo tilmed udenfor tinget kun havde en i saglig henseende fuldstændig betydningsløs funktion. Besjælet af en overdreven konservativ ånd greb man dog ikke den udvej helt at afskaffe dem, ti man var jo vant til, at de, når proceduren var til ende (i egenskab af testes processus legitimi) skulde udtale, at sagsøgte var blevet lovlig delt. Man nöjedes derfor med at henlægge udnævnelsen af tinghøringerne til den sidste tingdag, da fordelingen skulde ske; så kunde man være vis på at have dem alle tilstæde, så de kunne afgive deres kendelse: »Efterdi N. N. er lovlig forfulgt og vil hverken sætte (slutte forlig) eller rette for sig, da mæle vi ham nu lovlig for disse sager delt at være«. Berettigelsen til, således som her er gjort, at betragte høringer og tinghøringer som et og det samme haves i Kolding byret 1452 § 23. hvor det hedder: »thre tidæ skal han søgæ hans hus meth hans tinghøringæ, och therefter skal han laghsøgæ hanum pa tinge meth the same høringæ«. Endvidere Hjörring byret 1505 § 19, der sætter: høring, hvor kilden (Viborg byret § 18) har: tinghøring. Her bruges altså høringer og tinghøringer i flæng, og høringer er heller ikke andet end en afsleben form af det andet ord. Vi finde da også, at de tinghøringer, som af tinge udmældes til at være hos, når en mand gav tyltered på sin lovhævd på en ejendom, i 14.—17 årh. aldeles almindelig kaldes »lovhævdshøringer«[1]) eller »lovhævdshøringsmænd«[2]), og

[1]) Nielsen: Jyske tingsvidner s. 37, o. s. v.
[2]) A. st. s. 22, o. s. v.

at de tinghøringer, som på samme måde skulde være hos, når en tyltered ellers blev aflagt, simpelthen kaldes »lovshøringer« [1]).

Hertil kommer endelig en udtalelse af Eckenberger [2]), som sætter den antagne udvikling uden for enhver tvivl. Han oplyser nemlig, at man på hans tid i Sønderjylland endnu befandt sig på et overgangstrin. Sagsøgeren kunde vælge, om han vilde have høringerne udnævnte på én gang sidste tingdag, eller på hver tingdag kræve to høringer til at vidne (»to tügen«) om hans forfølgning. I sidste tilfælde trådte høringerne den sidste tingdag frem i hold på to ad gangen og hvert hold vidnede så om forfølgningen på sin lovdag.

På grund af den form, som høringernes erklæring have, kunde det nu måske se ud, som om der ved henlæggelsen af deres udnævnelse til den sidste dag havde fundet en hævning af deres funktion sted, således at dennes betydning ikke mere bestod i at være en tom formalitet, i det høringerne nu som en slags nævninger, om end uden eds aflæggelse, skulde afgive skön over procedurens lovmedholdelighed. Det skal nu heller ikke nægtes, at der her er spirer tilstæde, hvoraf der kunde have udviklet sig en friere stilling for høringernes funktion, og navnlig synes det rimeligt, at høringerne under gunstige forhold kunde have gået over til at blive nævninger, men den gænge fik udviklingen ikke. Vel gjordes der fra høringers side af og til forsøg på at hævde sig en overlegen stilling over parternes procedure, men landstinget viste ubarmhjærtig slige overgreb tilbage og konstaterede hver gang, at det kun tilkom fogden at skönne over parternes procedure; var sagen fra sagsøgerens side ført rigtig og rettede sagsøgte ikke for sig, erkendte

---

[1]) Samling 1595—1604, s. 123, 293; Molbechs Glossarium 1, 502—3; Nielsen a. st. s. 23.

[2]) Staatsbürg. mag. 6, 614.

fogden dette ved at opnævne høringerne; disse havde så kun at udtale fordelingen over sagsøgte. Herom oplyse:

Viborg landstingsdom 1584 [1]): Høringerne havde ikke villet dele Gerild bymænd for skovhugst, fordi det ikke var bevist for dem, at man havde sét hine mænd hugge i skoven. Sagsøgeren svarede, at da herredsfogden havde ansét tiltalen til hine mænd og opnævnt høringer, havde disse burdet lovsøgt dem. Dom: »Epterdi samme byemend for forskrefne skoufhug til tingie med høringsdiele louglig tiltalid och forfult var, och herridsfogden hafver opnefvent høring, at de samme byemend skulle diele, och de dog det icke giort eller udrette ville och ei [h]eller deris 3 mrk. udlegge, sammeledis icke [h]eller beviser dennem for fougden sig at hafve bødet udi rette, om de var plictige at dielle eller icke, eptersom de sielfver beretter, formiente samme mend til forskrefne tiltale borde kvit at vere, och lat dennem af fogden enten blifve fraadømpt eller tildømpt at diele, epterdi der formientes i sagen tvifvil at vere, meden dennem derudi sielf dom tiltagen och, efter som de sielfver bekient hafver, forskrefne mend for samme tiltale fri hiemblit, endog det icke var deris dom, meden fogden hagde bort der om at kiende, om det ellers hagde verrit sat for hannem udi rette, daa hafver de dermed giort uret«.

Viborg landstingdom 1589 [2]): »Efterdi same gield var vitterlig oc C. Lavritsen dog icke ville udlegge de 4 daller, der kunde giøre fuld, oc fogden for di haver opnefvent høring ofver hannem och dend ene høring hafver dielt oc C. Persen och medbrødre de fem høring dog hafver gangit tiende af tinget och icke ville giøre lougen fuld, daa vide vi icke andet der om at sige, end de jue dermed hafver giort uret och bør hver deris 3 mrk. at bøde.«

Dom uden år [3]): »En dom, at høring bør icke at diele med vilkor, och derfor ere de feld til landsting«.

---

[1]) Domsaml. i Dske. kane. arkiv, nr. 190.

[2]) Domsaml. a. st. nr. 256.

[3]) Domsamling a. st. nr. 142. Denne dom er måske kun et kort resumé af den Viborg landstingsdom 1583, der opfores som nr. 229: Høringerne tiltaltes, fordi de havde delt sagsøgeren efter et stykke løst papir, der var indsyet i en bog, men ikke var fæstet til perga-

Det er herefter klart, at udnævnelsen af høringerne var et processuelt sét betydningsløst skridt; hvad de havde at göre, var kun at udtale, hvad fogden alt havde sagt, i det han udnævnte dem. I det altså de oprindelige vitterlighedsvidner gradvis ere gåede over til at blive høringer, hvis udnævnelse var en unyttig og tom formalitet, er berettigelsen givet til, som gjort i § 1, at betegne dem som et rudimentært organ på vitterlighedsprocessens legeme. De kunde lige så godt helt være strøgne, og denne vej er man også gåt på sællandsk og skånsk retsområde, i det man der lod fogden selv udtale fordelingskendelsen; ligeledes faldt udnævnelsen af høringer bort i det mindste et sted på jysk retsområde, nemlig i Ribe [1]). De kildesteder, ved hvis hjælp udviklingsgangen i vitterlighedsproceduren ovenfor er blevet belyst, ere udelukkende hentede fra jysk-fynsk retsområde, derimod tie kilderne [2]) næsten fuldstændig om, hvorledes det er gåt til på det sællandsk-skånske i tiden mellem landslovenes ret og tilblivelsen af fordelingen således, som den forefindes i begyndelsen af det 17. årh., og udviklingens enkeltheder kan derfor ikke belyses.

Foruden i den angivne henseende er der i tidens løb i vitterlighedsproceduren blevet indført en ændring med hensyn til indholdet af de processuelle skridt, som sagsøgeren skulde foretage overfor sagsøgte. Oprindelig var der tale

---

mentet eller kom overens med bogens papir, og tilmed delt ham med vilkår og ikke endelig. Dom: »... daa viste vi os icke samme stycke och skrift at anse ej [h]eller Mats skrifver efter det skreft plichtig at vere nogen penning at utgifve, och epterdi forskrefne høring (endog her fandis udi forskrefne sag tvivil) efter slig unoiachtig skrift, foer end de dennem derom for fogden hafver bodet sig i rette, om at hafve dielt och i saa maade samme unoiachtige skrift alleniste anset och plutzeligen der efter dielte Mats skrifver, daa hafver de dermed giort uret och Mats skrifver af samme diele kvit at vere«.

[1]) Muligvis også: Sønderjylland, se ovfr. s. 71 jfr. s. 197.

[2]) Se Lålands vilkår 1446 § 1.

om en ligefrem opfordring til, et krav på at rette for sig, og dette standpunkt iagttages endnu i fr. 8. septbr. 1527: »når nogen haver tiltale til den anden for gæld, da skal han först æske tre ting til herredsting og lade hannem tingstævne« o. s. v., selv om det sagtens er rimeligt, at man allerede tidligere hist og her havde opgivet at fremsætte formelige opfordringer. Dette var nemlig reglen fra slutningen af det 16. årh. af, idet man den gang kun meddelte offenlig, at nu var der gåt så og så mange ting uden at sagsøgte havde rettet for sig. Når dette var gentaget det bestemte antal ting, kunde fordelingen fås udtalt enten af høringerne eller fogden. En sådan forandring i formerne måtte falde aldeles af sig selv, da det jo dog måtte blive klart, at disse stadige opfordringer til en regelmæssig ikke tilstedeværende modpart i virkeligheden vare betydninsløse som sådanne [1]).

Efter den ældste ret gik sagen, når sagsøgte ved den udentingsforhandling mente at have skaffet sig bevis for sagsøgtes mangel på god vilje til at rette for sig, til tingets pådömmelse som bøde[rans]sag. Da senere den udentingsforhandling blev afløst af en procedure på 3 på hinanden følgende ting, kunde dette ikke medføre nogen forandring i reglerne om den måde, hvorpå sagen derefter skulde behandles. Den måtte derfor nu på ny indstævnes til et 4. ting for at de, for ikke at have rettet for sig i henhold til de på de foregående ting fremsatte opfordringer, forfaldne bøder kunde idömmes og de øvrige retsvirkninger af ikke at have rettet for sig kunde indtræde. Vi se derfor også, at det i 16. og 17. årh. er en stående regel, at fordelingen sluttes på 4. ting. På dette udmæltes høringerne, hvor disse vare i brug, og på dette afgav fogden sin fordelingskendelse, hvor det var ham, der udtalte for-

[1]) I norsk ret gik man den vej. at lade de to opfordringer falde bort, og nöjedes med én, Brandt: Retshistorie 2, 298.

delingen over sagsøgte. Der er derfor ikke nogen uoverensstemmelse mellem de ovfr. s. 115—16 anførte lovsteder, af hvilke nogle (SL og visse steder af VL) kun omtale 3 ting som brugelige i proceduren i vitterlig sag, medens andre (EL og VL 3, 10) taler om, at der endnu lægges sagsøgte et fjærde for. Herved er der ikke tænkt på en yderligere fjærde opfordring om at rette for sig, de pågældende lovsteder tale ikke heller om en bøde for 4. ting således som for de 3 første. På 4. ting »skal bondens ret uddömmes og lige så kongen hans ret«, det vil sige, at på 4 ting idömmes sagsøgte bøderne for ikke at have rettet for sig. Når hine lovsteder derfor tale om, at der forelægges sagsøgte et 4. ting, have de kun regnet det afsluttende ting, det på hvilket rans(retløse)dommen skal afsiges, med til forelæggelserne, hvad der ikke er til at undres over, da den forskellige oprindelse til de til procedurens afslutning nødvendige 4 ting naturligvis i tidens løb glæmtes eller i hvert tilfælde ikke stod klart for den almindelige bevidsthed. En følge heraf blev det, at man i yngre tid f. eks. i Halland, henlagde hele saggivelsen til 4. ting (ovfr. s. 40) og en lignende regel gjaldt sikkert også i Skåne og Sælland. Det oprindelige forhold var naturligvis, at saggivelse fandt sted til hvert af de tre første ting til at rette for sig for hovedgælden, medens saggivelse, fordi hovedgælden ikke var blevet erlagt, i forbindelse med fordelingen fandt sted på 4. ting, og på dette punkt befandt proceduren sig endnu i 16. årh. i Jylland (ovfr. s. 26). Men også her simplificerede man dette og henlagde saggivelsen fra de to første ting til 3. ting. Forelæggelsen af tingdage udartede således fra at have en virkelig betydning til kun at blive udsættelser af proceduren og lige som udnævnelsen af høringer blev tingdagsforelæggelsen til sidst kun en tom formalitet, et rudiment, hvis betydning bliver uforståelig, når man ikke sér det i belysning af sin udvikling og ikke i det sér et retsinstitut,

som efter forskellige omdannelser til sidst overlevede sig selv. [1])

Om den organiske sammenhæng mellem virkningerne i ældre og nyere tid af ikke at rette for sig i vitterlig sag er der her ikke meget at tilföje. Ved at gennemlæse de pågældende §§ i det foregående vil man sé den nöje forbindelse mellem dem. Kun skal der göres opmærksom på, at de i tidligere tid gældende bøder for ikke at rette for sig til 1. og 2. ting senere faldt bort, og at bøderne for oversiddelse af 3. ting i yngre tid altid var 3 mrk. til bonden og 3 mrk. til kongen, hvad der naturligvis er en støtte for det resultat, hvor til vi nåede s. 139 ovfr.

—

§ 27. (Fortsættelse). Fordeling og æskning.

I forbindelse med undersøgelsen i forrige § bör her indes om, at der ved siden af den procedure i vitterlig

[1]) För DL blev tingdagsforelæggelsen kun anvendt under vitterlighedsproceduren. Denne slap med nogle få forandringer ind i DL (se ovfr. tillæg til 1. afsn.), og særlig synes man for dens vedkommende at have givet slip på den nedarvede forelæggelse af ting- eller lovdage. Man formåede dog ikke helt at frigöre sig for den, og dette forhold er et mærkeligt eksempel på den i denne afhandling oftere fremhævede sejhed, hvormed nedarvede retsinstituter kunne hævde sin eksistens under lovgivningsmagtens omdannende virksomhed. Lovdagsforelæggelsen fik som en simpel udsættelse af den almindelige procedure plads i DL 1. 4. 30, der indeholder den absurde regel, at selv om indstævnte ikke har lovligt forfald, kan sagen, når han udebliver, ikke pådömmes, för det er blevet forsøgt, om ikke en udsættelse af proceduren en kort tid kunde bevæge ham til godhedsfuldt at give mode. Brorson bemærker rigtignok: »grunden til bestemmelsen er klar: lovgiveren vilde ikke tillade, at nogen uhørt skulde dömmes« (Fortolkning af lovens 1. bog 1, 260), men dette öjemed fyldestgöres til fulde ved stævningen og apellen. Der

sag, som fra det 15. årh. af bærer navn af fordeling, findes omtrent fra samme tid af en anden procedure, ligeledes i vitterlig sag, som kaldes æskning. Af fremstillingerne af disse retsinstituter henholdsvis i 1. og 2. afsn. vil man have lagt mærke til, at forskellen mellem dem ikke var stor. Den kom særlig frem ved, at fordelingen i tidens løb ikke mere kunde anvendes på adelsmænd, medens æskning blev den måde, hvorpå man skulde sagsøge en adelig i vitterlig sag[1]). Endelig medførte æskning ingen indskrænkning i den forfulgtes processuelle habilitet[2]), medens han lige så lidt, som når han var fordelt, var i stand til at afhænde sin ejendom.

Skönt vi ikke ere i stand til at påvise, til hvad tidspunkt proceduren med æskning er opstået, eller til her at föje noget yderligere til det, som ovfr. § 12 er sagt om de sager, i hvilke æskningen må antages först at have fundet anvendelse, så må det dog kunne påstås, at æskningsproceduren ikke kan være andet end en af tilfældige omstændigheder fremkaldt forgrening af den ældre almindelige og nationale procedure i vitterlig sag, og dette vilde også stemme med, at æskningen i hele sin konstruktion viser sig som en parallel til fordelingen, lige som det også kan forekomme, at æskningen betegnes som en fordeling[3]). Det vil derfor også være muligt at behandle det spörgsmål, som skal undersøges i næste §, fuldstændig under ét for æskning og fordeling.

---

vil ikke kunne påvises anden grund til bestemmelsens tilværen i DL end traditionens magt, og den blev da også som unyttig hævet, om end först over 100 år senere, ved fr. 3. juni 1796 § 1.

[1]) Se ovfr. § 12.

[2]) Se ovfr. § 13.

[3]) Viborg landstingsdom 1582 (ndfr. s. 207): »och dog diele och eskening er gangen«.

§ 28. Om årsagen til, at vitterlighedsproceduren holdt sig i dansk ret.

Fra fremstillingen i dette afsnit er hidtil blevet udskudt forklaringen af, hvorledes det kunde gå til, at proceduren i vitterlig sag kunde holde sig så overordenlig længe i Danmark, medens den i Norge temmelig tidlig faldt sammen med proceduren i uvitterlig sag. Her var nemlig vitterlighedsproceduren alt på den tid, da de norske retsbøger redigeredes i sin nuværende form, blevet gjort væsenlig betydningsløs, i det sagsøgte på sagsøgerens henvendelse kunde undskylde sig med ukyndighed om, hvad der måtte være lov og ret om hans og modpartens mellemværende. Sagen gik så som en almindelig uvitterlig sag til tinget, der tog den under pådömmelse i sin helhed. Hermed havde man brudt med principet for proceduren, for hvilken det jo var en forudsætning, at hver mand kendte loven, og at sagsøgte derfor under risiko af ransstraf selv var i stand til, på grundlag af sagsøgerens bevisligheder, at skönne om sin forpligtelse eller ikkeforpligtelse til at rette sig efter hans krav. I Danmark hjalp man sig på anden måde ud over den vanskelighed, som de mere sammensatte samfundsforhold lagde i vejen for vitterlighedsproceduren i den nedarvede skikkelse, nemlig at retskundskab mindre og mindre blev hver mands ejendom.

Vi have ovenfor set, at man, når der var uenighed mellem sagsøgte og sagsøgeren om, hvor vidt en sag var vitterlig eller ikke, måtte følge den udvej at lade sagsøgeren konstatere sagsøgtes uvilje til at rette for sig og derpå anlægge sagen som ranssag på tinget på sædvanlig måde. Fik sagsøgte medhold blev sagen afvist og måtte så anlægges på ny i formerne for vitterlig sag; gav tinget sagsøgeren ret, blev ransboden idömt sagsøgte. Herefter løb sagsøgte altså altid en risiko ved at nægte

at rette for sig; han kunde ikke få vitterligheds spörgsmålet afgjort, inden han bestemte sig for at efterkomme eller afslå sagsøgerens krav. Medens man i Norge som anført kom over denne vanskelighed ad en omvej ved at lade sagsøgte afgöre, om han vilde udsætte sig for ransboden eller få denne til i alle tilfælde at falde bort på grund af hans foregivne retsukyndighed, ryddede man den i Danmark af vejen ved at lade sagsøgte få adgang til præliminariter at få vitterlighedsspörgsmålet afgjort ved en kendelse. Dette muliggjordes ved at udentingsforhandlingen mellem parterne blev henlagt til tinget eller dog kombineret med en forhandling til tinge på tre tingdage (jfr. § 26). Herved lod det sig göre, at sagsøgte kunde møde på én af de 3—4 tingdage med sine bevisligheder og indsigelser og forlange en kendelse af tinget for, at han skulde rette sig efter sagsøgerens krav som et vitterligt. Nogle Domme ville anskueliggöre forholdet:

Dom af Kær herredsting 1545 [1]): fogden til Hundslund kloster tiltalte med høringsdele præsten i Vadum Jens Olsen for skyld og landgilde af Vadum kirke og præstegård, som tilforn hørte til klosteret. Denne i rette lagde et af lænsmanden på Ålborghus, hospitalsforstanderen i Ålborg, mester Morten Heggelund, præst i Ålborg, og Karl Skotte udstædt brev om, at de vare hos i Ålborg i Kristen Persen, borgemesters gård, og hørte, at Jens Olsen beklagede sig for kongen over, at G. Gyldenstierne ärlig imod ordinans og skik tvang ham penge af af kirken i Vadum til Hundslund kloster; da forbød hans nåde J. Olsen at give hine penge eller andet til Hundslund kloster. Dom: J. Olsen bör være kvit for dele, så længe samme gode mænds brev står ved magt.

Af KRD 1590 (Udvalg 4, 236): O. Daa havde tiltale til Frans skrivers arvinger og indledede høringsdele. Inden fordelingen sluttedes, bød de sagsøgte sig i rette og »vilde vide sin beskyldning og lide dom, ti de vilde ikke have høring mælt over sig«. Byfogden opsatte sagen i 14 dage til 18. avg., sagsøgte i rette lagde indlæg og sagen optoges til dom til 1. sept. Da sagsøgte nu lod møde ved fuld-

[1]) Topogr. saml. på papir Vadum nr. 1.

mægtig, uden at deres segl fandtes under fuldmagten, kendte fogden den unöjagtig og stædte samme dag høringer over de sagsøgte. Disse stævnede byfogden til landstinget, da fordelingen skulde stadfæstes der, men da de havde forsömt at stævne O. Daas medarvinger, gik der 25. oktbr. delsvidne over dem der. O. Daa tog nu rigens lovdagsbreve, og sagsøgte genbrev, i det de mente, »at sadant er dennem ikke lovligen overbevist«. Rigens kansler opsatte sagen i 6 uger, for at den kunde stævnes til landsting igen, og der pådömmes: 1. om byfogden med rette havde underkendt fuldmagten. 2. da landstingsdelsbrevet kun lød: »al den stund fordelsmålet, som til bytinget er udgivet, stander ved magt«, om bytingsdelsbrevet er lovlig stædt. 3. om byfogden ikke havde været pligtig »endeligen at dömme udi hovedsagen«, fordi han to gange havde tiltaget sig dom för delsbrevet udgik.

Dom af Bjærre herredsting 1561 (Udvalg 3, 295): herredsfogden kunde ikke finde O. S. kvit for høringsdele (for sårbøder) . . . efterdi han ikke selv benejed eller afsagde, at han jo havde gjort C. A. samme sår og skade (O. S. påstod, at han var blevet overfaldet, og at han var uskyldig i, at C. A. rev sig på hans hellebarde). KRD 1561 stadfæstede den til herredsting og landsting stædte fordeling.

Dom af Hald herredsting (Randers amt) 1570 mandag efter Olai regis[1]): J. Ulvstands foged begærede æskning beskrevet, da han på 3 ting og i dag det 4. havde æsket »fult och fyleste« af Lave Broks arvinger for al den forhindrelse, og forsömmelse, som han havde haft for sin anpart af det brokorn, som plejer at udgives af Allingå bro. Han beviste, at han havde givet varsel for æskningen, men i rette lagde i øvrigt kun bevis for sin adkomst. Sagsøgte lod tilbyde fyllest, hvis sagsøgeren vilde bevise, at de havde begået nogen forsömmelse. Dom: Ikke ved jeg nogen æskning eller forfølgning at unde sagsøgeren på Lave Broks arvinger inden så længe, han kommer med andre breve eller bevisning end som udi [rette] tilstæde er.

KRD 1590 (Udvalg 4, 151): Vejle bytingsdom 1588 finder »H. Vind til høringer over Las købmand for den sag, han hannem givet havde«, og efter den dom får han delsbreve over ham.

---

[1]) Blandt de af kancelliråd Olsens bo til Gehejmearkivet erhvervede dokumenter.

KRD 1557 (Udvalg 2, 163): Sagen E. Bilde contra Sofie Lykke (anført ovfr. s. 92). Sagsøgte vilde have dom, men alle instanser formente, at sagsøgeren burde »nyde sit tingsvidne i den sag« og have sin æskning over hende.

Viborg landstingsdom 1582 [1]: »Efterdi det findis, Kr. Skiel at hafve hus, jord och eigendom i pant for samme pendinge och findis bag paa skrefven paa brefvit nogit af hovidsummen udi atskillig maader at vere betalt, saa der med findis i tvifvil, hvad och hvor møggit hofvidsummen sig nu forstrecker, och dog diele och eskening er gangen, før end det ved dom er adskielt, hur møgit hofvidsummen bør at vere med rette; disligeste efterdi kong Eriks handfestening eblant andet medfører, ingen at maa komme til rigens forfølling, før end sagen blifver endelige[n] forklarit och ved dom adskielt til verneting, om der nogen tvifvel udi findis, och efterdi der icke findis nogen dom Kr. Skiel och N. Villemsen til N. V.s verneting at vere emellem gangit, vide vi icke nu eskening ofver hannem at stede för, end Kr. Skiel och [N. Villemsen] til Holstedbrof byeting formiddelst dom blifver adskielt«.

KRRD 1596 (Samling 1595—1604 s. 108): En æskning på grundlag af et løst sendebrev annulleres efter sagsøgtes påstand af KRR, fordi der intet hovedbrev fandtes.

KRD 1601 (a. st. 328): Sagsøgeren havde til Nykøbing byting fået æskning efter et regnskabsregister; sagsøgte gör nu for rigens kansler gældende, at registret kun var et løst register, og opnår udsættelse for at kunne appellere æskningen til Lålandsfar landsting og der få påkendt, »om derefter (ɔ: efter registreret) kan æskes eller ikke«.

KRD 1602 (a. st. 369): Herredsfogden i Albo herred i Skåne havde fundet sagsøgeren fra æskning over sagsøgte, fordi han æskede i henhold til et notarialinstrument, som sagsøgeren vilde have betragtet som tingsvidne, skönt sagsøgte ikke havde fået varsel til dets optagelse. Kendelsen stadfæstedes af landsting og kongen og rigens råd.

De her refererede domme skrive sig ganske vist fra en forholdsvis sén tid, men domme af den art fra en tidligere ville næppe være til at opdrive, simpelthen fordi man den gang, da skrift kun anvendtes til de vigtigste

[1]) Domsamling i Dske. kancellis arkiv, nr. 188.

dokumenter, næppe har taget den slags kendelser beskrevet. Dog kan der næppe være tvivl om, at dommene ere udtryk for en praksis, som er af langt ældre datum end dommenes. Disse vise nu, og det gjaldt i lige grad for æskning og for fordeling, at sagsøgte havde den frieste adgang til at få vitterlighedsspörgsmålet taget under påkendelse både för forfølgningen sluttedes til 1. instans, og, efter at dette var sket, under den fortsatte forfølgning til landsting, som var vilkaret for erhvervelsen af rigens lovdagsbreve, ja end også under forfølgningen for rigens kansler, idet han dog i dette tilfælde måtte tage genbrev. Sagen afgjordes så under den form, at dele eller æskning nægtedes eller stædtes, sagsøgte frifindes for dele eller sagsøgeren skal nyde sine beviser (og få sin forfølgning sluttet), alt efter det bevis den ene eller den anden part kunde føre tilstæde. Derimod indlod dommeren sig ikke på at afgöre, hvad der da ellers måtte være ret i den sag mellem parterne. Dette blev at afgöre under en særlig sag.

På den angivne måde lykkedes det altså at redde vitterlighedsproceduren på det gamle grundlag: ransstraf for den, som ikke rettede for sig i vitterlig sag. Men de læmpelser og tilpasninger, som bleve nødvendige for at opretholde det nedarvede princip under de mægtig forandrede samfundsforhold, havde rigtignok meddelt proceduren en grundskade: den var bleven overordenlig langsom. Fra at være et hurtig virkende retsmiddel, var det blevet et langsomt, hvis kraft först viste sig efter ugers forløb. Endelig var det uheldigt, at udviklingen ikke havde fåt udslettet de virkninger med hensyn til den forfulgtes personlige retssfære, som den tilendebragte forfølgning førte med sig, og det var sagtens med alt dette for öje, at Kristiern I helt vilde afskaffe vittterlighedsproceduren, se ovfr. s. 67. Dette mislykkedes dog, proceduren holdt sig om end med væsenlige indskrænkninger i anvendelsen og gik endog, som vi have sét, over i Kristian V.s danske lov.

§ 29. Om forfølgningen med rigens ret og dele.

Under titlen: »om rigens ret og dele« har Rosenvinge skrevet en afhandling om låseforfølgningen og forfølgningen til eksekution med rigens ret og dele[1]). Det er kun denne sidste, som vedkommer os her. Rosenvinge har a. st. samlet retskilderne om denne forfølgning, nemlig recensionerne af den fr., som muligvis er fra mars 1251, [2]) fr. 19. mars og 29. juli 1282, samt nogle private fremstillinger af forfølgningen særlig den såkaldte »instruks at forfølge rigens dele« [3]) fra midten af 16. årh., der er kilden til fr. om rigens ret og dele 10. decbr. 1621.

Til fremgangsmåden hørte efter den ældste kilde, fr. 1251 § 13, Kristoffer I.s fr. § 4, at man hos kongen skulde erhverve 3 breve til sagsøgte. Rettede han så ikke for sig, sluttedes forfølgningen med de dertil knyttede virkninger. I følge fr. 19. mars 1282 § 3 og 29. juli 1282 § 4 er det blevet nødvendigt at have 4 breve, og på første sted gives tillige nærmere oplysninger om brevene, som vise, at disse vare af samme art, som de i den omtalte »Instruks o. s. v.« meddelte formularer fra 16. årh. [4]) Sagsøgte fik pålæg af kongen om at rette for sig inden 15, 10 og 5 dage og i 4. brev pålæg om at rette for sig straks (i yngre tid kaldet: straksbrev). Gjorde han ikke dette, udgik brev (i yngre tid kaldet: ridemændsbrev eller ridebrev) til skellige mænd af kongens gård om at göre udlæg af hans løsøre (bolpendinge). De første 4 breve, som i yngre kilder kaldes »lovdagsbreve«, måtte i følge

---

[1]) Vidensk. selsk. skr. 5. ræk. hist.-philos. afdel. 1. bd. og særskilt. Her anført efter særtrykket.

[2]) De ere senere samlede fuldstændigere i årsber. fra Geh.ark. 5. bd.

[3]) Den ældre fremstilling, som Rosenvinge meddeler a. st. 32—34, indeholder intet særligt.

[4]) En jævnføring mellem disse og de ndfr. meddelte breve vil vise, at de første ere oversatte fra latin, se s. 210 anm., dog med tilföjelse af enkelte ord.

»Instruks o. s. v.« ikke læses, för der efter det sidst læste brev var gå henholdsvis de 15, 10 eller 5 dage. Der kan næppe være tvivl om, at dette altid har været ret; derimod synes det mindre afgjort, at brevene alt i det 13. årh. skulde læses til tinge, for at læsningen kunde medføre retsvirkning. [1]) Rosenvinge kender ikke, som det synes, formularen for lovdagsbrevene for den ældre tid, og da lovdagsbreve desuden synes at være meget sjældne (i Gehejmarkivet har jeg ingen kunnet finde, og Rosenvinge [2]) synes også at have ladet søge der) skal her efter originale breve i det svenske rigsarkiv meddeles formularerne som Valdemar atterdag betjænte sig af:

1.

4. Juli 1374. Femten dages brev. Kullberg[3]) no. 1083.

W[aldemarus] dei gracia Danorum, Sclavorum, Gothorumqve rex Scaniam inhabitantibus salutem et graciam [4]). Mandamus heredibus domini Joseph Niclesson, condam archidiaconi Lundensis, [apud vos] [5]), ut pecuniam, in qva fabrice ecclesie Lundensis tenebatur obligatus, pro ut per apertas litteras suas plenius patet, infra xv dies solvant et exponant, qvia terminus solucionis debitus sit elapsus. Datum Nyborgh anno domini lxx qvarto feria tercia infra octavam apostolorum Petri et Pavli, nostro sub sigillo, teste justiciario [6]) nostro Gozscalco Hemingsson.

2.

31. maj 1375. Ti dages brev.[7]) Kullberg no. 1153.

W[aldemarus] ect. (som femten dages brevet). Secundo mandamus heredibus domini Joseph Niclesson, qvondam

---

[1]) Se formularen i Valdemar IV's straksbrev ndfr. s. 211: statim visis litteris.

[2]) Om rigens ret og dele, Kbh. 1848 s. 27 anm.

[3]) Svenska riksarkivets pergamentsbref, I Stokh. 1866.

[4]) Formularen i »Instruks o. s. v.« lyder: hilse eder, som bygge og bo udi N., kærligen med gud og vor nåde.

[5]) Således i de følgende lovdagsbreve og i et 15 dages brev fra 1366 (Kullberg nr. 744). »Instruks o. s. v.« har: Vi byde hos eder nu förste sinde os elskelige N. o. s. v.

[6]) Orig.: judiciario.

[7]) Et ti dages brev fra en forfølgning under kong Erik af Pommern

archidiaconi Lundensis, apud vos, ut pecuniam, in qva idem dominus Joseph fabrice Lundensis ecclesie per litteras suas apertas obligatus tenebatur, infra x dies solvant et exponant precipue, qvia terminus solvendi debitus sit elapsus. Datum Swineborgh anno lxxv die ascensionis dei etc.

3.

7. oktbr. 1375. Fem dages brev. Kullberg no. 1180.

W[aldemarus] etc. (som femten dages brevet). Tercio mandamus heredibus domini Joseph Niclesson etc. (som fem dages brevet[1]), ut pecuniam etc. (som a. st.) infra v dies solvant etc. (som a. st.). Datum Lundis anno lxxv dominica proxima ante Dyonisii, teste Gotiskalco Hæmingxson, justiciario nostro.

4.

8. novbr. 1375. Straksbrev[1]). Kullberg no. 1183.

W[aldemarus] etc. (som femten dages brevet). Qvarto ex superabundanti mandamus heredibus domini Johannis Uffesson militis apud vos, ut partem, qvam tenentur solvere de xxv marcis denariorum novorum Scanensium, in qvibus idem dominus Johannes Uffæsson fabrice ecclesie Lundensis tenebatur obligatus per apertas litteras suas, procuratori eiusdem fabrice statim visis litteris exsolvant precipue, qvia terminus solucionis debitus sit elapsus. Datum Lundis feria qvinta post omnium sanctorum, teste Yvaro Pætersson.

5.

22. novbr. 1366. Ridemændsbrev. Kullberg no. 743.

W[aldemarus] etc. (som fem dages brevet). Mandamus dominis David Andersson, Johanni Pætersson, militibus, Petro Daa et Mathie Constentensson[2]), armigeris, apud vos, ut assumpto secum advocato nostro ad domicilium heredum domini Kanuti, condam archidyaconi Lundensis, procuratori ecclesie Lundensis tam pro causa principali qvam pro qvattuor litteris nostris, qvas ad instantem

---

(af 12. juni 1406) findes i diplom. Vibergense s. 20. De andre breve fattes. Brevet henviser til sagsogtes åbne brev og sagen drejer sig om overdragelsen af noget jordegods.

[1]) Dette brev hører til en række lovdagsbreve, af hvilke desuden femtendages-brevet af 22. novbr. 1366 (Kullberg nr. 745) er bevaret.

[2]) Er vist fejl for Mattes Kerstensson (Christierni), som førte to vesselhorn i våbnet (Klev. herold, Dsk. mag. 4, 6, meddelt af A. Thiset).

eiusdem contumaciam supersederant, facturi iusticie complementum jure nostro non neglecto personaliter accedant nullatenus omissuri. Datum anno lxvi die beate Cecilie virginis, teste Ywaro Pætersson, iusticiario nostro.

Rosenvinge meddeler [1]) tre breve, som efter hans mening give oplysning om forfølgning med rigens dele, og som tale om indsættelse i besiddelsen af fast ejendom (til legemlig eje indføre hedder det i et af brevene), ved mænd, udnævnte af kongen, i forbindelse med kongens foged. Det er imidlertid aldeles ikke afgjort, at en sådan formalitet udkrævedes ved slutningen af en forfølgning med rigens dele, og de af Rosenvinge trykte breve sigte sagtens snarere til en forfølgning til lås, til hvilken en slig symbolsk afslutning langt snarere kunde passe. I det mindste det ene af brevene, kong Eriks af 1431, har utvivlsomt en låseprocedure til forudsætning; der tales deri om, at ejendommene »lovligen med fire vore kongelige breve tildömte ere og ingen brev der i mod tagne«, men det var netop fire dombreve, som skulde til, for at der kunde gives lås, medens lovdagsbrevene, som krævedes til en forfølgning med rigens dele, aldeles ikke vare dombreve.

I følge den ovfr. anførte fr. 19. mars 1282 var der kun tale om indførsel i løsøre, hvorimod fr. 29. juli s. å. også gav anvisning på indførsel i faste ejendomme. Fogeden skulde opfordre sagsøgte til inden en måned at sælge af sin jord, og gjorde han ikke dette, skulde fogeden foretage udvurdering i jorden. Rosenvinge har misforstået denne bestemmelse, som om den i modsætning til fr. 19. mars overdrog eksekutionen i det hele til kongens foged. [2]) Her om har der aldrig været tale under proceduren med rigens ret og dele. Valdemar IV.s ridemændsbrev udmælder da også, således som fr. 19. mars bestemmer, mænd til at göre indførselen med pålæg om at tage fogeden med, og da der ikke i brevet er tale om en særlig

[1]) Om rigens ret og dele, s. 28.
[2]) A. st. s. 27.

del af formuen som genstand for indførselen, kan det måske antages, at hin kombination af mændene og fogeden er opstået på grundlag af de to forordningers regler, og at der nu straks gaves adgang til indførsel i faste ejendomme, når sagsøgte ikke havde løsøre nok.

Reglerne om, i hvilke sager forfølgning med rigens ret og dele kom til anvendelse, ere kun meget kortfattet angivne i de ældre retskilder. Fr. 19. mars 1282 § 3 bestemmer kun:

»Det har kongen også lovet, at hans breve ikke skal gives på nogen mand, för end der bliver lovlig kæret over ham på herredsting og på landsting, og han ikke vil stande der til rette, hverken med ed med mededsmænd (logh) og ej med bod« [1]).

Det er nu for det förste klart, at der i denne bestemmelse ikke er givet nogen udtömmende angivelse af de sager, i hvilke rigens ret og dele kan komme til anvendelse. Der tales her kun om straffesager, i hvilke der bliver tale om at inddrive bøder, men det fremgår jo til fulde af de ovenfor meddelte lovdags- og andre breve, at også privatretlige pengekrav, som støttedes på gældsbreve (litteræ apertæ), kunde blive genstand for forfølgningen. Bestemmelsen i fr. 19. mars 1282 § 3 anfører altså kun et eksempel på den art sager, som kunne forfølges med rigens ret og dele. Når vi nu fra § 14 minde s, at der i uvitterlige sager påhvilede sagsøgte den forpligtelse at rette sig efter sagsøgtes krav eller fæste ed med mededsmænd, og at sagen om sagsøgerens krav gik över til at behandles som vitterlig, når sagsøgte nægtede bægge dele, vil det være klart, at det anførte lovsted nærmest har en bødesag for öje, som er blevet vitterlig derved, at sagsøgte nægtede at fæste lov, og at den kun er blevet nævnt som eksempel på vitterlige sager i al-

[1]) Hdskr. C38 i Stokholm har: both, Ledreb. 12, som Rosenvinge og årsber. fra Geh.ark. trykker, har: botær.

mindelighed. Altså kunne både bødesager og civile sager, i hvilke den retstiftende kendsgærning er af vitterlig karakter, forfølges med rigens ret og dele. Dette resultat stemmer fuldstændig med forholdet i den yngre tids ret. Den oftere nævnte »Instruks at forfølge rigens dele« fra c. 1550 opstiller [1]) som vilkår for at få rigens lovdagsbreve, at sagen først skal være forfulgt til sagsøgtes værneting med æskning eller fordeling, men vilkåret for anvendelsen af disse procesmåder var jo, som i §§ 6 og 11 påvist, netop at sagen var vitterlig.

Fr. 19. mars 1282 § 3 siger fremdeles, at sagen skal være »lovlig kæret« til herredsting og landsting (fr. 29. juli 1282 § 4: nisi causa prius fuerit in placito ventilata et discussa). Her stadfæster nu først det brugte udtryk »kæret« det nys vundne resultat, ti »kære« var, som ovfr. i § 16 (s. 115) påvist, netop terminologien for sagsøgerens sagsrejsning om vitterlige krav. Hvad dernæst bestemmelsen i sin helhed angår, så har meningen med den sikkert altid været den, som i den yngre tids ret blev lagt ind i den, at den procedure, som var blevet drevet til herredstinget, skulde være blevet gentaget til landsting og bragt til afslutning der. Til støtte herfor kan særlig henvises til det sted i fr. 29. juli 1282 § 4, som siger, at der for forfølgningen med rigens ret og dele skal bødes »ultra id, pro qvo in prioribus placitis est convictus«. Men convictus, forvunden, var jo netop udtrykket for at have forfølgning over sig i vitterlig sag og være ifalden den herfor bestemte bod, og det er altså hertil der sigtes ved den nys anførte udtalelse, at sagen skal være: in placito ventilata et discussa, og ikke specielt til en almindelig procedure. I »Instruks at forfølge rigens dele« [2]) hedder det derfor, at der, för rigens lovdagsbreve kunne erhverves, skal være gået æskning eller fordeling både til herredsting

[1]) Rosenvinge a. st. s. 37.
[2]) Hos Rosenvinge a. st. s. 36.

og landsting, og derfor skal også sagsøgeren, hvis sagsøgte har taget genbrev mod forfølgningen med rigens ret og dele, i rette lægge herredstings- eller landstingsæskning eller fordeling [1]), når sagen om genbrevet procederes for rigens kansler efter at sagsøgeren har besvaret genbrevet ved at udtage seksugersstævningen. — Det ligger temmelig fjærnt fra denne afhandlings nærmeste formål, udførlig at fremstille de hidhenhørende forhold, således som de udviklede sig i den yngre tids praksis, men da der intet steds findes noget samlet herom, skulde dog følgende meddelelser medtages.

Det blev til trods for fr. 19. mars 1282 § 3 efterhånden regel, at man straks, uden først at skulle gentage forfølgningen til landsting, kunde få lovdagsbrevene, når proceduren var begyndt til et byting. Havde en part imidlertid lyst, kunde han først tage forfølgning til landsting. Med hensyn til æskning ses dette af KRD 1. decbr. 1599 [2]): under en tidligere sag mellem parterne, som vare borgere i Lund, havde sagsøgeren taget æskning både til byting og landsting [3]); under den nuværende undlod sagsøgeren landstingsæskning og mødtes derfor med indsigelse herom. Han svarede:

»Det var brugeligt her i riget, at når nogen forfulgtes i købstæderne, æskedes alene i købstæderne og ikke til landsting, og der efter gaves forfølgning; mente dersom nogen videre til landsting vilde æske, skete kun til overflod og [han var] ikke forpligtet at göre det« [4]).

Dommen må have godkendt denne betragtning, ti den tager slet ikke hensyn til sagsøgtes påstand, og det

---

[1]) Se kongens og rigens domme særlig fra sluttg. af 16. årh. og fra 17. årh.

[2]) Samling 1595—1604, 308.

[3]) KRD 4. decbr. 1598, Saml. a. st. 245.

[4]) Aldeles på samme måde hedder det i KRD 28. apr. 1590 (Udvalg 4, 146 f.): ladet af hannem udæske til Assens byting ... og ... siden til overflødighed haver udæsket af ham til Fynbo landsting.

er også i slutningen af 16. og begyndelsen af 17. årh. aldeles almindeligt, at der kun i rette lægges bytingsæskning for rigens kansler [1]). Denne forbigåelse af landstinget synes dog først at være kommet i brug efter affattelsen af »Instruks at forfølge rigens dele« fra c. 1550, ti denne kender ikke noget til en slig regel [2]), medens den får lovskraft [3]) for birke- og byting i rigens ret og dele af 10. decbr. 1621 § 11.

»Efter æskning til birk og købing haver man straks rigens kansler at søge«.

I følge denne affattelse synes endogså den tidligere adgang til »til overflod« at kunne tage æskning til landsting at være afskåret.

Et yderligere bevis for, at denne simplifikation skyldes den moderne udvikling, kan søges i, at landstinget fremdeles var det sted, til hvilket bytingsæskningen først skulde indstævnes til underkendelse, og at det var ganske almindeligt at rigens kansler henviste pådömmelsen af en bytingsæsknings retmæssighed til landstinget, [4]) lige som også, at landstinget var den instans, som sagsøgeren

---

[1]) De anførte KRD 4. decbr. 1598: æskning af Lunde byting og Skåne landsting, og 28. apr. 1590: æskning til Assens byting og Fynbo landsting. KRD 14. apr. 1602 (Saml. a. st. 412 og 608): æskning til Skelskor byting og Sællandsfar landsting.

[2]) Instruksen giver rigtignok også kun sine regler med herredstinget for öje.

[3]) I en sag, i hvilken sagsøgte påstår, at sagsøgeren burde have æsket så vel til Fynbo landsting som til Assens byting, svarer dog denne, som var landsdommer, at »det her udi riget var brugeligt og efter rigens ret, at købing har den frihed, at der alleneste æskes til byting og ikke til landsting, med mindre de holder hus ude på landet«, og i dommen selv siges: »rigens ret formælder uden undersked, at købing og birk straks må lade læse hos dennem rigens breve«. Samling a. st. 129 og 606 (1596). I Rosenvinges udgave af rigens ret findes denne sætning dog ikke (Dske. mag. 3. ræk. 1.).

[4]) Se Samling a. st. 307 (1599), 328 (1601), 330 (1601).

skulde henvende sig til, når byfogden nægtede at stæde æskning efter hans påstand [1]).

I henseende til herredstingsæskning skal göres opmærksom på den ejendommelighed, at den kunde indstævnes til underkendelse til landstinget, selv efter at der her var taget æskning over sagsøgte i fortsættelse af herredstingsæskningen [2]). Medens det efter »Instruks o. s. v.« var regel, at man på landsting lige som til herredsting skulde udæske 3 ting og tage beskrevet det fjærde, synes her i i følge fr. 10. decbr. 1621 § 11 at være sket den forandring, at æskningen ligefrem toges beskrevet på förste ting, og at man så derefter kunde få lovdagsbrevene. — Selvfølgelig kunde herredstingsæskning lige så vel som bytingsæskning indstævnes til landsting til underkendelse [3]).

Om fordeling til byting gjaldt sikkert de samme regler som om æskning. Når der procederes for rigens kansler efter en fordeling til byting, synes kun et bytingsdelsvidne at skulle fremlægges, ikke tillige et landstingsdelsvidne[4]), selv om man måske af og til »til overflod« tog et delsvidne til landsting. [5]) Derimod indstævnes bytingsdelsvidner ligesom bytingsæskninger til landstinget til påkendelse [6]), og rigens kansler henviser strid om deres retmæssighed til landstingets afgörelse [7]).

---

[1]) Samling a. st. 245: både dom og æskning overgangen til bytinget, hvilken æskning byfogden er tildömt af landstinget at stæde (1598).

[2]) Samling a. st. 249 (1598).

[3]) KRD 1581 (Udvalg 4, 6—7).

[4]) KRD 1590 (Udvalg 4, 152) 1602 (Samling a. st. 460).

[5]) KRD 1590 (Udvalg 4, 236): 1. septbr. 1589 fordelsbrev af Kærteminde byting, 25. oktbr. s. å. fordelsbrev af Fynbo landsting.

[6]) Lålandsfar landtingsdom 1601 (Samling a. st. 410): kunde ikke kende byfogdens ulæmpe, at han haver stædt Søvren guldsmed under dele. End videre Udvalg 4, 34.

[7]) KRD 1590 (Udvalg 4, 153): da have vi indsat samme sag igen at at komme til Viborg landsting, der endelig at gange dom, . . . om samme delsvidner findes så lovligen til Vejle byting udgangen.

Der står nu tilbage at omtale virkningerne af, at forfølgning med rigens ret og dele overgår én. Her om hedder det i fr. 1251 § 13 og i den yngre recension heraf § 4, at:

»rex satisfaciat leso et pro qvalibet littera in recompensam damni et laboris solvat ei 3 marcas et capitalem portionem in mobilibus tantum confiscari faciat delinqventis et puniat pro suæ libitu voluntatis.«

Kongen overtager altså det hele bo i løsøre mod at fyldestgöre sagsøgerens krav og give ham 3 mark for hvert brev, hvorhos sagsøgtes person er i kongens vold. Men denne hele opgörelse af sagsøgtes retlige tilværelse er jo netop det ejendommelige ved fredløsheden, og virkningen af en forfølgning med rigens ret og dele efter den ældste bestemmelse kan altså også udtrykkes således, at vedkommende bliver fredløs. Efter den ældste recension af fr. 1251 synes dette straks at være sket, når forfølgningen var sluttet; den yngre derimod föjer til det anförte citat: »sic tamen post publicationem litteræ regis differatur confiscatio et pena per mensem«. Alt herved er der gjort en meget væsenlig modifikation, men denne føres endnu videre i fr. 19. mars 1282 § 3. Herefter skal der bødes for 1. brev bonden 1 mrk., kongen 3 mrk., for 2. brev bonden 2 mrk. og kongen 3 mrk., for 3. brev bonden og kongen hver 3 mrk. og for 4. brev kongen 40 mrk. Alt i fr. 29. juli s. å. § 4 finder atter en forandring sted: for hver af de 3 breve bødes nu bonden 1 mrk. og kongen 3 mrk., men for 4. brev bonden 3 mrk. og kongen 40 mrk. Endelig forandrer håndf. 1326 § 28 dette igen til, at der aldrig skal bødes mere til kongen end til bonden, nemlig for de 3 breve 1 mrk. pendinge og for det 4. brev 3 mrk. pendinge.

Betydningen af disse sukcessive bestemmelser er det ikke vanskeligt at få öje på. Der går gennem dem en tendens til at mildne følgerne af sagsøgtes vrangvillighed til at rette for sig og bringe dem i overensstemmelse med

en human samfundsordning. Slutningsvirkningen: fredløshed, ombyttes derfor på almindelig måde med 40 mrks. bod, og de øvrige bøders beløb nedsættes efterhånden. En reaktion med hensyn til disse sidste indtrådte dog atter; bødesatserne som meddeles i »Instruks o. s. v« [1]) ere ganske de samme, som sættes i fr. 19. mars 1282, og disse ere atter i det væsenlige gåt over i rigens ret og dele 1621 § 81.

Indførelsen af kongens 4. brev (straksbrevet) ved forordningerne af 1282 står i forbindelse med, at fredløsheden og den yderligere udsættelse af en måned, som sagsøgte havde krav på i følge den yngre recension af fr. 1251, faldt bort. Samtidig indførtes eksekutionen med nogle af kongen udnævnte mænd som afslutning på forfølgningen (se ovfr. s. 212—13). Fr. 1282 medførte ingen forskel i denne henseende, men en sådan findes dog i »Instruks o. s. v « [2]). Herefter gaves ride(mænds)brev kun, når sagsøgte var riddermandsmand eller selvejer, medens der udstædtes römningsbrev, når han var en ufri mand. Dette lød på, at han inden seks uger skulde rette for sig med alt, hvad der foruden hovedgælden var påløbet under forfølgningen, eller »römme som andre fredløse mænd«. Sagtens er denne forskel gammel ret, ti ufri mænd ejede jo intet jordegods, som der kunde göres indførsel i, og løsøret var sikkert sjældent forhånden hos ufri i så stor mængde, at et ridebrev var til nogen praktisk nytte. Udstædelsen af römningsbrevet efter andre 6 uger var heller ikke i strid med afskaffelsen af fredløsheden som den umiddelbare retsvirkning af oversiddelse af lovdagsbrevene, ti fredløshed var den almindelige følge af, at en 40 mrks. bod, således som boden for oversiddelse af straksbrevet, ikke blev betalt inden 6 uger, se recес 1558 § 26.

[1]) Rosenvinges udgave s. 42.
[2]) Rosenvinges udgave s. 37 jfr. 41.

Forskellige enkeltheder vedkommende rigens ret og dele efter den yngre tids lovgivning kunne her forbigås.

---

§ 30. (Fortsættelse). Om oprindelsen til forfølgningen med rigens ret og dele.

Med rette siger Rosenvinge [1]), at forfølgningen med rigens ret og dele er ejendommelig for vort fædreland, og at der ikke hos vore norske, svenske og tyske naboer findes noget lignende. Han påviser vel, at der for engelsk rets vedkommende i Glanvillas »tractatus de legibus« omtales en udfærdigelse af 3 kongelige breve for at nå til en eksekution hos sagsøgte, men tör dog ikke statuere et slægtskab mellem dette retsinstitut og den danske rigens ret og dele, om der end abstrakt taget kunde være en mulighed for, at det i Knud den stores dage af denne kunde være blevet indført til Danmark fra England. Han bliver stående ved det foreløbige resultat, at rigens ret og dele må være opstået i midten eller slutningen af det 13. årh., uden at han i øvrigt ser sig i stand til at påvise oprindelsen. De ældre forfatteres meninger om spörgsmålet, som tildels støtte sig til den urigtige datering af frgr. 1282 (c. 1202 og 1244) i de gamle udgaver af Eriks sællandske lov, ere gennemgåede af Ancher og frembyde intet af interesse [3]), Stemann [4]) gengiver kun Rosenvinges udtalelser.

Det vilde nu dog være besynderligt, om man virkelig med Rosenvinge i spörgsmålet om oprindelsen til forfølgningen med rigens ret og dele, som i retskilderne fra

---

[1]) Om rigens ret og dele s. 55.
[2]) A. st. s. 19 og 55.
[3]) K. Anchers Jur. skr. 2, 608 flg.
[4]) Retshistorie s. 262.

midten af det 13. årh. uden videre forudsættes som bekendt, og som efter det om de omliggende landes ret oplyste ikke kan skyldes fremmed rets påvirkning, virkelig skulde stanse ved et: non liqvet. Er forfølgningen med rigens ret og dele virkelig et nationalt retsinstitut, er dette udrundet af spirer i den nationale danske ret, må det også være muligt at påvise disse, og jeg tror nu ganske vist også, at forfølgningen med rigens ret og dele kan få en fyldestgörende forklaring ud fra de regler om proceduren i vitterlig sag, som ere fremstillede i det foregående, og at den er dannet i analogi med denne procedure.

Hvad nu for det förste anvendelsen angår, så have vi alt ovfr. (s. 214) set, at forfølgningen med rigens ret og dele kun kom til anvendelse i vitterlige sager, og den bliver derfor mutatis mutandis egenlig kun en gentagelse af den procedure, som alt har fundet sted ved underinstanserne. Dette fremgår klart af en jævnføring mellem behandlingsmäderne, særlig når vi med hensyn til rigens ret og dele holde os til den ældste kilde fr. 1251 § 13. Medens det til herredsting og landsting er den egenlige sagsøger, som optræder, er det under forfølgningen med rigens ret og dele kongen selv, der træder ind for sagsøgeren. Det er ovenfor påvist, hvorledes efterhånden virkningerne, som fulgte af fortabelsen af mandhælg, der blev følgen af ikke at rette for sig i vitterlig sag, bleve slappede, og det er derfor let forståeligt, at de meget jævnlig ikke fyldestgjorde formålet: at skaffe sagsøgeren fyldestgörelse, og man måtte derfor se sig om efter en ny udvej til at opnå dette formål. På en tid, da kongemagten begyndte at tilkæmpe sig stillingen som ihændehaver af den øverste samfundsmagt, hen imod midten af det 13. årh., da man först hører noget om rigens ret og dele, måtte det i og for sig falde naturligt at prøve på, om ikke en indgriben fra kongens side kunde give det retsmiddel, man trængte til. Kongen tog sig derfor personlig af sagsøgerens sag, men da man naturligvis ikke kunde forlange,

at han selv skulde indfinde sig på tingene og fremsætte de sædvansmæssige, uundværlige opfordringer til sagsøgte om at rette for sig, benyttede han sig af skrift og sendte sine tre breve, der skulde læses på lige så mange ting. Yngre retskilder have betegnelsen lovdagsbreve om dem, lovdage var jo netop navnet på de ting, på hvilke sagsøgeren i vitterlig sag skulde fremsætte sin opfordring til sagsøgte, og denne opfordring (krav) [1]) måtte i kongens mund ganske naturlig blive til et pålæg (mandamus).

Aldeles på samme måde lader det sig påvise, at de retsvirkninger, som bleve følgen af, at forfølgning med rigens ret og dele overgik en mand, svare til dem, der indtrådte, når proceduren i vitterlig sag sluttedes uden, at sagsøgte vilde rette for sig. Lige som der i sidste tilfælde skulde bødes for hver tingdag eller opfordring, således i det förste för hver lovdagsbrev; reglerne om bodens störrelse og dens betaling til bonden og kongen undergik i bægge tilfælde lignende svingninger, se ovfr. § 19 og fr. 1251 jfr. fr. 1287 og håndf. 1326 (ovfr. s. 218 flg.). I bægge tilfælde medførte procedurens slutning uden resultat for sagsøgeren oprindelig, at sagsøgte blev fredløs, se ovfr. §§ 22—25 og fr. 1251 (ovfr. s. 218), og i bægge tilfælde afløstes fredløsheden med den dertil knyttede formuekonfiskation senere af en adgang til eksekution for hovedfordringens og bødernes beløb i forbindelse med en i tidens løb i omfang skiftende capitis diminutio, se ovfr. §§ 22 og 23 jfr. ovfr. s. 219, hvor der ikke var grund til at göre opmærksom på, at det, når det i domme f. eks. hedder: »rigens ret skal medføre, at hvem der under er, må ikke afhænde sit gods« [2]), ikke egenlig kan siges, at dette er en virkning af forfølgning med rigens ret og dele, ti den art virkninger indtrådte alt för, end forfølgningen sluttedes. De fulgte af, at sagsøgte ikke havde rettet for

[1]) Se ovfr. § 16.

[2]) Samling 1596—1604, s. 387.

sig i den vitterlige sag, for hvilken han var blevet tiltalt, og i hvilken proceduren skulde være sluttet, inden forfølgningen med rigens ret og dele begyndte.

Af sammenligningen i denne § fremgår nu forhåbentlig, at der ikke er noget moment i hele proceduren med rigens ret og dele, som er til hinder for at søge dette retsinstituts oprindelse i de almindelige regler om procedure i vitterlig sag, ja at disse frembyde tilstrækkeligt til på en fyldestgörende måde at forklare alle sætninger af nogen betydning, som gælde for hin forfølgning. På den anden side er det klart, at forfølgningen ikke er noget i den danske ret oprindelig tilstædeværende institut. Dette følger allerede af, at der ikke i de andre nordiske lande ret findes noget tilsvarende, men endelig afgörende bliver, at forfølgningen med rigens ret og dele ikke må forklares ud af det ældre trin af proceduren i vitterlig sag, som svarer til proceduren efter norsk ret, og er fremstillet i § 15 ovfr., men ud af det yngre, som er behandlet i § 16 og er en ejendommelig dansk retsudvikling, idet den lige som forfølgningen med rigens ret og dele skal foregå til flere ting. Forfølgningsreglerne kunne derfor først være blevne uddannede, efter at proceduren i vitterlig sag var trådt ind i det anførte nye stadium af sin udvikling. Hvad dernæst grunden til, at forfølgningen opstod, angår, så må det ovenfor s. 221 bemærkede fastholdes. Rosenvinge udtaler rigtignok, at det vel især var i tilfælde, hvor der skulde göres eksekution i faste ejendomme, at man måtte søge hjælp hos kongen [1]), men dette forklarer aldeles ikke oprindelsen til forfølgningen med rigens ret og dele, ti den kunde netop oprindelig ikke skaffe fyldestgörelse gennem indførsel i faste ejendomme, se fr. 1251 og 19. mars 1282; adgang dertil åbnedes først ved fr. 29. juli 1282. I årsberetninger fra Gehejmarkivet [2]) er rigens ret

[1]) Om rigens ret og dele, s. 18.
[2]) 5. bd. s. 3.

og dele blevet kaldt »dette mindesmærke om adelens skinsyge og kongedömmets afmagt«, men denne sentimentale frase er grundfalsk. Forf. udtaler, at efter den ældste kilde »var brevenes antal kun tre og overhørighed straffedes med kongens nåde og unåde; ... men forordningerne af 1282, hvorefter brevenes antal stige til fire og overhørigheden kan afsones med penge, peger tydelig hen på den stigende adelsvælde«. Her i er nu for det förste den misforståelse, at straffen for at sidde lovdagsbrevene overhørig var indskrænket til at være i kongens nåde eller unåde. En slig straf passer kun under et enevoldssystem og vilde være uhørt i det 13. årh. Betydningen af den i fr. 1251 foreskrevne straf var, som vi ovenfor havde sét, at sagsøgte mistede sit mandhælg med de her om i yngre tid foreskrevne virkninger, og det, som kongen i det foreliggende tilfælde, hvor han var indtrådt for den private sagsøger, kunde udøve »pro suæ libitu voluntatis« overfor sagsøgte, var aldeles det samme som enhver anden kunde øve, når han havde fåt sin modpart gjort mandhælgløs. Og dernæst er det med rette i nyere tid fremhævet[1]), at man hidtil i alt for höj grad har oversét, at kongedömmets magt i tiden efter Valdemarerne steg mindst lige så meget som adelens og gejstlighedens, og at det er en overdrivelse altid at tale om disses voksende indflydelse, medens man i tavshed forbigår, at kongemagten fuldt ud holdt skridt med dem. Det var bonden, som måtte betale gildet. Men særlig er det en overdrivelse at tilskrive »adelens skinsyge og kongedömmets afmagt« oprindelsen til rigens ret og dele, dette er det samme som at stille forholdet på hovedet. Det er ovenfor påvist, at oprindelsen tvertimod skyldes kongedömmets magt; den tidligere bærer af samfundsmagten, tinget, folkeforsamlingen, kunde ikke hævde sin avtoritet; det blev kongedömmet, som trådte støttende

[1]) Af A. D. Jørgensen i Nord. tidsskr. udg. af Letterst. föreng. 1883.

til og ud af de gamle procesgrundsætninger skabte et nyt retsmiddel, hvor igennem sagsøgeren kunde komme til sin ret. Endelig er det aldeles grundløst i reformen ved fr. 1282 at ville søge et »tydeligt« fingerpeg henimod »den stigende adelsvælde«. Det er alt påvist, at reformen skyldtes rent humane, eller dog praktiske hensyn. Når virkningerne af mandhælgløsheden vare mildnede i de tilfælde, hvor proceduren var ført af den private ved herredsting og byting, måtte kravet om det samme nødvendigvis komme frem også i de tilfælde, hvor kongen trådte til. At ville skyde »den stigende adelsvælde« frem som den, der i alle tilfælde var årsag til, at virkningerne af mandhælgløsheden bleve slappede, vilde dog være at vove sig for langt ud i det usandsynlige. Med större grund kunde det påstås, at de modifikationer i bødebestemmelserne, som indsattes i håndf. 1326, skyldtes den stigende adelsvælde, men om så var, måtte det siges, at forfølgningen med rigens ret og dele i den grad er et minde om kongedömmets stigende magt, at vi have sét indrömmelsen af 1326 senere blive taget tilbage og den følgende tids ret i et par hundrede år holde bødesatserne på standpunktet af 1282.

---

§ 31. Afsluttende polemik.

I sin bog »Den materielle bevisteoris udviklingshistorie i dansk ret« [1]) udtaler Sylow: »Vigtigere retshandler afsluttedes på tinge, i det man opfordrede tingmændene til at give agt på, hvad der foretoges. Men videre overførtes heller ikke dette vitterlighedsprincip i

[1]) Kbh. 1878 s. 179.

vor ret, og der frembyder sig intet som helst tiknytningspunkt for den for den norske rets vedkommende af nogle forfattere, navnlig Brandt og Hertzberg opstillede sætning, at hele processen var bygget på vitterlighedsprincipet, i det man enten særlig kaldte vidner til på forhånd eller skød de tilfældig tilstædeværende, særlig nævnende enkelte af de mest ansete, til vidne ɔ: de såkaldte skirskotningsvidner, og at beviset hovedsagelig førtes ved dem. Sylow henviser her om til et skrift af Brandt, som skal hedde »Vitterlighedsprincipet i de gamle norske love«, men jeg har hverken ved tyske eller norske studiefællers hjælp kunnet opspörge noget sådant skrift eller en tidsskriftafhandling af prof. Brandt, som har den anførte tittel, og må derfor betvivle, at han overhovedet har præsteret et sligt arbejde.

Mod Sylows oven nævnte förste påstand er hele denne afhandling rettet, og jeg håber at have godtgjort, at sagen til trods for hans bestemte benægtelse forholder sig aldeles omvendt af, hvad han har antaget. Den danske proces var lige fra den ældste tid af, lige som den norske og, som jeg tror det en gang i fremtiden vil vise sig, lige som den svenske, bygget over vitterlighedsprincipet. Det var afgörende for proceduren af en sag, om den var i vitterlig stand eller ikke; i sidste tilfælde måtte den göres vitterlig for derpå at behandles i formerne for en sådan. Medens man alt tidlig ophævede adskillelsen på Island og i Norge, forstod man i Danmark under passende omdannelser af formerne at bevare principet for adskillelsen lige til Kristian V.s danske lov, i det man ud af det skabte ejendommelige danske procesinstituter som fordelings- øg æskningsproceduren og forfølgningen med rigens ret og dele, ja når Sylow den dag i dag i stævningen til en sag, som han skal pådömme, læser: »Forelæggelse og lovdag er afskaffet ved fr. 3. juni 1796 § 1«, har han her et af de »tilknytningspunkter«, han forlanger, og det åbner en udsigt over vitterlighedsprincipets historie

i den danske proces, som gennem den ældste tids ret viser forbindelsen med den norske og den fællesnordiske.

Hvad dernæst Sylows anden påstand, den, at dansk ret ikke skulde kende noget til den norske rets »skirskotningsvidner«, angår, så vil den ikke vise sig mere holdbar end den förste, i det den danske ret også på dette punkt frembyder den bedst mulige tilknytning til den norske, som Sylow kan ønske sig. Det er allerede ovenfor s. 107 omtalt, at SL § 171 og 182 bruger en terminologi: skærskiutæ, eller i yngre form: skærskytæ, som sproglig fuldstændig dækker det norske skirskota, og nu er det en grundsætning for den jævnførende retshistorie, at to beslægtede lovgivningers fælles tekniske betegnelser gör det sandsynligt, at der bag de fælles terminologier også skjule sig fælles begreber. Det havde dog med udgangspunkt i hin fælles terminologi været værd at undersøge, om der ikke alligevel i vidnebevisets konstruktion og anvendelse skulde vise sig der ensartethed mellem dansk og norsk ret, som terminologiernes lighed lader formode. Sylow har afvist spörgsmålet med et ubetinget: nej! uden endog at prøve på at give en nærmere begrundelse. Det vil derfor være nødvendigt at optage spörgsmålet til en virkelig undersøgelse. og dette vil ske i fortsættelsen af dette skrift.

Til slutning skal jeg endnu bestemme min stilling til en tredje af Sylows påstande i hans nævnte bog (s. 4). Han siger her: »Købstadretternes indflydelse på landets almindelige procedure har i det hele været ringe . . . . . og det er så langt fra, at de skride forud for den almindelige udvikling, at vi tvert imod have beviser på, at hine partikulærretter trænges tilbage og absorberes af den almindelige udvikling.« Nu er det ganske vist tilfældet, at nævninge og sandemandsinstitutionen sént trængte igennem i byerne, men iøvrigt véd vi på grund af kildernes knaphed aldeles intet om det af Sylow fremdragne forhold for den ældre tids vedkommende, og fra

yngre tid havde det dog burdet nævnes, at reglerne om arrest og beslag, om gældsfængsel, om betalingsværnetinget, m. m. have sin oprindelse fra byernes ret og gennem birkeretten af 1623 gik over i den almindelige ret [1]). Dernæst drager Sylow i sin bog faktisk, om han end ikke ligefrem udtaler den, den slutning af sin påstand, at byretterne ere uden betydning som kilde for fremstillingen af den almindelige procedures historie, og i konsekvens her af igen forbigår han fuldstændig byretterne. Også dette Sylows standpunkt er ultra doktrinært. jfr. den gamle bekendte regel i fr. 24 dig. 1—3. Denne afhandling turde til fulde have godtgjort, at byretterne ere en umistelig kilde til vor processes historie. Ved dem og dem alene er det lykkedes at bestemme udviklingsovergange i processen, der vilde have stået for os som gåder, hvis ikke byretterne havde oplyst os om overgangsleddene.

[1]) Se Rosenvinges retshistorie § 204, Stemanns retshistorie s. 228 anm. 3, jfr. ovenfor s. 42 anm. 3. Sylow henviser til stotte for sin påstand end videre kun til Matzen: panterettens historie s. 5, hvor det omtales, at tyske panteretssætninger, som vare trængte ind i byretterne, ikke fra disse bredte sig til landets ret. Men dette kan dog ikke bevise Sylows påstand, at de danske byers ret så vel på processens som på de materielle retsreglers område var uden indflydelse på landets almindelige ret, en påstand, som står i strid med, hvad man ellers plejer at antage om slige forhold, se Paulsen: Saml. skr. 2, 219 jfr. 217, Amira: Vollstr. verf. s. 285—86, Frensdorff: Das lübische recht etc. 1872 s., 1 og mine bemærkninger i Histor. tidsskr. 5. ræk. 2, 209.

Tillæg.

I.

30. maj 1573. Forordning, hvor ved den jyske horingsdele indføres i Fyn, Langeland og Täsing [1]).

Vi Frederik dend anden o. s. v. giøre alle vitterligt, at vore undersotte, menige kiøbstedsmend udi vort land Fyen hafve os underdanigst besøgt oc til kiende gifvet, hvorledis at naar nogen bønder der i landet blifver dennom gield skyldig, oc derfor orsages, at talle dennom til for same gield, da ville bønderne icke staa dennom til rette eller svare dennom til tingit udi kiøbstederne, men forskiuder dennom til derris herritsting oc der paalegges dennom, at de skulle forfølge saadanne deris gieldener med 6 laver (som de det kalder) udi saa maade, at de til første ting skulle tage tvo mend, til andet ting tvo och til tredie ting tvo och da skal hand, som delen forfølger [2]), føre alle sine laver, som er forskrefne 6 mend, tilstede, saa frambt hand vil hafve forføllinge paa dend, hannom skyldig er, och naar da dend, for sagen er, vil sig undslaa, skier ofte, at hand underkiøber en eller flere af forskrefne 6 mend, at de til fierde ting icke møder oc dermed forspildis dends ret, som tiltaller, saa hand ofte et halft eller helt aar icke kand med sin sag komme til ende, och mange derofver forholdis fran deris ret. Sammeledis

[1]) Forordningen findes i Fynske og Smålandske registre 1, 31—32, hvorefter den her er meddelt. Desuden er den trykt hos A. Berntsen: Danmarkes og Norges frugtbare herlighed 2, 361—63, men meget fejlfuldt, dog har aftrykket kunnet afgive et par rettelser til teksten i kancelliregistranten.

[2]) Sål. AB; Reg.: følger.

beklage forskrefne vore kiøbstedsmend, at naar nogen af dennom hafver sager at forfølge paa landet oc selfve udi egen persone blifve forhindrit, enten at reigse uden lands eller i andre maade udi deris kiøbmandshandel och den icke kunde udrette och derfore fororsages at giøre nogen deris tiennere eller andre fuldmyndige deris gield at indkrefve eller i andre maade deris rette talle at forfølge, da afvisis saadanne deris fuldmechtige, saa de icke skulle mue staa for fulde, forat de icke skulle hafve 3 mark ved at hette, endog sligt hverken med lougen eller recessen i nogne maade kan bekreftis, hvorudi forskrefne vore undersotter dennom paa det høigeste besverer oc derfore underdanigst begieret, at vi der udi vilde hafve et naadigst indseende, da hafve vi dend leilighed med vore elskelige Danmarkis riges raad ofverveiget oc derom saa endelig beslutted oc til ens vorden:

1. At efterdi menige indbyggere udi vort land Fyen hafver och bruger dend Judske loug, skal herefter med forskrefne delemaal holdis udi kiøbstederne i Fyen lige som udi kiøbstederne i Nørre [1]) Jutland, saa at hvilken kiøbstedsmand, som vil tiltalle en anden enten borgere eller bonde for gield, hand skal med tvo mend, som ere louguforvundne, lade gifve hannom [2]) varsel enten til hans sognekirke eller for hans brofiel for dele, dog skal hand reigse dele paa dend, der skyldig er, et ting førre hannom gifvis varsel, oc siden forfølge same dele end 3 [3]) ting, och naar hand sine dele til forskrefne 4 ting saa forfuld hafver, skulle paa fierde ting forskrefne hans varsel møde tilstede oc inden tinge for foggitten och menige tingmend vitne med oprachte fingre, at de hafve louglig advaret den, der paa delis. Dersom han icke da vil rette for sig eller talle udi minde, skal foggitten nefne hannom sex høringe, och de skulle da fordele den, som skyldig er, først for hofvitgielden, oc dersom hand da icke vil rette for sig, da forfølgis udi lige maade for hans fald.

2. Sameledis dersom vore undersaatte udi kiøbstederne hafve nogen til at talle oc deris leilighed ikke er, at de kunde det self forfølge, da skulle de mue giøre enten deris tiennere eller en anden fuldmøndig, som deris dele oc rette talle skal forfølge, oc fogden eller dommeren, hvor hand same dele forfølger, skal icke afvise dend, der fuldmagt

---

[1]) Säl. Reg.; AB: vort land.
[2]) Säl. AB; Reg.: dennom.
[3]) Säl. Reg.; AB: med tredie.

hafver, men vere plichtig, at hielpe hannom til rette ligervis, som de, der sagen anrør, personlig var tilstede. Dersom och nogen bonde kiøbslaar med nogen borgere och blifver hannom derfore eller i andre maade skyldig, skal bunden vere plichtig at staa samme borgere til rette til bytingit der, som same borgere hafver hiemme, oc icke at skulle mue skiude sig til hans herritsting.

3. Sameledis skal det aldelis udi lige maade holdis med hves dele, som skal forfølgis emellom bønderne indbyrdis, och hvilken bonde, som giør en anden fuldmechtige nogen dele at forfølge, da skal det och i lige maade for fulde holdis, eftersom forskrefvit staar och icke nogen derfore at afvisis, som her til sked er.

4. Oc ville vi denne skik och ordninge udi vore lande Fyen, Langeland oc Tosing bode udi kiøbstederne och paa landsbierne saa aldelis holdit oc fuldkommit hafve; bedendis oc biudendis alle landsdommere, herritsfoggitter, birkefoggitter, byfoggitter och alle andre, at de aldelis rette dennom efter denne vor skik och befalling, saa frambt de icke ville stande derfore til rette.

Gifvet paa vort slot Dronningborg den 30. maj 1573.

2.

15. februar 1593. Forordning om, at der under proceduren med høringsdele ikke må gives udsættelse, når procedurens 4. ting er nået [1]).

Vi Christian etc. giøre alle vitterligt eptersom vi forfare, at naar nogen delle forfylgis til bierketing, herritsting eller byeting, som gield eller sligt er anrørendis, och samme dele til fierde ting blifver forfult och dend, som da paa klager, begierer strax høringe ofver sin vederpart, da skal hans gienpart besvere sig at stede høring ofver sig [2]), før end hand blifver tildømpt at stande dele, emoed alle gamble vis och sedvane, som her til dags med høringsdele her udi rigit hafver

[1]) Forordningen, som blev udsendt til alle lænsmænd og landsdommere i Jylland, Fyn og Langeland, findes i Jyske tegnelser 4, 350 og til slut i en domsamling i danske kancellis arkiv, hvor teksten formodenlig er blevet indført efter et af de originale, omsendte eksemplarer. Teksten i kanceliregistranten forbigår regeringsrådernes underskrifter, men er dog blevet lagt til grund for aftrykket her.

[2]) Sål. domsaml.; Reg. forbig. disse 5 ord.

verrit holdit, hvoraf sagerne tit och ofte udi langsommelig tid opskufvis och opholdis mange til stoer skade och forsømmelse. Da paa det hver mand, som samme sager til tinge hafver at forfylge, des rigtiger och førderliger kunde komme der med til ende och icke der med skulle opholdis, hafve vi med vore elskelige Danmarkis rigis raad, som nu hafver verrit [1]) her tilstede hoes os, denne sags leilighed beraadslagit, ofverveiet och med dennom saa endeligen for got achtet och forordnet, at saa mange, som her efter til fierde ting blifver lovligen forfult enten for gield sag eller for andre sager, som udi saa maade burde at forfølgis med høringsdele, och icke inden fierde ting stiller sagvolderen til freds eller retter for sig eller och med nøiachtig bevis och vidnisbyrd sig emoed sagvolderen kand erklere, at verre uskyldige, for hvis hand udi saa maade tiltallis, daa skal domeren endeligen stede høringsdele ofver hannom, endog der tilforn icke er gangen dom udi sagen, men dersom hand kand bevise sig at vere uskyldig eller at hafve betallet det, som hand fore tiltallis, da maa och bør dommeren at dømme hans gienpart fraa høringe och icke ellers udi andre maade sagen forlenge och opholde, hvor efter sig alle birkefougder, herritsfogder, byfougder och andre dommere saa vel som och alle vore undersotter, som udi saa maade hender for tingsdom at komme, skulle vide och hafve sig [2]) at rette och forholde. Gifvet paa vort slot Kiøbenehafven den 15. februarii 1593. Under vort zingnet.

Høgbemelte vor allernaadigste udvold herre, prinds och konings tilforordnede regieringsraad.

Niels Kaas	Peder Munck	Jørgen Rosenkrandz	Hak Ulfstand
egen hand.	eigen hand.	eigen hand.	eigen hand.

[1]) Sål. domsaml.; Reg. forbig.: verrit.
[2]) Sål. domsaml., Reg. forbig.: sig.

Fortegnelse over anførte love og lignende kilder.

1. Danske love.

Skånske lov § 14 s. 115, 117 f., 133, 136, 138.
— § 18 s. 124, 132.
— § 65 s. 149 f., 152 f.
— § 66 s. 116, 123, 133.
— § 72 s. 115 f., 118, 123, 133, 136—38, 186.
— § 82 s. 116 f., 123, 133, 136, 138.
— § 84 s. 170, 177, 180, 182.
— § 89 s. 155.
— § 135 s. 108, 111, 123, 136, 137.
— § 139 s. 161.
— § 160 s. 134.
— § 171 s. 107, 110 f., 123, 128, 132, 135, 227.
— § 178 s. 101, 186.
— § 181 s. 133.
— § 182 s. 107 f., 110 f., 123, 135, 186, 227.
— § 220 s. 101, 104, 122, 176, 186.
— § 225 s. 101, 105, 122, 186.

Andreas Sunessöns bearbejdelse af skånske lov § 7 s. 133, 138.
— § 11 s. 132.
— § 25 s. 149.
— § 27 s. 116, 133.
— § 34 s. 116, 133, 137 f.
— § 41 s. 116, 133.

Andreas Sunessöns bearbejdelse af skånske lov § 45 s. 99, 180, 182.
— § 62 s. 155.
— § 86 s. 136 f.
— § 90 s. 161, 166.
— § 102 s. 177.
— § 137 s. 177.
— § 149 s. 177.

Skånske kirkelov § 6 s. 133.
— § 12 s. 55.

Arvebogen 2, 14 s. 162 f.
— 2, 15 s. 133 f.
— 2, 32 s. 150 f., 162.

Valdemars sællandske lov 2, 1 s. 118.
— 2, 18 s. 118, 150—52, 157, 162 f., 172.
— 2, 29 s. 155, 160.
— 2, 30 s. 160.
— 2, 41 s. 162.
— 2, 42 s. 133, 137.
— 2, 47 s. 116, 123, 133, 136.
— 3, 4 s. 115 f., 118, 123, 133, 136—38, 186.
— 3, 10 s. 116 f., 123, 133, 136, 138, 186, 201.
— 3, 13 (Tyveretten) s. 155, 159—61, 163.

Eriks sællandske lov 1, 2 s. 106.
— 2, 3 s. 155.

Eriks sællandske lov 2, 4 s. 155.
— 2, 5 s. 155.
— 2, 9 s. 160.
— 2, 12 s. 162.
— 2, 18 s. 155.
— 2, 22 s. 160.
— 2, 23 s. 160.
— 2, 28 s. 181 f.
— 2, 56 s. 162.
— 2, 49 s. 119.
— 2, 50 s. 77.
— 2, 51 s. 35, 55, 73, 77, 134, 150, 152, 155, 160—63, 168—70, 172 f., 175, 177—80, 185, 187, 189, 191.
— 2, 52 s. 146, 157, 160 f., 163, 167 f., 172, 178, 184 f., 187, 189—91.
— 2, 53 s. 115 f., 123, 136.
— 2, 54 s. 115.
— 2, 64 s. 154.
— 2, 68 s. 106—8, 110—12, 127, 135, 150, 154.
— 2, 69 s. 137.
— 2, 76 s. 102, 104 f., 107 f., 110 f., 123, 129, 135.
— 3, 18 s. 154.
— 3, 19 s. 108, 111 f., 123, 135.
— 3, 21 s. 105, 108.
— 3, 26 s. 98 - 100, 161, 167, 170, 172 f.. 175—79, 188.
— 3, 30 s. 99, 159.
— 3, 34 s. 101.
— 3, 46 s. 155.
— 3, 49 s. 142 f.
— 3, 50 s. 51, 109, 114 f., 117, 136.
— 3, 51 s. 101, 114, 134, 136, 185.
— 3, 65 s. 195.
— 3, 67 s. 195.
— 3, 68 s. 195.

Jyske lov 1, 41 s. 137, 143.
— 1, 43 s. 137, 142 f.
— 1, 44 s. 142.
Jyske lov 1, 47 s. 118, 136.
— 1, 49 s. 118.
— 1, 50 s. 115, 118, 123.
— 1, 54 s. 155.
— 2, 18 s. 162.
— 2, 23 s. 155 f.
— 2, 27 s. 155.
— 2, 40 s. 129, 142 f.
— 2, 47 s. 122, 129.
— 2, 58 s. 101.
— 2, 59 s. 119, 130, 174, 186, 194.
— 2, 61 s. 15, 20, 59, 69, 73, 101, 104 f., 122, 125, 129, 131, 136, 142, 187.
— 2, 68 s. 20, 69, 74, 96, 122, 124, 129, 140 f., 146 f., 155, 167, 188.
— 2, 69 s. 74, 101, 118, 122 f., 140, 145—47, 167, 174, 186, 188.
— 2, 70 s. 140, 145, 147, 155, 167, 174, 188.
— 2, 71 s. 125, 140, 155, 167, 188.
— 2, 73 s. 104, 118, 122. 136, 142 f.
— 2, 90 s. 155.
— 2, 97 s. 155.
— 2, 100 s. 155.
— 2, 102 s. 171, 175, 178.
— 2, 108 s. 19, 77.
— 2, 114 s. 142 f., 154.
— 3, 5 s. 33, 133.
— 3, 6 s. 171, 176, 178—80.
— 3, 12 s. 33.
— 3, 22 s. 160.
— 3, 27 s. 119, 162.
— 3, 28 s. 160, 164—66.
— 3, 35 s. 142 f.
— 3, 42 s. 142, 145, 148—55.
— 3, 45 s. 134.
— 3, 54 s. 187.
— 3, 55 s. 109.
— 3, 57 s. 122.
— 3, 64 s. 55.
— 3, 67 s. 142 f.

Tors artikler, latinske tekst § 31 s. 155.

Tors artikler, latinske tekst § 35 s. 176.
— § 50 s. 76.
— § 82 s. 183, 189.
— længere danske oversættelse § 33 s. 183, 189.
— — § 44 s. 15 f., 155.
Biskop Knuds glosser til Jyske lov s. 15, 61.
Forordning 28. decbr. 1200 s. 99, 155. 170, 177, 180, 182.
Slesvigs gamle byret § 12 s. 145.
— § 13 s. 145.
— § 27 s. 159.
— § 29 s. 120, 124, 136.
— § 69 s. 110, 119—21, 136, 139, 194.
— § 79 s. 115, 120 f., 124, 136, 139, 183, 189.
— § 88 s. 126.
nyere byret § 89 s. 124.
Forordning c. 1216 s. 98.
Forordning mars 1251 § 13 s. 209, 212—15, 218—19, 221—24.
Kristoffer I.s forordning § 4 s. 209.
Riberret 1269 §§ 1, 16, 22, 29 og 39 s. 125.
— § 53 s. 174.
— § 60 s. 16, 115, 124—26, 136, 139, 140, 156, 160, 191.
— (den yngre bearbejdelse) §§ 90, 91, 93 s. 115.
Forordning 19. mars 1282 s. 220, 222 f., § 3 s. 115, 209, 212—15, 218 f.
— 29. juli 1282 s. 220, 222 f., § 4 s. 209, 214, 218 f.
— mars 1283 § 3 s. 15 f., 60 f., 125 f.
Flensborg byret c. 1250 § 37 s. 120.
— § 88 s. 120, 124, 189.
Flensborg byret 1284 § 40 s. 119, 194.
— § 63 s. 120, 136, 139.
— § 64 s. 115, 120, 124, 140, 174 f., 189 f.
— § 65 s. 141, 155 f.
Forordning (for Sælland) 1284 § 16 s. 39.
Haderslev byret 1292 § 25 s. 115, 120, 124, 136, 189.
Københavns byret 1294 § 103 s. 124 f., 189.
— (oversættelse) § 105 s. 189.
Skånske byret (u. å.) § 57 s. 170, 189 f.
Håndfæstning 1326 § 28 s. 218.
Åbenrå byret § 68 s. 120.
— § 69 s. 120, 124.
— skrå 1335 § 19 s. 123 f., 126.
Margretes almindelige byret § 26 s. 161.
Malmø og Landskrone privilegium 1415 § 14 s. 15.
Viborg byret 1440 § 18 s. 15 f., 120, 121 f., 194, 196.
— § 25 s. 103.
Københavns byret 1443 4, 1 s. 124, 189.
— 4, 3 s. 191.
— 5, 31 s. 15, 161.
Lålands vilkår 1446 § 1 s. 15 (31 er trykfejl), 39, 44 f., 115, 199.
Kolding byret 1452 § 2 s. 15, 124.
— § 4 s. 15.
— § 23 s. 15, 120, 194, 196.
Forordning 15. maj 1454 s. 34, 44.
— 1. septbr. 1466 § 4 s. 14, 44.
Hans's almindelige byret § 47 s. 161.

Hjörring byret 1505 s. 103, 120, 194, 196.
Århus privilegium 1505 s. 14, 41.
Vejle privilegium 1505 s. 14, 41.
Viborg privilegium 1505 s. 14, 41.
Kristiern II.s landslov § 115 s. 19, 67, 208.
Håndfæstning 1523 § 59 s. 14.
Sæby byret 1525 § 18 s. 103, 194.
Fororordning 8. septbr. 1527 s. 47, 74, 183, 200.
Recès 1537 § 6 s. 103.
— 1539 § 6 s. 47 (§ 9 er trykfejl), 74.
— 1547 § 8 s. 19.
— § 10 s. 103.
— § 13 s. 66, 147.
— § 34 s. 47, 75.
Holstebro byret 1552 § 16 s. 103, 120, 194.
Nationalsynodens forklaring af 12. maj 1555 over kirkeordinansen s. 75.
Reces 1558 § 10 s. 52.
— § 20 s. 103, 142.
— § 26 s. 66, 76 f., 147, 219.
— § 27 s. 24, 65—67.
— § 53 s. 61.
— § 54 s. 47, 68, 75.
Håndfæstning 1559 § 27 s. 65—67.
Forordning 30. maj 1573 s. 20, 26, 30—34, 194 f.
Reces 1576 § 10 s. 91 (§ 1 er trykfejl), 93.
Rigens ret § 38 s. 143.
Forordning 18. januar 1579 s. 103.
— 15. avgust 1590 s. 66 f.
Kgl. missive 31. maj 1592 s. 15, 78 f.
Forordning 15. februar 1593 s. 27 f.
Kgl. missive 31. mars 1615 s. 76.
Reces 1615 § 15 s. 14, 17 f., 20.
Instruks at forfølge rigens dele s. 15, 46, 88, 94, 210, 214, 216.
Rigens ret og dele 1621 § 8 s. 64, 87, 93, 94.
— § 9 s. 87.
— § 10 s. 87 f.
— § 11 s. 216 f.
— § 57 s. 95 f.
— § 81 s. 219.
Forordning 1. juli 1623 s. 39 f., 70.
— § 7 s. 16, 18, 37, 67, 75.
— § 8 s. 48.
Birkeret 1623 s. 228, § 11 s. 14, 59—61, 69, 126.
— § 12 s. 69 f.
— § 13 s. 42.
— § 14 s. 43.
— § 18 s. 73.
— § 20 s. 53.
Kgl. åbent brev 18. juni 1631 s. 165.
Forordning 25. avgust 1631 s. 79.
Reces 1643 2. 6. 13 s. 14, 69.
— 2. 6. 22 s. 16, 79.
— 2. 6. 23 s. 51, 67.
— 2. 6. 27 s. 18, 37, 67, 69.
— 2. 15. 7 s. 68.
Kristian V.s danske lov 1. 2. 19 s. 126.
— 1. 4. 30 s. 202.
— 1. 9. 1 s. 81, 84, 141.
— 1. 9. 4 s. 79, 81—84, 147.
— 1. 9. 5 s. 81—84.
— 1. 16. 16 s. 141.

Kristian V.s danske lov 1. 24. 13 s. 84.
— 1. 24. 14 s. 82—85.
— 1. 24. 15 s. 82—85.
— 5 3. 18 s. 3, 85, 167, 188.
— 5. 8. 5 s. 85, 141.
— 6. 14. 11 s. 134.

Forordning 6. decbr. 1743 s. 85.
— 3. juni 1796 § 1 s. 203, 226.

Lov 25. mars 1872 § 157 s. 3.

2. Fremmede love.

Frostuþingslǫg 9, 23 s. 7, 130.
— 10, 19 s. 5 f., 60.
— 10, 22 s. 61.
— 10, 24 s. 7, 108.
Gulaþingslǫg s. 109, § 268 s. 7, 11.
Kristian IV.s norske lov mandhælgbolk § 21 s. 103.
Kristian V.s norske lov 1. 9. 4 s. 147.
Konungsbók §§ 34, 77, 79 s. 152.
Æthelreds lov 3, 14 s. 109.

Rettelser.

side	3	linje	9	f. n.	Henhold	læs:	henhold	side	66	linje	1	f. o.	sels	læs:	selv
„	7	„	7	„	1024	„	10.24	„	70	„	12	f. n.	intetesse	„	interesse
„	15	„	15	„	§ 31	„	§ 1	„	73	„	8	f. o.	som	„	, som
„	16	„	15	„	§ 58	„	§ 60	„	91	„	10	f. n.	§ 1	„	§ 10
„	„	„	16	„	Wiborg	„	Viborg	„	105	„	15	f. o.	fralægge	„	fralægge sig
„	17	„	12	f. o.	)	„	4)	„	128	„	7	f. n.	anførf	„	anført
„	45	„	17	f. n.	ubodemål	„	orbodemål	„	131	„	6	„	Armira	„	Amira
„	47	„	3	f. o.	§ 9	„	§ 6								

Med hensyn til de meddelte aktstykker og kildesteder må endnu tilføjes:

Jeg har så meget mindre haft betænkelighed ved at meddele tingbogsuddragene i omskrevet skikkelse som tingbogernes sætninger i reglen have måttet beskæres betydelig for ikke at fylde op med for mange omsvøb. Hvor det i enkelte tilfælde syntes at have betydning at fremhæve verba ipsissima eller hvor større stykker af domme ere meddelte, er de benyttede teksters retskrivning blevet reduceret efter de i min udgave af kongens rettertings domme 1595—1604 opstillede principper.

De anførte steder af de gamle love ere meddelte i oversættelse, dels fordi dette vil lette læsningen betydelig for de fleste, dels fordi en oversættelse af de gammeldanske tekster i sig selv er en fortolkning, og en rigtig oversættelse, så længe vi endnu kun have lovene i mangelfulde udgaver af mangelfulde tekster, vil byde læseren den bedste sikkerhed for, at forfatteren virkelig har forstået teksten. Hvor det kunde have betydning at kende den gamle tekst, er denne føjet til i parentes.

Efterskrift.

Ved en uagtsomhed er s. 168 og 179 udtrykket »halvæ meræ« i EL 2,51 og 3,26 og i JL 3,6 under hensyn til betydningen af »halvæ minni« (en halv gang mindre) blevet oversat med: en halv gang mere. Dette er urigtigt.

Halvæ (oldn. halfa) betyder den ene af to lige store dele, og at noget er »halvæ meræ« vil altså sige, at det er så meget större, at det, hvor fra sammenligningen går ud, kun danner halvdelen der af ɔ: dobbelt så stor, medens det, at noget er »halvæ minni« betyder, at det er så meget mindre, at det kun udgör den ene af de to lige dele, hvor af det, hvor med det sammenlignes, består, ɔ: en halv gang mindre, se nærmere Amira: Vollstreckungsverfahren s. 249-50 om ælden af udtrykket halfu meiri og Fritzners ordbog s. 285. Her efter er altså reglen om, hvad der efter dansk ret forbrydes ved ikke at efterkomme den for ikke at have rettet for sig i vitterlig sag afsagte (rans- eller rætløse) dom og lade det komme til nam, aldeles den samme, som efter norsk ret: man forbryder det dobbelte af det skyldige beløb, se, for uden Brandt a. st., Amira a. st. s. 249—51 og Hertzberg: Den ældste norske proces s. 75.